

ΜΗΝΙΑΙΟΣ ΝΕΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΤΖΟΓΙΑΣ
ΙΑΤΡΟΣ

ΔΕΡΜΑΤΟΛΟΓΟΣ - ΑΦΡΟΔΙΣΙΟΛΟΓΟΣ
ΔΙΔΑΚΤΩΡ ΤΟΥ ΕΝ ΛΥΩΝΙ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ
ΙΩΑΝΝΙΝΑ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΝ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ - ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ : ΑΝΤ. Ι. ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΤΕΥΧΟΣ Εον. — ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1934

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΗΓΕΡΩΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ
ΧΟΛΩΚΤΕΙΑ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΑΡΧΙΟΥ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ

ΔΩΡΕΑ

ΗΜΕΡΟΜ.

ΚΡΙΘ.

1. Τζογια
16-8-85
35479

ΑΘΗΝΑΙ

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ
ΚΙΝΗΣΙΣ

Η ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ

“ΟΙ ΗΡΑΚΛΕΪΔΑΙ,, ΤΟΥ ΕΥΡΙΠΙΔΗ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Μ. ΣΑΡΡΟΥ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ, ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ
ΣΕ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥΣ ΣΤΙΧΟΥΣ

Οι «Ήρακλειῖδαι», εἶνε—ὅπως λέει καὶ ὁ Πατὲν, ἓνα δράμα μεγάλης ἀξίας, ἀλλὰ πολὺ λίγο τὸ ἔχει ἐκτιμήσει ἡ κριτική. Ἐχει σκηνές ζωντανές καὶ συγκινητικές (ὅπως τῆς Μακαρίας) καὶ εὐγλωττία φυσική καὶ ἑλκυστική. Ἡ σχετικὴ συντομία τοῦ ἔργου (1055 στίχοι) καὶ κάποιες λεπτομέρειες στὴν ἐξέλιξί του ἔκαμαν τοὺς κριτικοὺς νὰ πιστέψουν πὼς τὸ δράμα δὲν μᾶς παραδόθηκε ἀκέραιο. Ἐπειτα μερικοὶ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ἀναφέρουν στίχους τοῦ δράματος ποὺ δὲν ὑπάρχουν μέσα στὸ ἀρχαῖο κείμενο ποὺ ἔχουμε σήμερα. Πολλοὶ ὑποθέτουν χάσματα σ' αὐτό. Ἄλλοι στὴ μέση (μετὰ τὸ στίχο 629) καὶ ἄλλοι στὸ τέλος, (μετὰ τὸ στίχο 1053).

Ὁ γραμματικὸς Ὁρίωνας (450 μ. Χ.) στὸ Ἀνθολόγιό του τοῦ Εὐριπίδου (πρβ. Φ. Σνάιντεβιν, *Coniectanea critica*, σ. 56,7) μνημονεύει τοὺς ἐξῆς πέντε στίχους μετὰ τὴ σημείωσι «Εὐριπίδης—Ήρακλειδαίς»:

«Ὅστις δὲ τοὺς τεκόντας ἐν βίῳ σέβει
ὃδ' ἐστὶ καὶ ζῶν καὶ θανόν θεοῖς φίλος,
ὅστις δὲ τὸν φύσαντα μὴ τιμᾶν θέλῃ,
μὴ μοι γένοιτο μήτε συνθύτης θεοῖς,
μήτ' ἐν θαλάσῃ κοινόπλουν στέλλοι σκάφος».

Κι' ὁ Στοβαῖος στὸ «Ἀνθολόγιό» του (79,2), ἀναφέρει τοὺς δύο πρώτους στίχους λέγοντάς τους: «Εὐριπίδου Ήρακλειδῶν». Ὁ ἴδιος Στοβαῖος στὸ Ἀνθολόγιό του (1,8) ἀναφέρει

μέ την έπιγραφή: «Ευριπίδης Ἡρακλείδαις», τοὺς ἐξῆς τέσσε-
ρες λαμπροὺς στίχους:

«Τρεῖς εἰσὶν ἀρεταὶ τὰς χρεῶν σ' ἀσκεῖν, τέκνον,
Θεοὺς τε τιμᾶν, τοὺς τε φύσαντας γονεῖς,
νόμους τεκοῖνους Ἑλλάδος, καὶ ταῦτα δρῶν
κάλλιστον ἔξεις στέφανον εὐκλείας αἰεί».

Καὶ δύο στίχοι ποὺ ἀναφέρει ὁ Πλούταρχος στὰ Ἡθικά του
(σ. 447) χωρὶς τὸνομα τοῦ ποιητῆ:

«τὸ μὲν σφαγῆναι δεινόν, εὐκλειαν δ' ἔχει,
τὸ μὴ θανεῖν δὲ δειλόν, ἡδονὴ δ' ἔνι»,

βρίσκονται στὸ Ἀνθολόγιο τοῦ Στοβαίου (7,9) μετὰ τὴν δήλωσιν
«Ευριπίδης Ἡρακλεῖ» (Ἡρακλείδαις, κατὰ τὸ Νάουκ). Καὶ τέ-
λος ὁ σχολιαστὴς τοῦ Ἀριστοφάνη σημειώνει ὅτι ὁ στίχ. 214 τῶν
Ἰππέων «τὰ ρα ττε καὶ χόρδευ ὁμοῦ τὰ πράγματα» εἶνε παρω-
δία ἐνὸς ἱαμβικοῦ τριμέτρου τῶν Ἡρακλείδων.

Ὁ Βιλαμόβιτς ἐσυμπέρανεν ὅτι ἔχουμε μιὰ ἀναθεώρηση τοῦ
ἔργου ἀνάμεσα στὰ 380—330 π. Χ. Αὐτὰ ὅλα ὅμως εἶνε ὑποθέ-
σεις. Τίποτε δὲν μᾶς μὀδιζει νὰ πιστεύουμε ὅτι ἔχουμε τὸ δρά-
μα ὅπως τὸ παράστησε ὁ Εὐριπίδης στοὺς Ἀθηναίους, κί' ὅτι
ἴσως τὸ ἔγραψε μετὰ κάποια βιάση τοῦ καιροῦ καὶ τῶν πραγμά-
των. Πότε ἀκριβῶς ἔγινε ἡ παράστασις (διδασκαλία) του δὲν ξέ-
ρουμε, οὔτε καὶ ποιά ἦταν τᾶλλα δράματα τῆς τετραλογίας. Ὁ
Βιλαμόβιτς συμπεραίνει ὅτι μαζὶ μετὰ τοὺς Ἡρακλεῖδες δι-
δάχτηκαν κί' ὁ Κρεσφόντης κί' ὁ Τῆμενος. Ὁ ἴδιος πι-
στεύει ὅτι διδάχτηκε ἀνάμεσα στὰ 430—427 π. Χ. *Analecta Euripi-
dea*, 1875, σ. 151).

Τὸ δράμα φαίνεται ὅτι εἶχε πολιτικὸ σκοπὸ. Ὁ Εὐριπίδης
θέλει νὰ ἐξυψώσῃ τὴν εὐσέβεια, τὸ φιλοδίκαιο πνεῦμα καὶ τὴν
μεγαλοφροσύνη τῶν Ἀθηναίων καὶ νὰ ὀνειδίσῃ τὴν ἀχαριστίαν
τῶν (ἀπογόνων τοῦ Ἡρακλῆ) Δωριέων τῆς Πελοποννήσου, οἱ
ὁποῖοι ἐπολεμοῦσαν τὴν Ἀθήνα ποὺ τοὺς εἶχεν εὐεργετήσῃ.

Στὸ δράμα τοῦτο ὁ Εὐριπίδης μᾶς παρουσιάζει τὰ παιδιὰ
τοῦ Ἡρακλῆ κυνηγημένα ἀπὸ τὸ μῖσος τοῦ βασιλῆα τοῦ Ἀργεῶς
Εὐρυσθέα μετὰ τὸ θάνατο τοῦ πατρός των κί' ἀποδιωγμένα ἀπὸ
ὅλα τὰ μέρη, ἐκτὸς μόνον ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, τῆς ὁποίας οἱ κάτοι-
κοι καὶ περιοικοὶ μετὰ τὸ βασιλεῖα της μετὰ κίνδυνο νὰ ἴδουν τὴν
ἐπιδρομὴ τῶν ἐχτρῶν στὰ πρόθυρά της, κάνουν πόλεμο γιὰ νὰ
προστατέψουν τοὺς πρόσφυγες Ἡρακλεῖδες καὶ τέλος νικοῦν τὸν
Ἀργεῖο δῖωχτή τους.

ΠΡΕΣ

Ὁ θρύλος τῶν Ἡρακλείδων βασίζεται σ' ἓνα μῖγμα παραδό-
σεων Βοιωτικῶν, Ἀττικῶν καὶ Πελοποννησιακῶν, ποὺ ἦταν πολὺ
διαδομένες. Ἀναφέρονται ἀπὸ τὸ Φερικίδη, Στράβωνα, Διόδω-
ρο, Παυσανία, Ἀπολλόδωρο κ. ἄ. (πρβ. L. Meridier, *Euripide*, I, σ.
179 κ. ἐ.). Ὁ Εὐριπίδης στηρίχθηκε βέβαια στοὺς Ἀττικοὺς θρύ-
λους. Πρωτίτερα ἀπὸ τὸν Εὐριπίδη ὁ Αἰσχύλος εἶχε διδάξῃ ἓνα

δράμα μετὰ τὸ ἴδιο ὄνομα, ἀλλὰ δὲν ξέρουμε τὸ περιεχόμενό του
καὶ δὲ μποροῦμε νὰ συγκρίνουμε τὸ ἔργο τοῦ Εὐριπίδη μ' ἐκεῖ-
νο. Εἶνε βέβαιον ὅμως ὅτι ὁ Εὐριπίδης μιμήθηκε στοὺς Ἡρα-
κλεῖδες τὶς Ἰκέτιδες (ὡς πρὸς τὸν κήρυκα Κοπρέα), καὶ
τοὺς Πέρσες τοῦ Αἰσχύλου, ὀλίγο. Ἐπειτα κί' οἱ «Ἰκέτιδες»
τοῦ Εὐριπίδη εἶνε τοὺς ἴδιους εἰδούς μετὰ τοὺς «Ἡρακλεῖδες» του,
μετὰ τὴν διαφορὰ ὅτι οἱ «Ἰκέτιδες» εὐνοοῦν τοὺς Ἀργεῖους, ἐνῶ οἱ
«Ἡρακλεῖδες» τοὺς ἐχτρεοῦνται. Καὶ στὰ δύο ὅμως δράματα οἱ
Ἀθηναῖοι ἔχουν τὸν ὠραιότερο καὶ τιμητικώτερο ρόλο.

Ὡς πρὸς τὸ ἐπεισόδιο τῆς ἡρωϊκῆς αὐτοθυσίας τῆς θυγα-
τρὸς τοῦ Ἡρακλῆ Μακαρίας, ποὺ δίνει τὴν μεγαλύτερη χάρη στὸ
δράμα, παρατηροῦμε ὅτι τὸ ὄνομα τῆς δὲν ἀναφέρεται μέσα
στοὺς στίχους τοῦ δράματος. Ἐπειτα δὲν μνημονεύεται οὔτε
ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς. Δὲν ἀναφέρεται ἀκόμα ἀπὸ τοὺς
ἀρχαίους οὔτε ἡ θυσία της.

Ὁ σχολιαστὴς τοῦ Ἀριστοφάνη (Πλούτος στ. 385) ἀναφέρει
μιὰν εἰκόνα τοῦ Ἀπολλοδώρου, ποὺ παράσταται ὡς ἰκέτης τῶν
Ἀθηναίων τοὺς Ἡρακλεῖδες, τὴν Ἀλκμήνη καὶ τὴν κόρη τοῦ
Ἡρακλῆ. Αὐτὸ τὸ ἔργο του ὁ περίφημος ζωγράφος θὰ τὸ εἶχεν
ἐμπνευστεῖ ἀπὸ τὸ δράμα τοῦ Εὐριπίδη.

Τὸ ὄνομα τῆς κόρης τοῦ Ἡρακλῆ τὸ βρίσκουμε μόνον στὴν
ὁπόθεσιν τοῦ δράματος, ἔπειτα σ' ἓνα καταλόγο φιλαδέλ-
φων (Βέστερμαν, *Παραδοξ*, σ. 345), στὸν Πλούταρχο (Πελοπί-
δας, 21) καὶ στοὺς Παροιμιογράφους, ἐξ ἀφορμῆς τῆς παροι-
μίας «Βάλλ' εἰς μακαρίαν», ἡ ὁποία κατ' αὐτοὺς, προ-
ῆλθε ἀπὸ τὶς τιμὲς ποὺ ἔκαναν στὴν ἡρωίδα μετὰ τὴν θυσία της
κί' ἀπὸ τᾶνθι καὶ τὰ στέφανα ποὺ ἔρριξαν στὸ σῶμα της, καὶ
ποὺ παρακινούσαν κί' ἄλλους νὰ ρίξουν. Ἡ ἐρμηνεία αὕτη ἴσως
εἶνε παρμένη ἀπὸ τὴν διήγηση τοῦ ἀγγελιοφόρου γιὰ τὴν θυσία
τῆς Πολυξένης στὴν Ἑκάβη τοῦ Εὐριπίδη (στ. 573). Ἡ Μακα-
ρία μᾶς ἐνθυμίζει τὴν Πολυξένη ὅπως καὶ ἡ Ἀλκμήνη τὴν Ἑκάβη.
Καὶ κατὰ τὸν Παυσανία (I, 32, 6) στὸ Μαραθῶνα μιὰ βρῦσι
εἶχε φυλάξει τὸνομα τῆς Μακαρίας καὶ τὴν ἀνάμνησιν τῆς θυσίας
Τρικόρυθο τῆς Ἀττικῆς ὑπῆρχε μιὰ βρῦσι Μακαρία, ποὺ σι-
της. Καὶ κατὰ τὸν ἀρχαῖο γεωγράφον Στράβωνα (VIII, 6, 19) στὴν
μά της, λέει, εἶχαν θάψῃ τὴν κεφαλὴ τοῦ Εὐρυσθέα, ποὺ τὴν
εἶχε κόψει ὁ Ἰόλαος, χωριστὰ ἀπὸ τᾶλλο τοῦ σώματος. Δὲν ἀνα-
φέρει ὅμως καμμία σχέσιν ἀναμεταξύ τῆς πηγῆς καὶ τῆς κόρης
τοῦ Ἡρακλῆ. Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Βιλαμόβιτς, ποὺ τὴν παραδέ-
χονται πολλοὶ, τὴν ἡρωίδα τοῦ δράματος, θυγατέρα τοῦ Ἡρα-
κλῆ, τὴν ἐπινόησε ὁ Εὐριπίδης, καὶ τὸνομά της τὸ ἐφέυρε ἀρ-
γότερα κάποιος μυθογράφος στὴν ἐλληνιστικὴν ἐποχὴ (ἴσως ὁ
Ἰστρος), ὁ ὁποῖος γνωρίζοντας ὅτι ὑπῆρχε ἡ βρῦσι Μακαρία,
ἐσχέτισε φυσικὰ μετὰ τὴν θυγατέρα τοῦ Ἡρακλῆ ἓνα μέρος φημι-
σμένο ἀπὸ τὸ θρῦλον τῶν Ἡρακλείδων. Οἱ μαρτυρίαι τοῦ Παυσαν-
νία, καθὼς καὶ ἡ ἐρμηνεία τῶν Παροιμιογράφων κί' ἡ ὀνομασία
τῆς κόρης τοῦ Ἡρακλῆ, ποὺ βρίσκει μὴν ὑπόθεσιν τοῦ δράμα-
τος, ἴσως προέρχονται ἀπ' αὐτὸν τὸν ἀγνωστο μυθογράφον.

Ἐπειτα κάνει ἑκκλησίαν στὸ Δημοφώντα νὰ μὴ τοὺς ἀπαρτήσῃ με κανέναν τρόπο. Ὁ Δημοφώντας, ἀφοῦ συγκινήθηκε ἀπὸ τὰ παρακάλια τοῦ Ἰόλαου, ὑπόσχεται τὴν ὑποστήριξίν του στοὺς ἱκέτες καὶ προβάλλει μιὰ κατηγορηματικὴ ἀρνήσιν στὸν ἀποσταλμένο τοῦ Ἀργούς. Ὁ κήρυκας φεύγει φοβερίζοντας τὸ βασιλιά πὼς θάῤῥθει μὲ στρατὸν Ἀργίτικον ἐναντίον τῆς Ἀθήνας, κί ὅτι ὁ Εὐρυσθέας εἶνε ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στρατοῦ του κοντὰ στοῦ Ἀλκίθου τὰ σύνορα (δηλ. στὰ Μέγαρα) ἔτοιμος νὰ μπει καὶ καταστρέφει τὴν Ἀθῆνα.

4. Στάσιμο Α', ἡ 2ο τραγούδι τοῦ χοροῦ, (354—380).— Ἀφοῦ ἔμεινε μόνος ὁ χορὸς ἐκθειάζει τὴν ἀντρεία τῶν Ἀθηναίων, ἡ ὁποία δὲ θὰ ὑποχωρήσῃ στίς ἀπειλές.

5. Ἐπεισόδιο Β' ἡ 3η πράξη (381—607).—Μετὰ τὸ τραγούδι τοῦ χοροῦ ξανάρχεται ὁ Δημοφώντας μελαγχολικός. Ἀνίσυχος ὁ Ἰόλαος τὸν ἐρωτᾷ καὶ μαθαίνει ἀπ' αὐτὸν ὅτι ὁ στρατὸς τῶν Ἀργείων ἔφτασε. (Ἔτσι ὁ ποιητὴς δὲ λογάρισε πολὺ τὴν ἐνότητα τοῦ χρόνου: ὕστερ' ἀπὸ ἓνα τραγούδι τοῦ χοροῦ ὁ Ἀργίτικος στρατὸς ὑπερπήδησε μιὰν ἀρκετὰ μεγάλη ἀπόσταση (πρβλ. καὶ Ἀνδρομάχη στ. 1069—1070). Ἡ πολιτεία, λέει ὁ Δημοφώντας ἐνοπλῇ θυσιάζει στοὺς θεοὺς σφαχτὰ γιὰ νὰ νικήσῃ τοὺς ἐχτροὺς. Οἱ μάντις ὅμως ὅλοι μὲ μιὰ γνώμη λέγουν ὅτι πρέπει νὰ θυσιάσῃ στὴν Κόρη τῆς Δήμητρας μιὰ παρθένα ἀπὸ εὐγενικὸ πατέρα. Καὶ μ' ὅλη τὴν καλὴν τοῦ διάθεσιν γιὰ τοὺς Ἡρακλείδους ὁ Δημοφώντας δὲν ἔμπορεῖ οὔτε τὴν κόρη του νὰ θυσιάσῃ, οὔτε κί ἄλλον ἀπὸ τοὺς πολῖτες του ν' ἀναγκάσῃ νὰ δώσῃ δικὸ του παιδί. Γι' αὐτὸ πολλὲς συζητήσεις γίνονται στὴ χώρα καὶ φοβᾶται ἀπὸ κανένα ἐμφύλιον πόλεμον. Πρέπει λοιπὸν ὁ Ἰόλαος νὰ βρεῖ μιὰ λύσιν σ' αὐτὴν τὴ δύσκολη περίστασι. Μ' αὐτὴ τὴ δῆλωσι ὁ Ἰόλαος ἀπελπισμένος προσφέρεται νὰ θυσιάσῃ ὁ ἴδιος. Ὁ Δημοφώντας ὅμως τοῦ λέει ὅτι ὁ θάνατός του δὲν ἱκανοποιεῖ τὸν Εὐρυσθέα, ὁ ὁποῖος θέλει νὰ σκοτώσῃ τοὺς Ἡρακλείδους. Τότε παρουσιάζεται ἡ Μακαρία, κόρη τοῦ Ἡρακλῆ καὶ τῆς Δηάνειρας: Βγαίνει ἀπὸ τὸ ναὸ καὶ ἀπάνω στὴν ἀπελπισίαν τοῦ Ἰόλαου καὶ στὴν ἀπαίτησιν τῶν χρησμῶν προσφέρει τὸν ἑαυτὸ της γιὰ θυσίαν μ' ἓνα εὐγενικὸ ἡρωϊσμὸν, παρόμοιον μὲ τὸν ἡρωϊσμὸν τῆς Ἰφιγένειας (στὴν Ἰφιγένειαν ἐν Ἀυλίδι) καὶ τῆς Πολυξένης (στὴν Ἑκάβη). Ὁ χορὸς τὴ θαυμάζει γιὰ τὴν ὠραία ἀπόφασίν της. Τὸ ἴδιον κί ὁ Ἰόλαος, ὁ ὁποῖος ὅμως τῆς προτείνει νὰ κληρώσῃν ὅλες τίς ἀδερφές της καὶ σ' ὅποιαν πέσει ὁ κληρὸς ἐκείνη νὰ θυσιάσῃ. Ἡ Μακαρία δὲν τὸ δέχεται, ἀλλὰ προσφέρεται νὰ θυσιάσῃ πρόθυμα γιὰ τὴ σωτηρίαν τῶν ἀδερφῶν της. Μόνον θέλει νὰ ξεψυχήσῃ στὰ χέρια τῶν γυναικῶν κί ὄχι τῶν ἀντρῶν. Ὁ Δημοφώντας, πού ἦν τὰς ἑως τώρα ἄφωνος μάρτυρας τῆς ὠραίας αὐτῆς σκηναίης, θανμάζοντάς την, τὴν βεβαιώνει ὅτι θὰ γίνῃ ὅπως θέλει καὶ τῆς λέει ν' ἀποχαιρετήσῃ τοὺς δικούς της. Ἡ Μακαρία τοὺς ἀποχαι-

ρετᾷ γλυκὰ καὶ συγκινητικὰ, καὶ φεύγει ἀπὸ τὴ σκηνή, ἀφῆνοντας τὸν Ἰόλαον σὲ μεγάλη θλίψη. (Μετὰ τὴν ἀναχώρησίν της (στίχ. 600), ὅπως εἶπαμε πάρα πάνω, μερικοὶ κριτικοὶ πιστεύουν ὅτι ὑπάρχει ἓνα χάσμα στὸ ἀρχαῖο κείμενον, γιὰτί δὲ γίνεται λόγος γιὰ τὴ θυσίαν της παρακάτω—συνήθως στοὺς τραγικούς ἓνας ἀγγελιοφόρος ἔρχεται καὶ λέγει τὰ κατέκαστα. Αὐτὸ ὅμως εἶνε μιὰ καθαρὴ εἰκασία).

6. Στάσιμο Β', ἡ 3ο τραγούδι τοῦ χοροῦ (608—629).— Ὁ χορὸς ἐγκωμιάζει τὴν ὑποταγὴν τοῦ ἀνθρώπου στοὺς θεοὺς, καὶ τὸν ἡρωϊσμὸν τῆς κόρης, πού φάνηκεν ἄξια τοῦ πατέρα της.

7. Ἐπεισόδιο Γ', ἡ 4η πράξη (630—747).—Μετὰ τὸ 3ο τραγούδι τοῦ χοροῦ ἔρχεται ἓνας σκλάβος τοῦ Ὑλλου, πρώτου γιου τοῦ Ἡρακλῆ, καὶ λέει στὸν Ἰόλαον καὶ στὴν Ἀλκμήνη, ἡ ὁποία βγαίνει ἀπὸ τὸ ναὸ, ἓνα εὐχάριστο νέο: Ὁ ἀφέντης του ὁ Ὑλλος ἔφτασε μὲ στρατὸ στὸ πλευρὸ τῶν Ἀθηναίων, γιὰ νὰ βοηθήσῃ τοὺς Ἡρακλείδους. Ὁ γέροντ-Ἰόλαος θέλει νὰ τὸν συντροφέψῃ στὴ μάχην, ἀν καὶ δὲν ἔχει τὴ δύναμιν νὰ βαστάξῃ τὰ ὅπλα, μ' ὅλον τοῦτο προστάζει καὶ τοῦ φέρνουν ἀπὸ τὸ ναὸ μιὰ πανοπλία καὶ τὸν ὀδηγοῦν στὴ μάχην, ἐνῶ ὁ χορὸς κί ἡ Ἀλκμήνη προσπαθοῦν νὰ τὸν ἐμποδίσουν.

8. Στάσιμο Γ', ἡ 4ο τραγούδι τοῦ χοροῦ (748—783).— Ὁ χορὸς μὲ πολλὴν εὐλάβειαν παρακαλεῖ τὴ θεὰ Ἀθηνᾶ καὶ τὸ Δία πού προστατεύουν τὴν Ἀθῆναν νὰ δώξουν τὸν ἐχτρὸν ποῦ ὤρθε πάγοπλος ἀπὸ τὸ Ἀργεὺς χωρὶς κανένα δίκιον.

9. Ἐπεισόδιο Δ', ἡ 5η πράξη (784—891).—Μετὰ τὸ 4ο τραγούδι τοῦ χοροῦ, πού χαρίζει τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ἰόλαου στὴ μάχην ἀπὸ τὴν ἀναγγελίαν τῆς νίκης, ἔρχεται ἓνας δοῦλος ἀγγελιοφόρος, πού ἀναγγέλλει στὴν Ἀλκμήνη, ἡ ὁποία πρώτῃ φορὰ παρουσιάζεται ἔξω ἀπὸ τὸ ναὸ, τὸ θρίαμβον τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Ἡρακλείδων. Ἡ διήγησι αὐτῆς τῆς μάχης μὲ τὸ θαυμαστὸ ξανάνωμα τοῦ Ἰόλαου καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ Εὐρυσθέα εἶνε γεμάτη ζωὴ καὶ χάρι. Προκαλεῖ τὴ χαρὰ τῆς Ἀλκμήνης πού περιμένει νὰ τιμωρήσῃ τὸν Εὐρυσθέα.

10. Στάσιμο Δ', ἡ 5ο τραγούδι τοῦ χοροῦ (892—927).— Ὁ χορὸς χαίρεται γιὰ τὴ νίκη καὶ ἐκθειάζει τὸν Ἡρακλῆ.

11. Ἐξοδός, ἡ 6η πράξη (928—1055).—Φέρνουν τὸν Εὐρυσθέα οἱ σκλάβοι δεμένον στὴν Ἀλκμήνην, ἡ ὁποία τὸν ὀνειδίζει διὰ τοὺς ἄθλους πού εἶχεν ἐπιβάλλῃ στὸ γιό της καὶ τοὺς ἄλλους καταδιωγμένους. Ζητεῖ τὸ θάνατον τοῦ ἐγκληματικοῦ βασιλιά. Ἐδῶ ὅμως προβάλλει ὁ ἀνθρωπισμὸς τῶν Ἀθηναίων. Ὁ ἀγγελιοφόρος λέγει στὴν Ἀλκμήνην ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι δὲ φονεύουν τοὺς αἰχμαλώτους πού πιάνουν ζωντανούς στὸν πόλεμον. Ὁ Εὐρυσθέας

ΚΗΡΥΚΑΣ

Αὐτὰ πιά δὲν τὰκοῦνε οἱ ἀφεντάδες σου,
 ποὺ ἐξουσιάζοντάς σε σ' ἔχουν εὐρεὶ ἐδῶ.

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ
(Στὸν κήρυκα)

Αὐτοὺς πῶχουν στοὺς θεοὺς προσπέσει, ὦ ξένε,
 πρέπει νὰ σεβαστεῖς, καὶ μὴν τοὺς διώχνεις
 ἀπ' τοὺς βωμοὺς τῶν θεῶν μ' ἄνομο χέρι.
 Αὐτὰ δὲ θὰ τὰ στέρξει ἡ θεία Δίκη.

ΚΗΡΥΚΑΣ

Διῶξε λοιπὸν αὐτοὺς ἀπὸ τὸν τόπο σου,
 ποὺ τοὺς ὀρίζει ὁ Εὐρυσθέας, καὶ ποτὲ
 δὲ θὰ τοὺς πάρει μὲ τὴ βία τὸ χέρι μου.

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Εἶν' ἄθεο νὰ διώξει ἡ πολιτεία
 τοὺς ξένους ποὺ προσπέφτουν στὸ βωμό της.

ΚΗΡΥΚΑΣ

Μὰ εἶνε καλὸ κανεῖς νᾶχει πάντοτε
 μακριὰ ἀπὸ τὰ μπερδέματα τὸ πόδι του,
 σὰ βρεῖ τὴ σκέψι τὴν ὠφελιμώτερη....

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Λοιπὸν πρὶν νὰ τολμήσεις τέτοια πράγματα
 στὸ βασιλιά τῆς χώρας πρέπει νὰ τὰ πείς,
 κι' ἀντὶς τοὺς ξένους νὰ τραβᾷς ἀπ' τοὺς βωμοὺς
 μὲ βιά, μιὰ χώρα ἐλεύτερη νὰ σεβαστεῖς.

ΚΗΡΥΚΑΣ

Καὶ ποιὸς εἶνε τῆς χώρας τούτης βασιλιάς;

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Ὁ Δημοφώντας, τοῦ καλοῦ Θησέα γιός.

ΚΗΡΥΚΑΣ

Πρέπει λοιπὸν σὲ κεῖνον νὰ μιλήσω ἐγώ,

γιατ' ὅλα τ' ἄλλα στὰ χαμένα τὰ εἶπαμε.

Στάσιμο Α' ἢ 2ο τραγούδι τοῦ χοροῦ

(Στίχ. 353—380)

ΧΟΡΟΣ

Στροφὴ

Κί' ἂν ἐσὺ πολυκαυχιέσαι,
 ξένε, ποῦρθες ἀπὸ τ' Ἄργος,
 οἱ ἄλλοι δὲν σὲ λογαριάζουν,
 καὶ μὲ τὰ χοντρά σου λόγια
 δὲν τρομάξεις τὴν καρδιά μου.
 Τέτοιος φόβος στὴ μεγάλη
 κι' ὁμορφόχορην Ἀθήνα
 νὰ μὴ σώσει, νὰ μὴ φτάσει.
 Μὲ τοῦ Στένελου τὸ γιό,
 τὸν Ἀργίτη βασιλιά,
 ἔχασες τὰ λογικά!

Ἀντιστροφὴ

Ἐφτασες σὲ ξένη χώρα
 μεγαλύτερη ἀπὸ τ' Ἄργος,
 καὶ τοὺς περιπλανημένους,
 πᾶχουν στοὺς θεοὺς προσπέσει
 καὶ στὴ γῇ μου ἔχουν προσφύγει,
 τοὺς τραβᾷς, ἂν κι εἴσαι ξένος
 μὲ τὴ βιά, χωρὶς νὰ θέλουν.
 Δὲν ἀκοῦς τὸ βασιλιά μας,
 ξένο δίκιο δὲν τιμᾷς,
 Καὶ ποιὸς φρόνιμος αὐτὰ
 θὰ τὰ πεί ποτὲ καλὰ;

Ἐπὼς

Βέβαια μοῦ ἄρέσει ἡ εἰρήνη,
 μὰ σ' ἐσένα, βασιλιά
 κακοστόχαστε, τὸ λέγω:
 ἂν στὴ χώρα μας ἐρθεῖς,
 δὲ θὰ βρεῖς ὅσα θαρρεῖς.
 Ἔχουν κι' ἄλλοι δὲ κοντάρι
 κι' ὀλογάκινην ἀσπίδα.
 Τώρα ἐσὺ ποὺ τοὺς πολέμους
 ἀγαπᾷς, μὲ τ' ἄρματά σου
 μὴ μοῦ κάνεις ὄνω κάτω

τὴν εὐτυχισμένη πόλι
τῶν χαρίτων, ἀλλὰ στάσου.

ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ Β'

(Στίχ. 381—608)

ΙΟΛΑΟΣ

Παιδί μου, τί φοβήθηκαν τὰ μάτια σου;
Κάτι καινούργιο θὰ μᾶς πéis γιὰ τοὺς ἐχτροὺς;
Ἄργοῦν ἢ φτάνουν; Τί πληροφορήθηκες;
Τοῦ κήρυκα δὲ θάβγει ὁ λόγος ψεύτικος.
Κι' ὁ εὐτυχισμένος ὡς τὰ τώρα στρατηγὸς
ξέρω καλὰ πὼς ἔρχεται περήφανος
πρὸς τὴν Ἀθήνα. Ἀλλ' ὅμως τὰ φρονήματα
τῶν κομπαστῶν ὁ Δίας τιμωρεῖ βαριά.

ΔΗΜΟΦΩΝΤΑΣ

Ἔφτασε τ' Ἄργους ὁ στρατὸς κι' ὁ βασιλιάς
ὁ Εὐρυσθέας. Τοὺς εἶδα μὲ τὰ μάτια μου.
Γιατὶ ὅποιος λέει πὼς εἶνε στρατηγὸς καλὸς
δὲν πρέπει νὰ θεωρεῖ τοὺς ἀντιμάχους του
μὲ τῶν μαντατοφόρων του τὰ μάτια αὐτός.
Ὅμως ἀκόμα τὸ στρατὸ δὲν ἀπλώσε
στὸν κάμπο, ἀλλὰ στὸ φρύδι τῆς πετρορραχῆς
κάθεται—ἐτσι—νομίζω—καὶ παρατηρεῖ
ποῦθε νὰ φέρει δίχως μάχη τὸ στρατὸ
καὶ τὸν ἐγκαταστήσει μὲς στὸν τόπο μας.
Κι' ἐγὼ ὅλα τὰ δικά μου τ' ἄσιαξα καλὰ.
Ἡ χώρα εἶν' ὠπλισμένη, στέκουν ἔτοιμα
καὶ τὰ σφαχτὰ ποὺ θὰ κοποῦν γιὰ τοὺς Θεοὺς.
Κι' ἀπὸ θυσίες γέμισε τῶν μάντηδων
ἡ πόλι, κ' εἶνε τῶν ἐχτρῶν διωχτήρια αὐτὰ
καὶ σωτηρία τῆς χώρας. Κι' ἀφοῦ συναξα
σὲ μιὰ μεριά τοὺς χρησμοδοὺς ὅλους μαζί,
γιὰ λυτρωμὸ τῆς χώρας τούτης ξέταξα
λόγια παλιά, καὶ φανερά καὶ μυστικά.
Κι' ἐνῶ ἔχουν οἱ μαντεῖες διαφορὲς πολλὰς,
ὅλες σὲ μιὰ καὶ μόνον γνώμη συμφωνοῦν,
στῆς Δήμητρας τὴν κόρη μὲ παρακινοῦν
νὰ σφάξω μιὰ παρθένα εὐγενικοῦ γονιοῦ.
Ἐγὼ, ὅπως βλέπεις, ἔχω προθυμία σ' ἐσᾶς,
ἀλλ' οὔτε θὰ σκοτώσω τὴν κοπέλα μου,
μήτ' ἄλλον θ' ἀναγκάσω ἀπ' τοὺς πολῖτες μου
χωρὶς νὰ θέλει, ἀλλὰ ποῖος τόσο εἶνε τρελός,
ποὺ θέλοντας θὰ δώσει ἀπὸ τὰ χέρια του

τάγαπημένα τέκνα του γιὰ τὴ σφαγή;
Καὶ τώρα θ' ἀντικρύσεις συναξες πικρὲς,
κι' ἄλλοι ἦταν δίκιο, λέγουν, νὰ βοηθήσουμε
πρόσφυγες ξένους, κι' ἄλλοι ἐμὲ λέν ἄμυαλον.
Κι' ἂν κάμω τέτοιο πρᾶμα, τότε εἶν' ἔτοιμοι
συμμεταξὺ τοὺς πόλεμο νὰ στήσουν πιά.
Λοιπὸν ἰδές τα καὶ μαζί μου τρόπο βρὲς
κι' ἐσεῖς κι' ἡ χώρα τούτη νὰ γλυτώσετε,
κι' ἐγὼ μὴν πέσω στοῦ λαοῦ τὰ στόματα.
Γιατὶ δὲ βασιλεύω σὰ στοὺς βάρβαρους,
ἀλλὰ θὰ λάβω δίκια, ἂν δίκια φέρνουμε.

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Μπα! δὲν ἀφήνει αὐτὴν τὴν πόλι ἓνας θεὸς
τοὺς ξένους νὰ βοηθήσει, ἐνῶ εἶνε πρόθυμη;

ΙΟΛΑΟΣ

Ὅμοιάζουμε, παιδιὰ μου, μὲ τοὺς ναυτικούς,
ποὺ ἀφοῦ τῆς μπόρας ξέφυγαν τὴν ἄγρια ὄρμη
χερόπιασαν τὴ γῆς, μὰ πάλι οἱ ἄνεμοι
τοὺς ἐσπρωξαν ἀπ' τὴ στεριά στὸ πέλαγος.
Ἔτσι κι' ἐμεῖς διωχνόμαστε ἀπ' αὐτὴν τὴ γῆς,
ἐνῶ πιά στ' ἀκρογιαλὴ τῆς βρισκόμαστε,
θαρρῶντας πὼς γλυτώσαμεν. Ἀλίμονο!
Μὰ τότε, δόλια ἐλπίδα, τί μ' ἐγλύκανες,
ἀφοῦ δὲ θ' ἀποτελείωνες τὴ χάρι σου.
Ἀλλ' ἂν δὲ θέλει νὰ σκοτώσει τὰ παιδιὰ
τῶν πολιτῶν του, αὐτὸς δὲν ἔχει φταίξιμο.
Καὶ τᾶλλα ποὺ εἶπε ἐγὼ τὰ παραδέχομαι

(Στὸ Δημοφῶντα)

Κι' ἂν τέτοια θέλουν οἱ θεοὶ τὴν τύχη μου,
ποτὲ δὲ θὰ ξεχάσω ἐγὼ τὴ χάρη σου.
Μὰ ἐσᾶς δὲν ξέρω τί νὰ κάμω, τέκνα μου.
Νὰ πᾶμε ποῦ; Ποῖον θεὸ δὲ στεφανώσαμε;
Σὲ ποῖας χώρας τὰ κάστρα καὶ δὲ φτάσαμε;
Χανόμαστε, παιδιὰ μου, θὰ μᾶς διώξουν πιά.
Ὅσο γιὰ μένα δὲ μὲ μέλει κι' ἂν χαθῶ,
μόνον ποὺ σὰν πεθάνω θὰ χαροῦν οἱ ἐχτροί.
Μὰ ἐσᾶς, παιδιὰ μου, κλαίω καὶ καταθρηνῶ
καὶ τὴ γρηᾶ μάνη Ἀλκμήνη τοῦ πατέρα σας.
Ταλαίπωρη, μὲ τὴ μακριὰ σου τὴ ζωὴ,
κι' ἐγὼ ποὺ στὰ χαμένα τράβηξα πολλὰ.
Λοιπὸν σὲ χέρια ἐχτροῦ νὰ πέσουμ' ἔπρεπε
καὶ τὴ ζωὴ ν' ἀφήσουμε κακὰ—ψυχρά.

Μὰ ξέρεις τί νὰ κάνουμε; Δὲν ἔχασα
τὴν κάθε ἐλπίδα σωτηρίας τῶν παιδιῶν.
Ἐμένα δόσε στοὺς Ἀργῖτες, βασιλιά,
στὸν τόπο αὐτῶν, καὶ μῆτε ἐσύ κιντύνευε,
καὶ τὰ παιδιὰ νὰ μοῦ γλυτώσουν. Ἐγὼ πιά
δὲν πρέπει τῇ ζωῇ μου ν' ἀγαπῶ, ἄς χαθῇ.
Κι' ὁ Εὐρυσθέας νὰ ντροπιάσει θὰ ἤθελε
Πλειότερο ἑμένα, τοῦ Ἡρακλῆ τὸ σύμμαχο.
Γιατ' εἶνε ἀνόητος. Πρέπει νὰ εὐχονται οἱ σοφοὶ
νᾶχουν σοφὸν ἐχτρό τους, κι' ὄχι ἀνέγνωμον,
κι' ἔτσι μπορεῖ κι' ὁ δύστυχος νὰ βρεῖ εὐσπλαχνία.

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Γέροντα, αὐτὴν τὴ χώρα μὴν κατηγορεῖς,
μᾶς γίνετ' ἔτσι ἓνα ψεγάδι—ψεῦτικο,
κακὸ ὅμως—πὼς τοὺς ξένους μας προδώσαμε.

ΔΗΜΟΦΩΝΤΑΣ

Μιλᾶς παλληκαρίσια, ἀλλ' ἀνεκτέλεστα.
Δὲν ἦρθε ἐδῶ μὲ τὸ στρατό του ὁ βασιλιάς
γυρεῦντάς σε. Κι' ἂν χαθεῖ ἓνας γέροντας
τί θὰ κερδίσει ὁ Εὐρυσθέας πλειότερο;

(Δείχνοντας τὰ παιδιὰ):

Ἐκεῖνος θέλει νὰ σκοτώσει αὐτοὺς ἐδῶ.
Γιατ' εἶνε πάντα κίντυνος γιὰ τοὺς ἐχτροὺς
τὰ εὐγενικά βλαστάρια, ποὺ δὲ λησμονοῦν
τὰ πάθια τοῦ πατέρα των. Καὶ πρέπει αὐτὰ,
νὰ τὰ προβλέπει ἐκεῖνος ὅλα πάντοτε.
Κι' ἂν ξέρεις ἄλλη σκέψη χρησιμώτερην
ἐτοιμάζε την, γιατί' ἐγὼ πιά τάχασα,
κι' εἶμαι ὅλο φόβο, τοὺς χρησμούς σάν ἄκουσα.

(Βγαίνει ἀπὸ τὸ ναὸ ἡ Μακαρία)

ΜΑΚΑΡΙΑ

Ξένοι, νὰ μὴ μὲ πάρετε γι' ἀνέντροπη
γιατ' ἔξω βγῆκα: πρῶτα αὐτὸ παρακαλῶ.
Κι' εἶνε γιὰ τὴ γυναῖκα τὸ καλύτερο
ἡ σιωπὴ κι' ἡ φρονιμάδα, κι' ἥσυχη
νὰ κάθεται στὸ σπίτι της. Μὰ βγῆκα ἐδῶ
τοὺς στεναγμούς σου, Ἰόλαε, σάν ἄκουσα,

χωρὶς νὰ εἶμαι ὁ μεγάλος τοῦ σπιτιοῦ μου ἐγώ.
Ἀλλὰ—σάν εἰμ' ἀρμόδια κάπως, ἐπειδὴ
πάραι πολὺ μὲ γνωιάζει γιὰ τ' ἀδέρφια μου—
γι' αὐτὰ καὶ γιὰ τὸν ἑαυτὸ μου ἐπιθυμῶ
νὰ μάθω μήπως στ' ἄλλα βάσανα κοντὰ
τρῶει τὴν καρδιά σου καμμιά νέα συμφορά.

ΙΟΛΑΟΣ

Κόρη μου, ἀξίζει ἀπὸ καιρὸ νὰ σ' ἐπαινῶ
ἀπ' ὅλα τοῦ Ἡρακλῆ τὰ τέκνα πλειότερο.
Κι' ἐμεῖς θαρρώντας πὼς καλοτελείωσεν
ὁ δρόμος μας, στὸ ἐνάντιο ξαναπέσαμε.
Κι' ἐλάλησαν οἱ μάντες, ὅπως λέει αὐτός,

(Δείχνοντας τὸ Δημοφῶντα)

στῆς Δήμητρας τὴν κόρη γιὰ νὰ σφάξουμε,
μῆτε μοσχάρι, μῆτε ταῦρο, ἀλλὰ γενιάς
εὐγενικῆς παρθένας, σάν τὸ θέλουμε
κι' ἐμεῖς νὰ ζοῦμε, μὰ κι' ἡ πόλι νὰ εὐτυχῇ.
Κι' ἔτσι ἀποροῦμε τώρα τί νὰ κάνουμε.
Κι' οὔτε παιδιὰ δικά του λέει νὰ σφάξει αὐτός,
οὐτ' ἄλλου κανενός. Καὶ δίχως ἑξαστερα
νὰ μοῦ τὸ πεί, μὰ μ' ἓναν τρόπο λέει αὐτός:
ἂν κάπως ἀπ' αὐτὰ δὲ θὰ ξεμπλέξουμε,
πρέπει νὰ βροῦμε κάποιον ἄλλον τόπο ἐμεῖς.
Αὐτὸς νὰ σώσει θέλει τὴν πατρίδα του.

ΜΑΚΑΡΙΑ

Ἔτσι λοιπὸν μπορούμε νὰ γλυτώσουμε;

ΙΟΛΑΟΣ

Ἔτσι, κι' ὅσο γιὰ τ' ἄλλα τὰ πετύχαμε.

ΜΑΚΑΡΙΑ

Λοιπὸν μὴν τρέμεις τὸ ἐχτρικὸ κοντὰρι πιά
τῶν Ἀργιτῶν: καὶ μόνη μου ἐγὼ γέροντα,
προτοῦ νὰ λάβω προσταγὴν, εἰμ' ἐτοιμὴ
γιὰ νὰ πεθάνω κι' ἀντικρῶσω τὴ σφαγὴ.
Καὶ τί θὰ ποῦμε, ἂν βρίσκει ἡ χώρ' αὐτὴ σωστὸ
κίνδυνο μέγα νὰ φορτῶνεται γιὰ μᾶς,
κι' ἐμεῖς ποῦ σ' ἄλλους δίνουμε τὰ βάσανα,
ἐνῶ μπορούμε γλυτωμένοι νὰ εἴμαστε,
νὰ φεύγουμε ἀπ' τὸ θάνατο; Δὲ γίνεται.

Γιατί καὶ γιὰ περίγελο θ' ἀξίζουμε
προσπέφτοντας στοὺς θεοὺς ν' ἀναστενάζουμε,
κι' ἐνῶ εἴχαμε πατέρα τέτοιον ποὺ εἴχαμε,
δειλοὶ κατόπιν νὰ φαινόμεσθε. Κι' αὐτὰ
πρέπουν ποτὲ σ' ἀνθρώπους μὲ φιλότιμο;
Κάλλια θαρρῶ—ποὺ νὰ μὴ γένει αὐτὸ ποτὲς—
ἢ πόλῃ τούτῃ ἂν θὰ παρθεῖ, νὰ πέσω ἐγώ
στὰ χέρια τῶν ἐχτρῶν μας, κι' ἀφοῦ βάσανα
τραβήξω, ἂν κι' εἶμαι ἀπὸ πατέρα εὐγενικό,
πάλι νὰ πάω στὸν Ἄδη. Μὰ πῶς νὰ γυρνῶ
ἐδῶ κι' ἐκεῖ, διωγμένη ἀπὸ τὴ χώρα αὐτῇ;
Ντροπὴ δὲ θάχω τότε, σὰν θὰ πεί κανεὶς:
«Τί ἤρθατε ἐδῶ μὲ κλώνους ἱκετευτικούς,
ἀφοῦ τὴ ζωὴ σας τόσο λογαριάζετε;
Φύγετε! Δὲ βοηθοῦμε τοὺς δειλοὺς ἐμεῖς».
Ἄλλ' ὅμως οὔτε, κι' ἂν χαθοῦν τὰδέρφια μου
κι' ἐγὼ γλυτώσω, ἐλπίζω νὰ εὐτυχίσω πιά,
—γιατί πολλοὶ τοὺς φίλους των ἀρνήθηκαν.—
Καὶ ποῖος θὰ θέλει νάχει γιὰ γυναῖκα του
μιὰν ἔρμη κόρη, ἢ νάχει καὶ παιδιὰ ἀπὸ μέ;
Λοιπὸν δὲν εἶνε κάλλιο νὰ πεθάνω πιά
παρὰ νὰ πάθω τέτοια, ποὺ δὲ μοῦ ἀξίζαν;
Κι' αὐτὰ θὰ πρέπαν πλεῖστον σ' ἄλλῃ καμμιά,
ποὺ νὰ μὴν εἶνε ἀπὸ γενιά καθὼς ἐγώ.
Τώρα ὁδηγήσετέ με, ποὺ τὸ σῶμα μου
πρέπει νὰ πέσει θύμα, στεφανώστε με
κι' ἀρχίστε ἀμέσως τὴ θυσία, ἂν θέλετε.
Νικᾶτε τοὺς ἐχτροὺς μας: τὴ ζωὴ μου ἐγὼ
τὴ δίνω θέλοντάς μου κι' ὄχι ἀθέλητα.
Καὶ λέγω πῶς πεθαίνω γιὰ τὰδέρφια μου
καὶ γιὰ τὸν ἑαυτὸ μου. Γιατί βρῆκα ἐγώ,
τὴ ζωὴ περιφρονώντας, εὐρημα λαμπρό:
νάφῃσω αὐτὸν τὸν κόσμον πολυξάκουσθι.

Ο ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ ΤΟΥ ΧΟΡΟΥ

Ἄχ! τί νὰ πῶ, τὸ μέγα λόγο ἀκούοντας
τῆς κόρης ὅπου θέλει γιὰ τὰδέρφια τῆς
θυσία νὰ γίνηι; Λόγια εὐγενικώτερα
ποῖος θάλεγε καὶ τέτοια ποῖος θὰ τᾶκανε;

ΙΟΛΑΟΣ

Κόρη, δὲν εἶνε τὸ κεφάλι σου ἀπ' ἄλλου,
μόν' εἶσαι σπέρμα ἀπὸ τὴ θεϊκὴ ψυχὴν
ἐκείνου τοῦ Ἡρακλῆ. Κι' ἐνῶ τὰ λόγια σου
τὰ καμαρώνω, κλαίω γιὰ τὴν τύχη σου.
Μὰ θὰ σοῦ πῶ πῶς δίκια πῶς θὰ γίνονταν:

Ὅλες τίς ἀδερφές σου θὰ ἰφωνάξω ἐδῶ,
κι' ἔπειτα σ' ὅποια κλῆρος θὰ τῆς λάχαινε
αὐτὴ γιὰ τὴ γενιά τῆς νὰ πεθάνει πιά.
Δὲν εἶνε δίκιο νὰ χαθεῖς δίχως λαχνό.

ΜΑΚΑΡΙΑ

Μὲ τὸ λαχνὸ τῆς τύχης δὲν πεθαίνω ἐγώ:
Ἐδῶ δὲν εἶνε χάρη, γέρο, μὴν τὸ λές.
Ἄλλ' ἂν θὰ τὸ δεχτεῖτε καὶ θελήσετε
νὰ μεταχειριστεῖτε ἐμένα πρόθυμη,
δίνω τὴ ζωὴ μου θέλοντας ἐγὼ σ' αὐτοὺς,
χωρὶς κανεὶς νὰ μ' ἀναγκάσει.

ΙΟΛΑΟΣ

Ἄλίμονον!

Αὐτός σου ὁ λόγος εἶνε εὐγενικώτερος
κι' ἀπὸ τὸν πρὶν, κι' ἐκεῖνος ἦταν φρόνιμος,
ἀλλὰ περνᾷς τὴν τόλμην μὲ τὴν τόλμην σου,
καὶ μ' ἄλλον λόγο πῶς καλὸν τὸ λόγο σου.
Κι' ὅμως, παιδί μου, μήτε σὲ παρακαλῶ,
μήτε καὶ σ' ἐμποδίζω νὰ θυσιαστεῖς,
κι' ἂν θὰ πεθάνεις ὠφελεῖς τὰδέρφια σου.

ΜΑΚΑΡΙΑ

Φρόνιμα λές, νὰ μὴ φοβάσαι τὸ αἷμα μου
μὴ σὲ μολύνει. Θὰ πεθάνω ἐλεύθερα!
Ἔλα κοντά μου, γέροντα. Στὰ χέρια σου
νὰ ξεψυχήσω θέλω. Πέπλοσκέπασε
τὸ σῶμα μου. Καὶ τώρα πάγω ἀτάραχη
στὸν φόβον ἀγῶνα τῆς σφαγῆς μου, ἂν εἴμ' ἐγώ,
καθὼς καυχιοῦμαι, κόρη τοῦ πατέρα μου.

ΙΟΛΑΟΣ

Στὸ θάνατό σου νὰ σταθῶ δὲ θὰ μπορῶ.

ΜΑΚΑΡΙΑ

(Δείχνοντας τὸ Δημοφῶντα)

Μὰ παρακάλει τοῦτον, νὰ μοῦ βγεῖ ἡ ψυχὴ
στῶν γυναικῶν τὰ χέρια, κι' ὄχι στῶν ἀντρῶν.

ΔΗΜΟΦΩΝΤΑΣ

Αὐτὰ θὰ γίνουν, ὦ παρθένα δύστυχη:

γιατί κι' ἐγώ θά αἰσθάνουμαι ντροπή γι' αὐτό,
νά μὴ σοῦ κάνουν τὶς πρεπούμενες τιμές,
γιὰ πολλοὺς λόγους, καὶ γιὰ τὴν ἀντρεία σου
καὶ γιὰ τὸ δίκιο: Ἐσὺ ὅσαι ἡ τολμηρότατη
γυναῖκα ἀπ' ὅσες εἶδα μὲ τὰ μάτια μου.
Μὰ ἐμπρός! ἂν θέλεις, τούτους καὶ τὸ γέροντα
μὲ τὰ ὑστερνά σου λόγια ἀποχαιρέτα τους.

ΜΑΚΑΡΙΑ

(Στὸν Ἰόλαο)

ὦ γέροντα, σοῦ ἀφήνω γειά, σοῦ ἀφήνω γειά!
καὶ δίδαχνέ μου νᾶνε τοῦτα τὰ παιδιὰ
ὅμοια μ' ἐσένα, φρόνιμα στὸ κάθε τί,
κι' ὄχι ἄλλο παραπάνω: καὶ τοὺς φτάνει αὐτό.
Προσπάθα νὰ τοὺς σώσεις ἀπ' τὸ θάνατο,
πρόθυμος ὄντας. Εἴμαστε παιδιὰ σου ἐμεῖς,
στὰ χέρια τὰ δικά σου ἀναθρεφτήκαμε
Βλέπεις κι' ἐμὲ, τὴν ὥρα ἐγώ τοῦ γάμου μου
δίνω γι' αὐτὰ καὶ πάγω νὰ θυσιαστώ.
Κι' ἐσεῖς, ἐδῶ συμμαζωμένα, ἀδέρφια μου,
νά ζήτε εὐτυχισμένα μ' ὅλα τ' ἀγαθὰ,
γι' αὐτὰ ποὺ τώρα θά σφαχτεῖ ἡ καρδοῦλα μου!
Τὸ γέροντα, τὴ μάνα τοῦ πατέρα μου,
τὴ γριὰν Ἀλκμήνη, ποῦνε μὲς στὰ δώματα,
κι' αὐτοὺς ἐδῶ τοὺς ξένους μας τιμᾶτε τους.
Κι' ἂν πάλι ἀπαλλαχτεῖτε ἀπὸ τὰ βάσανα
κι' οἱ θεοὶ ποτὲ ἂν σᾶς δώσουν στ' Ἄργος γυρισμὸ,
νά θυμηθεῖτε κείνην ποὺ σᾶς γλύτωσε,
πὼς πρέπει στὴν πατρίδα νὰ τὴν θάψετε.
Μοῦ ἀξίζει δίκια, ἀφοῦ δὲ δεῖλιασα γιὰ σᾶς,
ἀλλὰ γιὰ τὴ γενιά μου θυσιάστηκα.
Αὐτὰ θά τάχω ἀντὶ παιδιῶν καὶ παρθενιαῶν
γιὰ θησαυρὸ, στὸν Ἄδη ἂν εἶνε κάτι τι.
Ἄμποτες ὅμως νὰ μὴν εἶνε τίποτε!
Γιατ' ἂν φροντίδες κι' ἐκεῖ κάτω θάχουμε
οἱ μελλοθάνατοι ὅλοι, τότε πιά κι' ἐγώ
δὲν ξέρω ποῦ νὰ πᾶμε: γιατί' ὁ θάνατος
στὰ βάσανα λογιέται μέγα γιαιτρικό.

ΙΟΛΑΟΣ

(Ἐνῶ ἡ Μακαρία ἀκολουθοῦμενη ἀπὸ τὸ βασιλιά βγαίνει ἀπὸ
τὰ δεξιά).

Ἐσὺ ποῦ σ' ὅλες τὶς γυναῖκες σ' ἔκαμεν
ἡ τολμηρὴ καρδιά σου πλιὸ σημαδιακή,

νά ξέρεις: πάντα ἐμεῖς θά σὲ λατρεύουμε
καὶ ζωντανὴ καὶ πεθαμένη. Χαῖρε πιά...
Φοβοῦμαι κακὸ λόγο γιὰ τὴ θεὰ νὰ πῶ,
τῆς Δήμητρας τὴν Κόρη, ποὺ τὸ σῶμα σου
τῆς θυσιάζουν.— Ἀχ, παιδιὰ, χαθήκαμε:
ἀπὸ τὴ λύπη λύθηκαν τὰ μέλη μου.

Πάρτε με κι' ἀκουμπήστε με στὴν ἔδρα αὐτὴν,
περισκεπάζοντάς με μὲ τὰ πέπλα μου.
Γιατ' οὔτε αὐτὰ ποὺ γίνονται μ' εὐχαριστοῦν,
κι' ἂν ὁ χρησμὸς δὲ γίνει, δὲν θά ζήσουμε:
γιατ' εἶνε τότε μεγαλύτερο κακὸ
Ἄλλὰ κι' αὐτὰ μᾶς εἶνε πάλι συμφορά.

(Ὁ Ἰόλαος σκεπασμένος μὲ τὸ μανδύα μένει ξαπλωμένος δίπλα
στὸ βωμὸ. Κοντὰ του κρατιοῦνται τὰ παιδιὰ).

ΣΤΑΣΙΜΟ Β'

(ἡ 3ο τραγούδι τοῦ χοροῦ (στ. 608—629).

ΧΟΡΟΣ

(Στροφή)

Ποτὲ κανένας ἄνθρωπος
χωρὶς οἱ θεοὶ νὰ θέλουν
δὲν γίνεται καλὸτυχος
μηδὲ καὶ κακομοίρης.
Στὴν εὐτυχία δὲ στέκεται
τὸ ἴδιο σπῖτι τάντα:
Τὴ μιά τὴ μοῖρα κυνηγάει
ἡ ἄλλη ἀπὸ κατόπι.
Ἐκεῖνον ποῦνε στὰ ψηλά,
στὰ χαμηλά τὸν ρίχνει,
κι' ἐκεῖνον ποῦνε ἀτίμητος
τὸν κάνει εὐτυχισμένον.
Ἀπὸ τῆς μοῖρας τὰ γραφτά
δὲν ἤμπορεῖς νὰ φύγεις,
κανεῖς μὲ τὴ σοφία του
ποτὲ δὲ θά τ' ἀμπώξει,
καὶ στὰ χαμένα ὁ πρόθυμος
θά κοπιᾷ πάντα.

(Ἀντιστροφή)

Κι' ἐσὺ ὅσα δίνουν οἱ θεοὶ
χωρὶς νὰ γονατίσεις,

ὕποφéré τὰ καὶ πολὺ
 μὴ θλίβεις τὴν ψυχὴ σου.
 Γιατί ἔχει μοῖρα ξακοστοῦ
 θανάτου ἢ δόλια κόρη,
 ἀφοῦ καὶ θυσιάστηκε
 γι' ἀδέρφια καὶ πατρίδα,
 κι' οἱ ἄνθρωποι θὰ τιμοῦν
 καὶ θὰ δοξάζουν πάντα.
 Μὰ ἡ ἀρετὴ βαδίζει ἐμπρὸς
 ἀνάμεσα στοὺς κόπους.
 Εἶν' ἄξια τοῦ πατέρα της
 κι' εἶν' ἄξια τῆς γενιᾶς της
 αὐτὰ ποὺ κάνει. Κι' ἂν τιμᾷς
 τὸ θάνατο τῶν ἄξιων,
 κι' ἐγὼ μὲ σένα συμφωνῶ
 κι' εἶμαι κι' ἐγὼ μαζί σου.

ΣΤΑΣΙΜΟ Γ'

(ἡ 4ο τραγούδι τοῦ χοροῦ (στ. 748—783)

ΧΟΡΟΣ

(Στροφή 1.)

Γῆ, καὶ σελήνη ὀλονυχτοφεγγούσα,
 κι' ἑσεῖς τοῦ θεοῦ λαμπρότατες ἄχτινες,
 ὅπου φωτοβολᾶτε στοὺς ἄνθρώπους,
 ἄχ, φέρτε μου χαρμόσυνο μαντάτο!
 Στὸν οὐρανὸ βροντοφωνήσετέ το
 κι' ὡς τοῦ κυρίαρχου θεοῦ τὸ θρόνο
 καὶ στῆς φλογερομάτας θεᾶς Παλλάδος!
 Μέλλω γιὰ καλωσύνη τῆς πατρίδας,
 μέλλω καὶ γιὰ τὰ γονικά μας σπίτια,
 σὰν ἔχω ὑποδεχθεῖ πιά τοὺς ἱκέτες,
 μὲ τὸ σπαθὶ τὸν κίνδυνο νὰ κόψω.

(Ἀντιστοφὴ 1.)

Κακὸ εἶνε βέβαια τέτοια πολιτεία
 σὰν τῇ Μυκῇνᾳ, μυριοευτυχισμένη
 καὶ πολυπαινεμένη στὴν ἀξιάδα
 τοῦ κονταριοῦ, βαρειὰν ὀργὴ νὰ κρύβει
 πρὸς τὴ δική μας χώρα. Μὰ κακὸ εἶνε
 νὰ παραδώσουμε ξένους ἱκέτες
 στ' Ἄργους τίς προσταγές, ὦ συμπολίτες,
 εἶνε βοηθός μου ὁ Δίας, δὲ φοβοῦμαι,

μὲ προστατεύει ὁ Δίας πάντα δίκια.
 Τοὺς θεοὺς ἐγὼ ποτὲ δὲ θὰ τοὺς βάλω
 κατώτερα ἀπὸ τοὺς θνητοὺς ἀνθρώπους.

(Στροφή 2.)

Ἄλλ', ὦ θεὰ σεβάσμια—γιατ' εἶνε
 δική σου ἡ γῆς αὐτὴ κι' ἡ πολιτεία,
 κι' ἐσὺ κυρά της, μάννα καὶ φυλάχτρα—
 στείλε τον σ' ἄλλον τόπο αὐτὸν ποὺ φέρνει
 δίχως κανένα δίκιο ἐδῶ ἀπὸ τ' Ἄργος
 στρατὸ κονταροσείστη! Ἀπὸ τῆς στίας μου
 νὰ φύγω, δὲν ταιριάζει στὴν ἀντρεία μου.

(Ἀντιστροφή 2.)

Γιατί μὲ πλούσιες πάντοτε θυσίες
 σοὺ κάνουμε τιμές, καὶ θὰ θυμᾶσαι
 τὴν τελευταία τῶν μηνῶν ἡμέρα,
 μὲ τοὺς χοροὺς τῶν νιῶν καὶ τὰ τραγούδια.—
 Κι' ἀπάνω στὸν ἀνάερον τὸ λόφο
 φωνές ἀχοῦν τῶν κορασίδων, ἀντάμα
 μὲ τ' ὀλονύχτιο ποδοκρότημά τους.

ΣΤΑΣΙΜΟ Δ'

(ἡ 5ο τραγούδι τοῦ χοροῦ (στ. 892—927)

(Στροφή 1.)

Ὁ χορὸς πολὺ μοῦ ἀρέσει,
 ὅταν σ' ἓνα φαγοπότι
 τοῦ λῶτοῦ ἢ φλογέρα σμίγει
 τὴν οἰκτιρμένη τῆς χάρι
 μὲ τὴν πρόσχαρη Ἀφροδίτῃ.
 Μὰ εἶνε καὶ χαρὰ νὰ βλέπεις
 τοὺς δικούς σου σ' εὐτυχία,
 δίχως νὰ τὴν περιμένουν.
 Ναι, πολλὰ γεννᾷ ἡ Μοῖρα,
 ποὺ στὰ πάντα δίνει τέλος,
 κι' ὁ Καιρὸς, τοῦ Χρόνου ὁ γιός.

(Ἀντιστροφή 1.)

Ἐχεις ἓνα δίκιο δρόμον,
 ὦ πατρίδα μου,—δὲν πρέπει
 ἐσὺ ἀπ' αὐτὸν νὰ ξεμακρύνεις,—

τοὺς θεοὺς τιμώντας πάντα.
Κι' ὅποιος σοῦ λαλεῖ τὸ ἐνάντιο,
μπρὸς σ' αὐτὲς τὶς ἀποδείξεις,
ποῦ ὀλοφάνερες προβάλλουν,
πρὸς τὴν τρέλλα πλησιάζει,
γιατ' ὁ θεὸς μᾶς παραγγέλλει
φανερὰ, καὶ τῶν ἀδίκων
τιμωρεῖ τὴν περηφάνεια.

(Στροφή 2.)

ὦ γερόντισσά μου ἀνέβη
μέσ στὸν οὐρανὸν ὁ γιός σου.
Κι' εἶνε ἀπίστευτος ὁ λόγος
πῶς κατέβηκε στὸν Ἄδη,
τὸ κορμὶ τοῦ ἀφοῦ ἔχει κάψει
μὲ φωτιάς ὀλέθρια φλόγα.
Σ' ἓνα ὀλόχρυσο παλάτι
γέρνει ἐκεῖνος, μέσ στῆς Ἥβης
τὴν ἐράσμιαν ἀγκαλιά.
ὦ Ὑμέναιε, ποῦ τοῦ Δία
τίμησες τὰ δυὸ παῖδιά.

(Ἀντιστροφή 2.)

Τὰ πολλὰ ἄδηλα συμβαίνουν
σὰν πολλὰ γνωστὰ νὰ βγαίνουν:
ἦταν, λέγουν, τοῦ πατρός των
ἡ θεὰ Ἀθηνᾶ βοηθός του,
κι' ἔσωσεν αὐτοὺς ἡ πόλι
τῆς θεᾶς μας κι' ὁ λαός της.
Κι' ἔκοψε τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου
τὴν αὐθάδεια, ποῦ ἡ καρδιά του,
πρὶν νὰ πάθει, ἦταν σκληρή.
Περηφάνεια νὰ μὴν ἔχω,
μήτε ἀχόρταγη ψυχή!

Δ. Μ. ΣΑΡΡΟΣ

(Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ Β' τόμο τοῦ Εὐριπίδη ποῦ ἐκδίδεται
προσεχῶς).

ΕΝΑΣ ΚΡΙΤΙΚΟΣ

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΖΑΧΑΡΙΑΔΗΣ

ΑΡΙΣΤΟΥ ΚΑΜΠΑΝΗ

Ἄν οἱ ἄνθρωποι ἔπρεπε νὰ κρίνονται ὄχι σχετικὰ μ' ἐκεῖνο
ποῦ δωκαν, ἀλλὰ σχετικὰ μ' ἐκεῖνο ποῦ θὰ μπορούσαν νὰ δώσουν
(ἂν ὁ θάνατος δὲ μεσολαβοῦσε) ὁ Ζαχαριάδης θάξιζε νὰ θεω-
ρηθῇ ὁ καλύτερος κριτικὸς—ἐντυπώσεων τῆς λογοτεχνίας μας.
Ἦξερε ν' ἀφηγητὰ καλὰ «τὶς περιπέτειες τῆς ψυχῆς του» ἀνά-
μεσ' ἀπὸ τὰ κάθε λογῆς βιβλία.

Τὸ σπουδαιότερο ἐπεισόδιο τῆς ζωῆς του ἦταν... τὸ διάβα-
σμα τοῦ Νίτσε. Τὸν εἶχε ξελογιάσει πρὸ πάντων, ἡ «θεωρία τοῦ
αἰώνιου γυρισμοῦ» τῆς «ἀνακυκλήσεως». Ξαναονειρεύτηκε τ' ὄ-
νειρο τοῦ Νίτσε, ποῦ εἶχε ὑπάρξει ὄνειρο τοῦ Γκυγιώ καὶ τῶν
Πυθαγορείων.

Στοὺς στίχους ἐνὸς φιλοσόφου ὁ Γάλλος διανοητὴς ἔχει βά-
λει ἓνα ποίημα ποῦ τὸ νόημά του εἶνε ἀπάνω-κάτω:

«Ξεφεύγοντας τὴ γῆ σ' ἓνα ὑπέρτατο φτερούγισμα τὸ μάτι
μας ξαναβρίσκει ἄλλους τόπους ἐκεῖ ψηλά! Παντοῦ στὸ βλέμμα
μας ἴδια εἶνε ἡ φύσις. Τὸ σύμπαν τίποτε δὲν κρύβει καινούργιο...
Γαλαξία ποῦ κυλᾷ κόσμους ἀπὸ πάνω μας, καὶ σείς γαλάζιε
Σείριε, Ἄσπερ Κύκνε, Ὠρίων, ἤδη μπορούμε νὰ ποῦμε ἀπὸ τί
εἴσαστε καμωμένοι. Μέσα στὴ νύχτα πιάσαμε τὴν ἀκτὶνὰ σας».

Καὶ ὕστερ' ἀπὸ στροφὲς ἐπιστημονισμοῦ μεγαλόστομου:

»Μάταια βυθομετροῦμε τὴ βουβὴν ἄβυσσο, μάταια θέλουμε
νὰ φτερουγίσουμε πρὸς τὸ σκοτάδι της. Τί θ' ἀνακαλύψουμε ἐ-
κεῖ; Τὸ σύμπαν ἐπαναλαμβάνει τὸν ἑαυτὸ του. Εἶνε φτωχὸ καὶ
στεῖρο στὴν ἀπεραντοσύνη του».

Θὰ μπορούσα νὰ παραθέσω πολλὰς ἀκόμη στροφὲς γιὰ νὰ
δείξω τὴν «ἀδιάπτωτη δύναμι τοῦ ποιήματος». Ἀλλὰ περιορί-
ζομαι νὰ νᾶφέρω ὅτι κάνει φανερὴ τὴ συγγένεια τοῦ ὁνείρου τοῦ
Νίτσε μὲ τ' ὄνειρο τοῦ Γκυγιώ:

»Ὅπως ὅλα μοιάζουν μέσα στὸ διάστημα, ἔτσι, φοβοῦμαι,

ἀντιγράφονται ὅλα στο κύλισμα τοῦ καιροῦ. «Ὅ,τι περνάει γυρίζει, καθετί ποῦ ἐπιστρέφει ξαναφεύγει. Ἐνας κύκλος ἀτελείωτος ἀλυσίδα τῶν χρόνων...»

«Υπάρχει τίποτε καινούργιο στο μέλλον ποῦ ἀνατέλλει; Ἴσως εἴτε μπρὸς πᾶμε εἴτε πίσω νά ἴδουμε τὰ ἴδια—ὁλοῖδια τὰ πράγματα. Ἀπὸ μακρὰ ἐξωρίζει τὸ μεγάλο κινούμενο φίδι νά διπλοεδιπλώνεται». Ἀλλὰ τὴν πιὸ μεγάλη πίκρα δοκιμάζουμε σὰ φέρουμε στὰ χεῖλη τὸ ὑπόλειμμα τοῦ δυνατοῦ πιστοῦ.
«Ἐλπίζα πὼς θάλλαζες κάποτε στο βλέμμα μου. Ἀλλὰ, σκέψι μου, εἶσαι τάχα νέα καὶ σύ; Δὲ γεννήθηκες καὶ δὲν ἐξήσες σὲ κάποιον κάποτε τόπο;»

Ὁ Ζαχαριάδης ξεκούραζε τὸ πνεῦμα του—κοίμιζε τὸ πνεῦμα τῆς ἐκμηδενίσεως τοῦ ἐγὼ τοῦ ἀντιμετωπίζοντάς τὴν πίσω ἀπ' τὸ πρῶμα τῆς Νιτσεϊκῆς θεωρίας.

Δὲν εἶνε, γράφει ὁ Ζαχαριάδης ἐμπειρικῶς ἀποδεικτὴ ἡ θεωρία. Ἀλλως τε «ἐμπειρικὴ ἢ ἐπιστημονικὴ κοσμογονία θὰ μένη πάντα μιὰ οὐτοπία, ἀφοῦ ξεπερνᾷ τὰ ὅρια τῆς ἀνθρώπινης συνειδήσεως. Ἡ λέξις ὅμως δημιουργία εἶνε κενή. Δὲν ἐξηγεῖ. Πὼς θάχη ἀρχὴν ἓνας ἀτελείωτος κόσμος; Ἀφοῦ δὲ ὁ κόσμος ἐξῆσε μίαν αἰωνιότητα, δηλαδὴ χρονικὸ διάστημα ἄπειρο χωρὶς ν' ἀπολήξῃ σὲ τελειωτικὸν ὄρο πρέπει νά συμφωνήσουμε μὲ τὸ Νίτσε πὼς ὁ κόσμος δὲν ἔχει σκοπὸ.

Ἄν ὁ κόσμος «στὸ ρεῦμα τοῦ γίνεσθαι» κατεῖχε καὶ μιὰ μονάχα στιγμή τὴ δύναμι τοῦ εἶναι, πρὸ πολλοῦ τὸ «γίνεσθαι» θὰ εἶχε τελειώσει ὅπως κάθε σκέψις, κάθε πνεῦμα. «Ἀκόμη καὶ τὸ ὅτι τὸ πνεῦμα βρίσκεται εἰς ἀδιάκοπο γίνεσθαι εἶνε ἀπόδειξις τοῦ ὅτι ὁ κόσμος δὲν ἔχει τελικὸν σκοπὸν. «Μία θάλασσα δυνάμεων εἶνε ὁ Κόσμος, τῆς ὁποίας τρικυμία εἶνε ὁ αὐτός της». Ἄν ὁ κόσμος εἶνε ποσότης δυνάμεως ὠρισμένης θὰ συμπεράνουμε πὼς ὁ κόσμος πρέπει νά περάσῃ ἀπὸ ἓναν ὑπολογισμό ἀριθμὸ συνδυασμῶν». Καὶ ἀναγκαστικῶς οἱ συνδυασμοὶ θὰ ἐπαναληφθοῦν. Λέπει ἀπ' τὸν κόσμο ἡ ἱκανότης τῆς αὐτοανανεώσεως. Κάποτε θὰ ἐπαναλάβουμε αὐτὴ τὴ στιγμή ποῦ ζοῦμε σήμερα. Ἰ. Εἰν' ἓνα παρηγορητικὸ ὄνειρο αὐτὴ ἡ θεωρία, ἡ μάλλον αὐτὴ ἢ θρησκευτικὴ πίστις. Μᾶς σώζει ἀπὸ τὴν ὀριστικὴν ἐκμηδένισιν, ἀφοῦ μᾶς ἐπιτρέπει νά ὀνειροπολήσουμε τὴν ἀνάσυνθῃ τῆς προσωπικότητός μας, ὅστερ' ἀπὸ πολλὰς ἢ λίγας μυριάδες αἰώνων... Ἀντιθετὰ πρὸς τὸν Γκυγιώ στὴν πίστι τῆς αἰωνίας ἐπιστροφῆς βρίσκει μιὰ πηγὴ αἰσιοδοξίας. Καὶ ὁ Ζαχαριάδης ὁ ὅποιος ὑποστηρίζει τὴ θεωρία ἐναντίον τῶν ἐπικριτῶν της, ὅστερ' ἀπὸ μερικοῦς μάταιους «συναίσθηματικούς» συλλογισμοὺς ἀρκεῖται νά χαρακτηρίσῃ τὸν «Αἰώνιο γυρισμὸ» ρυθμικὸ σύμβολο ποῦ μπορεῖ νά γονιμοποιήσῃ τὴ σύγχρονη σκέψιν.
Ἡ ἐπίδρασις ὅμως τοῦ Νίτσε ἐπέρασε ὅπως ἡ ἐπίδρασις κάθε τρικυμίας, σωστικῆς συγχρόνως καὶ καταστρεπτικῆς. Τὰ ἴδια

νικά μας ξανάγιναν ἀνθρώπινα μ' ὅλη τὴν ἀναβίωσιν τοῦ πολιτικοῦ Καισαρισμοῦ.

Προτιμῶ ν' ἀντιμετωπίσω τὸ Ζαχαριάδην ὄχι ὡς ἓνα μαθητὴ τοῦ Διονυσιακοῦ φιλοσόφου, ἀλλὰ ὡς ἓνα κριτικὸ—ἐντυπώσεων. Σ' αὐτὸν τὸν κριτικὸν χρωστοῦμε ὡραῖα βιβλιογραφικὰ σημειώματα, ὡραίους χαρακτηρισμοὺς, ὡραῖες διατυπώσεις. Εἶνε ἓνα γούστο ἐλεύθερο ποῦ ξέρει νά διακρίνῃ τὰ λουλούδια ἀπ' τὰ ξερά χόρτα, νά μὴν τρέμῃ ἐμπρὸς στὰ μεγάλα ὀνόματα—μπρὸς ἰστίς καθιερωμένους ἀξίες. Τὸ δοκίμιο γιὰ τὴ «Φλογέρα τοῦ Βασιλιά» ὅπου κρίνει αὐστηρὰ τὸ μεγάλο μας ποιητὴ, τὸ σημείωμα γιὰ ἓναν ποιητὴ ποῦ δημοσίευσε κάποτε ποιητικὸ συνταγολόγιο, μία ἀπολογία τῶν δικαιωμάτων τῆς ἡδονῆς καὶ τοῦ ἐνστικτοῦ, οἱ ὡραῖοι του ἀφορισμοὶ γιὰ τὴν πατριωτικὴν ποίησιν καὶ τὴν ἀντιεπικὴ ἐξέλιξι τοῦ γούστου μας δικαιολογοῦν ἓναν καλὸν χαρακτηρισμὸ, κατὰ τὸν ὁποῖον ὁ Ζαχαριάδης ἦταν μιὰ αἰσθητικὴ φύσις.

Καὶ εἶνε κρίμα ποῦ ἡ πολιτικὴ δημοσιογραφία, ὅπως ὅλους ἡμᾶς τὸν ἔσυρε μακρὰ ἀπ' τὸ ἔργο γιὰ τὸ ὁποῖον ἦταν ἐτοιμασμένος, καὶ κρίμα ποῦ ὁ θάνατος ἔκοψε στὴ μέση τὴν ἀξιολογὴν τοῦ προσπάθει. Ἐνας κριτικὸς χωρὶς δογματικὴ στενότητα καὶ μὲ γούστο, εἶνε ὅ,τι ἀκριβῶς χρειάζεται, ἔγραφα στὰ 1923. Σήμερα εὐτυχῶς προσπεράσαμε τὸ δογματισμὸ. Ἀλλὰ τὸ γούστο εἶνε σπάνιο φαινόμενο...

ΑΡΙΣΤΟΣ ΚΑΜΠΑΝΗΣ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΘΗΝΑ ΣΤΑ ΓΙΑΝΝΙΝΑ ΑΕΡΟΠΟΡΙΚΩΣ ΣΕ 1 ΩΡΑ ΚΑΙ 3/4 ΤΗΣ ΩΡΑΣ

ΤΟΥ κ. ΧΡ. ΧΡΗΣΤΟΒΑΣΙΛΗ

Όταν είμουν μικρό παιδί, έξη—έφτά χρονών, κι' ίσως λίγο παραπάνω ακόμα, μου άρεγε νά βγαίνω συχνά ψηλά στ' «Άγνάντια» του χωριού μου ν' άγναντεύω τά βουνά του Ζαγοριού και του Πίνδου, και νά βλέπω, από μακριά, κι' από κοντά, τά μεγάλα όρνια: άητούς, σταυραητούς και λοιπά πετούμενα, νά βγαίνουν πάνω από τά κράκουρα τών βουνών, γιά νά κυνηγήσουν φείδια και μικρούς λαγούς την άνοιξη και τó καλοκαίρι, και μικρά άρνιά και μικρά κατσίκια τó χειμώνα...

Ζήλευα αυτά τά μεγάλα όρνια με τίς μακρείες τους φτερούγες, πού αϋλάκωναν τούς γαλάζιους ούρανους, μεγαλόπρεπα, σάν άληθινοί βασιληάδες του άέρα. Όχι μόνο ζήλευα, αλλά και κάκιζα τόν Δημιουργό μας, γιατί μάς είχε κάνει έτσι γυμνούς, χωρίς φτερά και χωρίς φτερούγες και νά μην μπορούμε νά πετούμε στόν άέρα, όπως πετούν και τ' άσημότερα πουλιά ακόμα.

—Τί καλά θά είταν (έλεγα παιδάκι τότε με τόν έαυτούλη μου, και τó λέγω ακόμα και σήμερα έβδομηντάρης) άντι νά κοπιάζωμε ν' άνεβαινώμε άνηφόρους και νά κατεβαινώμε κατηφόρους, νά περπατούμε, σάν κατάδικοι, μέσα σέ λάσπες και κακοτοπιές, νά κολυμπούμε στά νερά και νά περνούμε ποτάμια, λίμνες και θάλασσες, με κιντύνους τής ζωής μας κι' άπ' όλα τó χειρότερο, νά τσακιζώμαστε στήν κούρασι και νά μη νοιώθωμε τά ποδάρια μας, από τόν κόπο... τί καλά θά είταν (έπαναλάβαινα) νά είχαμε φτερούγες νά τές άπλώνωμε μιá χαρά τότε και νά πετούσαμε με όλην μας τήν εύκολία, όπου κι' άν ήθελε ή ψυχή μας. Σέ πέντε λεπτά τής ώρας θά πήγαίνα από τó χωριό μου στά Γιάννινα και θά γύριζα πίσω σ' άλλα τόσα, κι' όποτε θά ήθελα, και δέν θά πήγαίνα πεζιός, ή καβάλλα, σ' άλογο, ή σέ μουλάρι, ή και σέ γαϊδούρι, ντράγκα-ντράγκα-ντράγκα, έξη ώρες άκέρειες, και μάλιστα, πλειό μάλιστα ακόμα, πού μερικοί —ή φτωχολογιά,—πάν κι' έρχονται φορτωμένοι... μόνον και μόνον

γιατί δὲν μᾶς ἔχει δώσει ὁ Θεὸς φτεροῦγες, σὰν τὲς φτεροῦγες τοῦ ἀητοῦ, ἢ τοῦ σταυραητοῦ: θὰ πηγαίνα στὴν Ἀθήνα, θὰ πηγαίνα στὴ Βενετία (τὲς μόνες πόλεις, ποὺ ἤξερε τότε ἡ γεωγραφία μου) καὶ θὰ γυρίζω πίσω στὸ χωριό μου τὴν ἴδια μέρα θάφερνα γύρω ὅλα τὰ κορφοβούνια κάθε μέρα καὶ τὸ βράδυ τοιοῦκ πάλε στὸ σπίτι μου.

Ἀλλ' ὅσο προχωροῦσα στὴν ἡλικία, τόσο καὶ μεγάλωνε πόθος μου ν' ἀξιώθω μιὰ μέρα νὰ πετάξω κι' ἐγώ, σὰν ἀητὸς σὰν σταυραητὸς, μέσα στὰ οὐράνια...

Ἐκεῖνο τὸ παιδικό μου ὄνειρο, ποὺ δημιουργοῦσα μὲ τὴ φαντασία μου στ' Ἀγνάντια τοῦ χωριοῦ μου, εἶνε τώρα τριάντα ἀπάνω-κάτω χρόνια, πῶχει λάβει σάρκα καὶ ὅσῳ κι' ὁ ἀφτέρωκος ἀφτέρωκος ἀνθρώπος μπορεῖ μιὰ χαρὰ νὰ πετάξῃ ἀπὸ τὸ βουνὸ σ' ἄλλο, ἀπὸ μιὰ πόλι σ' ἄλλη κι' ἀπὸ τὸ κράτος σ' ἄλλο, σὰν ἀητὸς, σὰν σταυραητὸς καὶ σὰν κάθε ἄλλο πουλι πετούμενο, μόνος ἢ μ' ἄλλους μαζί.

Δεσμευμένος ἐδῶ στὰ Γιάννινα, σὰν ὁ Προμηθεὺς στὸν Κάσσο, δὲν ἔβλεπα τὴν ὥρα πότε θὰ συσταίνονταν καὶ στὴν Ἑλλάδα μας ἀεροπορική συγκοινωνία γιὰ νὰ μπορέσω νὰ πραγματοποιήσω ἐκεῖνο τὸ χρυσό μου ὄνειρο: νὰ πετάξω κι' ἐγώ στὸν ἀέρα, σὰν ἀητὸς, σὰν σταυραητὸς, πρὶν πεθάνω καὶ πάγω μαρμαμένος στὸν ἄλλο κόσμο, ἐγὼ ὁ πρῶτος, κατὰ φαντασίαν Ἑλλήνων Ἀεροπόρος καὶ μερικώτερα Ἑπειρώτης καὶ ζηλωτὴς τῆς ἀεροπορίας, γιατί δὲν πιστεύω νὰ ὑπῆρξε ἄλλο παιδί στὴν Ἑλλάδα, καὶ μάλιστα στὴν θετικώτατη Ἑπειρὸν, νὰ θρέφονταν μὲ ξηρὰ ὄνειρα σὰν κι' ἐμένα.

ΣΕΛΙΝ

Τὸν περασμένο Γενάρη πῆγα στὴν Ἀθήνα καὶ τέλη Μαρτίου ἐτοιμαζόμουν νὰ γυρίσω στὰ Γιάννινά μου, νὰ κάνω τὴν Μεγάλη Πασκαλιά στὸ σπίτι μου, ἂν κι' εἶχα δυὸ ἄλλα σπίτια μὲ στὴν Ἀθήνα: τὸ σπίτι τοῦ γιοιό μου καὶ τὸ σπίτι τῆς ὑπαντρηθευατρὸς μου, ποὺ μὲ παρακαλοῦσαν νὰ κάνω Πασκαλιά μαζί τους. Εἶχα εἰσιτήριο ἀτμοπλοίου μ' ἐπιστροφή, καὶ φυσικὰ θὰ πῆκα τὸ ταξίδι μου θαλασσίως, ἀπὸ τὴν Ἀθήνα στὰ Γιάννινα ὡς τὴν Πρέβεζα μ' ἀτμόπλοιο κι' ἀπ' ἐκεῖ κι' ἀπάνω μὲ αὐτὸ κίνητο, σὲ τριάντα ὧρες τὸ ὅλον. Ἀληθινὰ λυπόμουν νὰ χάσω τὸ εἰσιτήριο τῆς ἐπιστροφῆς, μόνον γιὰ νὰ ταξιδέψω νὰ πληρώσω καὶ τριπλάσια μόνον καὶ μόνον γιὰ νὰ ταξιδέψω ἀεροπορικῶς, ἀλλ' ὁ παιδικός μου πόθος εἶχε γιγαντώσει μέσα μου καὶ μὲ ἔσπρωχνε ν' ἀπολαύσω, γιὰ πρώτη φορά, τὸ ἐναέριο ταξίδι νὰ γίνω κι' ἐγὼ γιὰ μιὰ ὥρα καὶ τρία τέταρτα ἀητὸς καὶ σταυραητὸς. Μεγάλος ὁ πόθος, ἄλλὰ μεγάλο καὶ τὸ «Σάλτο Μορτάλε», τὸ πῆδημα τοῦ θανάτου ποὺ θάκανα ἀπὸ τὴν Ἀθήνα στὰ Γιάννινα σὲ μιὰ ὥρα καὶ τρία τέταρτα τῆς ὥρας: Χρειαζόμουν μεγάλη ἀπόφασι. Ὁ φόβος μῶζωνε τὴν καρδιά, σὰν δυὸ ὄργανο φοβερὸ φεῖδι. Ἐπρεπε νὰ παίξω μὲ τὸ θάνατο: ζυγὰ ἢ μονά.

θὰ μὲ κέρδιζε αὐτὸς καὶ θάπεφτα ἀπὸ τὰ οὐράνια στὴ γῆ καὶ θὰ γενόμουν σάρκες καὶ κόκκαλα πολλὸς, ἢ θὰ τὸν κέρδιζα ἐγὼ καὶ θὰ πραγματοποιοῦσα τὸ παιδικό μου ὄνειρο. Ἐπὶ τέλους, ὕστερα ἀπὸ πολλοὺς δισταγμοὺς καὶ ἀμφιταλαντεύσεις, ἐχαλύβδωσα τὴν καρδιά μου, νίκησα τὸν κίτρινον φόβο, ἔκανα τὴν διαθήκη μου, γιὰ καλὸ καὶ γιὰ κακὸ, μετὰλαβὰ πρῶτ-πρῶτ στὸν Ἀη-Γιώργη τοῦ Καρύστη, χάρισα τὸ εἰσιτήριο μου τοῦ ἀτμοπλοίου, σὲ κάποιον φτωχὸν συμπατριώτη μου, ποὺ εἶχε βγῆ τότε ἀπένταρος ἀπὸ τὸ μοναδικὸ Νοσοκομεῖο τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ, ὅχι μόνον στὴν Ἑλλάδα ἀλλὰ καὶ σ' ὅλον τὸν κόσμον, ποὺ δὲν εἶχε τὰ ἔξοδα νὰ γυρίσῃ στὴν Ἑπειρὸν καὶ στὸ σπίτι του, κι' ἔτσι ἐγίνα κι' εὐεργετικὸς, συντελώντας νὰ κάνῃ πασκαλιά στὸ σπίτι του, μὲ τὴν γυναῖκα του καὶ τὰ παιδιὰ του, ἑνας ἀπελπισμένος ἀνθρώπος...

Εἶνε ἀλήθεια, ὅτι ἑνας λόγος ποὺ μ' ἔκανε νὰ συλλογίζωμαι αὐτὸ τὸ πρῶτο μου ἐναέριο ταξίδι, εἶταν ἡ ιδέα ὅτι, μεταβαίνοντας ἐναερίως ἀπὸ τὴν Ἀθήνα στὰ Γιάννινα, μποροῦσε νὰ πα-αἰθεράς, ἢ μέσα στὰ μαῦρα σύννεφα καὶ νὰ πέσῃ αὐτάνδρος ὅχι τίποτε ὁ πελώριος τεχνιτὸς ἀητὸς μου ψηλὰ στοὺς γλαυκοὺς κῶτω στὸ χάος καὶ νὰ γίνω κομμάτια μαζί του καὶ μαζί μὲ τοὺς συνεπιβάτες μου... Ἀλλὰ τέτοιο ἀεροναυάγιο, δὲν εἶχε γίνεῖ κανένα, ἀφόντας ἐγκαινιάστηκε ἡ ἐναερία συγκοινωνία Ἀθηνῶν-Γιαννίνων καὶ δὲν εἶταν πιθανὸν νὰ τύχῃ σ' ἐμένα ἕνα τέτοιο κακὸ: Ἀλλὰ, κι' ἂν ἐπὶ τέλους (εἶπα μέσα μου) εἶνε γραπτὸ μου νὰ γκρεμοτσακιστῶ ψηλὰ ἀπὸ τὰ οὐράνια στὴ γῆ, ἄς γένῃ τὸ μολόγημα, ἄς γένῃ τραγούδι!... Ἐνας εἶνε ὁ θάνατος ὅπως κι' ἐν πεθάνω.

Ἡ ψυχὴ μου θέλοντας καὶ μὴ, στὸν Κάτω Κόσμον θὰ κατέβῃ!

ΣΕΛΙΝ

Πῆρα ἐπὶ τέλους στ' ἀλήθεια τὴν μεγάλη ἀπόφασι, κατέβηκα στὸ Ἀεροπρακτορεῖο, πῆρα τὸ εἰσιτήριο μου, μῆκα μαζί μὲ ἄλλους στὸ αὐτοκίνητο τῆς ὑπηρεσίας, ποὺ περίμενε, τράβηξα ἔξα-ποφασισμένος ἀπὸ τὴν Ἀθήνα στὸ Τατόι, κι' ὕστερα ἀπὸ δέκα λεπτὰ τῆς ὥρας ἀναμονῆς ἐκεῖ, στὲς 9 1/2 π. μ. ἀκριβῶς, δὲν εἶ-μουν πλεῖα γῆιτης, ἤτοι κάτοικος τοῦ Πλανήτη μας, τῆς Γῆς, ἀλλὰ αἰθερίτης: Ὁ τεχνιτὸς ἀητὸς μου, ποὺ φώλιαζε μέσα του, ὁ ἀη-τὸς μου ποὺ λέγεται σ' ὅλες τὲς γλώσσες τοῦ Κόσμου μὲ τὴν ἑλληνικὴ λέξη «Ἀεροπλάνο», μόλις ἀπογειώθηκε, ὡς εἶπα, στὲς 9 1/2 π. μ. ἔβαλε πλῆρη πρὸς τὴν δύση. Ἀεροπλοοῦμε μιὰ χαρὰ. Κατακάθαρος ὁ οὐρανὸς τῆς Ἀττικῆς καὶ τῶν γειτονικῶν ἐπαρχιῶν καὶ θαλασσῶν ὁλόγυρα. Ἡ Ἀθήνα, ἡ γενέτειρα τῶν μεγάλων ἀντρῶν, καὶ ἡ ἐστία καὶ ἡ πηγὴ τῶν φώτων τοῦ σημερινοῦ Κόσμου, ἔαπλωμένη μὲ τὸ κεφάλι στοὺς πρόποδες τῆς Πεντέλης, καὶ τὰ πόδια στηριγμένα στὴν Φαληρικὴ καὶ τὴν Πειραικὴ ἀκτὴ, ὡμοιάζε, σὰν πανώρια πελώρια νεράϊδα, ποὺ εἶχε βγῆ ἀπὸ τὴν θάλασσα καὶ προσηλιάζονταν.

Διακρίνεται ἡ Ἀκρόπολις, τὸ τεχνικώτερον καὶ τ' ὠραιότερον μνημεῖο τῆς ἀνθρώπινης Τέχνης, ποὺ τὴν θαύμασαν, τὴν θαυμάζουν καὶ θὰ τὴν θαυμάζουν ὅλοι οἱ Αἰῶνες τοῦ Κόσμου, πρὸς δόξαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Πνεύματος. Διακρίνεται καὶ ὁ Λυκαβηττός, σάν ἓνα κομμάτι βράχου. Πέρα ἀπὸ τὰ Φάληρα καὶ τὸν Πειραιᾶ λάμπει ἡ θάλασσα τῆς Περσποπνίχτρας Σαλαμίνας καὶ τῆς Αἴγινας καὶ παραπέρα ἀκόμα ἀπὸ τὴν Σαλαμίνα καὶ τὴν Αἴγινα, ἡ Πελοπόννησος κολυμπᾷ στ' ἄλλου κατάργυρα καὶ στ' ἄλλου καταγάλαζια νερά τοῦ Σαρωνικοῦ.

Βορειοανατολικά τῆς Ἀθήνας διακρίνω ὅλη τὴν Ἀττικὴ καὶ τὴ Βοιωτία, ὡς τὸ Στενὸ τοῦ Εὐρίπου, τὴν μισὴ Εὐβοία καὶ παρακάτω νοτιώτερα ἡ Ἄντρο κοιμάται στὰ νερά τοῦ Αἰγαίου ποὺ λαμποκοποῦν, σάν ἀπέραντος καθρέφτης. Τὸ Στενὸ τοῦ Εὐρίπου φαίνεται, σάν ἀργυρὴ λίμνη, καὶ στὸ Στενὸ τῆς Χαλκίδος φιλοῦνται ἀδερφικά ἡ Εὐβοία μετ' τὴ Ρούμελη.

Ἐξακολουθοῦμε ν' ἀεροπλοοῦμε βορειοδυτικὰ ἀκόμα. Ὁ ἀήττος μας δὲν κουράζεται καὶ προχωρεῖ μ' ὅλην τὴν δύναμιν. Ἡ ὠραία μας Ἀττικὴ φεύγει κάτωθι μας πρὸς τὰ ὀπίσω μας. Δὲν ἔχουμε ἀεροκύματα, ὅπως θαλασσοκύματα στὴν θάλασσα. Δὲν αἰστανόμαστε ὕψιγγο. Κανεὶς ἀπὸ τοὺς συνεπιβάτες μας καὶ πὲς συνεπιβάτισσές μας δὲν κάνει ἐμετὸ, ἀν καὶ κρέμονται πλάγι στὸν κάθε ἐπιβάτη καὶ στὴν κάθε ἐπιβάτισσα χάρτινες ἀδιάβροχες σακκούλες, γιὰ τοὺς ἐμέτους. Ὅλοι καὶ ὅλες εἴμαστε εὐθυμοὶ καὶ συνομιλοῦμε, μόνον ποὺ μερικοὶ δὲν τολμοῦν νὰ βγάλουν τὸ κεφάλι ἔξω ἀπὸ τὸ παράθυρο. Ὅλοι τους, καθάμαθαίνω, εἶχαν βαφτιστὴ στὸ αἰθέριο ταξίδι καὶ μόνον ἐγὼ εἶμαι πρωτοτάξιδος τοῦ αἱρέ.

Πηδοῦμε τὴν Πάρνηθα καὶ μπαίνουμε στὴν Βοιωτία. Ἀφήσαμε ἀριστερά, πίσω μας, τὰ Μέγαρα, τὴν Ἐλευσίνα μετὰ τὴν Μυστήριά της καὶ ἀντικρὺ τους τὴν Σαλαμίνα. Δεξιὰ μας πρὸς βάλλει ὁ Μαραθῶνας, ὅπου οἱ ἀθάνατοι Ἀθηναῖοι, μετὰ τὸν Μιλτιάδη, κατάνκησαν τοὺς Πέρσες, ποὺ εἶχαν ἐστρατεύσει γιὰ πρώτη φορὰ ἐναντίον τῆς Ἑλλάδας μας, στὰ 490 π. Χ. καὶ πρὸς ῥέκει οἱ Πλαταιές, ὅπου καὶ πάλαι οἱ αὐτοὶ Ἀθηναῖοι, μαζί μετὰ τοὺς ἄλλους Ἕλληνες, ἑκατὸν δέκα χιλιάδες τὸ ὅλον, ἔντεκα χρόνους ἀργότερα (479 π. Χ.), νίκησαν πάλαι τοὺς ἴδιους Πέρσες, 400 χιλιάδες, καὶ σὲ λίγα λεπτὰ τῆς ὥρας ἀεροπλοοῦμε ψηλὰ ἀπὸ τὴν Θῆβα, μετὰ τὴν πανάρχαια καὶ μεγάλη τῆς μυθολογίας, καὶ τῆς ἔνδοξής της Ἱστορίας, μετὰ τὸν Λαῖό της καὶ τὴν Ἰοκάστη της, μετὰ τὸν Ἑτεοκλῆ καὶ τὸν Πολυνίκη της, μετὰ τὸν Οἰδίποδά της καὶ τὴν Ἰσμήνη της, μετὰ τὸν Ἀδραστὸν καὶ τοὺς ἑπτὰ ἐπὶ Θῆβας της, μετὰ τὴν Ἀντιγόνη της καὶ τὸν Αἴμονά της, μετὰ τὸν Κρέοντα της καὶ τὴν Εὐρυδίκη της, μετὰ τὸν Πελοπίδα της καὶ τὸν Ἐπειὸν της καὶ τὴν Εὐρυδίκη της, μετὰ τὸν Πελόπιδά της καὶ τὸν Ἐπειὸν της καὶ τὴν Εὐρυδίκη της... Καὶ ἐνῶ πετοῦσα ἀκόμη ψηλότερα ἀπὸ τοὺς αἰῶνες, ποὺ βρισκόμουν, καὶ ἐνῶ χωνόμουν στὸ βάθος τριάντων αἰώνων καὶ πλειότερο, βλέπω ἀπὸ ψηλὰ νὰ διαβαίνει κάτωθι μας, διευθυνόμενος πρὸς βορρᾶν, θεώρατος δράκοντας, ὁ Σιδερέϊος ῥόδρομος, τρέχοντας μ' ὅλην τὴν ἰδύναμή του, καὶ ἀφήνοντας

πίσω του ποταμὸν ἀπὸ καπνὸ...

Διευθυνόμεστε πρὸς τὸν Παρνασσὸ... Ἐχομε τώρα ἀριστερά μας ὅλον τὸν Κορινθιακὸ Κόλπον, ντυμένον καταγάλαζιον βασιλικὸν μανδύαν. Διακρίνονται οἱ δύο ξηρές, ἡ Στερεὰ καὶ ἡ Πελοπόννησος, ἀντικρὺ-ἀντικρὺ ἡ μιὰ μετὰ τὴν ἄλλη, σάν νὰ θέλουν ν' ἀγκαλιαστοῦν, ὁ λεβεντόκορμος Μωριάς μετὰ τὴν πανῶρια Ρούμελη.

Ὁ πλοηγὸς φωνάζει:

— «Ἡ Διώρυγα τοῦ Ἰσθμοῦ!» γιὰ νὰ μᾶς δείξη τὸ ἐξάισιο θέαμά της.

Ἡ Διώρυγα τοῦ Ἰσθμοῦ φαίνεται σάν ἓνα γυαλένιο αὐλάκι. Τὴν διαπλέει μ' ὅλην τὴν ἄνεσιν ἓνα ἀτμόπλοιο ἀφίνοντας πίσω του λευκὰ κύματα καπνὸν. Αὐτὸ ἔρχεται ἀπὸ τὸν Σαρωνικὸν σὺν Κορινθιακὸν, ἐνῶ ἄλλο ἀτμόπλοιο περιμένει σὺν μυχὸ τοῦ Κορινθιακοῦ γιὰ νὰ πάρῃ ἀράδα νὰ μῆθ' ἐπὶ τὴν Διώρυγα.

Ἄλλα ἀτμόπλοια ἔρχονται γιὰ τὸν Πειραιᾶ, σάν ἀπὸ τὴν Μακεδονία καὶ τὴν Θεσσαλία, μέσον τοῦ Εὐβοϊκοῦ, σάν ἀπὸ τὴν Πόλη, σάν ἀπὸ τὰς Κυκλάδες, ἀπὸ τὴν Μυτιλήνη, τὴν Χίο, τὴν Σάμο, τὰ Δωδεκάνησα, ποὺ βρίσκονται ἀλυσόδετα τοῦ Ἰταλικοῦ Κολοσσοῦ, σάν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον κι' ἀπὸ τὴν Κρήτη, ἡ ἀπὸ τὸν γύρο τῆς Πελοποννήσου, ἡ ἀπὸ τὴν Εὐρώπῃ καὶ τὴν Ἀμερική. Κι' ἄλλα τόσα ἀτμόπλοια βγαίνουν ἓνα-ἓνα ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ, διευθυνόμενα σάν πρὸς τὴν Θεσσαλία καὶ τὴν Μακεδονία, μέσον τοῦ Εὐβοϊκοῦ, σάν πρὸς τὴν Πόλη, τὴν Μυτιλήνη, τὴν Χίο, τὴν Σάμο, τὸν γύρο τῆς Πελοποννήσου, τὴν Εὐρώπῃ καὶ τὴν Ἀμερική καὶ ἄλλα ἀτμόπλοια διευθύνονται πρὸς τὴν Διώρυγα, γιὰ τὴν Πάτρα, τὰ Ἐφτάνησα καὶ τὴν Ἠπειρό. Κάθε ἀτμόπλοιο ἀφίνει πίσω του κι' ἓνα σκοτεινὸ αὐλάκι ἀπὸ τὸν καπνοδόχον του. Ὑπάρχουν καὶ μερικά, ποὺ δὲν καπνίζουν ἢ καπνίζουν καὶ κόφτουν τὸν καπνὸν τους, ἢ δὲν καπνίζουν κι' ἀρχίζουν νὰ καπνίζουν. Κάπου-κάπου ἀσπρίζουν στοὺς καταγάλανους κάμπους τῆς θάλασσας καὶ ἰστιοφόρα πλοῖα, ποὺ μοιάζουν μετὰ πελώριους γλάρους. Ἄλλα πάλαι μικρότερα ἰσκαπνα πλοῖα φαίνονται σάν ἀκίνητα μαῦρα κούτσουρα, ἀπάνω στὰς λείες ἐπιφάνειες τοῦ Σαρωνικοῦ καὶ τοῦ Κορινθιακοῦ, ποὺ ἐνώνονται μετὰ τὴν γυαλιστερὴ παῦλα τῆς Διώρυγας.

Τὸ ἀερόπλοιο μας προχωρεῖ, σάν πελώριο ὄρνις, ἀήττος ἢ σταυραητὸς καὶ σάν νὰ φοβερίζῃ τοὺς αἰθέρας μετὰ τὸν τρομαχτικὸν θόρυβον τῆς πητικῆς του μηχανῆς, ποὺ κάνει τ' ἀληθινὰ ὄρνια, τοὺς ἀητοὺς καὶ τοὺς σταυραητοὺς καὶ τὰ λοιπὰ πουλιά, νὰ φεύγουν τρομαγμένα στὸ διάβα του, πρὸς τὰ παρακείμενα βουνά...

Ἀφίνομε πίσω μας ὅλον τὸν πλούσιον κάμπο τῆς Βοιωτίας, ποὺ ἀρχίζει, σάν σφήνα, μετὰ ἀπὸ τοὺς μεσημβρινούς πρόποδες τῆς Οἴτης, κι' ἀγκαλιάζοντας τὴν Λεβαδεῖα καὶ τὴν Θῆβα, πᾶει νὰ καταλήξῃ ἐπὶ τὴν Χαλκίδα καὶ σὺν τὸν Ὠρωπὸ τοῦ Στενοῦ τοῦ Εὐρίπου. Τώρα ἀεροπλοοῦμε ἀπάνω ἀπὸ τὴν Λεβαδεῖα, ἔχοντας ἀριστερά μας τὸν Μουσοκατοίκητον ἄλλοτε Ἑλικῶνα καὶ τὸν

Κορινθιακό Κόλπο, και προχωρούμε πρὸς τὰ βουνά... Βουνά, βουνά, βουνά σὲ διάφορα σχήματα και μεγέθη, κι' ὅλα χιονοστεφανωμένα.. Βουνά μεγάλα και βουνά μικρά.

Μεγάλα και μικρά, ὡς πρὸς τὸν ὄγκο τους μονάχα, κι' ὄχι ὡς πρὸς τὸ ὕψος τους, γιατί δὲν εἶνε ἀντιληπτὸ τὸ ὕψος τους. ψηλά ἀπὸ τοὺς αἰθῆρες, πὺ ταξιδεύει τὸ ἀεροπλάνο. Τὸ ὕψος τῶν βουνῶν ψηλά ἀπὸ τ' ἀεροπλάνο, ἐκτιμῆται πλεῖοτερο ἀπὸ τὴν ἑκτασί τῶν χιονιῶν, πὺ στεφανώνουν τὰ κορφοβούνια τους.

Τώρα πετοῦμε ψηλά στὴ Λιάκουρα τῆς Λεβαδείας, τὸν κορφοβούνιον Παρνασσό, πὺ τὸν κατοικοῦσαν ἄλλοτε οἱ θεομορφες Ἑλληνίδες Μοῦσες, ὅταν εἶταν νεαρή ἢ Ἑλλάδα μας, κι' εἶχε τοὺς ὁμορφους Θεοὺς τῆς, πὺ περπατοῦσαν στὴν Γῆ σὰν ἄνθρωποι, κι' ἀκούμε τὸν πλαγνὸ νὰ φωνάζει:

«Ὁ Παρνασσός».

Ἀριστερά μας φαίνονται οἱ Δελφοὶ μετὰ τὴν Ἀμφισσα, οἱ Δελφοὶ μετὰ τὸ πανῆρο Μαντεῖο τοῦ Λοξία Ἀπόλλωνα, πὺ τὸν προσκυνοῦσε και τὸν συμβουλευόνταν ὁλος ὁ Κόσμος. Φαίνεται ἀριστερά μας ἄκόμα κι' ὁλος ὁ Κορινθιακὸς Κόλπος, κόλπος καταγάλανος κι' ἀκύμαντος αὐτὴν τὴν ὥρα και λείος, σὰν ἀπὸ ῥαντος καθρέφτης, ἀπὸ τὴν Διῶρυγα ὡς τὸ Στενὸ τοῦ Ρίου και τοῦ Ἀντίρριου πὺ μοιάζουν τὰ δυὸ τους: Ρίο κι' Ἀντίρριο, σὰν δυὸ πελώρια μαντρόσκυλλα, πὺ ἐτοιμάζονται νὰ ἐπιτεθοῦν τῶν ἐναντίον τοῦ ἄλλου. Βλέπω τὴν πλουσιώτατην ἄλλοτε Ἰκρίνην στὴν πελοποννησιακὴ ἀκροθαλασσιὰ και μῶρχεται στὸν νοῦ ἡ Λαΐδα μετὰ τὰ ὄργιά της, μετὰ τὴν χλιδὴν της και τὰ περίφημα τραπέζια τῶν ἐραστῶν της... Ἀλλά, προκειμένου γιὰ τὴν Κόρινθο, πλεῖοτερο κι' ἀλγεινότερα θυμοῦμαι, ὅτι στὰ 146 π. Χ. ἔνα Ρωμαῖος Στρατηγὸς και Ὑπατος ὁ Μούμιος ἐνίκησε σ' αὐτὴν τὴν πόλιν τὸν στρατηγὸ τῶν Ἀχαιῶν Δάιον, τὴν κατέλαβε και τὴν ἐλεηλάτησε, κι' ἐγίνε ἡ πόλις αὐτὴ ἡ ἀπαρχὴ νὰ ὑποδουλωθῇ ὅλη ἡ Ἑλλάδα, ἀπὸ τοὺς Ρωμαῖους. Ἄς θυμηθοῦμε ἄκόμα και τὸ πέρασμα τοῦ κορυφαίου τῶν Ἀποστόλων, τοῦ Παύλου ἀπὸ τὴν Κόρινθο και τίς ἐπιστολὰς πὺχε στείλει στοὺς Κορινθίους.

Παρακάτω, στὴν σειρὰ, ἔρχεται τὸ Ξυλόκαστρο και πλεῖο παρακάτω τὸ Αἶγιο, κι' ἔξω ἀπὸ τὸ Στενὸ τοῦ Ρίου και τοῦ Ἀντίρριου, ἢ Πάτρα. Αὐτὰ ὅλα βρίσκονται ἀπὸ τὴν μιὰ μεριά τοῦ Κορινθιακοῦ Κόλπου, τὴν πελοποννησιακὴν, κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη, τὴν ἰουμेलιώτικη, βρίσκονται τὸ Λουτράκι, ἢ Ἰτέα, τὸ Παλαξιό, ἢ Ναύπακτο ὅπου στὶς 7 Ὀκτωβρίου 1571 μ. Χ. ὁ ἐνωμένος Στόλος τῶν δυτικῶν Χριστιανικῶν Δυνάμεων, ὑπὸ τὴν ναυαρχία τοῦ ἐξωγάμου υἱοῦ τοῦ Καρόλου Ε' τῆς Γερμανίας, Δὸν Ζιουάν τοῦ Αὐστριακοῦ, κατέστρεψε τὸν μέγαν τουρκικὸν Στόλον, ἀπὸ διακόσιες γαλέρες, και πλεῖοτερο, πέρα ἀπὸ τὴν Ναύπακτο, λυμπαίε μέσα στὲς λιμνοθάλασσές του, τὸ χιλιοδοξαμένον Μεσολόγγι, τὸ Σούλι τῆς Αἰτωλίας.

Αὐτὴν τὴν στιγμὴν αἰσθάνομαι βαθυὰ τὸν μέγαν ἐξευτελισμὸ, πὺ παθαίνει ὁ καῦμένος ὁ Πλανήτης μας, ἡ Γῆ μας.

μάννα μας ἡ Γῆ, ψηλά ἀπὸ τὸ ἀεροπλάνο! Ἡ καταπληχτικὴ, ἡ ἀπίστευτὴ συντόμευση τῶν γηϊνῶν ἀποστάσεων, μετὰ τὰ ἀεροπλάνο, πὺ ξεπερνοῦν και τὰ πουλιὰ, μὰς κάνει πραγματικὸτητα τὰ παραμῦθια—μιὰ ὥρα και τρία τέταρτα τῆς ὥρας, ἀπὸ τὴν Ἀθῆνα στὰ Γιάννινα!—ἐμίκρυνε ἀφάνταστα τὸ μεγαλεῖο τῆς Γῆς μας. Ἀλλοτε, πενήντα-ἑξήντα χρόνια πρὶν, ἀπὸ σήμερα, πὺ πήγαιναν καβάλλα ἢ πεζιοὶ οἱ Ἑπιρώτες, ἀπὸ τὰ Γιάννινα στὴν Ἀθῆνα, και γύριζαν καβάλλα ἢ πεζιοὶ ἀπ' ἐκεῖ, χρειάζονταν δέκα ἀκέριες μέρες: ἦτοι 120 ὥρες γι' αὐτὸ τὸ ταξίδι: ἦτοι μιὰ μέρα, ἀπὸ τὰ Γιάννινα ὡς τὴν Ἀρτα, δυὸ ὡς τὸν Καρβάσαρᾶ, τρεῖς ὡς τὸ Ἀγρίνιο, τέσσερες-πέντε ὡς τὴ Ναύπακτο, ἕξη ὡς τὴν Ἀμφισσα, ἑπτὰ-ὀχτώ ὡς τὴ Λεβαδεία, ἑννιά ὡς τὴν Θῆβα και δέκα ὡς τὴν Ἀθῆνα! Καὶ τώρα; Μιὰ ὥρα και τρία τέταρτα τῆς ὥρας! Δὲν εἶνε ἐξωφρενισμός; Δὲν εἶνε παραμῦθι; Σήμερα ἡ Γῆ μας, ἡ Οἰκουμένη μας, εἶνε ὀλίγων ἡμερῶν ἐναέριος δρόμος, ἴσως ὀλιγώτερος ἀπ' ὅσος μὰς χρειάζονταν τότε γὰ πᾶμε ἀπὸ τὴν Ἀθῆνα στὰ Γιάννινα διὰ ξηρὰς, πεζιοὶ ἢ καβάλλα! Σωστὸ παραμῦθι εἶνε νὰ κἀνὴ κανεὶς σήμερα τὸν γύρο τοῦ Κόσμου σὲ πεντέξη μέρες, ἀπὸ τὴν Ἀθῆνα στὸ Πεκίνο, ἀπὸ τὸ Πεκίνο στὴν Νέαν Ὑόρκη, ἀπὸ τὴν Νέαν Ὑόρκη στὸ Λονδίνον, στὴν Ρώμη, και στὴν Ἀθῆνα πάλι!

Ἀπὸ τὸν Παρνασσό, πὺνε κατάφυτος, ἀπὸ δάση και γεμάτος ἀπὸ χαράδρες, ζυγιάζομε γιὰ τὴν Γκιῶνα, κι' ἐνῶ ἀεροπλοοῦσαμε θαυμάσια, χωρὶς νὰ περνᾷ ἀπὸ τὸν νοῦ μας κανένας κίντυνος, τὸ ἀεροπλάνο μας, ὁ τεχνητὸς ἀητός μας, βρέθηκε μέσα σὲ ζῶνὴ χωρὶς ἰαέρα, ἔχασε ὅλην τὴν πτητικὴν του δύναμι κι' ἔπεσε ἀπότομα, μετὰ μιὰ φοβερὴ ταλάντευση, πὺν κατήφορο πρὸς τὴν Γῆ!! Φρίκη! Φρίκη! Ὅλοι οἱ συνεπιβάτες, ἀπὸ τὸν πλεῖο δειλὸ, ὡς τὸν πλεῖο γενναῖο, μῆξανε γοερὲς κραυγὰς ἀπελπισίας. Ἐκεῖνη τὴν στιγμὴ χαλοῦσε ὁ Κόσμος γιὰ μὰς, και ταῦτο-τόχρονα πέσαμε κάτω, ἀπὸ τὰ καθίσματά μας, γιατί μὰς εἶχε ξεγελάσει ἡ καλοκαιρία και δὲν ἐπρονοήσαμε νὰ δεθοῦμε μετὰ τὴν δερματίνην ζῶνὴν, πὺνε ἐφωδιασμένο τὸ κάθε κάθισμα, ἐπικαλούμενοι Χριστοὺς και Παναγίες και καταρώμενοι ἄνδομῶχος, τὴν ὥρα, πὺ εἶχαμε μῆτι στὸ ἀεροπλάνο, και τοὺς ἐφευρέτες του! Ὅλοι εἶχαμε κλείσει τὰ μάτια, ἀναμένοντας νὰ συγκρουστοῦμε μετὰ τὴν Γῆ, πέφτοντας ἀπάνω στὰ δάση ἢ στοὺς γκρεμοὺς, ἀνάμεσα τοῦ Παρνασσοῦ και τῆς Γκιῶνας! Ἐνα δευτερόλεπτο, ἕνας αἰῶνας φριχτοῦ τρόμου! Περιμέναμε τὴ στιγμὴ, πὺ θὰ πολτοποιούμαστε, και θὰ γενόμαστε «ματαιότης ματαιότητων» και μιὰ προσωρινὴ ἀνάμνησι στὴν μάννα μας τὴ Γῆ! Χαῖρε γιὰ πάντα, ζῶ, πὺ εἶσαι πάντα τόσο γλυκεῖα, μ' ὅλα τὰ βάσανά σου!...

Ὁ Χάρος μὰς περιμένε κάτω στὴν Γκιῶνα, καβάλλα στὸ μαῦρο ἄλογό του, μετὰ τὴν μεγάλη δρεπάνη του στὸ χέρι, γιὰ νὰ μὰς πάρῃ τὴν ψυχὴν μας και νὰ μὰς κατεβάσῃ στὰ σκοτεινὰ Βασιλεῖα τοῦ Θανάτου!

Ἐκεῖ ὁμῶ, πὺ περιμέναμε τὴν καταστροφὴν μας, τὸν ἐκμη-

δενισμό μας, την άνυπαρξία μας, από τὸν Ἀπάνω Κόσμο, καὶ νὰ γένωμε τροφή τῶν ἀητῶν καὶ τῶν σταυραστῶν καὶ κάθε γῆς ὄρνιου καὶ σαρκοβόρου ζώου, νοιώσαμε ὅτι εἶχε ζωντανά μπει ὁ ἀητὸς μας, τὸ ἀεροπλάνο μας, κι' ἄρχισε νὰ πετάει, ν' ἀεροπλοῇ, σὰν καὶ πρῶτα! Ἀνάστασι ἐκ νεκρῶν γιὰ μᾶς! Σὺ δὲ νὰ μὴν εἴμαστε ἐμεῖς, ποὺ ἐκρούαμε, ἕνα δευτερόλεπτο πρὶν, τὰ πύλες τοῦ φοβεροῦ Ἀδῆ! καὶ πιάνομε πάλαι τὰ καθίσματά μας ὁ καθένας.

Προχωροῦμε πρὸς τὴν Γκιώνα καὶ φτάνομε ἀπάνω στὰ κορυφισμένα κορφοβούνια της, ποὺ ἀστραπολάμπουν στὲς χτίδες τοῦ χρυσαφένιου ἀνοιξιάρχου ἡλίου, ἔχοντας δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τὴν Ὀῖτη κι' ἀριστερὰ τὴν Ἀμφισσα πάλαι, μετὰ τοὺς Δελφοὺς ἀπὸ τὴν μιὰ μεριά καὶ τὸ Λιδωρίκι ἀπὸ τὴν ἄλλη, κι' ὅλομπερ, στὰ μας τὰ «Βαρδούσια τὰ ψηλά, πῶχουν τὲς Καταβόθρες». ὁ γκος τοῦ Παρνασσοῦ ξεχωρίζει ἀπ' ὅλα τ' ἄλλα βουνὰ καὶ φαίνεται γιγαντότερος μέσα στοὺς γίγαντες!... Πηδοῦμε Βαρδούσια καὶ στρέφομε πρὸς τὸ βόρειο ὄρεοσυγκρότημα τῆς Ὀῖτης, μετὰ διευθύνει βορειοδυτικῇ. Γυαλίζει δεξιὰ καὶ ἄριστερὰ τὸς Κόλπος, φαίνεται ὅλη ἡ Εὐβοία, μ' ὅλη τὴν Σκύρο στὸ ἀντικείμενο, τὸ πολικό της πλευρὸ, δυτικὰ τοῦ Μαλιακοῦ ἀπλώνεται ἡ στενὴ διάδα τοῦ Σπερχειοῦ, τῆς κακοπέρασσης Ἀλαμάνας, μετὰ τὴν μώνυμη Γέφυρά της, ὅπου ἐπολέμησε στὰ 1821 ὁ πανώριος ἥρωας Θανάσης Διάκος, καὶ παραπέρα κοκκινίζουν τὰ κεραμίδια τῶν ἱστυγῶν τῆς Λαμίας, ὅπου οἱ Πούρκοι τὸν ἐσοῦβλισαν ζωντανά καὶ τὸν ἔμψαν στὴν ψησταριά, σὰν παχὺ κριάρι. Παραπάνω ἀπὸ τὴν Λαμία, σ' ἕνα κορφοβούνι τῆς Γούρας, ποὺ χωρίζει τὴν κωτίδα ἀπὸ τὴ Θεσσαλία, λαμποκοπᾷ ἡ Λίμνη Ξενειά, καὶ παραπέρα ἀπλώνονται, γαλαξιοφορεμένοι, ὁ Παγασητικὸς Κόλπος καὶ τὸ Αἰγαίον Πέλαγο, μετὰ τὰ διδυμάρια ἰσχυροφονήσια του, τὰ Σκιάθου τοῦ Παπαδιαμάντη καὶ τὴν Σκόπελο τοῦ Μωραϊτίδη.

Προχωροῦμε, προχωροῦμε βορειοδυτικὰ, ἀπάνω σὲ μεγάλα, κι' ὄρεόσπαρτες ἐκτάσεις... Ἐδῶ μπορούμε νὰ ἐπαναλάβουμε ἀκόμα μιὰ φορά τὴν ἐκπληξί μας:

«Βουνά! Βουνά! Βουνά!» σὲ μεγαλύτερη ἔκτασι καὶ κορυφισμένα. Βουνὰ μεγάλα καὶ βουνὰ μικρά, βουνόπουλα καὶ βουνόκυρια, ράχες καὶ ραχοῦλες, ὅλη ἡ Γῆ ὀρεοφυτευμένη καὶ πουθενὰ μὴν πιθαμὴ κᾶν κάμπος! Προχωροῦμε, προχωροῦμε κι' ὅλο πρὸς τὸν βορρὰ χωροῦμε. Εἴμαστε ψηλὰ στὴν καρδιά τῆς Ρούμελης, στὸ Βασιλεῖο τῶν Ἀρματολῶν καὶ τῶν Κλεφτῶν, στὴν καθέδρα τῆς ἑσπερίδας Μούσας καὶ στὴν πηγὴ τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν. Ἐδῶ γύρα εἶνε τὰ λημέρια τοῦ Λιβίνη, τοῦ Δίπλα, τοῦ Μηλιῶν, τοῦ Γιάννη Σταθά, τῶν Μπουκουβαλαίων, τοῦ Ἀστραπόγιαννου, τοῦ Ἀντρουσταίων, τοῦ Βλαχοθανάση, τοῦ Γιάννη Ξυλικιώτη, τοῦ Ἀλέξη Καλόγερου, τοῦ Χρόνη Λευκαδίτη, τοῦ Γιώργου Θωμά, τοῦ Ζαχαράκη, τοῦ Κατσαντώνη, τοῦ Χασιώτη, τοῦ Λεπενιώτη, τοῦ Πανουριᾶ, τοῦ Δουβουνιώτη, τῶν Κοντογιανναίων, τοῦ ὁγάκα, τοῦ Καραϊσκάκη καὶ τῶσαν καὶ τῶσαν ἄλλων προμαχῶν τοῦ σκλαβωμένου Γένους καὶ προδρόμων τῆς Ἑλληνικῆς Ἐλευθερίας.

θερίας, ποὺ τὴν πατοῦσε στὸν λαϊμὸ τὸ πόδι τοῦ Τούρκου... Νομίζω πὼς ἄκουα κλέφτικα ντουφέκια καὶ κλέφτικα τραγούδια:

—Ποῦς εἶδε τέτοιο θάμασμα, παράξενο μεγάλο, Νὰ κουβεντιάζουν τὰ βουνὰ, μετὰ τὲς κοντορραχοῦλες, Ἡ Λιάκουρα τῆς Λεβαδείας, κι' ἡ Γκιώνα τοῦ Σαλῶνου, Καὶ τὰ Βαρδούσια τὰ ψηλά, πῶχουν τὲς Καταβόθρες.
—Λιάκουρα, ποὺ εἶσαι πλεὶς ψηλὰ καὶ πλεὶς μακριὰ ἀθαναντεύεις Ὁ Ἀνδρουτσὸς τί νὰ γένεται; Ἡ Κλεφτουριά ποὺ νᾶνε;
—Τὴν Κλεφτουριά τὴν χαίρονται οἱ κάμποι τὸν χειμῶνα, Στοὺς κάμπους ψένουνε σφαχτὰ οἱ Κλέφτες καθεμέρα Καὶ τοὺς στολίζουν, χαίροντας, μετὰ τούρκικα κεφάλια». Καὶ τὰ βουνὰ σὰν τ' ἄκουσαν, πολὺ τοὺς κακοφάνηκε, Τηροῦν δεξιὰ, τηροῦν ζερβιά, τηροῦν κατὰ τὴ Σκάλα, Καὶ βρίζουν μετὰ παράπονο ἀπὸ μακριὰ τοὺς κάμπους:
—Μπρὲ κάμποι μαραζιάρικοι, κι' ἄρρωστεμένοι κάμποι, Μετὰ τὴν δικὴ μας Λεβεντιά θέλτε νὰ στολισθῆτε; Γιὰ βγάλτε τὰ στολίδια μας καὶ δώστε μας τοὺς Κλέφτες, Μὴν λυώσουμε τὰ χιόνια μας καὶ σᾶς ἰδοῦμε λίμνες!»

Νομίζω ὅτι βλέπω νὰ πολεμοῦν ἀκόμα ὁ Κατσαντώνης, μετὰ τὸν Βελή Γκέκα καὶ ὁ Καραϊσκάκης, μετὰ τὸν Ἰσοῦφ Ἀράπη...

Πετάει τ' ἀεροπλάνο μας, πετάει ἀπάνω ἀπὸ τὰ ψηλὰ κορφοβούνια, σὰν γιγάντιος ἀητὸς, σὰν πελώριος σταυραπτόξ. Διαβαίνουμε ψηλασὰ, ἀπὸ τὸ Καρπενήσι, ποὺ βρίσκεται χωμένο στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ Βελουχιοῦ ὅπου ἔπεσε ὁ ἀητὸς τοῦ ἀθάνατου ὕπερρωϊκοῦ Σουλτοῦ Μάρκο-Μπότσαρης, ἀφοῦ νίκησε καὶ κατέστρεψε τὸ στρατὸ τοῦ Σκοντριάν-πασιά.

Ἀξάφνα τὸ ἀεροπλάνο μας περιτυλίχθηκε, ἀπὸ ἕνα μαῦρο σύννεφο, γεμάτο σκοτάδι, νερὸ καὶ κρύο, ποὺ δὲν εἶχαμε καταλάβει, ποῦθε καὶ πὼς βρέθηκε στὸν ὁδὸ μας. Γιὰ ν' ἀπαλλαχτοῦμε, ἀπ' αὐτὸ τὸ σύννεφο, ποὺ δὲν μᾶς εἶταν καθόλου εὐχάριστη ἡ συντροφιά του, ἀνυψωθήκαμε κατὰ 500 μέτρα ψηλότερα, ἀπ' ἐκεῖ, ποὺ βρισκόμαστε, καὶ ξαναβγήκαμε στὴν κατάλαμπρὴ ἡμέρα, ἀφίνοντας κατωθίω μας τὸ σύννεφο μετὰ τὸ σκοτάδι του, καὶ τὸ νερὸ του, νὰ στροβιλίζεται γύρω του σὶν σβούρα. Ἀεροπλοοῦμε ἐμεῖς ἀπὸ πάνω του, ἀεροπλοῖ κι' αὐτὸ ἀπὸ κάτω μας, μετὰ τὴν ἴδια διευθύνση, καὶ μετὰ τὴν ἴδια γοργάδα. Γιὰ μιὰ στιγμή βλέπομε ν' ἀνάφτη, νὰ φωτίζεται καὶ νὰ καίγεται, ὅλο ἐκεῖνο τὸ σύννεφο, σὰν πυροτέχνημα, γενόμενο, ἀπὸ μαῦρο, κατὰκόκκινο, σὰν φλόγα, σὰν μεγάλῃ πυρκαϊά, κι' ἀκούμε μιὰ ξεκαφάντικη βρονταριά, ἕνα τρανταχτικὸ μπουμπουνητὸ, σὰν νὰ εἶχε ξεκοπῇ κανένα κομμάτι, ἀπὸ τ' ἀπέραντα οὐράνια, γιὰ νὰ πέσῃ κατὰ στὴν Γῆ. Ἀλλὰ κατάλαβα ἀμέσως, χωρὶς νὰ μοῦ τὸ εἰπῇ κανένας, τὸ ὅποιο μοῦ ἐπεβεβαίωσε κι' ὁ πλοηγός μας, ἡ ψυχὴ τοῦ τεχνητοῦ ἀητοῦ μας, ὅτι ἐκεῖνη ἡ μεγάλῃ φεγγαβολὴ κι' ἐκεῖνη ἡ τρομαχτικὴ μπουμπουναριά, ποὺ εἶχε βγῇ, ἀπὸ μέσα

από τὸ φλογισμένο σύννεφο, δὲν εἶταν ἄλλο, παρὰ ἔκρηξι κερουνοῦ, μὲ τὸν ὅποιον, σὰν νὰ ποῦμε, ἐκανονιοβόλησε ὁ Οὐρανὸς τὴν Γῆ μας!

Ἀεροπλοοῦμε ἐξακολουθητικῶς καὶ βρισκόμαστε τώρα ἀπάνω, ἀπὸ τ' "Αγγραφα, τὰ ἡρωϊκὰ "Αγγραφα, πού χρεωστοῦν τ' ὄνομά τους στὴν ἀδυναμία τῶν πρώτων Σουλτάνων τῆς Τουρκίας, νὰ τὰ καταγράψουν, κι' ἔχομε μπροστά μας, πέρα, μακριὰ, τὸν θεόρατον Πίνδον, μ' ὅλα του τὰ κορφοβούνια, ὅλα του τὰ βουνὰ κι' ὅλες του τὲς διακλαδώσεις, σὰν γιγάντιος πατέρας, μὲ τὴ διάφορα παιδιὰ του, ἄλλα μεγαλωμένα κι' ἄλλα μικρὰ ἀκόμα. Ἐχομε ἀριστερά μας τὴν Αἰτωλία, τὴν "Ακαρνανία, τὸν "Αμβρακικὸν Κόλπον, μὲ τὴν "Ιθάκη, τὴν Λευκάδα, τὴν Πρέβεζα, τοὺς μικροσκοπικοὺς Παξοὺς κι' ἓνα κομμάτι, ἀπὸ τὴν Κέρκυρα. Πίσω μας ἔχομε τὸ Βελοῦχι (Τυμψηστό), τὴν Καλιακούδα κι' ὅλην τὴν χιλιотραγουδημένη χώρα τῶν "Αγράφων, καὶ σὲ λίγα λεφτά, ψηλὰ ἀπὸ τὴν Καράβα τῶν λεγομένων Τούρκικων "Αγράφων, ἀγναντεύομε ὅλην τὴν Θεσσαλία, πού βρίσκεται στὰ δεξιὰ μας, ὀρεινὴν καὶ πεδινὴν, ἀπὸ τ' "Αγγραφα ὡς τὸν "Ολύμπο, καὶ ἀπὸ τὸ "Ασπροπόταμον ὡς τὸ Αἰγαίον. Ἀπέραντο καὶ μεγαλοπρεπώτατο πανόραμα, μὲ βουνὰ καὶ μὲ κάμπους, μὲ πολιτείες καὶ μὲ χωριά, μὲ δάση καὶ μὲ κοιλάδες... Νά! ἡ Καλαμπάκα μὲ τὴν περίφημα Μετέωρά της καὶ τὰ εἴκοσι τέσσερα Μοναστήρια τῶν νά, τὰ Τρίκαλα, ἡ Κερδίτσα, τὰ Φάρσαλα, ὅπου ὁ "Ιούλιος Καίσαρας ἐνίκησε τὸν Πομπήιο. Νά! κι' ἡ Ἀρίσση, μὲ τὸν Τύρναβον, τὴν Ἐλασσῶνα καὶ τὰ περίφημα Τέμπη, μὲ τὸν Θεοκατοίκητον "Ολύμπο ἀπὸ πάνω τους, πού στέκεται περήφανος, σὰν θρόνον σμένος φοβερὸς καὶ τρομερὸς Βασιλεῖας, ἀνάμεσα Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας, μὲ τὲς καταχιονισμένες «σαράντα-δυὸ κορφές» του καὶ τὲς «ἐξηντα-δυὸ βρυσοῦλες» του, ὅπως μαρτυρεῖ τὸ περίφημο δημοτικὸ τραγοῦδι.

Ἐνα παμμέγιστο γυαλιστερό ζωνάρι, σὰν τεράστιος δροσκοντας, ὁ Πηνειὸς ποταμὸς, ζῶνει τὴν πεδινὴ Θεσσαλία, κατερχόμενος, ἀπὸ τὰ κορφοβούνια τοῦ Πίνδου καὶ διαβαίνοντας μπροστά, ἀπὸ τὴν Καλαμπάκα, τὰ Τρίκαλα, καὶ μέσα ἀπὸ τὴν Ἀρταρῖσση, χάνεται στὰ Τέμπη καὶ χύνεται στὸ γαλανομαμάτικο γαῖον, στὰ πόδια τοῦ "Ολύπου...

Προχωροῦμε πρὸς τὸν Πίνδο, πού μοῦ φαίνεται, σὰν νὰ μὲς ἀνοίγῃ τὴν ἀγκαλιά του καὶ νὰ μᾶς περιμένῃ. Περνοῦμε τώρα ψηλὰ, ἀπὸ τὰ Πετρήλια καὶ βλέπομε νὰ χαίνῃ, κάτω, μακριὰ, στὴν νοτιοδυτικὴ ἄκρῃ τῆς πεδινῆς Θεσσαλίας, ἡ πελώρια Πόλις τα, οἱ ἀρχαῖοι Γόμοι, πού σχηματίζεται ἀπὸ τὴν προσπέλασι τῶν ὁρέων τῶν "Αγράφων καὶ τοῦ Κόζιακα, προβοῦνου τοῦ Πίνδου, τοῦ δικοῦ συγκροτήματος, σὰν πύλη ἀφαντάστου μεγέθους, ἀπ' ὅπου εἶχε περάσει ὁ "Ιούλιος Καίσαρας, μὲ τὸν στρατὸ του γιὰ νὰ ἀφάντῃ τὸν Πομπήιον. Ἀπ' αὐτὴν τὴν στιγμή, μπαίνομε στὸ Κρόνον, στὰ Βασιλεῖα τοῦ Πίνδου. Βλέπομε κοντότερα τὰ Τρίκαλα, τὴν Καλαμπάκα καὶ τὰ βραχόμορφα μοναστηριόβριθα καὶ ναστηριοστόλιστα Μετέωρά της.

Ἀπάνω ἀπὸ τὰ Μετέωρα ἐκτείνονται τὰ ἡρωϊκὰ Χάσια, τῶν Μπλαχαβαίων, πού δόξασαν τὸν Ἀρματολισμὸ καὶ τὴν Κλεφτουριά κι' ἀρνήθησαν νὰ πληρώσουν χαράτσι στοὺς πρώτους Σουλτάνους τῆς Τουρκίας, ἀπαντώντας στοὺς ἀντιπροσώπους τους: «Χάσια!» πού σημαίνει τούρκικα «ἄρνησι».

Ἀφήνομε δεξιὰ μᾶς τὸν Κόζιακα, πού ἐκτείνεται δυτικὰ τῶν Τρικκάλων, σὰν πελώρια λαίμαρνα (αὐτὸ σημαίνει καὶ τὸ τούρκικο ὄνομά του «κοτζιά-γιακὰ») καὶ εἴμαστε ἀπάνω στὰ Πινδικὰ βουνὰ τοῦ "Ασπροποτάμου, πού τὰ σκίζει ὁ "Ασπρος ("Αχελῶος), ἀπὸ Βοριά πρὸς Νότο, κι' ἄλλου φαίνεται κι' ἄλλου κρύβεται στὸν κατήφορο, πρὸς τὴν Αἰτωλία...

Ἐνα κλέφτικο τραγοῦδι χαϊδεύει τὰ χεῖλια μου:

— «Ἐσεῖς βουνὰ περίφηλα, βουνὰ τοῦ "Ασπροποτάμου
Τοὺς Κλέφτες τί τοὺς κάνατε, τοὺς Σαρακατσαναίους,
Πῶχουν ρημάξει τὴν Τουρκία καὶ τοὺς ντερβεναγάδες;...»

Δάση! δάση! δάση! κι' ἀπόκρημνες χαράδρες! Περνοῦσαμε ψηλὰ, ἀπὸ τὸ Γαρδίκι καὶ προβάλλει μπροστά μας τὸ Μέτσοβο. Σὲ λίγο φτάνομε ψηλὰ στὸ Κοτόρτσι, στὸ Χαλίκι, κι' ἀπάνω στὸ Περιστέρι, τὸ ψηλότερο κορφοβούνι, τὸ ἀκροῦρανο τοῦ Πίνδου, καὶ νά! μπροστά μας τὰ θρυλικά μας Γιάννινα, μὲ τὴ γαλαξιοφορεμένη πανώρια τους Λίμνη!

Ἀφίνομε δεξιὰ μᾶς τώρα (1ον) τὸ εὐεργετοπαραγωγὸ Μέτσοβο, μὲ τοὺς Ἀβερῶφηςδες του, τοὺς Τσιτισθῆδες του, τὴν Βασιλαρχόντισσά του Ἀβερῶφοπούλα Δούκα, καὶ τόσα ἄλλα τίμια τοῦ τέκνα, (2ον) τὸ Συρράκο, μὲ τὸν μεγάλον πολιτικόν, καὶ πολεμιστὴν "Ιωάννην Κωλέττην του, καὶ τοὺς μεγάλους ποιητάδες του Γεώργιον Ζαλοκώστην, τὸν ψάλλον τῶν ἡρώων τοῦ Εἰκοσιένα καὶ τὸν Κώστην Κρυστάλλην, τὸν τραγουδιστὴ τοῦ Χωριοῦ καὶ τῆς Στάνης καὶ (3ον) τοὺς Καλαρρῦτες μὲ τοὺς ἀρχοντοβλάχους τοὺς Τουρτούρηδες καὶ Λάμπρους, τοὺς βλαχοτσελεγκάδες τοὺς καὶ λοιποὺς ἐξόχους δουλευτάδες τοῦ ἀσημιοῦ κι' ἀριστερά μας τὰ Τζιουμέρκα, τὴν "Αρτα, τὴν Ἀμφιλοχία, τὴν "Ακαρνανία, τὴν "Ιθάκη, τὴν Λευκάδα, τὴν Πρέβεζα, τὴν Κέρκυρα ὀλάκερη κι' ὅλο τὸ καταγάλανον "Ιόνιον Πέλαγο, πού ζῶνει τὴν "Ηπειρο, ἀπὸ τὸν Ἀμβρακικὸ Κόλπον ὡς τὴν Χειμάρρα καὶ τὸν Αὐλῶνα. Ζυγιάζομε κατὰ τὸ βασιλεῖμα ἡλιοῦ, κι' ἔχομε τώρα δεξιὰ μᾶς τὴν δυτικὴ Μακεδονία, μὲ τὸ Περιβόλι, τὴν Σαμμαρίνα, τὰ Γρεβενὰ καὶ τὸν ποταμὸν Ἀλιάκμονα, πού τραβάει ἀνατολικά, γιὰ νὰ πάῃ νὰ χυθῇ μακριὰ-μακριὰ, στὸν Θερμαϊκὸν Κόλπον, δεξιὰ τῆς Θεσσαλονίκης, κάτω ἀπὸ τὸν "Ολύμπο. Ζυγιάζομε ἴσια στὰ Γιάννινα κατεβαίνοντας ἀπὸ τ' ἀκροῦρανο τοῦ Πίνδου, ἔχοντας δεξιὰ μᾶς τὰ βουνὰ τοῦ διδασκαλοπαραγωγοῦ Ζαγοριοῦ, μὲ τὰ πολυταξίδευτα σαραντατέσσαρά του ὑπερπολιτισμένα Ζαγοροχώρια, πού εἶταν ἐστία καὶ πηγὴ τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκικῆς δουλείας, μὲ τὸν Ἀλέξη Νοῦτσό τους, τὸν Μάνθο Οἰκονόμου τους, τοὺς Ριζάρηδες τους, τὸν

Νεόφυτον Δούκα τους, τὰ προβατόβριθα βουνά τους τὸ καί καίρι καὶ χιονοσκέπαστα τὸν χειμῶνα, μὲ τὴν ὑπερύψηλη στράκα τους καὶ τὸν ἀπαράμιλλον σὲ μεγαλειό, καὶ τρομακτικὸν σὲ ἀγριότητα Βῆκον τους, ποὺ μοιάζει, στὴν θέαν του, σκαλιὸν Κάτω Κόσμο, τὸν Ἀδῆ. Δίπλα ἀπὸ τὰ βουνά τοῦ Ζαγορίου, ἔρχονται τὰ βουνά τῆς Κόνιτσας, μὲ τὰ μαστροχώρια τοῦ συνορεύουν μὲ τὴν ἀλβανοκρατούμενη Βόρειαν Ἠπειρὸν καὶ μπροστά μας, πρὸς τ' ἀριστερά, ἔχομε τὸν δίκورφον ἢ δισφαλον Τόμαρον, στὴν ρίζα τοῦ ὁποίου βρίσκεται ἡ Δωδώνη, τὸ πανάρχαιο καὶ Πανελλήνιο ἱερὸ Μαντεῖό της, τ' ἀγρία βουνὰ τοῦ ὑπερηρωϊκοῦ Σουλιού, τὰ βουνά τῆς Παραμυθιάς καὶ τὰ πέρα, ἴσια, ἔμπρός μας, τὰ ψηλά βουνά τοῦ Μακρῆ—Ἀλέξη τοῦ Τσαμαντά καὶ παράπλευρά τους, πρὸς τὰ δεξιὰ τὴν Μεσσηνίαν τοῦ πανώριου Πωγωνίου, μὲ τὸν καλλιγυναικώτατον, κί' ἀπυγμένον πληθυσμόν του, ποὺ συνορεύει μὲ τὴν ἀλβανοκρατούμενη Βόρειαν Ἠπειρὸν μας.

Πίσω ἀπὸ τὰ Γιάννινα, καταμπροστά μας, ἔρχεται ἡ Ἑλλάς, ἡ πρώτη χώρα, ποὺ ἔφερε τὸ ὄνομα «Ἑλλάς», ἡ ὀνομαζομένη σήμερα Καραμπεριά μὲ τὰ ἐνδοξότατα ὀγδοήντα τέσσαρα Καραμπεροχώρια της, τὰ λεγόμενα ἐπισημότερα «Κουρεντοχώρια», μὲ τὸν ἀρχαῖο Θυσμό τους, Καλαμὸν ὀνομαζόμενον σὲ τὰ ῥα, ποὺ τὰ διασκίζει στὴν μέση, καὶ πάει νὰ χυθῇ κάτω στὸν Πέλαγο, ἀντίκρου στὴν Λευκίμμη τῆς Κέρκυρας, ἀνὰ τὴν Ἠγουμενίτσας καὶ Σαγιάδας. Καὶ στὴν κορφή τῆς Καραμπερίας ὑφάνεται ἡ Ζίτσα, μὲ τὸ περίφημο Μοναστήρι της, τοῦ Πρωτοῦ Ἡλία, ποὺ ὕμνησε ὁ ἀθάνατος Φιλέλληνας, μέγας Ἀγγλος τῆς Λόρδος Βύρωνας, στὸ ἀριστουργηματικὸ του ἐπικὸ ποίημα «Τσιτάιλντ—Χάρολντ»...

Ἀνατολικά τῶν Καραμπεροχωριῶν, ἡ Κουρεντοχωριῶν, δυτικά τῶν Κατσανοχωριῶν ἀσπρίζει τὸ βουνάκι τοῦ αἵματος τοῦ Μπιζανίου, τὸ τελευταῖο ἔρεισμα τοῦ Τούρκου στὴν Ἠπειρὸν, κατὰ τὸν Βαλκανοτουρκικὸν Πόλεμον τοῦ 1912—1913, τσακίστηκε στὲς 19 Φλεβαρίου 1913, ἡ δύναμη τοῦ Τούρκου, σκλάβωνε τὴν Ἠπειρὸν 480 χρόνια, μπροστά στὴν Ἑλληνικὴν δρεῖα, στὴν ἀκαταμάχητην Ἑλληνικὴν ἀντοχὴ καὶ στὴν στρατιωτικὴ μεγαλοφυΐα τοῦ Ἀρχιστράτηγου τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ Κωνσταντίνου Διαδόχου, κί' ἐλευθερώθηκαν τὰ Γιάννινα στὸ τοῦ ἴδιου μηνὸς 1913.

Ἡ περίκαλλη Ἠπειρωτικὴ πρωτεύουσα, τὰ κοσμοξάκουνα Γιάννινα, μὲ τὴν γαργαρόνερη ἀσημένια τους λίμνη, ἀσφύτουν αὐτὴν τὴν στιγμὴ, στὸν ἀνοιξιᾶτικόν ἥλιο. Τὸ νησάκι τῆς λίμνης φαίνεται, σὰν κάποιον φοβερό ἐρπετό, ποὺ ἔλλοχευε μέσα στοὺς ἀπέραντους καλαμιῶνες. Νά! τὸ χωριουδάκι τῆς νησιδίου, ἀποικία ἐξορίστων, κυματοθρεμμένων Μανιατῶν Μαλέα καὶ τοῦ Ταινάρου, μὲ τὰ τέσσαρα ἱστορικά του Μοναστήρια: 1) τῆς Ἐλεούσας, 2) τοῦ Ἁγίου Νικολάου τοῦ Νητήλου, 3) τοῦ Ἁγίου Νικολάου τοῦ Σπανοῦ, τῶν Φιλανθρωπινῶν, ὅπου πῆρχεν αἰῶνες ὅλους Πανεπιστήμιο, ὡς τὰ 1612, ὅτε τὸ κατέ-

ψαν οἱ Τούρκοι, κατὰ τὴν λεγόμενην Ἐπανάστασι τοῦ Διονυσίου τοῦ Σκυλόσοφου, ἐναντίον τῆς Τουρκίας, τὸ μόνον Πανεπιστήμιο τότε, σ' ὅλην τὴν δουλωμένην Ἑλλάδα καὶ 4) τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονα, ὅπου ὁ Στρατάρχης τοῦ Σουλτάν Μαχμαὺτ, Χουρσίτ πασιᾶς (23 Γενναρίου 1822) ἐδόλοφόνησε τὸν περίφημον Ἀλῆ πασιᾶ τὸν Τεπελενιάτη.

Ἀντίκρου τοῦ Νησιοῦ καὶ τῶν τριῶν Μοναστηριῶν του, Ἁγίου Νικολάου Σπανοῦ, Ἁγίου Νικολάου Νητήλου καὶ Ἐλεούσας, στέκει περὶ φανὸ τὸ περίφημο Κάστρο τῶν Γιαννίνων, κτίσμα τοῦ Μεγάλου Ἰουστινιανοῦ, κάστρο ποὺ εἶδε νὰ περνοῦν ἀπὸ πάνω του πρῶτα-πρῶτα οἱ Ἑλληνοβυζαντινοὶ Κυρίαρχοι, ὕστερα οἱ Ἕλληνες, ὕστερα ὁ νόθος υἱὸς τοῦ Βασιλεῖα τῆς Ἀπουλλίας Βοεμουνδος, ὕστερα οἱ Σέρβοι τοῦ Στεφάνου Δουσιάν, οἱ Βλάχοι τοῦ Μπογγόη καὶ τελευταῖα οἱ Τούρκοι, ὡς τὴν 21 Φλεβαρίου 1913, ὅτε ὁ περίδοξος καὶ δαφνοστεφής Διάδοχος τοῦ Ἑλληνικοῦ Θρόνου Κωνσταντίνος, νικητῆς τοῦ Γιαννιώτη Ἑλληνοτούρκου Στρατηγοῦ Ἐσσάτ πασιᾶ, κί' ὁ Μπιζάνι, μπήκε ἐλευθερωτῆς στὰ Γιάννινα, κατέβασε τὸ μισοφέγγαρο, ἀπὸ τὸν πύργο τοῦ Ὁρολογιοῦ τοῦ Κάστρου κί' ὕψωσε στὴν θέσι του τὴν γαλανόλευκην Ἑλληνικὴν Σημαίαν τοῦ Σταυροῦ, ὕστερα ἀπὸ 431 χρόνια τουρκικῆς σκλαβιάς.

Πίσω ἀπὸ τὸ Κάστρο, ξαπλώνονται τὰ πανώρια Γιάννινα, σὲ σχῆμα δικέφαλου ἀητοῦ, τὰ κοσμοξακουσμένα Γιάννινα, ἡ πατρίδα τῶν Μεγάλων Διδασκάλων τοῦ Γένους, Μπαλάνων, Ψαλίδων κλπ., τῶν Μεγάλων Εὐεργετῶν τοῦ Πανελληνίου Ζωσιμάδων, Καλκάνη, Γεωργίου Σταύρου κλπ. καὶ τοῦ πρωτοεργοῦ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας Ἀθανασίου Τσιακάλωφ, ποὺ ἐδημιούργησε τὴν μεγάλην Ἑθνεγερίαν τοῦ 1821.

Ὡραν 11 καὶ ¼ π. μ. ἀκριβῶς, δηλαδὴ ὕστερα ἀπὸ ἀεροπορεῖα μιᾶς ὥρας καὶ ¼ τῆς ὥρας, ἀπὸ τὴν Ἀθήνα ὡς τὰ Γιάννινα, θαῦμα θαυμάτων, ἀληθινὸ παραμῦθι, κατεβαίνομε στὸ Ἀεροδρόμιο τῶν Γιαννίνων.

Δὲν εἶνε ὄνειρο, δὲν εἶνε φέμμα, εἶνε ἀλήθεια!

Χ. ΧΡΗΣΤΟΒΑΣΙΛΗΣ

Γιάννινα, 3 Ἀπριλίου 1934

Η ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΤΕΣΤΑ

ΥΠΟ Δ. Κ. ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΥ

— Γιατί κλαῖς, ὦραία "Ορκο; Τί κακὸ σοῦ γένηκε; Μήπως τὰ βόδια σου ψώφησαν ἀπὸ ἀρρώστεια, μήπως τάφαγε τὸ λιοντάρι; Δὲν εἶνε κρίμα τὰ μάτια σου νὰ εἶνε πλημμυρισμένα ἀπὸ δάκρυα; Νὰ γίνωνται κόκκινα καὶ νὰ χάνουν τὴ γλυκάδα τους; "Ορκο, βλέποντας σένα νὰ κλαῖς, ἡ ψυχὴ μου γίνεται πειδὸ σκοτεινὴ ἀπὸ τὸν οὐρανὸ τοῦ χειμῶνα, ποὺ εἶνε γεμάτος ἀπὸ μαῦρα σύννεφα. Πάψε κόρη μου, μὴν κλαῖς. "Ολα στὸν κόσμον αὐτὸν περνοῦνε. Καὶ γιὰ τὸ πειδὸ λυπητερὸ πράμμα ὁ καιρὸς ἔχει τὸ φάρμακό του. Τὴν κάθε λύπη ποῦνε γραμμὴν στὴν καρδιά, τὴν σβύνει. "Αδίκᾳ τὰ κλάμματα. Τὸ κύμα τοῦ χρόνου παιδί μου παρασύρει μὲ τὴν ὁρμὴ του τὸ κάθε τί στὸ πέλαγος τῆς λησμοσύνης!

— Μάννα μου, ἀπάντησε ἡ "Ορκο. Δὲν ἔμαθες τὴ συμφορὰ μου; Οὔτε τὰ βόδια ψώφησαν, οὔτε τάφαγε τὸ λιοντάρι. Οὔτε οἱ σκλάβοι μας ἔπαθαν τίποτε. Μὰ γένηκε τὸ πειδὸ μεγάλο κακὸ ποὺ μποροῦσε νὰ γίνῃ. Ὁ Τέστας μου, ὁ ἀντρας μου, σκότωσε τὸ σκυλόφραγκο τὸν γείτονά του, γιὰτὶ αὐτὸς τὸν πρόσβαλε στὴν Ἀγορά. Καὶ τώρα τί θὰ γίνῃ; Μάννα... θὰ χάσω τὸν Τέστα μου! Θὰ τὸν καταδικάσῃ ὁ Βασιλεὺς στὴν κρεμάλα καὶ θὰ μοῦ τὸν κρεμάσουν...

— Τέστα μου, ἀγάπη μου, ἔλεγε μὲ λυγμοὺς ἡ ὦραία μαῦρη. Γιατί νὰ σκοτώσῃς τὸν Εὐρωπαῖο; Δὲν ἔδινες τόπο στὴν ὀργή; Νά, τώρα! μάννα, σὲ λίγες μέρες θὰ τὸν δῶ κρεμασμένο στὴν πρωτεύουσα. Σκέψου, μάννα, σκέψου! Θὰ ἴδῳ τὸν Τέστα κρεμασμένο ἀπάνω σὲ κανένα κλάδο τοῦ καταραμένου «Δέντρου τῆς Δικαιοσύνης» ποὺ τόσοι ἔχουν βρῇ στὰ ἀπαίσιᾶ κλαδιά του τὸν θάνατο!

Νὰ τὸν δῶ, μάννα, κρεμασμένο! Νὰ τὸν δῶ κάτω ἀπὸ τὸ σκοινὶ καὶ νὰ μὴ μπορῶ νὰ τὸν βοηθήσω... Νὰ μοῦ φέρουν ἔπειτα τὸ σῶμα τοῦ Τέστα ἄψυχο, μὲ τὰ ὦραία μάτια του σβυσμένα χωρὶς ἐκείνη τὴ λάμψη ποὺ μ' ἐτρέλλανε... Θὰ σαλέψῃ τὸ μυα-

λό μου! "Α! μάννα, τ' ήθελες νά με φέρης στόν κόσμο αυτό γιά νά βασανίζωμαι έτσι άδικο!

Καί με τά λόγια αútά ή "Ορκο έξαντλημένη από τó κλάμα έπεσε στην άγκαλιά της μάννας της. Κ' ή μάννα της χαϊδεύοντας με τó ένα χέρι τά μαλλιά και τó πρόσωπο της κόρης της. τήν συνώδευε κι' αútή στούς λυγμούς και στá κλάματά της.

Τί τραγική ιστορία, αλήθεια! 'Ο Τέστας είχε σκοτώσει τόν άσπρο, ένα κακούργο πού έζήτησε άσυλο στην 'Αφρική έπειδι είχε καταδικαστή στόν τόπο του. Καί τόν είχε σκοτώσει σέ μιá στιγμή θυμού. 'Ο φράγκος βλέποντας πώς ó μύλος του Τέστα έκανε χρυσές δουλειές, σοφίστηκε νά τού πάρη τή δουλειά. "Εκτισε κι' αútός εκεί κοντά μύλο και έπηρε με κατεργαριά τó νερό του Τέστα και έτσι ó μύλος του Μαύρου, χωρίς νερό σταμάτησε. 'Ο Τέστας τόν συνήντησε και τού έλεπε με καλό τρόπο πώς αútó πού έκανε ήταν άδικο, κι' ότι έπρεπε νά τó διορθώσει. Μά ó άσπρος με τόν άέρα, πού έχουν οί Ευρωπαίοι εκεί, έβριάζελενά τόν Τέστα, και στο τέλος, άρχισε νά τόν κτυπάη με τή καμιτσίκι του, μπροστά σέ κόσμο. 'Ο Τέστας δέν μπόρεσε νά κρατηθί, έβγαλε τó σπαθί του και τόν έκομμάτισε. Τόν έπιασαν άμέσως οί χωροφύλακες και τόν πήγαν στην πρωτεύουσα.

Η δίκη ώρίσθηκε άμέσως γιατί ó πρόξενος του σκοτωμένου έζήτησε γρήγορα ικανοποίησι. Καί ó Βασιληάς, πού ξέρει καλά τήν πολιτική, γιά νά σώση τόν τόπο του από καμμιá μεγάλη φασαρία διάταξε νά γίνη άμέσως δικαστήριό.

Η ήμέρα της δίκης ήρθε. Πρόεδρος ήταν ó ίδιος ó Βασιληάς και δίπλα του ήταν ó Πρόξενος. 'Ο Πρόξενος έκανε δίκαια μπορούσε γιά νά κρεμαστή ό Τέστας. "Ετσι θά ικανοποιούντο οί άσπροι, έτσι θά έπαιρνε και ευάρέσκεια από τήν Κυβέρνησί του γιati προστατεύει τόσο καλά τά συμφέροντα τών υπηκόων του.

Στήν αντίληψι τών άσπων εκεί κάτω στην 'Αφρική, οί μαύροι είνε γεννημένοι νά είνε όργανά τους γιά νά πλουτίζουν, γιati νά τούς έκμεταλλεύονται όπως τά ζώα και κανέννας μαύρος δέν πρέπει νά έχη τó δικαίωμα νά διαμαρτυρηθί, άν άδικιέται. Πρέπει νά τά υποφέρει όλα γιά νά πλουτίζη αútούς...

'Αφού ξετάστηκαν οί μάρτυρες, ó Βασιληάς έδωκε τόν λόγο στο Τέστα γιά ν' άπολογηθί.

'Ο κατηγορούμενος, με τó κεφάλι ψηλά, σάν παλληκάρι ποήτανε με φωνή ήρεμη άρχισε τήν άπολογία του.

— Δέν είμαι μετανιωμένος, πού σκότωσα τόν Φράγκο, είπα καν μου νά υπερασπιστώ τήν τιμή μου. "Αν καθέννας από μέ τούς μαύρους έκανε τó ίδιο και δέν άφηνε τούς Φράγκους ότ

μάς προσβάλλουν χωρίς τιμωρία, οί άσπροι δέν θά μάς περιφρονούσαν έτσι, και δέν θά μάς έφέροντο σάν νά είμαστε σκυλλιά.

Καί πρέπει νά ξέρετε, ότι οί περισσότεροι Φράγκοι είνε σάν τόν σκοτωμένο. "Ολοι σχεδόν είνε κακοί. "Ερχονται στόν τόπο μας άπένταροι, κάνουν χρήματα από τούς κόπους μας, μάς βρίζουν, μάς κακομεταχειρίζονται, κάμνουν παιδιά με τά κορίτσια μας και έπειτα, όταν φεύγουν πλούσιοι γιά τήν πατρίδα τους, παίρνουν μαζί τά σκυλλιά τους, μ' άφίνον έδώ έρημα και άπροστάτευτα τά παιδιά τους και τίς γυναίκες τους.

"Όταν σκοτώσουν μαύρο... δέν πάνε στην κρεμάλα όπως μείς... μόνον και μόνον γιati είνε άσπροι και έχουν Πρόξενο πού σέ κάθε στιγμή θέλει νά έπεμβαίνη στόν τόπο μας και νά μάς φοβερίζη με τήν Κυβέρνησί του!

Βλέπεις οί Φράγκοι δέν μάς θεωρούν και μάς πλάσματα του Θεού... νομίζουν πώς μπορούν νά μάς θεωρούνε σάν σκύλλους!

"Όταν ήρθαν στόν τόπο μας οί πρώτοι Ευρωπαίοι, οί πατέρες μας τούς άνοιξαν τήν καρδιά τους. Είχανε μεγάλη έμπιστοσύνη σ' αútούς, γιati οί άσπροι μοιάζουν με τίς εικόνες τών 'Αγίων πού είνε στis 'Εκκλησίες μας και οί πατέρες μας ένόμισαν πώς κι' αútói είνε "Αγιοι. Γρήγορα όμως κατάλαβαν πώς πλανιώνται. Οί άσπροι έχουν τó δέρμα άσπρο, μά έχουν τήν καρδιά τους πειό μαύρη από τó μαύρο κορμί μας".

Στό σημείο αútó της άπολογίας του Τέστα, άκούστηκαν πολλά εδγε, από τó πλήθος τών μαύρων πού παρακολουθούσε τήν δίκη. 'Ο Βασιληάς άναγκάστηκε νά κυττάξη τó άκροατήριό με βλέμμα ασυρότη κι' έκανε νεύμα νά παύση ó θόρυβος.

'Ο Τέστας έγύρισε τó κεφάλι του πρós τούς μαύρους σάν νά ήθελε νά τούς ευχαριστήση και εξακολούθησε τήν άπολογία του:

— Καί στá τόσα κακά πού βλέπουμε από τούς Φράγκους, είπε, τί καλό μάς έκαναν;

'Αλήθεια! μάς έφεραν τόν πολιτισμό. Νά τόν βράσω έγώ τέτοιο πολιτισμό! Πρώτα πού δέν ξέραμε τί θά πη πολιτισμός, περνούσαμε πολú καλύτερα! Η ζωή ήταν πειό φτηνή. Τ' άγαθά του κόπου μας έπουλιόντανε έδώ. Δέν έπαιρναν τά περισσότερα οί Φράγκοι νά τά στέλλουν στη χώρα τους και ν' άκρυβαίνουν όσα μένουν έδώ έτσι. 'Ο πολιτισμός μάς έφερε τά ντουφέκια γιά νά σκοτώνουμε εύκολα τούς άλλους. Μάς έμαθε νά πίνουμε ρακί, νά φοράν μερικά παπούτσια και έτσι νά ξεδεύουμε τά χρήματά μας σέ περιττά πράγματα.

Α, έλάχασα... μάς έφερε τó σιδηρόδρομο! Τó σιδηρόδρομο πού έκοψε τó ψωμί σέ τόσες οικογένειες πού έζούσαν μεταφέροντας με τά μουλάρια και τίς γκαμήλες έμπορεύματα και ταξιδιώτες! Καί τώρα ó σιδηρόδρομος τών Φράγκων κόβει και πολλές φορές κι' αútá παιδιά άκόμα...

'Ο Τέστας κυττάζοντας έπειτα κατάμουτρα τó Βασιληά, έπρόσθεσε:

— Ξέρω πώς θὰ κρεμασθῶ. Ἐσκότωσα ἄσπρο. Δὲν εἶμ
ἐπαναλαμβάνω, μετανοιωμένος πού τὸν σκότωσα. Πρέπει ὅ
νὰ κρεμαστῶ μιὰ ὥρα ἀρχίτερα, γιατί οἱ ἄσπροι θέλουν πάν
νὰ βροῦν ἀφορμὴ γιὰ νὰ μᾶς πάρουν τὸν ὥραιό καὶ πλούσιο
πο μας καὶ δὲν πρέπει νὰ τοὺς δώσουμε πάτημα. Ἄν πεθάν
ἐγώ, Βασιλεῦς μου, τί πειράζει; Στὰ τόσα μιλιούνια τῶν ὀ
κῶν σου ἓνας λιγώτερος δὲν λογαριάζεται.

κῶν σου ἕνας λιγώτερος δὲν λογαριάζεται. Κρεμιέμαι σὲ λίγο, γιατί ξέρω ὅτι οἱ ἄσπροι δὲν θὰ χθοῦν νὰ πληρώσω τὸ αἷμα τοῦ σκοτωμένου σύμφωνα μὲ τὸ νόμο τοῦ τόπου μας καὶ ἔτσι νὰ γλυτώσω τὴν κρεμάλα. Οἱ ἄσπροι λουν τὴ ζωὴ μου γιὰ νὰ δείξουν στὴ φυλὴ μας ὅτι ἐκεῖνος πὲν θὰ πειράξῃ ἄσπρο τιμωριέται ἀμέσως. Καὶ ἔτσι θὰ μποροῦν μᾶς ἐκμεταλλεύωνται εὐκολώτερα! "Αν ὅμως, ἄσπρος σκότωσὲ μᾶς, τότε οἱ ἄσπροι θὰ κατάφερναν νὰ ὑποχρεώσουν τοὺς συγγενεῖς τοῦ φονηὰ νὰ δεχτοῦν χρήματα γιὰ τὸ αἷμα! Πέθανε νω εὐχарιστημένη, γιατί οἱ Φράγκοι ἔμαθαν ὅτι ὑπάρχουν μᾶς οἱ πού δὲν παραδέχονται προσβολές.

μαύροι που δὲν παραδέχονται προσβολές.
Πηγαίνω ν' ανταμώσω στὸν Παράδεισο τὸν ἡρωϊκό μας
τοκράτορα Θεόδωρο, πὺ αὐτοκτόνησε στὴ μάχη τῶν Μαγδαλά
γιὰ νὰ μὴ παραδοθῇ αἰχμάλωτος στὰ χέρια τῶν Ἑγγλέζων.
Ὁ Τέστας ἐτελείωσε τὴν ἀπολογία του καὶ κάθισε στὸ
μνί του.

Σὲ λίγο ἄκουσε, ἀτάραχος, τὴν φοβερὴ ἀπόφασιν τοῦ Δι-
στηρίου, νὰ πεθάνῃ στὴν κρεμάλα, ἀπόφασιν ποὺ τὴν διάβασε
τρεμουσιαστὴ φωνὴ ἀπὸ συγκίνησι ὁ δακρυσμένος Βασιλεὺς τοῦ

Δ. Κ. ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ

Σ η μ. — Τὸ διήγημα αὐτὸ μετεφράσθη ἰταλικά καὶ ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ
 ροδικὸν «Corriere Diplomatico» τῆς Πώμης, εἰς τὸ φύλλον αὐτοῦ τῆς 20^{ης} Μαρτίου.

ΘΑΛΑΣΣΙΝΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

ΚΑΚΟΣΗΜΑΔΙΑ

A. ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑ

Μᾶς ἦδ' ὅρε τὸ ἡλιοβασίλεμα ἀνάμεσα Σίφνου—Σέρφου, διό-
μισυ μίλλια κάτω ἀπὸ τὴν κόκκινη Χερώνησο. Ὡς ἐκεῖ ἐβοήθησε
ὁ γεγενολεβάντες καὶ με πρωτοδεύτερα πανιά κατεβήκαμε ἀπὸ
τῆς Μύκονος τὸν Τοῦρλο γιὰ πέντε ὥρες. Ἦταν γρηγορή ἢ γο-
ρὸ νὰ πάρῃ καὶ ὀχτῶ καὶ δέκα μίλλια τὴν ὥρα. Ὅμως ἀπὸ δῶ
κι' ἐμπρὸς δὲν ἔπαιρνε οὐδὲ τρία στὴ βόλτα. Γιατὶ ἄξαφνα χύ-
θηκε ἀπὸ τὸ βουνὸ τῆς Μήλου, σὰν νὰ διαβάινε ἀπὸ ἀπέραντο
καλαμιῶνα τὸ πουνεντοἄρμυ, κεφάλωσε τὸ Γρέγο καὶ μᾶς ξώ-
ρισε κάτω ἀπὸ τὴν Κίμωλο. Ὁ καπετὰν Κρεμύδας πρόσταξε νὰ
κατεβάζουμε τὰ πανιά. Μὰ ὥστε νὰ τὸ εἰπῇ ξεθύμανε ὁ καιρὸς
καὶ σὲ λίγο ἔπληξε ἡ θάλασσα κι' ἐγίνε λιμνοστάσι.

— Όρσε, διάολε! είπε φαρμακωμένος, μιά φέρνει νά μᾶς πνίξη, μιά μαγκάρει... Ταρσανά θά κάνουμε!...

Ο καπετάν Κρεμύδας ήταν πεινητάρης, κοντόχοντρος, με κεφάλι όλοστρόγγυλο, με πρόσωπο κρεμεζοβαμμένο και μαλλιά κάτασπρα. Τὰ μάτια του ήταν μικρά, τὰ φρύδια καὶ τὰ μουστάκια του βλάχκα, ἡ φωνὴ του βραχνή καὶ βαρεία σὰ ρέκασμα κυμάτων καὶ ἡ καρδιά του ἀπονήρευτη. Ἀπὸ ναύτης ἦταν δουλεύτης καὶ οἰκονόμος. Λίγο-λίγο ἀπόχτησε μερικά λεφτά, πήρεμισακὸ ἓνα σαπιοκάικο καὶ δούλεψε σερμαγιά ἐδῶ τριγύρω. Ἐπειτα τὸ σαπιοκάικο ἔγινε ὅλο δικό του καὶ ἄνοιξε δουλειὲς ὡς τὴν Ἀττάλεια. Τέλος ἔχτισε τὴ γολέτα καὶ ἄπλωσε τὰ ταξείδια του πέρα στὸν Ποταμό.

Μα τώρα ήταν όλος θυμός. «Όταν κατεβαίναμε από τη Μαύρη Θάλασσα, οί ναύτες, που ήταν συντοπίτες του, φρόντιζαν κάθε ώρα να του θυμίζουν με τρόπο πικρό, ότι ο πατέρας του ήταν ένας καλός άνθρωπος».

—'Ε, καπετάνιε και να ήταν κανένας σαββατογεννημένος έδω μέσα και να έπιανε ένας δυνατός γρεγολεβάντης στα Μπουγάκια και να βρίσκαμε τόν Καρβοντόρο χειμωνιάτικο και να διπλώρωνε η γολέτα μας κάτω από τόν Τσιγκνιά! Έλεγε ο ένας.

— Έκεῖ πού θά εἰπῇς τὸν Τσιγκιῶ, δὲ λὲς καλὺτέρα τῆς Μύ-

κονος τὸν Τοῦρλο; πρόσθετε ἄλλος, κοιτάζοντάς τον κατάματα. Ἐκεῖνος γύριζε ἄλλου, τάχα πὼς δὲν ἄκουε κι' ἐπiane βέντα μὲ τὸν Μπαρμπατρίμη ναύκληρο γιὰ τὸν καιρό. ὅταν τὸν στενοχωροῦσαν μὲ τὰ λόγια τους καὶ μὲ τὶς ματιούς τους, ποὺ ἦταν πῶς παρακαλεστικές ἀπὸ τὰ λόγια τους, ἔσπιναν τὴν κόκκινη σκούφια του χάμω καὶ μελανιάζοντας ἔλεγε:

— Ἀνάθεμα τὸν καπετάνιο ποὺ τσουρμάρει συντοπίτες. Νὰ μὲ ἰδῇς στὸ πίκι κρεμασμένο, Μπαρμπατρίμη, ἂν βάλω πορὰ στὴ γολέτα μου Μυκονιάτη!...

Οἱ ναῦτες ἔσκυβαν τὸ κεφάλι καὶ σκορποῦσαν κατακόκκινα ἀπὸ ντροπῇ, σὰν παρθένες ἄβγαλτες, μὲ λυπητερὸ χαμόγελο χεῖλη καὶ μ' ἓνα δάκρυ, φιλό-φιλό καὶ ἄφαντο στὴ βρύση ματιῶν τους. Κι' ὁ καπετάνιος πικραμένος, ἔφυγε σέρνοντας τὸ κατάστρωμα τὰ ποδήματά του γιὰ νὰ φανῇ φοβερός καὶ κλάτανε στὴν κάμαρή του. Γιατί καὶ κείνου ἡ καρδιά λαχτάριζε τὴ Μύκονο. Ἐκεῖ εἶχε τὴ γυναῖκά του, τὴν φιλομελάχροινη λεφάντω μ' ἓνα παιδί στὴν κούνια κι' ἄλλο στὴν κοιλιά. Οἱ ἄλλοι ἐναντίου μᾶς ἄργησαν στὴ Μαύρη Θάλασσα καὶ ἀντίφτάσουμε στὴ Μαρσίλια, δὲν εἶχαμε οὔτε τὸ μισὸ δρόμο παρὸν. Μὰ νὰ ποὺ ἦταν κάποιος σαββατογεννημένος στὴ γολέτα κι' ἔπιασε δυνατός γεγολεβάντες στὰ Μπουγάζια κι' ἤρριξε τὸν Καβοντόρο χειμωνιάτικο καὶ διπλάρωσε ἡ «Βαγγελίστρια» μας κάτω ἀπὸ τὸν Τσιγκιῆ. Ὁ καπετάνιος πρῶτος ἔτρεξε στὸν πῶλο καὶ ἔπειτα οὔτε παιγνίδια οὔτε φίλους ἔφερε. Καὶ ταξίδι τώρα, ἂν καὶ εἶχε τὴν πλώρη κατὰ τὸν Γαρμπή, τὰ μάτια του ἦταν στυλωμένα στὸ Γρέγο κι' ἔβλεπε πάντα ἐμπρός του, τὰ χιονῶτα σπιτία καὶ τὶς ὁμορφες ἐκκλησιῆς τοῦ νησιοῦ μονάχα σπιτάκι καὶ μέσα τὴν γυναῖκά του, κλιναιμένη νὰ ροπαλαίβῃ! Τὴν ἔβλεπε νὰ γυρίζῃ τὰ φωτερὰ μάτια της ν' ἀργολέῃ μὲ ἀδύνατη φωνή: «Ποῦ εἶσαι, Μανωλιέ καὶ καπετάνιε!... Ποῦ εἶσαι Μανωλιέ καὶ μαυροκαπετάνιε!...

Καὶ ποῦ νὰ ζητήσῃ, ποῦ νὰ εὕρῃ ἡσυχία ὁ Μανωλιός. Δὲν σκέλαε τὸ κατάστρωμα, σὰν τὸ λιοντάρι, πότε μίλαε μόνος, δυνατὰ, πότε χειρονομοῦσε χωρὶς αἰτία, πότε τραβοῦσε τὰ μὲλα καὶ χτυποῦσε τὸ κεφάλι του στὰ ξύλα. Καὶ ὅλο βλαστημάς τὴν τύχη του καὶ τὴν τέχνη του.

Στὴ γολέτα εἶχαν ἀπλωμένα ὅλα τὰ πανιά. Τέσσεροι φλόγες ἐμπρός καὶ πέντε πανιά στὸ πλωριὸ κατάρτι, τρεῖς στραλιὲς στὴ μέση, μπουμά καὶ φλὶς στὸ πρυμνὸ κατάρτι. Μὰ τὸ ξύλο μὲνε ἀκίνητο σὰν βάρυπνο. Ρίζες ἔρριξε, νομίζεις, στὸν πάτο θὰ βλαστοβολήσῃ. Ἀποκαρωμάρα βασιλεὺς γύρω, ἀπὸ ἀνθρώπους σὲ ξύλο, ἀπὸ θάλασσα σὲ οὐρανό. Κουρελιασμένα σύγνεφα φετιὰ, κρέμονταν ἐδῶ καὶ κεῖ καὶ σταχατοκόκκινη σκόνη καθάριζε ἀνάλαφρα στὶς στεριές καὶ στὴ θάλασσα. Πότε καὶ πότε ἔβγαιναν καμμιὰ σπηλιάδα, ἔπαιρναν μπουρίνα τὰ πανιά καὶ αὐλάναμε τὴ θάλασσα ζερβόδεξα μ' ἓνα γλυκομουρμούρισμα, καρωτικό καὶ κείνο. Ἐπειτα ἔπεφτε ὁ ἄνεμος, τὰ πανιά κυμάσαν σιγαλινὰ, τὰ σχοινιά λάγκευαν καὶ χτυπιόνταν στὸ κα-

στρώμα, ὡς ποῦ ἔμεναν ἀκίνητα. Κι' ὁ καπετάν Κρεμύδας φαρμακωμένος συχνοψιθύριζε, σφίγγοντας τὰ δόντια του:

— Ὅρσε, διάολε μιά φέρνει νὰ μᾶς πνίξῃ, μιά μαγκάρει... Ταρσανὰ θὰ κάνουμε!...

— Σῶπα, καπετάνιε, καὶ γλήγορα δυναμώνει ὁ νότος, εἶπε ὁ Μπαρμπατρίμης. Γιὰ ἰδῆς τί τέμπλο ἔκανε στὸ Τσιρίγο!

Ἀληθινὰ κάτω στὴ νωτιά μαυροκόκκινα σύγνεφα σωριάζονταν τετραπανωτά. Καὶ πίσω βασιλεύοντας ὁ ἥλιος σαΐτευε ἀνάβαμμένες σπηλιές, δεμάτια ἀχτίνες, ἔλουζε τὴ γῆ μὲ φῶς καὶ χρώματα. Ἡ θάλασσα ἀσπρογάλαξη, καθρέφτιζε τοὺς ἴσκιους τῶν νησιῶν καὶ ἀσλακωνόταν ἀπὸ τὰ ρέματα, σὰν πλατὺς κάμπος κιμωλίας, ζωσμένος ἀπὸ δρόμους καὶ μονοπάτια. Καὶ τὰ νησιά, ἡ Μῆλος καὶ ἡ Ἐρμόμηλος ποὺ τρέφει τ' ἀγριόγινδα, πίσω ἡ Σίφνος καὶ ἡ Σέρφος μὲ τὰ παρδαλὰ γαϊδουράκια της, ἡ Νάξος παραπάνω μὲ τοὺς Βαραββάδες καὶ ἡ Πάρος μὲ τὰ μάμματα, ἡ Πόλυβος ἡ καμπουρωτὴ καὶ ἡ Κίμωλος ἡ σαλαμάντρα, ἡ Σίκινος καὶ ἡ Φολέγαντρος ἐδῶθε καὶ κάτω τὰ Γερακούνια χωριστὰ, σὰν κοτρώνα κυματοπλανημένη ἔπαιρναν ἓνα χρώμα κι' ἔδιναν μύ. Ἡ ἔσπεκε τὸ ἓνα μὲ κάποιο συγνεφάκι στὴν κορφή, τὸ ἄλλο μὲ ζωνάρι καταχνιὰ στὴ μέση, τὸ δῶθε μὲ κροκοβαμμένο μέτωπο, τὸ κεῖθε καστανοστεφανωμένο, τὸ παρακεῖ μὲ κάτασπρο χωριδάκι, σὰν ἀπλοχεριὰ χιονιοῦ ποὺ λησμονήθηκε στὴ λακκούλα του. Καὶ πέρα στὴ θάλασσα, σὲ μεταξωτὸ παραπέτασμα τὰ κατὰν βαποριῶν ψήλωνε κι' ἔσβυνε σὲ χρυσόξανθος τουλοῦπες. Ἀνέρα πουλάκια πετοῦσαν κυματιστὰ κι' ἔλαμπαν τὰ χιονῶτα στὴν τοῦ, σὰν ἀργύρᾳ φύλλα ποὺ ἄρπαξε ὁ ἄνεμος ἀπὸ ἐργαστήρι χρυσικοῦ. Καὶ κάτω ἀπὸ τὰ κοντινά μας ἀκρογιάλια τῆς στεριανῆς ζωῆς ἡ βουὴ ἔφτανε, γεμάτη χαρὲς καὶ γέλια. Χώρια κείνη τὴν παράδεισο, μὲ ζήλεια στὰ μάτια γιὰ κείνους ποὺ τὴ χαίρονται. Καὶ ἄξαφνα, δὲν ξέρω πῶς, ἔνωσα μιὰν εὐτυχία γλυκειὰ καὶ μιὰ θλίψη πῶς γλυκότερη, ποὺ ἤθελα νὰ τὴ φωνάξω, γιατί μ' ἔπνιγε. Καὶ ἄρχισα τὸ τραγοῦδι:

Τοῦ ναύτ' ἡ μάννα ζῶμωνε τοῦ γιοῦ της παξιμάδι!...

— Σκάσε, βρέ! μὴ σοῦ σπάσω τὸ δοιάκι στὸ κεφάλι! μ' ἔκοψε ὁ καπετάνιος.

Ἐέχασα τὸ τραγοῦδι καὶ λούφαξα σὲ μιὰ κώχη. Σηκώνω τὰ μάτια καὶ βλέπω στὸ πλωριὸ κατάρτι μιὰ κουκουβάγια. Τὰ μαῦρα νυχτοπόδαρά της γύριζαν δαχτυλίδια στὰ χεῖλη τῆς κόφας καὶ στήριζαν ἀκίνητο τὸ κορμὶ σὰν νὰ ἦταν ψεύτικη. Ἦταν ἡ ὁμορφότερη κουκουβάγια ποὺ εἶδα στὴ ζωὴ μου! Ὅπως καθόταν συμμαζωμένη, μὲ τὰ μάτια στυλωμένα πέρα, δὲν ἔκανε τὴν ἀσχήμια ποὺ ταιριάζει στὸ σῶί της. Ἐμοιαζε καλονοικοκυρὰ, βγαλμένη στὴν πόρτα νὰ περιμένῃ τὸν ἄντρα της. Μοῦ ἦρθε ὁρε-

Ξι νά παίξω με τὸ πουλί καὶ ἄρχισα νὰ τὸ προγγάω:

— Ξιξιξι!... Ξιξιξι!...

— Τί κάνεις αὐτοῦ, μωρέ! μοῦ φωνάζει ὁ καπετάνιος.

— Μιὰ κουκουβάγια κάθεται στὴν κόφα.

— Κουκουβάγια!...

Σηκώθηκε ἀπὸ τὴ θέσι του καὶ ἦρθε νὰ τὴν ἰδῇ ἀπὸ κοντὰ. Μὰ ἐκεῖνὴ καθὼς ψήλωσα τὸ χέρι μου νὰ δείξω, φροῦ!... ἔκαψεν καὶ πέταξε πέρα. Ὁ καπετάν Κρεμύδας ἀκολουθῆσε γιὰ κάμποσιν ὥρα τὸ τρεμουλιαστὸ πέταμά της κι' ἔπειτα, σὰν νὰ μὴν εἶχε δύναμι νὰ γυρίσῃ στὴ θέσι του, σωριάστηκε ἀπάνω στοῦ ἀμπέλου. Ἐμεινε ἐκεῖ μετὰ τὸ κεφάλι σκυμμένο. Ἐπειτα μοῦ εἶπε:

— Κακοσημαδιά, μωρὲ παιδί, μεγάλη κακοσημαδιά!... ἔκαψες τὸ ἄτιμο νὰ πάρῃ τὰ ζερβά!... Ἄν πετοῦσε δεξιά, θάχαμε καλὸ ταξίδι, μὰ τώρα κακὰ σημάδια. Ἡ σὲ μᾶς ἦ στοῦ σπυρτάκι κακὸ θὲ νὰ γένῃ!...

Καὶ γὰρ ἐκεῖνὴ τὴν ὥρα τὰ ἴδια συλλογιζόμουν. Ἡ κουκουβάγια λένε πὼς ἦταν ἀδερφὴ τῶν ὀκτώ παιδιῶν καὶ τοῦ Κωσταντῆ. Ἡ μάννα της:

Στὰ σκοτεινὰ τὴν ἔλουζε στ' ἀφειγὰ τὴν ἐπλέκε,
στ' ἄστρι καὶ στὸν αὐγερινὸ ἔφτανε τὰ σγουρά της.

Ὅταν ἔγινε δώδεκα χρονῶν ἦρθαν προξενητάδες καὶ ζητοῦσαν νύφη στὴ Βαβυλῶνα. Ἡ μάννα καὶ τὰ ὀκτὼ τ' ἀδελφὰς δὲν ἤθελαν νὰ τὴ δώσουν τόσο μακριά, δὲ μπορούσαν ὑποφέρειν τὸ χωρισμὸ της. Μὰ ὁ Κωσταντῆς ἐπίμενε καὶ καὶ μὲρα ἔλεγε τῆς γριᾶς του:

Δὲς τὴνε, μάννα μ', δὲς τὴνε τὴν Ἀρετὴν στὰ ξένα,
στὰ ξένα πὺ περπατῶ στὰ ξένα ποῦ πηγαίνω,
Νὰ ἔχω καὶ γὼ παρηγοριά νὰ ἔχω καὶ γὼ κονάκι.

Μὰ τῆς μάννας ἡ καρδιά δὲ θέλει ν' ἀκούσῃ τὰ λόγια πρᾶγματευτὴ καὶ σοφὰ τοῦ ἀπαντᾷ:

Φρόνιμος εἶσαι, Κωσταντῆ, κι' ἄσχημα ἀπελογηθήσῃ.
Κι' ἂν μῶρθῃ, γιέ μου, θάνατος κι' ἂν μῶρθῃ, γιέ μ', ἀρρώστια
Κι' ἂν τύχῃ πίκρα ἢ χαρὰ ποῖός θὰ μοῦ τὴνε φέρει!

Ἐγὼς ἀπαντᾷ ἐκεῖνος βάζοντας ὄρκο φριχτό. Κι' ἔτσι τὰ φέρε νὰ χωρίσῃ τὴν Ἀρετὴν ἀπὸ τὴ φαμελιά της. Δὲν πέρας ὅμως πολὺς καιρὸς καὶ οἱ φόβοι τῆς μάννας ἀλήθευσαν. Θάνατος ἔπεσε στὴ χώρα. Σάρωσε κόσμος καὶ κοσμικά, σάρωσε καὶ δόλιας μάννας τὰ ἐννιά παιδιὰ! Ἐρμὴ ἐκεῖνῃ, καταμόνον μνήμα τοῦ πρᾶγματευτῆ κλωτᾷ τις πλάκες, βρουχιέται κι' ἀνθεματίζει:

Ἀσὴκω, σὴκω, Κωσταντῆ, τὴν Ἀρετὴν μου θέλω!

Τὸ Θεὸς μοῦ ἔβαλε ἰσχυρὴ καὶ τοὺς ἀγίους μαρτύρους
ἂν τύχῃ πίκρα ἢ χαρὰ νὰ πᾶς νὰ μοῦ τὴν φέρῃς!

Ἡ κατάρρα τῶν γονέων ἀκούεται, ὅπως κι' ἡ εὐχή. Σηκώνεται ὁ Κωσταντῆς μισολυωμένος ἀπὸ τὸ μνήμα:

Κάνει τὸ σύγνεφο ἄλογο καὶ τ' ἄστρι σαλιθάρι
καὶ τὸ φεγγάρι συντροφιά καὶ πάει καὶ τὴ φέρνει.

Ἡ μάννα βλέποντάς τὴν ἄξαφνα δὲ μπορεῖ νὰ πιστέψῃ τὰ μάτια της. Καὶ ὅταν τέλος τὴν ἀναγνωρίζει καὶ μαθαίνει τὸν ἀνέλπιστο γερανὸ τῆς σωριάζεται νεκρή. Ἡ Ἀρετὴ ἀπελπισμένη, ρίχνεται στὸ Θεὸ, παρακαλεῖ καὶ λέει Του:

Θέ μου καὶ κάνε με πουλί, κάνε με νυχτοπούλι,
νὰ περπατῶ στὶς ἐρημιεὺς νὰ κλαῖω τοὺς ἀδερφούς μου!

Ἔτσι ἔγινε κουκουβάγια ἡ πεντάμορφη. Ἀλλάξε τὸ σῶϊ, δὲν ἄλλαξε ὅμως καὶ τὴν ψυχὴ. Ὁ ξεκληρισμὸς τὴν ἀκολουθεῖ ἀκόμη καὶ ὅπου καθίσῃ, φέρνει καὶ κεῖ τὴ νέκρα καὶ τὴν ἐρημιά. Ἀφοῦ τώρα ἦρθε κι' ἔκατσε στὸ καράβι μας, βέβαια γιὰ καλὸ δὲν ἦταν. Μὰ γιὰ νὰ παρηγορήσω τὸν καπετάνιο ἔκαμα τὸν ἀδιάφορο.

— Μπα, δὲ βαριέσαι ποῦ πιστεύεις, καπετάνιε! τοῦ λέω. Ὁ Θεὸς καλὸς, ὅλα καλὰ.

Εἰκόνος δὲν εἶπε τίποτα, κούνησε θλιβερά τὸ κεφάλι καὶ κατέβηκε στὴν κάμαρὴ του.

— Πάει ν' ἀνάψῃ κι' ἄλλο κερί, ψιθύρισε ὁ Μπαρμπατρίμης. Οἱ μετάνιες καὶ τὰ κερὰ δὲν ἔπαψαν ἀφόντας φύγαμε ἀπὸ τὴ Μύκονο.

Μὰ δὲν ἦταν τώρα ἡ πρώτη κακοσημαδιά ποῦ ἔτυχε τοῦ καπετάν Κρεμύδα. Πρὶν ἀκόμη ξεκινήσῃ ἀπὸ τὸ σπῆτι, ὅλα τὰ σημάδια τοῦ ἦρθαν ἀνάποδα. Ζήτησε νὰ βάλῃ μισθωτὸ καπετάνιο στὴ γολέτα καὶ δὲν ἦδρε κανένα. Ὅταν εἶδε πὼς παίρνει βοηθητικὸς καιρὸς καὶ ἀποφάσισε νὰ φύγῃ, βρέθηκε Τρίτῃ. Ἀνάβαλε. Κινάει τὴν Τετράδῃ νὰ κατέβῃ στὸ γιολὰ καὶ πρῶτο πρᾶμα ποῦ ἀντίκρουσε ἦταν μιὰ γίδα. Τί νὰ κάνῃ; Γυρίζει πίσω. Τέλος τὴν Πέφτῃ, ἀφοῦ βυῆκαν οἱ συγγενεῖς τοῦ νὰ ψάξουν τοὺς δρόμους κι' οἱ γυναῖκες τράβηξαν ἐμπρὸς νὰ διώξουν κάθε κακὸ συναπάντημα, κατόρθωσε νὰ φτάσῃ στὴ γολέτα.

Ὡς τόσο ἡ κουκουβάγια δὲν εἶχε σκοπὸ νὰ ξεκολλήσῃ ἀπὸ τὸ καράβι! Ἦρθε πάλι καὶ κάθισε στὸ κατάρτι. Ἦταν γυρισμένη στὸν καπετάνιο καὶ στυλῶνε τὰ μάτια της καταπάνω του. Μόλις τὴν εἶδε, φρόντισα μὲ χειρονομίες νὰ τὴν προγγίξω. Μὰ χίλια κι' ἂν ἔκανα δὲν ξεκολλοῦσε ὁ πειρασμός. Ἐβλεπε τις χειρονομίες μου μιὰ στιγμὴ κι' ἔπειτα γύριζε ἄλλοι τὸ κεφάλι μὲ περιφρόνησι σὰν νὰ μοῦ ἔλεγε: Μωρὲ, αἱ χάσου!...

Τέλος ὁ καπετάνιος τὴν εἶδε.—Πίσω μου σατανά! εἶπε κἀνοντας τὸ σταυρό του. Σήκωσε τὰ μάτια καὶ τὴν κοίταξε κατὰ ματα. Μὰ καὶ κείνη κατὰματα τὸν κοίταξε, λὲς καὶ ἤθελε νὰ τὸν ἀβασκάνῃ. Στὸ τέλος τὸ κατὰφερε. Ὁ καπετάνιος κιτρίνισε σὰν τὸ κερί. Ὑστερα γιὰ μιᾶς ἔγινε ἀράπης. Ἀνέβηκε τὸ αἷμα νὰ τὸν πνίξῃ. Κοίταξε τὸ πουλὶ καὶ δὲν ἔπαυε νὰ μурμουρίζῃ σὰν ἀδικοτυραννισμένη ψυχὴ:

—Φτοῦ! σὲ ξορκίζω μὲ τὸν ἀπήγανο, πειρασμέ! Τί θές, μωρὲ, ἀπὸ μένα, ἄθρεε!... Φεύγα ἀποπάνω μου καὶ μὴ μὲ κολάζεις. Ἄσε με, φαμελίτη ἄνθρωπο νὰ βγάλω τὸ ψωμί μου!...

Μὰ ἐκείνη δὲν καταλάβαινε ἀπὸ τέτοια. Κάθε τόσο χαμηλοπλάγιαζε τὸ κεφάλι ζερβόδεξα, σὰν ν' ἀφτιαζόταν μαντέματα. Πού ἔφερε ἀπὸ μακριὰ ὁ αἱματοβαμμένος ἀθέρας. Ἐπειτα τὸ ψηλώνε ἀπότομα μὲ τὰ μάτια κάπου γυαλιστὰ, σὰν νὰ εἶχε ἀφανρεθῇ ἀπὸ τὰ κοσμικὰ γιὰ νὰ ξηγήσῃ τὰ μαντέματα. Καὶ ἀξαφνὰ γύριζε στὸν καπετάνιο σὰν νὰ ἔλεγε: Κοίταξε καλὰ, ἂν θελήσῃς, ἀλλήμονο σὲ σένα καὶ στὸ σπίτι σου!...

Ἐσκυβε ἔπειτα, ἔχωνε τὴ μύτη στὰ στήθη της, σήκωνε τὰ λιανοπούπουλα τοῦ προσώπου σὰν ἀγκιστρωτὰ λεπίδια, γούρλωνε τὰ μάτια, θεοῖο μανισμένο πού ξέσχιζε τὰ κρέατά του γιὰ νὰ ξεθυμάνῃ. Ὁ μαυροκαπετάνιος βλέποντάς τιν ἔτσι, χαμηλῶνε τὰ μάτια κι' ἔφευγε γιὰ νὰ μὴ τὴν θυμώσῃ περισσότερο. Μὰ ἀφου βηματίζει λίγο στεκότανε ἀπότομα κάτω ἀπὸ τὸ πινὸ καὶ σταυρώνοντας τὰ χέρια σήκωνε τὸ κεφάλι καὶ τῆς ἔλεγε:

—Μωρὴ, φεύγα! πῆγαινε στὸ καλὸ, πῆγαινε στὴν εὐχὴ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν γονένέ μου! Ἄσε με νὰ πάω τὸ δρόμο μου καὶ μὴ μὲ κολάζεις... Φεύγα, μωρὴ ἄτιμη, σκύλα, συχαμένη, βρωμιάρα!... Πῆγαινε στὸ καλὸ, πῆγαινε στὸ διάολο!...

Καὶ ἡ φωνὴ του ἀπὸ μαλακὴ καὶ παρακαλεστικὴ ἀνέβαινε καὶ ἔεσπε βρισάρα, σὰν τὸ κύμα πού πιάνεται παιγνιδιάρικο στὸ ἕνα ἀκρογιάλι καὶ καταντᾷ στὸ ἀντικρινὸ τρομερὸς κοσμοχალαστής. Ἀλλὰ τὸ πουλὶ, σὰν νὰ χαιρόταν μὲ τὴν παραφορὰ του, ἀνοίγε τὸ στόμα καὶ χαυνιζόταν πλατειὰ μὲ χαμόγελο καὶ περιφρόνησι. Καὶ κείνος βλέποντάς τὸ ἔτσι ὅλο ἄναβε, βλαστῇ μούσε κι' ἔβριζε καὶ χειρονομοῦσε καὶ δάγκωνε τὰ δάχτυλά του.

—Μωρὲ, φέρε μου τὴν τσάγκρα! φώναξε ἀξαφνὰ. Φέρε μου τὴν τσάγκρα νὰ τοῦ πιῶ τὸ αἷμα!

Κίνησα νὰ κάμω τὸ θέλημά του. Ἀλλὰ δὲν εἶχε ὑπομονή. Ἐφτασε πρῶτος στὴν κάμαρη, ἄρπαξε τὸ σκουροντούφεκο καὶ ἀπὸ τὴ σκάλα τὴν ἀνάβε στὸ πουλὶ. Ἐνας ξερὸς χτύπος ἀκούστηκε μὰ τίποτ' ἄλλο. Ὁ κόκορας ἔπεσε, ἀλλὰ δὲν ἔπιασε τὸ καψοῦλι. Παγώσαμε. Κακοσημαδιὰ στὴν κακοσημαδιὰ! Καλὰ τὸ εἶπε ὁ καπετάν Κρεμύδας: Ἡ στὸ καράβι ἢ στὸ σπίτι μεγάλο κακὸ θὲ νὰ γένῃ!...

Στὸν ξερὸ χτύπο ἡ κουκουβάγια πέταξε. Ἀλλὰ δὲν πέταξε μακριὰ νὰ φύγῃ, νὰ χαθῇ ἀπὸ μπρὸς μας. Χαμοπετοῦσε περίγυρὰ σχίζοντας τὸν ἀέρα μὲ τὰ ψαλιδωτὰ φτερά της, καθότανε στὸ

ξάρτι κι' ἔρριχνε ξαφνικὰ μιὰ στριγγιὰ φωνὴ πού πάγωνε τὸ αἷμα...

—Κουκουβάου!... κουκουβάου-βάου!...

Ὁ ἥλιος ἦταν βασιλεμένος καὶ δὲν ἔβλεπε στὴ δύσι παρὰ σύγνεφα αἱματοβαμμένα καὶ κατακόκκινο ἀθέρα σὰν ἀντιλάμπισμα μεγάλης πυρκαγιᾶς. Πέρα στὸ Τσιρίγο ὁ νότος ἔχτισε τέμπλο, σωριάζοντας σύγνεφα θεοσκοτεινά στὴ βᾶσι, στὴ μέση ἀνοιχτότερα, στὴν κορφή καταγάλαζα. Κι' ἀπάνω στὰ κυματιστὰ χεῖλη, στοὺς πύργους καὶ τίς πολεμίστρες, ἔχυσε πλατὺ χρυσογαῖτανο κι' ἄλλο ἀπὸ πάνω ἀργυρὸ καὶ ψηλὰ γιὰ φλάμπουρο σήκωσε τὸν Ἀποσπερίτη. Καὶ πίσω ἀποκεῖ σαῖτευε σπηλιάδα σὲ σπηλιάδα τὸν ἄνεμο, καρτερώντας τὴ στιγμή νὰ χυθῇ σφάμελος ν' ἀναποδογυρίσῃ τὸν κόσμο. Ὁ Μπαρμπατρίμης, πού ἀκολουθοῦσε συλλογισμένος τὸ χτίσιμο τοῦ τέμπλου, εἶπε τοῦ καπετάνιου:

—Καπετάν Κρεμύδα, θὰ μᾶς βγάλῃ ἀέρα ὁ νότος. Λέω νὰ πάρουμε κάτω λίγα πανιά.

—Μπά! καλοκαιρινὸς εἶνε, ἄς το κι' ἄς πᾶει!...

Ὁ καπετάνιος ἦταν ἀγαθὸς ἄνθρωπος. Μακριὰ ὅμως νὰ μὴν τὸν θυμώσῃ. Τὸν θυμώσας; Ἴδιος βοριάς γίνεται. Τρέχα νὰ μῆς στὸ λιμνοστάσι γιὰτὶ φίδι πού σ' ἔφαγε!

—Ἄν δὲ σοῦ πιῶ τὸ αἷμα, νὰ μὴ μὲ εἰποῦν καπετάν Κρεμύδα! εἶπε σκάζοντας χάμω τὸ σκουῖο του.

Ἀλλάξε τὸ καψοῦλι, ἔφτιασε τὴν ἀβιζώτη.

—Κυβέρνα καλὰ, Μπαρμπατρίμη, εἶπε, ἴσ' ἀπάνου στ' ἄτιμο! Τήρα καλὰ νὰ μὴν τὸ χάσῃς ἀπὸ τὰ μάτια σου!

—Λέω, καπετάνιε, νὰ μαϊνάρουμε λίγα πανιά. Θὰ βγάλῃ ἀέρα ὁ νότος.

—Μωρὲ, δὸς του νὰ παίρνῃ, γεροξεκουτιάρη! Κυβέρνα καλὰ κι' ἀπάνου του, σὺ λέω!...

Ὁ Μπαρμπατρίμης μурμουρίζοντας ἑκατοσε στὸ τιμόνι καὶ χούφτωσε τὸ δοῦκα. Ὁ ἀέρας ὅλο καὶ δυνάμωνε. Οἱ σπηλιάδες ἔρχονταν συχνότερες καὶ τὰ πανιά ἄρχισαν νὰ γεμίζουν, τὰ ξάρτια καὶ οἱ μακαράδες νὰ τριζοβολοῦν. Ὁ γέρος ἔδινε τῶρα τὰ προστάγματα γοργὰ, οἱ ναῦτες ἔτρεχαν ἀπὸ σκότα σὲ σκότα, ἡ γολέτα λίγνιζε τὸ νερὸ. Μὰ καπετάνιος καὶ ναῦτες δὲν εἶχαν τὸ νοῦ στὸ ξύλο παρὰ στὴν κουκουβάγια, πού δὲν ἔπαυε νὰ κλωθογυρίξῃ πετώντας πάντα ζερβόδεξα.

Στὴν ἀρχὴ βλέπαμε παρᾶξενὸ τὸ θέλημα τοῦ καπετάνιου. Ἐξω ἀπὸ τὸ Μπαρμπατρίμη οἱ ἄλλοι εἴμαστε δῖβουλοι. Μὰ ἕνας μὲ τὸν ἄλλον, ξεχαστήκαμε ἀκολουθώντας τὸ πέταμα τοῦ πουλιοῦ. Σὲ κείνο ἢ σὲ μᾶς ἔπρεπε νὰ ξεσπάσῃ ἡ κακοσημαδιὰ. Ἄν τὸ σκότασμα, σωνόμαστε καὶ μεις καὶ τὸ καράβι καὶ τὰ σπίτια μας. Γιατί ποῖς ἔρεῖ, ἂν ἦταν γιὰ τὸν καπετάνιο ἢ κουκουβάγια κι' ὄχι γιὰ κανένα ἄλλον; Ἀληθινὰ ἐκεῖνος ἦταν ὁ καραβοκύρης, ἐκεῖνος στὸ σπίτι τοῦ ἀφῆσε ἄρρωστο, μὰ ποῖς ἦταν βέβαιος; Ὁ καπετάνιος μπόλιασε σὲ ὅλους τὴ μανία του καὶ ἂν

μάς ἔβλεπες, θὰ πίστευες πὼς φάγαμε ὅλοι τρελλομανίταρα καὶ κανεῖς δὲν εἶχε τὰ λογικά του.

— Νὰ του, βάρ' του!... φώναζε ἓνας μὲ τὸν ἄλλο, κινῶντα χέρια καὶ πόδια.

Καὶ κείνος μὲ τὸ ντουφέκι στὸ χέρι, τὸ πρόσωπο ἀναμμένο ἔτρεχε κοιτάζοντας περίγυρα μὲ γουρλωμένα μάτια, λὲς κινῶνταν νὰ πατήσουν κουρσάροι τὸ πλεούμενο.

Τὸ πουλὶ ἤξερε πολλὰ παιγνίδια. Δὲν πετοῦσε τόσο μακριὰ νὰ τὸ χάνουν τὰ μάτια μας. Μὰ οὔτε καὶ κοντὰ νὰ τὸ φτάνη τσάγκρα. Φανερωνόταν δεξιά μας καὶ ἡ γολέτα ἔτρεχε ἀπὸ τὸ ἴδιο μάκρος. Ἐφτανε ἔτσι κάτω στὴ Μῆλο ἢ ἀπάνω ἀπὸ τὰ Γερακούνια ἢ κατὰ τὴν Ἑρμόμηλο. Τότε γιὰ νὰ φυλαχτῇ ἀπὸ τὴς δόλιες ξέρες, πόδιζε ἡ γολέτα. Ἐμεῖς βλαστημούσαμε πού ἡ χάναμε τὸ πουλὶ. Ἐκεῖνο φαίνοντανε πίσω στὸ πίκι, νὰ στυλῶν τὰ κρασάτα μάτια του κατὰ τὸν καπετάνιο. Καὶ μόλις ἐκεῖνο ξάμωνε τὸ ντουφέκι, ἔρριχνε τὴ φωνή του βρισιά καὶ περιγέλασμα καὶ πετοῦσε κλωθογυρίζοντας μ' ἓνα πέταμα τρεμοκίλιστο καὶ βαρὺ καὶ ἄταχτο σὰν μεθυσμένο. Καὶ ἡ γολέτα πετομένη, ἔτρεχε καταπάνω του μὲ τὰ πανιά γεμάτα. Ὁ καπετάνιος μὲ τὴν τσάγκρα στὸ χέρι. Καὶ μεῖς ὅλοι μὲ τὰ ματωμένα γουρλωμένα, τὰ πρόσωπα κατακόκκινα, χειρονομῶντας καὶ παραμιλώντας, πού ἂν μάς ἔβλεπες, βέβαια θὰ πίστευες πὼς φάγαμε ὅλοι τρελλομανίταρα καὶ κανεῖς δὲν ἦταν στὰ λογικά του.

Τώρα τὸ φεγγάρι πῆλανε ὁλοστρόγγυλο ἀπὸ τὸ βουνὸ τῆς Νάξου. Τὰ μακρινὰ νησιά καὶ περγιαλῖα σκοτεινιασμένα, νόμιζες πὼς ἔπλεκαν στὸ θαμπὸ ἀθέρα κι' ἔδιναν νὰ μαντεύης παρὰ νὰ ξεχωρίζης τὰ σχήματά τους. Τὰ κοντινὰ ἢ Κίμωλος καὶ ἡ Πλάβος, ἢ Μῆλος καὶ ἡ Ἑρμόμηλος καὶ τὰ Γερακούνια ξεχωρίζονταν σὲ ἀσπρογάλαξή καταχνιά. Ἐδειχναν σχισμάδες κοτυλιές σκοτεινόμαυρες, τ' ἀκρωτήρια καὶ τὴς ραχοῦλες φωτεινότερες, τὴς πλαγιὰς τους ἡμερες, στρωτὲς, δίχως λάκκουρας ἀγριαγκάθια, τὴς ρεματιὰς καὶ τ' ἀκρογιαλῖα δίχως λιθάρια καὶ χάλαρα. Τὸ πουλὶ μάς ἔρριξε κάτω ἀπὸ τὴν Ἑρμόμηλο καὶ βλάπηκε φωτὰ στὸ Κάστρο τῆς Μήλου καὶ δυὸ φωτιὰς μεγάλες χύνωνται ποτάμια πύρινα καὶ νὰ φτάνουν στὸ καράβι, πού ἔλγε γες τώρα θ' ἀνάψῃ καὶ κείνο. Ἀπὸ τὸ ἀντίθετο πλευρὸ κατέβαινε τοῦ φεγγαριοῦ ἡ λαμπάδα κι' ἔγλυφε μὲ γλῶσσες ἀργυρεῖν τὸ κατραμαλειμμένο σκαφίδι μας.

Ὁ ἀέρας ὅλο καὶ δυνάμωνε, σφύριζε μέσα στ' ἄρμενα καὶ ἔβγαζε χίλιων λογίων φωνές. Ὁ Μπαρμπατρίμης συλλογισμένο τὸν ἀφτιαζότανε τὸ σφύριγμα καὶ τὴν ὥρα πού ὁ καπετάνιος πλησίαζε, τοῦ ξανάειπε ἀνήσυχος:

— Καπετάν Κρεμύδα, ὁ νότος δυνάμωνει. Νὰ μαϊνάρουμε λέω, λίγα πανιά.

— Κάμε ὅ,τι θές, ἀπάντησε κείνος.

Ἀκούμπησε ἀγκομαχῶντας στὴν κουπαστὴ καὶ παράτησε τὴν τσάγκρα. Μὰ τὴν ἴδια στιγμή ἀκούστηκε ἡ φωνὴ τῆς κου-

κουβάγιας ἀπάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι του:

— Κουκουβάου!... κουκουβάου—βάου!...

Τὸ ἀναθεματισμένο! τόση ὥρα ἦταν χωμένο στὸ ξάρτι καὶ μεῖς χαμπάρι δὲν εἴχαμε. Τινάχτηκε ὀρθὸς, ἔδραξε τὴν τσάγκρα καὶ ἀγριοφώναξε:

— Στὸ τιμόνι, Μπαρμπατρίμη! στὸ τιμόνι κι' ἀπάνω του!...

Ἀφήσαμε ὅλοι τὰ πανιά καὶ πῆρε καθένας τὴ θέσι του. Ὁ Μπαρμπατρίμης γύρισε τὴ γολέτα ἀπὸ τὴν Ἑρμόμηλο κατὰ τὰ Γερακούνια. Τὸ μέρος ἔχει ρέματα κι' εὐκόλα μπορεῖ νὰ σὲ ξεπέση. «Ἑρμόμηλο ξεπέσης, Γερακούνια καταντᾶς», ἔλεγαν οἱ παλαιοί. Μὰ ὁ γέροντας εἶχε στιβαρὸ καὶ πιδέξιο χέρι. Ὅταν χούφτωνε τὸ τιμόνι, λαχτάρει τὸ πιανε. Δὲν εἴχαμε φόβο κι' ἀρχίσαμε πάλι τὸν τρελλὸ ἀγῶνα.

Μὰ τὸ πουλὶ τὸ πλάνο, δὲν εἶχε σκοπὸ νὰ πάψῃ τὸ παιγνίδι του. Μαῦρο σὰν χούφτα χῶμα, πετοῦσε ἀργὰ-ἀργὰ, λὲς καὶ φρόντιζε νὰ μὴ χαθῇ ἀπὸ τὰ μάτια μας. Πότε στριφογύριζε στὴ γολέτα, πότε διάβαινε σαῖτα ἀνάμεσ' ἀπὸ τὰ πανιά καὶ χῶνευε στὴς στραλιέρες καὶ καβαλλίκευε τὸν τρίγικο καὶ περνοῦσε κάτω ἀπὸ τὰ κουρτελατσίνια καὶ καθότανε στὸν ἔξω φλόκο. Ἀξαφνὰ μὲ φωνὲς καὶ φτεροκοπήματα πηδοῦσε πάλι μέσα, κατέβαινε στὸ φλῖς, ροβολοῦσε στὴ μπουμα. Καὶ ἀπὸ κεί ρίχνοντας ἄλλη φωνή, ξανάρχιζε τὸ παράξενο κλωθογύρισμά του.

— Πίσω μου, διάολε!... ἔλεγε ὁ μαυροκαπετάνιος.

— Μωρὲ, τὸ κεφάλι μου κόβω, πὼς δὲν εἶνε πουλὶ αὐτὸς ὁ πειρασμός, εἶπε μιὰ στιγμή ὁ Μπαρμπατρίμης. Πιάσε, λέω, τὴν τσάγκρα μὲ τὸ ζερβὶ νὰ μὴ σοῦ τὴν πάρῃ, καπετάνιε!... Δὲν ἀκούς μιὰ ὥρα τώρα τὸ σκυλλὶ πὼς γρινιάζει!

Ἀληθινὰ ὁ Πίστος, ὁ σκύλος μας, πεσμένος στὴν πλώρη, μὲ τὴν οὐρὰ κρυμμένη στὰ σκέλια, τὸ κεφάλι ριγμένο στὰ μπροστινά του, ἀνοίγοσφαλοῦσε τὰ μάτια καὶ γρινιάζε. Ἀρχίσαμε τὰ σταυροκοπήματα. Ἄλλος φιλοῦσε τὸ φυλαχτὸ του, ἄλλος ἔπαρνε στὴν τσέπη του κερί τοῦ Ἐπιτάφιου κι' ἄλλος μурμουρίζε τὰ τροπάρια. Ὁ καπετάνιος, καθὼς εἶδε τὸ σκυλὶ σταυροκοπήθηκε, ἔπιασε μὲ τὸ ζερβὶ τοῦ χέρι τὸ σκαντάλι.

Τέλος ἦρθε μιὰ στιγμή πού εἶπαμε πὼς τέλειωσαν τὰ βάσανα! Ἡ κουκουβάγια ἀρχίσε ν' ἀργοπετᾶ, νὰ χαμηλώνῃ καὶ ἄξαφνα βρόντησε χάμου στὸ κατὰστρωμα.

— Βάρ' της! φωνάξαμε ὁμόφωνοι.

Ὅστε νὰ ξαμώσῃ ὁ καπετάνιος, χάθηκε ἀπὸ μπρός μας. Ἐκεῖνος ἀρχίσε νὰ μάς βρίζῃ, πού δὲ μιλῆσαμε σύγκαϊρα. Μὰ τὴν ἴδια στιγμή βλέπω τὸν Μπαρμπατρίμη νὰ παραιτῇ τὸ δοιάκι καὶ ἀρκοδιζόντας νὰ τὸν πλησιάζῃ καὶ μὲ χειρονομίες νὰ δείχνῃ στὸ σχοινὶ τῆς μεσανῆς στραλιέρας.

— Βάρ' της!

Μπάμ! ἀντήχησε καὶ καπνὸς μὲ σκάγια καὶ στουπιὰ ἔπεσε στὰ πανιά, σὰν νὰ τὰ ἔδερνε ἀδρὺ χαλάζι. Μὲ τὴν ντουφεκιὰ ἔνας ἄλλος χτύπος συγκρατητὸς ἀκούστηκε, ὅπως ὅταν γκρεμίζεται δέντρο συγκλαδορμόρριζο. Πέσαμε ὅλοι προύμυτα.

Ὁ διάβολος ἔκαμε τὸ σκοπὸ του! Μιὰ στιγμή πού παράτησε
ὁ γέρος τὸ τιμόνι, μᾶς ἄρπαξε τὸ ρέμα, μᾶς ἔσπρωξε ἀπάνω στὰ
Γερακούνια καὶ ἡ γολέτα ἀνοιξε σὰν καρύδι. Καὶ ἀπὸ τὴ θαμπή
ἐρημιά τοῦ νησιοῦ ἀνέβηκε γιὰ τελευταία φορὰ πλὺ ἀγρία καὶ
αἱματοπήχτρα ἡ φωνὴ τῆς κουκουβάγιας:

—Κουκουβάου!... κουκουβάου-βάου!!...

—Ἀχ, μ' ἔχασες, πειρασμέ!... στέναξε ὁ καπετάνιος, τρα-
βώντας τὰ μαλλιά του.

Μὰ ὁ Μπαρμπατρίμης ἔτρεξε καὶ τοῦ βούλωσε τὸ στόμα.

—Φτύς' στὸν κόρφο σου, καπετάνιε! φτύς' στὸν κόρφο σου
καὶ μὴ βαργομάς τὸ Θεό!... Νὰ πού ξεδιάλυνε ἡ κακοσημαδιά
Κάλλιο στὸ καράβι παρὰ στὸ σπίτι σου!

Ὁ καπετάν Κρεμύδας γύρισε καὶ τὸν κοίταξε ἄφωνος. Οὐ-
μήθηκε τὸ σπίτι του, τὴ γυναῖκα του κλιναρμένη νὰ χαροπα-
λαίβῃ, νὰ γυρίζῃ ἐδῶ καὶ κεῖ τὰ φωτερὰ μάτια της καὶ κάτω τὰ
παιδιά νὰ σέρνονται καὶ νὰ κλαῖνε μονάχα κι' ἔρημα. Καὶ πέ-
φτοντας μὲ ἀναφυλλητὰ στὴν ἀγκαλιά τοῦ Μπαρμπατρίμη:

—Ναί, εἶπε μὲ φωνὴ μισοσβυσμένη, λές καὶ φοβότανε νὰ τὴν
ἀκούσῃ κι' ὁ ἴδιος. Δόξα νᾶχῃ ὁ Θεός! Κάλλιο στὸ καράβι παρὰ
στὸ σπίτι μου!...

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΙΗΣΙΣ

Η ΠΟΛΙΣ

Εἶπες: «Θὰ πάγω σάλλη γῆ, θὰ πάγω, σάλλη θάλασσα
Μιὰ πόλις ἄλλη θὰ βρεθῇ, καλύτερη ἀπ' αὐτή.
Κάθε προσπάθεια μου μιὰ καταδίκη εἶναι γραφτὴ
κ' εἶν' ἡ καρδιά μου—σὰ νεκρὸς—θαμμένη.
Ὁ νοῦς μου ὡς πότε μέσ' στὸν μαρασμὸν αὐτὸν θὰ μένει;
Ὅπου τὸ μάτι μου γυρίσω, ὅπου κι' ἂν δῶ
ἐρείπια μαῦρα τῆς ζωῆς μου βλέπω ἐδῶ,
πού τόσα χρόνια πέρασα καὶ ρήμαξα καὶ χάλασα».

Καινούργιους τόπους δὲν θὰ βρεῖς, δὲν θὰ βρεῖς ἄλλες θάλασσες.
Ἡ πόλις θὰ σὲ ἀκολουθεῖ. Στους δρόμους θὰ γυρνᾷς
τοὺς ἴδιους. Καὶ στίς γειτονιὲς τίς ἴδιες θὰ γυρνᾷς.
Καὶ μέσ' τὰ ἴδια σπίτια αὐτὰ θ' ἀσπρίζεις.
Πάντα στὴν πόλιν αὐτὴ θὰ φτάνεις. Γιὰ τάλλου—μὴ ἐλπίζεις—
δὲν ἔχει πλοῖο γιὰ σέ, δὲν ἔχει ὁδὸ,
ἔτσι πού τὴ ζωὴ σου ρήμαξες ἐδῶ
στὴν κώχη τούτῃ τὴ μικρὴ, σόλην τὴ γῆ τὴν χάλασες.

Κ. ΚΑΒΑΦΗΣ

ΕΛΕΓΟΣ

Τὸ ἀνάσταλμά σου πιά δὲ θὰ προβαίνει
στὸ δρόμο τῆς ζωῆς νὰ λείψῃ ποιά σμίλη
τὴν ποίησιν τοῦ κορμιοῦ εἶχε σκαλισμένη
Μήτε ἡ δροσάτη νιότη σου θὰ στείλει

τὸν ὁμορφὸ τῆς θρίαμβο νὰ μένει,
μέσ' τὴν ψυχὴ σὰ θύμηση τοῦ Ἀπρίλη.
Δὲ θὰ φανοῦν πιά οἱ πόθοι ἀλαφισμένοι
στ' ἀγνὰ τὰ μάτια καὶ στ' ἀγνὰ τὰ χεῖλη.

Τώρα ἴσκιος ἡ χαριτωμένη εἰκόνα
καὶ θύμηση τὸ ἀνάγλυφο, πού τόσο
ταίριαζε σὲ μετόπη Παρθενῶνα.

Καὶ πόσο ἡ νιότη σὲ ζητᾷ μαντεύω...
Μὰ ἐγώ, πού τῆς ψυχῆς σου εἶχα τὴ δρόσο
τὴν πιὸ γλυκεῖα ἀδελφοῦλα μου γυρεύω.

ΗΛ. ΒΟΥΤΙΕΡΙΔΗΣ

ΜΟΝΟ

“Αχ, ὅλα ἔπρεπε νάρθουν καθὼς ἦρθαν!
Οἱ ἐλπίδες καὶ τὰ ρόδα νὰ μαδήσουν.
Βαρκοῦλες, νὰ μοῦ φύγουνε τὰ χρόνια,
νὰ φύγουνε νὰ σβύσουν.

“Ἐτσι ὅπως ἐχωρίζαμε τὰ βράδια,
γιὰ πάντα νὰ χαθοῦνε τόσοι φίλοι,
τὸν τόπο ποῦ μεγάλωνα παιδάκι
ν’ ἀφήσω κάποιο δεῖλι.

Τὰ ὠραῖα κι’ ἀπλὰ κορίτσια—ὦ ἀγαποῦλες!—
ἡ ζωὴ νὰ μοῦ τὰ πάρει, χοροῦ γῦρος.
“Ακόμα ὁ πόνος, ἄλλοτε ποῦ εὐώδα,
νὰ μὲ βαραίνει στείρος.

“Ὅλα ἔπρεπε νὰ γίνουν. Μόνο ἡ νύχτα
δὲν ἔπρεπε γλυκεῖα ἔτσι τώρα νάναι,
νὰ παίζουνε τὰστέρια ἐκεῖ σὰ μάτια
καὶ σὰ νὰ μοῦ γελᾶνε.

Κ. ΚΑΡΥΩΤΑΚΗΣ

ΜΑΥΡΟΝΤΗΜΕΝΗ, ΜΑΥΡΟΜΑΝΤΗΛΟΥΣΑ...

Μαυροντημένη, μαυρομαντηλοῦσα
καὶ τὰ μάτια σου ἀστεῖρεῦτα κλαμένα
Παρθένα, Μεγαλόχαρη, Ἑλεούσα,
ἦσουν γιὰ μένα.

Μάνα, Πατέρα, Φίλος, τριπλὴ χάρη.
Καὶ στὶς βαρεῖες δουλειές τρίζαν τὰ χέρια,
χήρα, δουλεύτρα, κάτου ἀπ’ τὸ λυχνάρι,
στὰ κρύα νυχτέρια.

“Ἦταν βωριᾶς, στὴ στέγη, ποῦ βογγοῦσε
κ’ ἦταν ἡ ἐρμιᾶ, ποῦ ἀλύχταε στὴν πόρτα.
Μὰ μέσα ὁ Θεὸς τῆς φτώχειας μᾶς βλογοῦσε
τὰ λίγα χόρτα.

Καὶ σὺ κλαμένη, μαυροντημένη,
φιλὶ κι’ ὀρμήνια, ὁ λόγος σου, καμπάνα,
μέσ’ στὴν ψυχὴ μου, Ἀνάσταση σημαίνει,
γλυκιά μου Μάνα...

Α. ΚΥΡΙΑΖΗΣ

ΘΕΙΑ ΜΑΡΩ

Πέντε ἔξη μέρες τὸ κερί
καὶ τὸ καντήλι σου ἀναφτό.
Μὰ πλιότερο ποιὸς θὰ μπορεῖ;
πολὺ κι’ αὐτὸ, πολὺ κι’ αὐτό!

Γιὰ τὴν ψυχὴ σου κι’ οἱ φτωχοὶ
μοιράστηκαν τὰ περισσά:
τῆς προίκας σου τὸ καμουχὶ
καὶ τὸν παλιό σου τὸ μποξά.

Καὶ θὰ σχωρᾶνε θεῖα Μαρώ...
—Νάναι τὸ χῶμα σου ἐλαφρό!—

Κι’ ἂν ντύθῃ τάχα μαυροφόρα
κ’ ἡ ξαγγονοῦλα σου ἡ Ἀννιώ,
κρυφτοτηρᾷ ἀπ’ τὴ γρίλλια τώρα
τῆς γειτονιάς τὸ μορφονιό...

Σὲ λίγο θάβγει καὶ στὸ δρόμο
μὲ τὴν τριανταφυλλιά ποδιά.
Δὲν ἔχει «πρέπει» κι’ οὔτε νόμο.
“Ἐτσι τὸ θέλησε ἡ καρδιά!

Καὶ θὰ γυρνᾷ, κυρὰ Μαρώ,
μὲ τὴν εὐκὴ σου στὸ χορό.

“Ἐτσι, καληώρα, μιὰ φορὰ
μὲ τὴν πλεξούδα τῆ χρυσοῦ
—πῶς ἔκανε ὁ καιρὸς φτερά;—
τὸν καρτεροῦσες δὴ καὶ σύ.

Τὰ ἴδια γυρίζουν θεῖα Μαρώ
στὸν κόσμον αὐτὸν τὸν πλανερό.

Καὶ στὴν ξερὴ τριανταφυλλιά,
ποῦ στὸ μπαλκόνι σου ἀπομένει
πέφτουν τὰ ρόδα τὰ παλὰ
μὰ νιὸ μπουμποῦκι ξαναβγαίνει.

Γιὰ λίγες μέρες, θεῖα Μαρώ,
θὰ μνημονεύει κι’ ὁ παπᾶς,
κι’ ὕστερα πιά, μὲ τὸν καιρὸ,
θὰ ξεχαστεῖς ἐκεῖ ποῦ πᾶς.

Καὶ θὰ σβυστεῖ, κυρὰ Μαρώ
καὶ τ’ ὄνομά σου ἀπ’ τὸ σταυρό.

ΛΑΥΡΑΣ

ΙΔΑΝΙΚΟΙ ΑΥΤΟΧΕΙΡΕΣ

Γυρίζουν τὸ κλειδί στήν πόρτα, παίρνουν
τὰ παλιά, φυλαγμένα γράμματά τους,
διαβάζουν ἤσυχά, κ' ἔπειτα σέρνουν
γιά τελευταία φορά τὰ βήματά τους.

Ήταν ἡ ζωὴ τους, λένε, τραγωδία,
Θεέ μου, τὸ φριχτὸ γέλιο τῶν ἀνθρώπων,
τὰ δάκρυα, ὁ ἰδρῶς, ἡ νοσταλγία
τῶν οὐρανῶν, ἡ ἐρημία τῶν τῶν τόπων.

Στέκονται στὸ παράθυρο κοιτᾶνε
τὰ δέντρα, τὰ παιδιὰ, πέρα τῇ φύση,
τοὺς μαρμαράδες ποὺ σφυροκοπᾶνε,
τὸν ἥλιο ποὺ γιά πάντα θέλει δύσει.

«Ὅλα τελείωσαν. Τὸ σημείωμα νά το,
σύντομο, ἀπλὸ, βαθύ, καθὼς ταιριάζει,
ἀδιαφορία, συγχώρηση γεμᾶτο
γιά κείνον ποὺ θά κλαίει καὶ θά διαβάζει.

Βλέπουν τὸν καθρέφτη, βλέπουν τὴν ὥρα,
ρωτοῦν ἂν εἶναι τρέλλα τάχα ἢ λάθος,
«ὅλα τελείωσαν, ψιθυρίζουν, τώρα»,
πὼς θ' ἀναβάλουν βέβαιοι κατὰ βάθος.

Κ. ΚΑΡΥΩΤΑΚΗΣ

ΕΝΑΣ ΓΕΡΟΣ

Στοῦ καφενεῖου τοῦ βοερού τὸ μέσα μέρος
σκυμμένος στὸ τραπέζι κάθεται ἕνας γέρος,
μὲ μιὰν ἐφημερίδα ἐμπρὸς του, χωρὶς συντροφιά.

Καὶ μέσ' στῶν ἄθλιων γηρατιῶν τὴν καταφρόνια
σκέπτεται πόσο λίγο χάρηκε τὰ χρόνια
ποὺ εἶχε καὶ δύναμη καὶ λόγο κ' ἐμορφιά.

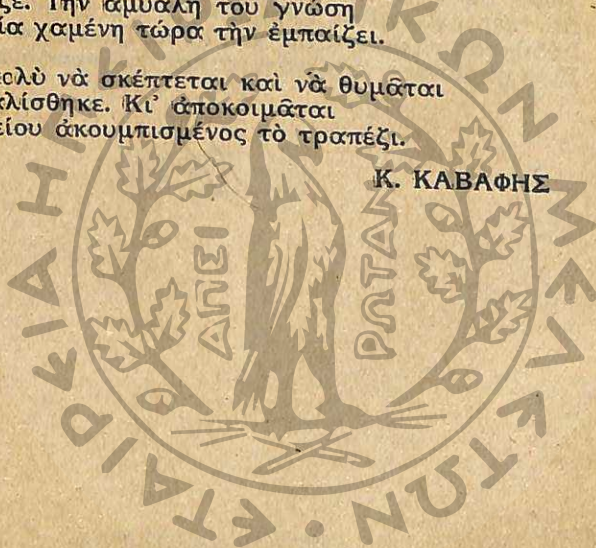
Ξέρει ποὺ γέρασε πολὺ, τὸ νιώθει, τὸ κοιτάζει.
Κ' ἐν τούτοις ὁ καιρὸς ποὺ ἦταν νέος μοιάζει
σὰν χθές. Τί διάστημα μικρὸ, τί διάστημα μικρό.

Καὶ συλλογιέται: ἡ φρόνησις πὼς τὸν ἐγέλα,
καὶ πὼς τῆς ἐμπιστεύονταν πάντα—τί τρέλλα!—
τὴν ψεύτρα ποὺ ἔλεγε: «Αὔριο. Ἔχεις πολὺν καιρό».

Θυμᾶται ὁρμές ποὺ βάσταγε καὶ πόση
χαρὰ θυσίαζε. Τὴν ἀμυαλή του γνώση
καθ' εὐκαιρία χαμένη τώρα τὴν ἐμπαίζει.

... Μὰ ἀπ' τὸ πολὺ νὰ σκέπτεται καὶ νὰ θυμᾶται
ὁ γέρος ἐξαλίσθηκε. Κι' ἀποκοιμᾶται
στοῦ καφενεῖου ἀκουμπισμένος τὸ τραπέζι.

Κ. ΚΑΒΑΦΗΣ

Η ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΤΟΥ ΤΑΠΕΙΝΟΥ

Κύριε, σάν ἦρθεν ἡ βραδυὰ σοῦ λέω τὴν προσευχή μου.
 Ἄλλη ψυχὴ δὲν ἔβλαψα στὸν κόσμον ἀπ' τὴ δική μου.
 Ἐκεῖνοι ποὺ μὲ πλήγωσαν ἦσαν ἀγαπημένοι
 Τὴν πίκρα μου τὴ βάστηξα. Μοῦ δίνεις καὶ τὴν ξένη.

Μαπαρνηθῆκαν οἱ χαρές. Δὲν τις γυρεύω πίσω.
 Προσμένω τὰ χειρότερα. Εἴν' ἁμαρτία νὰ ἐλπίσω.
 Σάν εὐτυχία τὴν ἀγαπῶ τῆς νύχτας τὴ φοβέρα.
 Στὴν πόρτα μου ἄλλος δὲν χτυπᾷ κανεὶς ἀπ' τὸν ἀγέρας.

Δὲν ἔχω δόξα. Εἴν' ἡσυχὰ τὰ ἔργα ποὺ ἔχω πράξει.
 Ἀκουσα τὴ γλυκεῖα βροχή. Τὴ δύση ἔχω κοιτάξει.
 Ἐδωκα στὰ παιδιὰ χαρές, σὲ σκύλους λίγο χάδι.
 Ζευγάδες καλησπέρισα ποὺ γύριζαν τὸ βράδι.

Τώρα δὲν ἔχω τίποτα νὰ διώξω ἢ νὰ κρατήσω.
 Δὲν περιμένω ἀνταμοιβή. Πολύ 'ναι τέτοια ἐλπίδα,
 Εὐδόκησε ν' ἀφανιστῶ, χωρὶς νὰ ξαναζήσω. ...
 Σ' εὐχαριστῶ γιὰ τὰ βουνά καὶ γιὰ τοὺς κάμπους ποὺ εἶναι

Ζ. ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΑΙ

ΒΑΣΙΛΙΣΣΑΙ ΚΑΙ ΑΡΧΟΝΤΙΣΣΑΙ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΑΙ ΒΑΣΙΛΙΣΣΑΙ ΚΑΙ ΑΡΧΟΝΤΙΣΣΑΙ

ΥΠΟ ΠΛΑΤΩΝΟΣ ΡΟΔΟΚΑΝΑΚΗ

¹Από το περίφημον βιβλίον τοῦ μακαρίτου Πλάτωνος Ροδοκανάκη «Βυζαντιναὶ βασίλισσαι καὶ ἀρχόντισσαι», ἀποσπῶμεν δύο ἐνδιαφέροντα κεφάλαια, ἀναφερόμενα εἰς τὴν ζωὴν τῆς Αὐγούστας καὶ τὰ περίεργα ἔθιμα τῶν βυζαντινῶν γάμων.

I

Η ΑΥΓΟΥΣΤΑ

Εἶνε γνωστὸν ὅτι κατὰ τινα ἀρίθμῳσιν γενομένην, ὅπως εἰρηθῶσιν οἱ Βυζαντινοὶ Αὐτοκράτορες, οἵτινες ἀπὸ τοῦ Ἀρκαδίου μέχρι Κωνσταντίνου τοῦ ΙΑ' ἐξεθρονίσθησαν κατὰ τρόπον τραγικόν, ἐδόθησαν τὰ ἐξῆς ἐξαγόμενα. Κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα ἀνῆλθον ἐπὶ τοῦ θρόνου 109 Μεγαλειότητες, ὡς Αὐτοκράτορες τὸ πρῶτον ἢ τὸ δεύτερον ἢ ὡς συμβασιλεῖς. Ἐκ τούτων 34 μόνον ἐκλείσαν τοὺς ὀφθαλμοὺς περιστοιχούμενοι ἀπὸ τοὺς οἰκείους των καὶ 8 ἔπεσαν ἐπὶ τῶν πεδίων τῶν μαχῶν ἢ ἀπεβίωσαν συνεπείᾳ αἰφνιδίου ἀτυχήματος. Οἱ ἄλλοι, εἴτε ἠναγκάσθησαν νὰ παραιτηθῶσι τοῦ θρόνου διὰ τῆς βίας, εἴτε ἀπέθανον εἰς τὸ μοναστήριον ἢ εἰς τὰς φυλακάς, εἴτε ἀπεβίωσαν ἀπὸ πείναν, δηλητηρίου, σκάσιμο, πνίξιμο, πληγέντες δὲ ἐγχειριδίου, κρημνισθέντες ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς στήλης, ἀποκοπέντες τοὺς βραχίονας, τὴν ρίνα ἢ ἐξορυχθέντες τοὺς ὀφθαλμοὺς. Ἐν περιλήψει, εἰς διάστημα 1058 ἐτῶν, τὰ αὐτοκρατορικὰ ἀνάκτορα αἰματοκυλίσθησαν ἀπὸ 65 ἐπαναστάσεις, ὧν ἀποτέλεσμα ὑπῆρξαν ἱσάριθμοι ἐκθρονίσεις.

Μέσα εἰς αὐτὴν τὴν καταιγίδα τῶν διαδοχῶν, τὴν ὁποίαν ἐδημιούργησεν ἡ παντελὴς σχεδὸν ἐν Βυζαντίῳ ἑλλειψις τῆς ἰδέας τῆς κληρονομικῆς νομιμότητος, τὸ σκήπτρον ἦτο πάντοτε προσιτὸν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ τολμηροῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖον, ὅταν ἐπετύγχανεν, ἤκουεν ἐπευφημούμενον τὸ ὄνομά της ὡς Αὐγούστης εἰς τὸν Ἱππόδρομον καὶ ἡ πρῶτη ἀσπὴς σύζυγός του. Καὶ θεωρεῖται ἐκπληκτικόν, ὅτι τόσα πρῶτα γύναια, τὰ ὁποῖα ἡ μόρᾳ ἀνύψωσεν αἰφνιδίως, μέχρι τοῦ θρόνου, κατάρθωνον νὰ διατηροῦν ἀνείλωτον εἰς ἐπιβλητικότητα τὴν αὐτοκρατορικὴν ἐπι-

Ἡ Αὐγούστα εἶνε Γαληνοτάτη, προσαγορεύεται μὲ τὸ ἡ σιλεία Σου, ἡ Περιφάνειά Σου, καὶ ἡ Ἐνδοξότης Σου, εἶνε ἡ σποινα, εἶνε ἡ Κυρά, εἶνε ἡ Μάννα. Ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, γράφων πρὸς αὐτήν, ἀρχεται οὕτω τῆς ἐπιστολῆς του: «Κριστή, Θεόστεπτε, Θεοδόξαστε, Θεοπρόβλητε, Θεομεγάλυντε Ἀγία μου Δέσποινα». Ὁ τίτλος τῆς Ἐπιφανεστάτης δίδεται πριγκιπίσας, καὶ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Παλαιολόγων βλέπονται τὴν μητέρα τῆς Αὐγούστης νὰ τιτλοφορῇται Μεγάλη Κυρία.

Ἡ Βασίλισσα εἰσερχομένη διὰ τῆς πύλης τοῦ αὐτοκράτορος καὶ γυναικωνίτου εἰς τὴν ἱστορίαν, περιστοιχίζεται ἀμέσως τὴν ἰδιαίτεράν αὐτῆς αὐλήν. Αἱ Πατρίκιαι—Ζωσταί, ἀρχόντισσες πρῶτον βαθμοῦ εὐγενείας, μετὰ τὰς ἐκ βασιλικοῦ αἵματος γαμομένης, ἀποτελοῦν ἕν εἶδος μεγάλων ἐπὶ τῶν τιμῶν κυριῶν τῆς αὐλῆς ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ συντρώγουν μετὰ τῶν Βασιλέων εἰς τὴν χρυσὴν τράπεζαν τοῦ Χρυσοτρικλίνου. Αἱ Πατρίκιαι—Ζωσταὶ ἐνδύονται μεγαλοπρεπῶς καὶ τὸ σχῆμα πολλὰ ἐκ τῶν φορεμάτων τοῦ βαθμοῦ τῶν εἶνε ὅμοιον μὲ ἐκεῖνο ὁποῖον περιβάλλονται αἱ πριγκίπισσαι. Φέρουν «δελματίκιον» δαλματικὴν δηλαδὴ, τὸν περίφημον χιτωνίσκον μὲ τὰς κομῆνας χειρίδας ποὺ ἐπιδεικνύουν σημερον οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ ἱερεῖς τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Τὸ δελματίκιον αὐτό, θαυμάσιον ὑφαντουργίας, ἐκοσμεῖτο, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀπὸ παραστάσεων ἐκ τῆς Ἀγίας Γραφῆς, καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἐτίθετο τὸ «θωράκιον», ὅπου τοὺς ὤμους τῆς Πατρίκιᾶς—Ζωστῆς ἐκυμάτιζεν ὁ «λῶρος», εἶδος ἐσάρπας ἀπὸ ὕφασμα χρυσοῦφές, μεγάλης ἀξίας. Ἐπὶ κεφαλῆς τῆς, ἡ μεγάλη αὐτὴ κυρία ἐπὶ τῶν τιμῶν ἔρριπτε «μαφόριον», ἕνα εἶδος λευκῆς καλύπτρας πιπτούσης μέχρι τῶν ὤμων, καὶ μετὰ πολλῆς χάριτος ἐστερέωνε τὸ «προπόλωμα» πέλλο εἰς σχῆμα πύργου, ὁμοιάζοντος κατὰ πολὺ μὲ ἀρχιερατικὴν μίτραν.

Εἰς τὸ Παλάτιον διεξάγεται ὅλως ἰδιαίτερα τελετὴ, καί μιν μὴ μίαν ἀρχόντισσα νὰ περιβληθῇ τὸ ὑπατον αὐτὸ ἀξίωμα. Μόνῃ ἐξ ὅλων τῶν εὐγενῶν δὲν ὑπόκειται εἰς τὴν πρηνὴν πρὸς τὸν Βασιλέα προσκύνησιν. Λαμβάνουσα παρὰ τοῦ Αὐτοκράτορος ἕν μεγάλην πομπήν, τὰ διάσημα τοῦ ἀξιώματός της, ἀποσύρει εἰς ἕν ὅπου τὰ θαυμασιώτερα τρίκλινα, διὰ νὰ δεχθῇ τὰ συγγενή τῶν ἄλλων ἀρχόντισσων, τὰς ὁποίας, κατ' ἀπαράβατον ῥυθμὸν, θὰ φιλοδωρήσῃ.

Ὁ Πορφυρογέννητος, εἰσάγων τὰς ἀρχόντισσας τοῦ Βυζαντίου καθ' ὁμίλους ἀξιωματῶν, ὅπως προσκυνήσωσι νεωστὶ σφαιροφθείσαν Αὐγούσταν, μὴς γνωρίζει ποίαν τάξιν εἶχον αἱ τιτλοφύχοι κυρίαί, αἱ ἀμέσως μετὰ τὰς Πατρίκιᾶς—Ζωστας ἐρχόμεναι. Παρουσιάζοντο λοιπὸν πρὸ τῆς Μεγαλειότητος, ὁδηγούμεναι καθ' ὁμίλους ὑπὸ σιλενταρίων.

δεύτερον αἱ Πατρίκιαι, τρίτον αἱ Πρωτοσπαθάρια, κυρίαί, ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν τῆς σωματοφυλακῆς τοῦ Βασιλέως, τέταρτον αἱ Ὑπάτισσαι, κυρίαί, τῶν ὁποίων οἱ σύζυγοι κατεῖχον τὸ ὕψιστον πολιτικὸν ἀξίωμα. πέμπτον αἱ Στρατιώτισσαι, κυρίαί βασιλικῶν σταυλαρχῶν, ἕκτον αἱ Κομήτισσαι, κυρίαί στρατιωτικῶν διοικητῶν, ἑβδομον αἱ Βεστιτόρισσαι, κυρίαί ἀξιωματικῶν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἱματιοφυλακίου, ὄγδοον αἱ Σιλεντιάρισσαι, κυρίαί ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν τοῦ Παλατίου,

ἐνάτον Βασιλικαὶ Μανδαστόρισσαι καὶ αἱ Κομήτισσαι τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἱκανάτων. Ἐξ αὐτῶν αἱ πρῶται ἦσαν σύζυγοι βασιλικῶν διαγγελέων καὶ αἱ δευτέραι σύζυγοι ἀξιωματικῶν τῆς αὐτοκρατορικῆς σωματοφυλακῆς,

δέκατον αἱ Τριβούνισσαι καὶ αἱ κομήτισσαι πλωτῶν. Ἐξ αὐτῶν αἱ πρῶται ἦσαν σύζυγοι χιλιάρχων, καὶ αἱ δευτέραι σύζυγοι ἀξιωματικῶν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ναυτικοῦ, καὶ ἐνδέκατον αἱ Προτικτόρισσαι καὶ αἱ Κεντάρχισσαι. Ἐξ αὐτῶν αἱ πρῶται ἦσαν σύζυγοι ἀξιωματικῶν τῆς αὐτοκρατορικῆς σωματοφυλακῆς, καὶ αἱ δευτέραι καὶ ὑσταταὶ ἦσαν σύζυγοι κατωτέρων ἀξιωματικῶν τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης.

Οἱ ὅμιλοι αὐτοῦ τῶν εὐγενῶν κυριῶν ἀπετέλουν τὰ διάφορα βῆλα, ὡς ἀποκαλεῖ τὸ βυζαντινὸν πρωτόκολλον ἑκάστην τάξιν εὐγενείας.

Καλλοῦναι ὅλων τῶν χωρῶν τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρώπης, τὰς ὁποίας λεπτεπίλεπτος ζωὴ τῆς κοσμοπολιτικῆς πόλεως ἔχει ἐξιδανικεύσει, δὲν εἶνε αἱ μόναι αἱ ὁποιαὶ θὰ διασχίσουν τοὺς διαδρόμους τοῦ Παλατίου, διὰ νὰ μεταβῶν εἰς τὰ δωμάτια τῆς Αὐτοκρατείας. Δὲν πρέπει νὰ λησμονηθοῦν αἱ μεγάται κυρίαί αἱ ἐπιφορτισμέναι μὲ εἰδικὰς παρὰ τῇ Μεγαλειότητι ὑπηρεσίας. Ἐπίσης πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπὸ σημείωσιν τὸ θηλυκὸν συγγενολόγιον τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς Βασιλίσσης, μητέρες, ἀδελφαί, θείαι, νύμφαι, ἀνεψιαί, ἐξαδέλφαι, ποὺ φέρουν ὅλαι τίτλους πομπῶδεις καὶ ζωηρῶν χρωματισμῶν ὑποδήματα—πανίσχυροι γυναικεῖς—Πρωτοσεβασταί, Σεβασταί καὶ Σεβαστοκρατόρισσαι, πολλὰ τῶν ὁποίων εἴτε διὰ λόγους ἐξαιρετικῆς καλλονῆς, κομψότητος ἢ καὶ πλούτου περιβολῆς, θὰ κάμουν νὰ σχεδιασθῇ ἕνας φευγαλέος σπασμὸς εἰς τὰ σπαθωτὰ φρύδια τῆς Δεσποίνης, ποὺ θὰ προσπαθῇ νὰ τὸν ἐξουδετερώσῃ μὲ ἕνα καταδεκτικὸν μειδίαμα.

Εἰς τὴν Μονὴν τῆς Χώρας, τὸ σημερινὸν καχρίε Τζαμί τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὑπάρχει ἕνα περίφημον μωσαϊκὸν τοῦ 14ου αἰῶνος, παριστῶν τὴν Παναγίαν λαμβάνουσαν παρὰ τοῦ Ἀρχιερέως τῆς Ἱερουσαλὴμ ἔβριαν, διὰ νὰ νέσῃ. Ἡ ὅλη σύνθεσις ἐνεπνεύσθη ἀπὸ κάποιο ἀπόκρυφον εὐαγγέλιον, ὅλλὰ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον μᾶς ἐνδιαφέρει εἶνε ὅτι, ὁ ψηφιδωτὸς καλλιτέχνης ἐφρόντισε νὰ παρατάξῃ εἰς ἕνα ὡραιότατον ὅμιλον, ὁπισθεν τῆς Πα-

ναγίας, ἑπτὰ βυζαντινὰς κυρίας, αἱ ὁποῖαι μᾶς ἐξομολογοῦνται τὰ θέλητρά τῶν γυναικείων συρμῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν παλαιολόγων, τὴν μεγάλην ὅσον καὶ τραγικὴν αὐτὴν ἐποχὴν. ἦς διήλθε τὸ πνεῦμα μιᾶς ἐντόνου καλλιτεχνικῆς ἀναγεννήσεως. Πόσον χαριτωμένα εἶνε αἱ στάσεις τῶν ἑλληνίδων αὐτῶν χρόνισσῶν μὲ τὰς σγουρομάλλους κομῶνους, πού καταλήγουν εἰς ἐλικοειδεῖς βοστρύχους ἐπιχαρίτως κυμανομένους ἐπὶ ὤμων! Πόσον αὐτὸ τὰς κάμνει νὰ ὁμοιάζουν μὲ τὰς μεγάλας κυρίας τῆς ναπολεοντείου ἐποχῆς, μιᾶς κυρίας Ρεκαμιέ ἐπὶ ραδείγματι, τῆς ὁποίας ἔχουν καὶ τὴν ἀπλότητα τῆς περιβολῆς. Διότι ἀποτελεῖται αὕτη ἀπὸ ἑνα κοντὸν μανδύαν ριπτόμενον ἐκ τῆς ὀπίσθεν ὡς ἀπὸ στενὸν φόρεμα μὲ ἀνοικτὸν περιλαίμιον, φόρεμα ἀπὸ πτότατον ὕφασμα, κάτω ἀπὸ τὸ ὅποιον ἰχνογραφεῖται ἡ ἀσπιδόγραμμα τῶν μελῶν. Ἴσως, ἂν ἔλειπε ὁ μανδύας τῶν βυζαντινῶν ἀρχοντισσῶν τῆς αὐλῆς τῶν Παλαιολόγων, θὰ εἴχομεν ὅσας προδρόμους τῶν συρμῶν τοῦ Διευθυντηρίου.

Ἡ βασίλισσα, ὑποδεχομένη τὰς ἀρχοντίσσας τοῦ Βυζαντίου, περιβάλλεται ἀπὸ ὅλην τὴν λαμπρότητα τοῦ διακόσμου. Ἐπὶ τῆς κεφαλῆς φέρει διάδημα, τὸ ὅποιον, ὡς λέγει ἡ Κομνηνὴ, «καθάπερ ἡμισφαίριον εὐγυρον τὴν κεφαλὴν διαπανταχόθεν μαργάροις καὶ λίθοις κοσμοῦμενον, τοῖς μὲν ἐν μένοις, τοῖς δὲ καὶ ἐξηρητημένοις, ἐκατέρωθεν γὰρ τῶν κροτάφων ὁρμαθοὶ τινες ἀπαιωροῦνται διὰ μαργάρων καὶ λίθων τὰς παρειὰς ἐπιέξουσιν». Τὰ φορέματα τῆς Αὐγούστης μετεβιβάζονται, ἐφ' ὅσον αἱ δυναστεῖαι καὶ οἱ αἰῶνες διαδέχονται ἀλλήλους, καὶ μία αὐλικὴ τῆς Θεοδώρας, τῆς ὁποίας τὴν ἑλὴν καλύπτει τὸ μαφόριον, θὰ ἐξίστατο πρὸ τοῦ κωνοειδοῦς λου τῆς Ἄννης Παλαιολογίνης. Ἡ αὐτοκράτειρα Μαρία, ἡ ἡγετοῦς Νικηφόρου τοῦ Βοτανειάτου, μὲ τὰ κομμένα μαλλιά, αἱ περισσότεραι σημεριναὶ καλλιτέχνιδες, καὶ τὸ ὑψηλὸν χροῖμα τοῦ ὅπου τῶν ὠτων περιλαίμιον, θὰ ἐσταυροκοπεῖτο ἀντικαθίστουσα Αὐτοκράτειραν τῶν τελευταίων αἰώνων, πρὸ τοῦ προτύπου τῆς ὁποίας ἐκρέματο ἡ περίφημος ὁθὸν τῶν γυναικῶν Ἰσλάμ. Μία ἀρχόντισσα τῆς μακεδονικῆς δυναστείας, διεκρινόμενη μὲ τὸ προπόλωμα ἐπὶ κεφαλῆς τὴν Μέσσην, ὅταν ἀκροῖται ἐτηρεῖτο ἡ ρωμαϊκὴ παράδοσις τοῦ ἀκαλύπτου τῆς γυναικείας κομμώσεως, θὰ ἐδέχετο κατὰ τοῦ μνημειώδους πύλου τῆς λεμονίας τὰ χέρια τοῦ ὄχλου θὰ εὕρισκον πρόχειρα. Μετεβιβάζοντο λοιπὸν οἱ συρμοὶ εἰς τὴν Αὐλὴν, καὶ ἦτο φυσικόν, ὅταν ἀρμενικὴ δυναστεία κατελάμβανε τὸν οἰκουμένικόν θρόνον, κυριαρχήσουν εἰς τὰ φορέματα, χρώματα, κεντήματα καὶ ἄλλα ματὰ κοπῆς καὶ ραφῆς, πού θὰ ὑπενθύμιζον τὰς μεγάλας κυρίες τῆς πρωτεύουσας τῶν Παγαρατιδῶν ἡγεμόνων, ἢ ὅταν μία ἀσπιδόγραμμα χαζαρική, συριακή, φραγκική ἢ οἰασδήποτε καταγωγῆς ἀνῆρχετο εἰς τὸν ἑλληνικὸν θρόνον, ἦτο ἐπίσης σικὸν νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὴν βυζαντινὴν αὐλὴν μέρος ἀπὸ τῶν συρμῶν τῆς πατρίδος τῆς, οἱ ὁποῖοι, ὡς νεωτερισμοί, ἐστὶν ναν εἰς τὸ πόδι τὰς φιλαρέσκους τῆς ἀριστοκρατίας εἰς τὴν

φύλακτον Πόλιν.

Ἐπειτα ὁ χαρακτὴρ τῆς Αὐτοκρατείας ἐκανόνιζε πολλὰς τὴν ποιότητα τῶν ὕφασμάτων καὶ τὸ εἶδος τῆς ραφῆς αὐτῶν, δι' ὅλας ἀνεξαρτέτως τὰς ἀρχοντίσσας, ὅσαι τὴν ἐπλησίαζον. Τὴν Μεγάλην, Εἰρήνην, ἥτις εἰς τὸ ἐξ ἐλεφαντοστοῦ ἀνάγλυφον τὸ φυλασσόμενον εἰς τὸ Ἐθνικὸν Μουσεῖον τῆς Φλωρεντίας, προβάλλει μὲ αὐτοκρατορικὴν χλαμύδα, βαρύνουσαν εἰς τὴν παρυφήν τῆς ὀλόκληρον ἀπὸ δύο σειρὰς ὀγκωδῶν πολυτίμων λίθων, χλαμύδα τῆς ὁποίας τὸ χρῶμα θὰ εἶχε τὴν σοβαρότητα τῆς φερούσης αὐτὴν Μεγαλειότητος, βαθέως ἰόχρουν ἢ βαθέος βυσσίνου χρωματισμοῦ, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ τὴν πλησιάσῃ χωρὶς νὰ προκαλέσῃ αἰσθημα ἀντιπαθείας, ἢ Πρωτοβεστιαρίας τῆς, ἐάν ἐκινδύνευε νὰ ἐμφανισθῇ μὲ λεπτότατα κυματίζοντα μετὰξωτὰ ὕφασματα, ἐλαφρὰς ἀποχρώσεως ἀχλαδίου ἢ βερυκόκου. Καὶ ὅμως τὸ τελευταῖον αὐτὸ εἶδος τῶν ἀμφιέσεων εἶνε ἐκεῖνο τοῦ ὁποίου θὰ ἐγίνετο κατὰχρησις ὑπὸ τῶν αὐλικῶν κυριῶν, ὅσαι, ὡς εἰς τὴν Πορφυρογέννητον Ζωὴν, τῆς ὁποίας εἶνε γνωστὴ ἡ προτιμησις εἰς τὰς ἀραχνούφεις ἐσθήτας, τὰς ἐπιτρεπούσας νὰ διακρίνονται αἱ γραμμαὶ τοῦ πλαστικοῦ σώματός τῆς. Μεθ' ὅλας ὅμως τὰς μεταπτώσεις, τὰς ὁποίας ὕφισταντο τὰ φορέματα τῆς βασιλίσσης εἰς τὰς ἐπισήμους παραστάσεις, ἐπὶ χιλιετηρίδα καὶ πλέον, ἔμειναν ἱερὰ καὶ ἀπαραβίαστα, τὸ κυλινδρικὸν διάδημα μὲ τὰ πρεπενδούλια, τὰ κόκκινα σανδάλια, ἡ βασιλικὴ χλαμύς, ἡ πορφύρα, ἡ δαλματικὴ καὶ τὸ βασιλικὸν στιχάριον.

Ἀπὸ γενεὰς εἰς γενεάν βασιλεῖων μετεβιβάζοντο αὐτὰ τὰ ἐκτενέμηνια, ὧν ἕκαστον ἀπετέλει καὶ ἑνὶ ὅρον πρὸς τὴν αἰώνιαν ἀκαλισθησίαν τῆς ἑλληνικῆς ἀνατολῆς. Αὕτη τὰ ἐπεξεργάσθη ἀπλωμένα εἰς τοὺς ἰστούς τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Βηρυττοῦ, τῶν ὁποίων καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὕφασματα χρυσοῦ, στολίσματα μὲ λέοντας, ἀετοὺς, γρύπας, παγῶνια, μέσα εἰς τὰ ἀρμογὰς στρογγυλὰ ὀμφάλια, πού ἦνοιγαν ἐκστατικά, ὅμοια μὲ ἀντικαθίστουσα φανταστικά, ἄνθη γλαυκά, κίτρινα, αἱματοβαφῆ. Τὰ περισσότερα τῶν βασιλικῶν φορεμάτων ἦσαν λιθοποικίλτα. Τὰ περιλαίμια, τὰ περιχειρίδια, αἱ ζῶναι, τὰ πλατέα κράσπεδα μὲ τὰς ἀντικαθίστουσας ἀντικαθίστουσας, ἦσαν ἀσκήκωτα ἀπὸ τὰ μαρμαριτάρια, τὰ ρουμπίνια καὶ τὰ σμαράγδια. Μέσα εἰς τὰ σκαλιστὰ βαρέα ἐπιπλά ἀπὸ κυπαρίσσι, ἀπὸ ἔβανον ἢ ἀπὸ μυροβόλου ξύλου, τὰ ὁποῖα ἔφερον καὶ ἐπωλοῦσαν ἀπὸ τὸν Καύκασον περὶ τοὺς ἀνθρώποις μὲ κίτρινas μορφάς, οἱ ἀνθρώποι τοῦ Πάγος καὶ τοῦ Μαγῶγ, εἰς τὴν χώραν τῶν ὁποίων παράγεται ἡ «μέταξω», ἐκρέμαντο οἱ αὐτοκρατορικοὶ ἱματισμοί, φυλασσόμενοι ἢ ἀναγεόμενοι ἀπὸ στρατιᾶν ὅλην βεστιαρίων, κυριῶν, ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ὁποίων εὕρισκετο ἡ Πρωτοβεστιαρία, ἀξίωμα τόσον ὑψηλόν, ὅστε ἐδίδετο πολλάκις ὡς τιμητικὴ διάκρισις καὶ εἰς κυρίας ἐκ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου.

Πολλάκις ὅμως οἱ ἐχθροὶ ἐπολιόρκουν τὴν πρωτεύουσαν ζητούντες χρήματα διὰ νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὰ ἴδια, ἢ ἐμφύλιοι

σπαράγμοι ἠνάγκαζον τοὺς βασιλεῖς νὰ ἀπογυμνῶνσι καὶ τὰ τὰ ἀφιερῶματα τῶν ναῶν. Τότε καὶ ἡ αὐτοκρατορικὴ ἰμπερία θῆκεν ἐγυμνοῦτο ἀπὸ τὸν χρυσὸν καὶ ἀπὸ τοὺς πολυτίμους λίθους. Εἰς ἐποχὴν τοιαύτης ἐρημικῆς ἐφθασε τὸ Παλάτιον καὶ τοὺς μεταξὺ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ καὶ τῆς βασιλίδος Ἀννῆς ἀγῶνας. Τότε, διδομένου ἐπισήμου γεύματος, τόσον τὰ βασιλικά διαδήματα, ὅσον καὶ αἱ στολαὶ ἐφαίνοντο, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον χρυσοτέυκτα καὶ κατὰσπαρτα ἀπὸ λίθους τιμαλφεῖς. Ἀλλὰ μὲν στολαὶ ἦσαν ἀπὸ ἐπίχρυσα δέρματα, οἱ δὲ λίθοι ἀπὸ διαφόρων γεῖς ὕλους μετὰ ποικίλους χρωματισμούς. Μεταξὺ αὐτῶν ὄντων ἔγκατεσπαρμένοι καὶ ἄλλοι λάμποντες λίθοι καὶ μαργαρίται τάρια στίλβοντα, πού δὲν κατάρθωνον ἐν τούτοις νὰ ἀπατήσῃ τοὺς ἡσκημένους ὀφθαλμούς.

Μία ἀπὸ τὰς ξένας ἡγεμονίδας πού ἦλθαν εἰς τὸ Βυζάντιον διὰ νὰ περιβληθῶν τὰ ἐρυθρὰ πέδιλα, Δέσποινα ἡ ὁποία ἔκαμνε μεγάλην ἐντύπωσιν διὰ τὴν πολυτέλειάν της καὶ τὴν λεπτότητα τῶν τρόπων της, ἦτο ἡ Ἰωάννα τῆς Σαβοΐας, ἡ μετονομασθεῖσα κατὰ τὰ βυζαντινὰ ἔθιμα, εἰς Ἀνναν. Τὴν πριγκήπισσαν συνοδεύειν, ὡς εἰθιστο, πλῆθος ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἐκ τῆς κομῆς καὶ τῆς αὐλῆς, μαζί με ἱππότεας καὶ ἄλλους εὐπατρίδας. Ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνὸς ἰδιαιτέρως τονίζει ὅτι, ἡ Ἀννα «καὶ τὰς ἑτέροις χρόνοις εἰς τὴν Ῥωμαίων ἐξ ἀλλοδαπῶν ἀφικνουμένη βασιλίδας ὑπερεῖχε πολυτελείᾳ», αὐτὴ δὲ ἡ χαρακτηριστικὴ προσοχὴ τοῦ βασιλικοῦ συγγραφέως ἐξηγεῖται, λαμβανομένη ὑπ' ὄψιν ὅτι, τὸ ἱερὸν Παλάτιον ἀπὸ παλαιωτάτων ἐτῶν, εἶχε ἐρημώσει, ἔνεκα διαφόρων λόγων, νὰ βλέπῃ ἀνερχομένης τὸν Κωνσταντίνον θυγατέρας βαρβάρων ρηγῶν, πού κατέφθανον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μετὰ φορέματα ἀπὸ χονδροειδῶς ἐπεξεργασμένων δερμάτων, ἀγνοοῦσαι καὶ αὐτὴν τὴν χρῆσιν τῶν λουτρῶν.

Ἀλλ' ἡ νύμφη τὴν φορὰν αὐτὴν ἤρχετο ἀπὸ τῆς Ἰταλίας, ὅπου εἶχεν ἤδη ἀρχίσει νὰ ἀνθῇ εἰς τὰ ἔργα τῆς ζωγραφικῆς, ἀρχιτεκτονικῆς καὶ τῆς λογοτεχνίας ἡ πρωτοανταγωνιστὴς αὐλαὶ οἶαι ἡ τῆς Νεαπόλεως, τῆς Φλωρεντίας, τοῦ Μιλάνου, κρίνοντο διὰ τὴν ἀβρότητα τῶν ἡθῶν καὶ τὴν ἐρασμότητα ἐν ταῖς ἀναστροφαῖς συμπεριφορᾶς. Καὶ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ ἐκ Σαβοΐας νέα ἑλληνὶς βασίλισσα, μολοντί ἤρχετο ἐγκατασταθῆ εἰς τὸ εἰσέτι διατηρούμενον κέντρον πάσης καλλιθεσιαίας Βυζαντινῆς, θὰ ἔφερε μαζί της ἀρκετοὺς νεωτερισμοὺς τοῦ δυτικοῦ κόσμου, νεωτερισμοὺς πού θὰ ἐξετρέλλαναν πολλοὺς ἀπὸ τὰς κοσμικὰς πατρικίας.

Τὴν Αὐγουστὸν περιβάλλουν ὁλόκληρα τάγματα εὐνούχων, ὅποιοι λευκοφοροῦν, εἶνε ξυραφισμένοι, κοσμοῦνται μετὰ μύρτα βαφῶν τὸ πρόσωπον, γυναικοειδῆ ὄντα, παμπόνηρα, περιεργάζονται ἐκδικητικὰ, σωστὲς ἀνδρογυναικῆς, μετὰ τὰς ὁποίας ἔπρεπε νὰ συνθηκολογῇ, ὅταν, πληρῶν χρυσῶν νομισμάτων τὰς νομίσας χεῖρας των, προσεπάθει νὰ ἐπιτύχῃ τὴν προστασίαν Δεσποίνης διὰ κάποιαν ὑπόθεσιν. Ἀπὸ τὰς τάξεις αὐτῶν πρὸς τὰς στάκας τὸ Παλάτιον ἀνέδειξεν ἕνα Οἰκουμενικὸν Πατριάρχον

ἐξέλεξε τοὺς Πρωθυπουργοὺς καὶ τοὺς Πρέσβεις πού ἔστειλλεν εἰς τὰς ξένας αὐλάς, καὶ εἶνε χαρακτηριστικὴ ἡ ἀποκλειστικότης μετὰ τὴν ὁποίαν ἡ μεγάλη Εἰρήνη ἀνέθετε τὸ στρατηγικὸν ἀξίωμα μόνον εἰς εὐνούχους τοῦ γυναικωνίτου της. Τὰ βυζαντινὰ χρονικά μᾶς διηγοῦνται πολλὰ κατορθώματα τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν, τῶν ὁποίων ἡ πονηρία, τὸ φιλάρπαγον καὶ ἡ ἐπιτροπὴ, διεβίβασθησαν ἀμείωτα, μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐκ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ Παλατίου εἰς τὸ σουλτανικὸν σεράϊον. Εἶνε δὲ ἄξιον νὰ προσαχθῇ ὡς παράδειγμα τῆς ὅλης δράσεως τῶν εὐνούχων, ἐκεῖνον τὸ ὁποῖον ἔπαθεν ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Σιφιλίνος, ἀπὸ τὸν εὐνοούμενον εὐνούχον τῆς λογίας αὐτοκρατείας Εὐδοκίας τῆς Μακρεμβολιτισσῆς. Ἡ Εὐδοκία, ἀποσυρομένη τῆς ἐπιθανατίου κλίνης τοῦ πρώτου της συζύγου Κωνσταντίνου τοῦ Δούκα, εἶχεν ὑποσχεθῇ δι' ὄρκων καὶ ὑπέγραψε ἔγγραφον, ὅτι δὲν θὰ λάβῃ δεῦτερον σύζυγον. Ἀντ' αὐτοῦ ὁ ἀποθανὼν βασιλεὺς τὴν ἀφῆκε κηδεμόνα τῶν υἱῶν του καὶ μόνην κυρίαν τοῦ κράτους. Τὸ ἔγγραφον ἐδόθη πρὸς φύλαξιν εἰς τὸν Πατριάρχην. Δὲν εἶχεν ὅμως ξηρανθῇ τὸ κιννάβαρι, μετὰ τὸ ὁποῖον τὰ δάκτυλα τῆς αὐτοκρατείας εἶχον φιλοτεχνήσει μεγαλοπρεπῶς ἐπὶ τῆς περγαμνῆς τὴν δαιδαλώδη ὑπογραφήν της, καὶ ἡ καρδιά της ἡσθάνετο ἀκατάσχετον ἔρωτα πρὸς τὸν Ῥωμανὸν Διογένην, στρατηγὸν ἀνδρείον καὶ περικαλλῆ. Ἕνας εὐνούχος πολυπείρος ἐκκινεῖ τότε ἀπὸ τὰ ἀνάκτορα, εἰσέρχεται εἰς τὸ πατριαρχικὸν μέγαρον καὶ ἐμπιστευτικῶς ἀφηγεῖται εἰς τὸν Πατριάρχην ὅτι ἡ βασίλισσα εἶνε ἐρωτευμένη μετὰ τὸν ἀδελφὸν της Παναγιότητος του. Ὁ ἱεράρχης ἀρχίζει ἡδὴ νὰ βλέπῃ τὸ συγγενολόγιόν του παρατεταγμένον περὶ τὰς βασιλίδας τοῦ θρόνου. Ὁ εὐνούχος ὅμως ὁμιλεῖ καὶ περὶ τοῦ ἀδυνάτου τοῦ συνοικεσίου καὶ ἐκφράζει τὴν ἀπελπισίαν τῆς αὐτοκρατείας διὰ τὴν ὑπάρξιν τῆς γραπτῆς ὑποσχέσεως. Ὁ Σιφιλίνος κρίνει τὴν στιγμὴν κατάλληλον νὰ παρὰσχῃ πρὸς τὴν μέλλουσαν νύμφην τοῦ δαίγματος τῆς ἀφοσιώσεώς του καὶ, ὅταν ὁ εὐνούχος ἐπιστρέφῃ εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν γυναικωνίτην, ἐγχειρίζει εἰς τὴν Κυρὰν τὸ ἔγγραφον. Ἔως ὅτου ὁ Πατριάρχης ἐννοήσῃ τὴν ἀπάτην ἧς ἐπείσε θύμα, ἡ Εὐδοκία ἐδίδε τὴν χεῖρα εἰς τὸν Ῥωμανόν.

Οἱ Πατριάρχαι Κωνσταντινουπόλεως ἦσαν ἀληθινοὶ μεγιστᾶνες, μετὰ ἰδίαν αὐλὴν καὶ πολυάριθμον ὑπηρεσίαν. Τὸ μέγαρον ὅπου διέμενον εὐρίσκετο παρὰ τὸ ἱερὸν Παλάτιον καὶ εἶχε τρικλινὰ κοσμοῦμενα μετὰ μωσαϊκὰ καὶ πολύχρωμα μάρμαρα, καθὼς καὶ κήπους βλέποντας πρὸς τὴν Προποντίδα, ὅπου ἡ ἀνωτάτη κορυφὴ τῆς ὀρθοδοξίας ἐξήρχετο, διὰ νὰ ἀναπνεύσῃ τὴν θαλασσίαν αὔραν. Οἱ σταθλοὶ τῶν ἀνακτόρων τοῦ μεγάρου θὰ ἦσαν ἀρκετὰ εὐρύχωροι, διὰ νὰ περιλαμβάνουν τοὺς ἵππους τοῦ Πατριάρχου, καὶ ἕνας Θεοφύλακτος, αὐτοκρατορικὸς πριγκηψ πατριαρχεύσας εἰς ἡλικίαν 17 ἐτῶν, ὁ ὁποῖος ἐφονεύθη εἰς τὴν μέσῃν τοῦ καλπασμοῦ ἔξω τῶν τειχῶν τῆς πόλεως, θὰ τοὺς εἶχε καταστήσει ἐφαμιλλοὺς τῶν βασιλικῶν εἰς πολυτέλειαν.

Ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης εἶχε τὰ φορεῖά του καὶ τὰ πο-

λυτελῇ ἄρματα διὰ τὰς μεγάλας τελετάς. Ἐσύχναζεν εἰς τὸν ἵπποδρομον, ἐφιλοξενεῖτο εἰς τὸ Ἱερὸν Παλάτιον καὶ ἀνταφύσσεν εἰς τὸν βασιλεῖα τὴν φιλοξενίαν, παραθέτων πολυτελῆ γαστρίων εἰς τὸ πατριαρχικὸν μέγαρον. Ἡ ἀγάπη τῶν μεταξὺ φορεμάτων, τῶν μύρων, τῶν κοσμικῶν ἑορτῶν, τῶν πολυτελεῶν βιβλίων καὶ ἔργων τέχνης καὶ ἡ ἐκκλησιολογία τῶν ἐκλεκτῶν συνάδων, δὲν ἦσαν πράγματα ἀγνωστά εἰς τὸ ὑπατοῦ ἐκκλησιαστικὸν ἀξίωμα, ὅλα ὅμως ἐκανονίζοντο ἀναλόγως τῶν ἰδίων τοῦ Πατριάρχου. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι, ἀφ' οὗ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἀρχιεπισκόπου τῆς Νέας Ρώμης ἦρχον νὰ ἐμφανίζετο ἡ νέα καλύπτρα, ἡ δηλοῦσα τὴν μοναχικὴν προέλευσιν, ἕνα πνεῦμα αὐστηρότητος καὶ ἀσκητισμοῦ ἐπέπαινον εἰς τὴν βασιλικὴν ὄντως ζωὴν τοῦ Παναγιωτάτου.

Ἐνας Φώτιος ἢ ἕνας Κηρουλλάριος ὠρθοῦντο εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν ὡς αἱ πολιτικῆς βαρύτητος φυσιογνωμίαι ἐνὸς Ρισελιέ ἐνὸς Μανδρίνου. Αἱ Βασιλίσσαι, τὰς ὁποίας ἕνας πόλεμος μία συνωμοσία ἄφινεν ἀπροστατευτοὺς ἐπὶ τοῦ θρόνου, ἐξήλθον τῶντο ἀπὸ τὴν στάσιν, τὴν ὁποίαν θὰ ἐτήρει ὁ Πατριάρχης ἀναντι τῶν ὀρφανῶν καὶ οὐχὶ σπανίως, μεγάλη πολιτικὰ γεγονότα συνταράξαντα τὴν αὐτοκρατορίαν, ὑπῆρξαν συνέπεια μὴ χειρονομίας τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἀρχηγοῦ, διότι εἰς τὸ χρυσοῦς δόξαιον τοῦ βασιλικοῦ χρίσματος, τὸ φυλαττόμενον εἰς τὴν γίαν Σοφίαν, ὑπῆρχε πάντοτε περίσσευμα ἁγίου μύρου, διὰ τὸ χρισθῆ ἕνας μνηστὴρ τοῦ στέμματος. Φέροντες ἰόχρωμα φορέματα, ὅπως καὶ οἱ δεσπότες, ἀδελφοὶ καὶ υἱοὶ τοῦ βασιλέως, φερόντες καπέλλο πορφυροῦν μὲ χρυσοπαρὰ φύον ταινίας, ὅπου αὐτοὶ οἱ βασιλεῖς, οἱ Πατριάρχαι Κωνσταντινουπόλεως, ὅταν πάνω εἰς τὸν λευκὸν ἵππον, τὸν στολισμένον μὲ τὰ ἀργυροκενῆτα καλύμματα ἐπέστρεφον εἰς τὸ Παλάτιον ἐπευφημοῦμεν διὰ τὴν ἀνάρρησίν των, ἐσυμβόλιζον ὅλον τὸ μεγαλεῖον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐκκλησίας, τῆς συναισθανομένης ὅτι αὐτὴ διὰ τῆς γλώσσης τῆς διέπλανε καὶ διέδωκεν εἰς τὸν κόσμον τὴν νέαν ὁρμήν.

Μολοντί ἡ ἐμφάνις τῆς βασιλείας παρῆεν πολὺ θέλγον τρον εἰς τὰς μεγάλας τελετάς, ὁ βυζαντινὸς λαός, ὁ ἀνταρφεύς μετὰ τὰς ἀναμνήσεις τῶν στρατευομένων βασιλέων, δὲν ἤθελε βλεῖν ἐπὶ τοῦ θρόνου γυναῖκα. Ἄν παρέσχε μοναδικὸν παραδειγμα παραβάσεως τῆς ἀρχῆς τοῦ διὰ τὰς δύο γραίας Πορφυρογεννήτους, τὴν Ζωὴν καὶ τὴν Θεοδώραν, ἢ τὴν Εἰρήνην, ἢ τὴν Μαρκιανήν, τὴν βυζαντινὴν ἱστορίαν, κατάρθωσε νὰ τιτλοφορῇτο εἰς τὰ νομίσματά της «Βασιλεῦς καὶ Αὐτοκράτωρ Ρωμαίων». Τοῦτο πρέπει νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὴν λατρείαν, τὴν ὁποίαν ἔτρεφεν ὁ λαός πρὸς τὴν μακεδονικὴν δυναστείαν, διὰ τὴν πρώτην περὶ πᾶσιν, καὶ εἰς τὸ ὅτι δὲν παρουσιάζετο ἀνὴρ ἄξιός νὰ ἀναλάβῃ τὸ σκήπτρον, εἰς τὴν δευτέραν. Πόσον οἱ βυζαντινοὶ δὲν ἤθελον νὰ βλέπουν γυναῖκα ἐπὶ τοῦ θρόνου, μαρτυρεῖ τὸ συμβάν τὴν Μαρκιανήν, ἡ ὁποία, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἡρακλείου, συγγινώσασα εἰς ἐκκλησίαν τὸν λαὸν τοῦ Βυζαντίου καὶ τῶν περιχω-

ρων, ὑπέδειξεν εἰς αὐτοὺς τὴν διαθήκην τοῦ συζύγου της.

Δι' αὐτῆς ἡ Μαρκιανὴ διεξεδίκεν τὴν κηδεμονίαν ἐπὶ τῶν υἱῶν της καὶ τὴν ἀντιβασιλείαν. Ἀποτεινόμενος ὁ λαὸς πρὸς τὴν ἐσπευμένην χήραν, τῆς ἐφώναξε:

«Σὺ, μετὰ τὴν νύμφαν γυναῖκα, ὅχι μόνον ἡμᾶς δὲν θὰ ἡμπορῇς νὰ ὁδηγῇς εἰς τὰς μάχας, ἀλλ' οὕτε κἀν, ἂν μένης κλεισμένη εἰς τὰ ἀνάκτορα, θὰ δύνασαι νὰ ὑποδέχῃς τοὺς βαρβάρους ἢ τοὺς ἀλλοφύλους καὶ νὰ συνομιλῇς μετ' αὐτῶν ἐπὶ τῶν ὑποθέσεων τοῦ κράτους. Μηδὲ νὰ δώσῃ ποτὲ ὁ Θεὸς νὰ καταντήσῃ εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον ἡ πολιτεία τῶν Ρωμαίων, προσέθετον οἱ ζωηρότεροι τῶν παρισταμένων.

Ἐν τούτοις τὸ προηγούμενον τῆς Μαρκιανῆς, ἡ ὁποία τότε μόνον ἔπαυσε νὰ διεκδικῇ τὰ ἐπὶ τοῦ θρόνου δικαίωμά της, ὅταν παρουσιάσθῃ πρὸ αὐτῆς ὁ δῆμιος μετὰ τὸ ψαλίδι εἰς τὸ χέρι καὶ οἱ εὐνοῦχοι τῆς ἔσυρον ἔξω διὰ τῆς βίας τὴν γλῶσσαν, δὲν ἀπέκλεισεν ἀργότερον τὴν σύζυγον τοῦ Θεοφίλου, Θεοδώραν, ὅταν ἔμεινε χήρα, ἀπὸ τοῦ νὰ κηδεμονεύσῃ ἐπὶ τοῦ θρόνου τὸν ἀνήλικον υἱὸν της Μιχαήλ. Ἡ Μεγαλειότης παρέθηκε μάλιστα καὶ γεῦμα πολυτελέστατον εἰς τὸν Οἰκουμένικόν Πατριάρχην καὶ τὴν Ἱερὰν Σύνοδον. Ὅλα λοιπὸν ἦσαν ζητήματα χαρακτῆρος καὶ περιστάσεων. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον δὲν ἐπέτυχεν ἡ σύζυγος τοῦ Ἡρακλείου, τὸ κατάρθωσεν ἡ σύζυγος τοῦ Θεοφίλου, ἡ λατρευομένη ἀπὸ τὸν λαὸν καὶ τοὺς καλογήρους διὰ τὴν ἀφοσιώσιν της εἰς τὰς ἁγίας εἰκόνας. Καμμία ὅμως αὐτοκράτειρα δὲν ἀπῆλθον τόσοις τιμῶν, ὅσον ἡ Εὐφροσύνη, ἡ σύζυγος τοῦ Ἀλεξίου Ἀγγέλου. Αὕτη, μὴ ἀρκουμένη εἰς τὸ ὅτι εἶχε τὸν θρόνον τῆς παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ βασιλέως, διεμοίρασε τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε, οἰοσάμενος ἐπίσημος παρουσιάζετο πρὸ τοῦ βασιλέως, ὥφειλεν εὐθὺς ἀμέσως νὰ ἐμφανισθῇ καὶ πρὸ αὐτῆς, γνωρίζων δὲ ὁ ὅτιος πόση ἦτο ἡ ἐπιρροή της ἐπὶ τῶν ὑποθέσεων τοῦ κράτους, «βαθυτέραν αὐτὴ παρῆεν τοῦ γόνατος σύγκαμψιν». Καὶ δὲν ἦτο σπάνιον φαινόμενον, μετὰ τὸ πέρας μιᾶς τελετῆς, καθ' ἣν ἀπὸ ἄλλο παλάτιον «προεφάνη» ὁ βασιλεὺς καὶ ἀπὸ ἄλλο ἡ βασίλισσα, νὰ διασχίξῃ ἡ τελευταία τοὺς διαδρόμους ποῦ διεχώριζον τὰ τρίκλινα καὶ νὰ φέρεται εἰς τὰς δωμάτιας της, στέμμα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καὶ σκήπτρον εἰς τὴν δεξιὰν ἔχουσα, ὁλόχρυσος καὶ διάλιθος ὡς ἀγαλμα ἰνδικῆς παγόδας, ἐπάνω εἰς λαμπρὸν θρόνον, ἕνα εἶδος παιδικῆς sedia gestatoria, τὸν ὁποῖον μετέωρον ἐπὶ τῶν ὤμων τῶν ἐσκήκωναν συγγενεῖς τοῦ βασιλέως, ἐκ τῶν φερόντων τὰ μᾶλλον ὑπερήφανα ὀφφίκια.

Ὁλόκληρος ἡ ζωὴ τῶν βασιλισσῶν διεμοιράζετο μεταξὺ τῆς πορφύρας καὶ τοῦ χρυσοῦ. Σκιάδια, φορέματα, ριπίδια, περικνημίδες, ὑποδήματα, ὅλα ἦσαν κόκκινα καὶ χρυσοκέντητα. Τὸ χρυσοῦν στέμμα τῶν ἔφερεν ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἕνα ὀγκώδες ρουμπίνι. Ἐξερχόμενοι ἀπὸ τοῦ Παλατίου ἐπὶ ἄρματος χρυσοῦ, ἐπορεύοντο δι' ὁδῶν αἱ ὁποῖαι εἶχον στρωθῇ μὲ βυσσίνους τάπητας. Αἱ χαῖται καὶ αἱ οὐραὶ τῶν ἵππων τῶν ἐβάφοντο μὲ κνᾶ,

τὰ φάλαρά των ἦσαν χρυσᾶ καὶ εἰς τὰ πόδια καὶ τὴν οὐρὰν ἔσπερον κοκκοβαφεῖς ταινίας. Ὑπεγράφοντο αἱ Αὐγοῦσαι μετὰ πορφυρᾶν ἢ μετὰ χρυσοῦν μελάνην. Εἰς τὴν διάθεσιν των ἐλίκνιζτο ἐπὶ τὴν ἐπιφανείαν τοῦ Βασιλικοῦ λιμένος τοῦ Βουκολέοντος ὁλόκληρος στολίσκος πλοιαρίων, διὰ τὰ κάμουν ἐκδρομὰς εἰς τὰς παραθαλάσσιους ἐξοχάς. Ὅτι ἔβλεπον, ὅτι ἤγγιζον, εἶχε τὸ χρυσοῦν τοῦ αἵματος ἢ τὴν λάμψιν τῆς φλογός. Διὰ τοῦτο ἅπανα ἡ ἰστορία τοῦ αὐτοκρατορικοῦ γυναικωνίτου, ἡ γραφεῖσα μετὰ φόνων καὶ ἐμπρησμούς, ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ χρυσοῦν λίκνον τοῦ κοιτῶνος τῆς Πορφύρας καὶ καταλήγει εἰς τὴν ἐκ πορφυρίτου λάρνακα τῆς αὐτοκρατορικῆς νεκροπόλεως τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, τὴν στολισμένην μετὰ χρυσᾶ ἀφιερώματα.

Αἱ Βασιλίσσαι ἐξήρχοντο λοιπὸν πολλάκις εἰς θαλάσσιον ἐκδρομὰς μεταβαίνουσαι μετὰ τὰς φίλας των εἰς τὰς παραθαλάσσιους τοποθεσίας τοῦ Βοσπόρου καὶ τοῦ Χρυσοῦ Κέρατος. Μετὰ τὰς λέμβους βαμμένας ἐρυθραῖ, κάτι τι, ὅπως θὰ ἦσαν αἱ γόνυλαι τῆς Σινιορίας εἰς τὰς ὀνειρώδεις ἐορτάς τῆς Βενετίας, ἀνέμενον εἰς τὸ παράλιον, στρωμένον μετὰ τῆς πορφύρας, ὅπου θὰ ἐπεβιβάζοντο αἱ Κραταιόταται. Αἱ λέμβοι, σωσταὶ τριῶν, εἶχον τὴν πρῶραν ἐπιμήκη ὡς ῥάμφος καὶ εἰς τὸ ἄκρον αὐτῶν, ἐπιχρῶσαν καὶ ποικιλλομένης ἀπὸ φυλλώματα ἢ ἀπὸ βουργήματα, ἦνοιγε τὰ πτερὰ ἕνα ἀσημένιο πουλὶ ἢ ἐκύρτω τὸν μίσχον τοῦ φανταστικοῦ ἄνθος. Εἰς τὴν πρύμνην ὑπῆρχεν ἕνα εἶδος οἰκίσκου, σκηνῆς ἀπὸ ἐρυθρὰ μεταξωτὰ καταπετάσματα, ἅπαστράπτοντα ἀπὸ κεντήματα χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ. Εἰς τὸ ἄνω μέρος τῆς γωνίας καθὼς καὶ εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ κέντρος ἐφύρισσον θαυπεύμεναι ἀπὸ τὴν αὔραν δέσμαι πτερῶν στρουθίου καμήλου. Ἐκεῖ μέσα ἐλάμβανον θέσιν αἱ βασιλίσσαι καὶ οἱ κοίτηται εὐνοῦχοι, ὅλοι εὐρωστοὶ καὶ ἡλιοκαεῖς ἀπὸ τὴν Κωνσταντινουπόλιν, ἔσχιζαν τὴν θάλασσαν μετὰ μακρὰ ἀπὸ κέδρον κουπιῶν. Συνοδεῖα ὁλόκληρος ἀπὸ ἄλλας λέμβους, ἐπίσης ἐρυθροβαφεῖς, ἐκ τοῦ ἀτομικοῦ τῶν αὐτοκρατειρῶν στολίσκου, συνώδευον τὸν βασιλικὸν χελάνδιον.

Πρὸς τὸ ἑσπέρας, μετὰ τὸ ἀνατέλλον φεγγάρι, ὅταν ἡ αὐλή εἶχε μεταφέρει τὴν διαμονὴν τῆς εἰς τὸ Παλάτιον τῶν Βλαχερνῶν, ἡ συνοδεία, τὴν ὁποίαν ἐλίκνιζαν τὰ γλυκὰ τραγούδια τῶν θαυμασιωτῶν μετὰ ντέφια καὶ ἔγχορδα ὄργανα, θὰ ἀνεστάτων τὴν παραλίαν τοῦ Κερατίου, εἰς πολλὰ σημεῖα τῆς ὁποίας ἐσχιζαν τὴν μεγαλειώδη σιλουέτταν τῶν τειχῶν καὶ τῶν τρούλων τῶν πολλὰ ἀπὸ τὰ περιφημότερα μοναστήρια τοῦ Βυζαντίου. Τότε ἡ ἀριστοκράτις μοναχὴ, πατρικία, τὴν ὁποίαν ἐστέρησαν τῆς κόμης τῆς διὰ τῆς βίας, θὰ ἐκολλοῦσε τὸ ὥχρον πρὸς τὴν συνοδὴν τῆς εἰς τὰ κιγκλιδῶματα τῶν θυρίδων καὶ τὸ κελλίον τῆς θὰ ἀντῆχει ὅλην τὴν νύκτα ἀπὸ τὸ ἀγωνιώδες παράπονον τοῦ ζωντανοῦ ἐνταφιασμοῦ τῆς.

Εἰς τὸν μυχὸν τοῦ κόλπου, ὅπου ἐκβάλλουν μικροὶ ποταμοὶ, θὰ προσέπλεον εἰς ὠρισμένας ἐποχὰς αἱ μεγάλαὶ κυρίαὶ τῆς αὐλῆς, μέσα εἰς τῆς ἐρυθρῆς γόνδολες, τῶν ὁποίων τὸ σχῆμα

καὶ τὸν στολισμὸν μέχρι σήμερον διετήρησε τὸ σουλτανικὸν σχῆμα. Τότε τὰ λευκὰ χερὰκια των θὰ ἐξετείνοντο εἰς τὴν ἀργυρᾶν ἐπιφάνειαν τῶν λιμνοθαλασσῶν, διὰ τὰ δρέμουν τὸ ὑδροχαρὲς λουλουδί. Ἀπὸ αὐτὸ ἐξήγον ἀρωματώδεις χυμοὺς ποῦ ἐνεστολάζον τὸ καλοκαίρι εἰς τὰ παγωμένα ἡδύποτα, ὅσα παρουσίαζον μέσα εἰς χρυσοῦς δίσκους οἱ μαῦροι σκλάβοι τῆς Ἀφρικῆς.

Ἡ Αὐγοῦστα, τὸσον κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ βυζαντινοῦ κράτους, ἔνεκα τοῦ ἐπικρατοῦντος ρωμαϊκοῦ πνεύματος, ὡς καὶ κατὰ τοὺς τελευταίους, χάρις εἰς τὴν ἐπιρροὴν τῶν ἰδεῶν τῆς Δύσεως, συμμετεῖχε μετὰ τῆς αὐλῆς εἰς ὅλας τὰς τελετάς, δημοσίας καὶ ἀνακτορικές. Μόνον κατὰ τὰς ἐποχὰς ἐκεῖνας, αἱ ὁποῖαι ἐσημείωσαν πολεμικὰς προστριβὰς τῆς αὐτοκρατορίας πρὸς τοὺς Πέρσας, ὡς καὶ κατὰ τὰς μετέπειτα ἐπιδράσεις τοῦ ἰσχυροῦ πολιτισμοῦ τῆς αὐλῆς τῆς Βαγδάτης εἰς τὰς τέχνας, τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰ ἥθη, ἡ Αὐγοῦστα μετὰ τοῦ κουβουκλίου τῆς, ὡς ἐλέγετο ἡ αὐλή, εἶχε κρῦφαι τὴν μορφήν ὑπὸ τὴν ἰσλαμικὴν ὀθόνην, παρίστατο εἰς τοὺς ἐν τῷ Ἱπποδρόμῳ ἀγῶνας κρυπτομένη ὀπίσω ἀπὸ τὰ δικτυωτὰ παράθυρα παρακειμένης ἀνακτορικῆς ἐκκλησίας καὶ ἐν γένει ἐξηφανίζετο καὶ δὲν ἐπεδεικνύετο εἰς τὰς τελετάς, ὅπου συμμετεῖχε τὸ ἀντίθετον φύλον. Πλήρη ὅμως ἐλευθερίας, περισσύτερον καὶ ἀπὸ τοὺς πρώτους αἰῶνας, διὰ τὰς μεγάλας κυρίας, ἐπίδεικνύουν οἱ τελευταῖοι χρόνοι τῶν Ἀγγέλων, τῶν Λασκάρεων καὶ τῶν Παλαιολόγων, ποῦ διαρκῶς συνήπτον συνοικέσια μετὰ τοὺς δούκας, τοὺς μαρκησίους καὶ τοὺς κόμητας τῶν αὐλῶν, ὅσαι, ἔνεκα τῆς πνευματικῆς εἰς τὸν Ποντίφκα ὑποταγῆς, ἔκαμον πιθανὴν μίαν προσεχὴ βοήθειαν κατὰ τῆς Τουρκικῆς Λαϊλαπας. Καὶ ὅταν κατὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1203 οἱ Mathieu de Montmorency, Godefroy le Sénéchal de Champagne καὶ δύο ἄλλοι ἐνετοί, ἀπεσταλμένοι τῶν σταυροφορῶν, τῶν ὁποίων αἱ ἀμέτρητοι βαρωνικαὶ σημαῖαι ἐκυμάτινον εἰς τὰ πρόθυρα τῆς Θεοφυλάκτου, εἰσῆλθον εἰς τὸ Παλάτιον τῶν Βλαχερνῶν, διὰ τὰ συνδιαλεχθῶσι μετὰ τοὺς αὐτοκράτορας, εὐρέθησαν πρὸ τοῦ Μεγαλειστάτου ἔχοντος παρὰ τὸ πλευρόν του τὴν Μεγαλειστάτην, «ἡ ὁποία ἦτο πολὺ ὠραία κυρία», κατὰ τὴν ἐκφράσιν τοῦ φράγκου χρονογράφου, καὶ τῆς αὐλῆς ὁλοκλήρου, συγκειμένης ἐξ εὐγενῶν καὶ ἀρχοντισσῶν τῶσον πλουσιῶς στολισμένων, παρατηρεῖ ὁ αὐτὸς χρονογράφος, ὅσον δὲ ἦτο δυνατόν νὰ ἦσαν περισσότερον». Καὶ παρ' ὅλην τὴν πομπικὴν ζωὴν τὴν ὁποίαν διάγουν αἱ Αὐγοῦσαι, εὐρίσκουν ἐν τούτοις καιρὸν νὰ ἀναζητῶν τὰς συγκινήσεις, αἱ ὁποῖαι ἀποκαλύπτουν τὴν αἰωνίαν ἀνησυχίαν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς. Ἡ Ἀθηναῖς, ταξιδεύουσα εἰς Ἱεροσόλυμα, καταγίνεται εἰς συλλογὴν ἱερῶν ἀντικειμένων, μετὰ τῶν ὁποίων στέλλεται εἰς Κωνσταντινούπολιν τὰ μωρουδιακά τὰ Κυρίου καὶ σπαγόνας ἀπὸ τὸ μητρικὸν γάλα τῆς Παναγίας. Ἡ Πουλχερία κολακεύεται τὸσον διὰ τὴν ὠραίαν τῆς φωνὴν καὶ τὴν ὠδικὴν τέχνην τῆς, ὥστε δὲν ἀπολείπει ἀπὸ τὸν χορὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας. Μία ἀποτυχούσα αὐτο-

κράτειρα, ἡ Εἰκασία, συνθέτει ὕμνους ἐκκλησιαστικούς βυζαντινῶν, σμένῃ εἰς τὴν ἡρεμίαν τοῦ μοναχικοῦ κελλίου της. Ἡ συζυγία τοῦ Θεοφίλου, Θεοδώρα, φαινόμενον γυναικείας φιλαργυρίας γίνεται ἐφοπλιστὴς ἀπὸ ὑπερβολικὴν ἀγάπην πρὸς τὸ κέρας τοῦ ἀποικτῆς πλοῖα ἰδιόκτητα καὶ μεταφέρει μὲ αὐτὰ εἰς τὴν πῦρ τοῦ τεύουσας ἐμπορεύματα πρὸς πώλησιν, μὴ ἀπαξιόσασα νὰ μεταχέται καὶ λαθρεμπόριον. Ἀνακαλύπτεται ὅμως ὑπὸ τοῦ συζύγου, ὁ ὁποῖος διατάσσει νὰ τεθῇ πῦρ εἰς τὴν πλωτὴν περιουσίαν της Αὐγουστῆς. Ἡ Θεοδώρα Πορφυρογέννητος εἶνε συλλέκτρια μανιώδους χρυσῶν νομισμάτων ὧν τῶν ἐποχῶν, ἐνῶ ἡ ἀδελφὴ της, Ζωή, ἔχει προθήκας πλήρεις ἀπὸ φιαλίδια, περιέχοντα τὰ μύρα τοῦ κόσμου καὶ τὰ καλλυντικά. Ἡ Εὐδοκία Μακρεμβελίτισσα, ἡ ὁποία ἀποφαίνεται ὅτι «παιδείας οὐδὲν τιμιώτερον καρτερίζει [τιμολογεσάτην]» βιβλιοθήκην, τὴν ὁποίαν διαρκῶς πλουτίζει μὲ σπανιότατα χειρόγραφα συναθροισζόμενα μὲ βασιλικὰς ἰσχύος δαπάνας. Ἄννα ἡ Κομνηνὴ συγγράφει εἰς ἕνα ἑρμῆον ὕφος τὰ δεκαπέντε βιβλία τῆς Ἀλεξιάδος καὶ ἡ Εὐδοκία Παλαιολογίνα κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος, ἡμπορεῖ νὰ μᾶς χρησιμεύσῃ ὡς σπάνιος τύπος ἐξόχως μαγεμένης κυρίας τῆς ἀνωτάτης ἀριστοκρατίας, ποῦ ἔχει τὴν μὴ νίαν νὰ εἶνε ἀνοικταὶ αἱ αἰθούσαι της, ἀφοῦ τὸ ἐν Θεσσαλονικίᾳ μέγαρον τῆς Πατρικίας συνήθιζεν ὅλους τοὺς σοφοὺς, οἱ ποῖοι τὴν συνέκρινον μὲ τὴν Ἀλεξανδρινὴν Ὑπατίαν, καὶ ὡς τοὺς καλλιτέχνους τῆς ἐποχῆς, διὰ νὰ συζητοῦν ἢ νὰ ἐρωτολογεῖν μὲ ἄλλας ὥρας καὶ πνευματώδεις ἀρχοντίσσας.

Θὰ ἦθελα δὲ νὰ τονίσω τὴν μεγάλην ἐπιρροήν, τὴν ὁποίαν ἐξήσκουν ἐπὶ τοῦ αἰῶνος τῶν αἱ Βασίλισσαι, καὶ νὰ ἀφίσω τὴν γίνῃ ἀντιληπτὸν ποῖαν αὐτὴν θὰ εἶχε περὶ ἑαυτὴν μία Ἀθηναῖα ἢ μεταφράζουσα εἰς Ὀμηρικοὺς ἐξαμέτρους τὸ εὐαγγέλιον, καὶ ποῖαι φιλελεύθεροι ἰδέαι θὰ ἐξεκολάπτοντο κάτω ἀπὸ τοὺς μαγεμένους γαριτοστολιστοὺς κεκρυφάλους τῶν πατρικίων της, ἐν ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς αὐλικοὺς μῆδς θρησκολήπτου βασιλίδος, κυπριαίας τῶν καλογήρων μὲ τὰ θαυματουργὰ λείψανα. Διὰ τοῦτο ἕνα αὐτοκρατορικὸν ζεῦγος, ἀποτελούμενον ἀπὸ τολμηροὺς προοδευτικοὺς καὶ φιλοτέχνους χαρακτῆρας ἀνυψῶναι ἀναγκάσθη γὰρ τὸ διανοητικὸν καὶ τὸ αἰσθητικὸν ἐπίπεδον τοῦ κράτους, ἐν ᾧ μία ἐστεμμένη μετριότης κατορθώνει νὰ ρίψῃ ἐπάνω ἀπὸ ἡπειρώτους ὁλοκλήρους τὸν πέπλον τῆς ἰδικῆς της στενοκεφαλίας, ὁποῖα χρησιμοδοτεῖ εἰς τὸ Παλάτιον καὶ ὑπογράφεται μὲ μεγάλα κόκκινα γράμματα εἰς ὅλα τὰ χρυσόβουλλα τῆς διοικήσεως. Ὁ αὐτοκράτορ νὰ εἴπῃ κανεὶς ὅτι ἀπὸ τῶν ἀνακτόρων τῆς Δυναστείας, ἔπειτα ἀπὸ τοῦ Χρυσοτρικλίνου καὶ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς αὐτοκρατορίας ἀπὸ τοῦ ἀνακτόρου τῶν Βλαχερνῶν, ὅπου νετο κατὰ πᾶσαν ἀνάγκησιν νέας δυναστείας μία ράβδος μαγικῆς, τῆς ὁποίας ἡ ἄκρᾳ ἐφθάνεν ἕως εἰς τὰς βίγλας τῶν Ἀκροπόλεως καὶ ἔκαμνε τὰ μέτωπα τῶν μυριάδων ποῦ ἐξοῦσαν εἰς τὰς πόλεις τῶν ἀσιατικῶν καὶ εὐρωπαϊκῶν θεμάτων νὰ δέχωνται

τὰς Μεαράς τῶν αὐτοκρατόρων, ἡλιθίας ἢ σοφάς, μὲ τὰ χέρια σταυρωμένα ἐπὶ τοῦ στήθους.

Ἡ διανοητικὴ ἀκμὴ ἢ ὁ ψυχικὸς κάματος, ποῦ ἐνεφώλευε ἀπὸ τὸ ὀξυκόρυφον διάδημα, ἀνεβίβαζεν ἀλληλοδιαδόχως αἱ τὰς σκέψεις τῶν ὑπκόων μέχρι τοῦ θόλου τῆς Ἀγίας Σοφίας ἢ τὰς ἡνάγκαζε νὰ ἔρπουν εἰς τὰς ἀμμώδεις κατὰκόμβας τῆς Ἀλεξανδρείας. Διὰ τοῦτο εἰς τὴν βυζαντινὴν κοινωνίαν, αἱ ἐνθροπιστικαὶ ἰδέαι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ριζώσουν τελειωτικῶς, ὡς αἱ ἰδέαι αὐταὶ ἐρρυθμίζοντο ἀπὸ τὸ Παλάτιον καὶ μία διανοητικὴ τοῦ θεανθρώπου τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἦτο δυνατόν νὰ φέρῃ εἰς τὰ ἦθη, τὰ ἔθιμα καὶ εἰς τὴν πίστιν ἀκόμη, ἀνατροπὰς μεγαλειτέρας ἀπὸ μίαν περσικὴν εἰσβολήν. Ἡ αὐτὴ παρὰ τὴν ἰσχυρὰν χαρακτηρίζει καὶ τὰς σκέψεις, ποὺς τρόπους τοῦ ζῆν καὶ τὸ εἶδος ἀκόμη τῆς περιβολῆς τῶν ὑπκόων τῆς Ἀγιοσύνης τοῦ, αἱ δὲ μεταβολαὶ αὐταὶ, αἱ τὸσον ριζικαί, ἐκτυλίσσονται πολλὰς ἐντὸς ἐλαχίστου διαστήματος. Εἰρήνη ἢ Κομνηνὴ, θέλουσα νὰ συγκρατήσῃ τὸν τοκετὸν της, ἀναστατώνει τὸ Παλάτιον, τὸ ὁποῖον πιστεύει ὅτι τὸ ἔμβρυον δὲν θὰ ἐξέλθῃ εἰς τὴν ὥραν, ἐπειδὴ ἡ βασιλεῖα της τὸ διέταξε διὰ μαγανιστρῶν, νὰ ἀναμένῃ τὸν πατέρα τοῦ Ἀλεξίου ἀπουσιάζοντα εἰς τὴν ἡμέραν περνοῦν, αἱ αὐλικαὶ ἀποδίδουν τὴν βραδυτῆτα τοῦ τοκετοῦ εἰς τοὺς μυστηριώδεις σταυροὺς ποῦ διέγραψεν ἡ Βασίλισσα ἐπὶ τῆς κοιλίας της. Ἡ ἀπελπισία καταλαμβάλλει τὸ ἀρχοντολόγιον μὲ τὰ πρῶτα συμπτώματα. Καὶ πῶς θὰ ἀνέξῃ εἰς τὰς δούνας τοῦ τοκετοῦ, ἂν ὁ σύζυγος βραδύνῃ νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὴν πρωτεύουσαν; ἐρωτοῦν περίτρομοι εἰς τὰ τρίλινα αἱ ἀρχόντισσαι. Τὸ κοριτσάκι τὸ ὁποῖον ἐγεννήθη ἔχει ἀρὰς ἐν τὰς περιωρισμένας ἀντιλήψεις τῆς μητρὸς του; Ἡ δυναστεία τῶν Κομνηνῶν μετέβαλεν ἤδη τὴν ὄψιν τῆς κοινωνίας. Ἄλλην ἀνατροπὴν ἐλάμβανε μία πριγκίπισσα ἐπὶ Νικηφόρου Βοτανειάτου καὶ ἄλλην ἐπὶ τοῦ διαδόχου τοῦ Ἀλεξίου. Διὰ τοῦτο ἡ κόρη τοῦ τελευταίου παρουσιάζεται εἰς τὴν ἱστορίαν ὡς συγγραφεὺς θαυμασίου ἱστορικοῦ ἔργου, καὶ ἡ Ἄννα Κομνηνὴ, τὸ κοριτσάκι τῆς αὐτοκρατείας Εἰρήνης, ἀποδεικνύεται, γύρω ἀπὸ ἕνα κύκλον λογιῶν καὶ καλλιτεχνῶν, ἡ Χρυστίνη τῆς Σουηδίας τοῦ αἰῶνος της.

Τὸ ἱερὸν Παλάτιον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἡ Αὐγουστα περιέφερε τὴν μεγαλειώδη πλῆξιν τῆς παντοδυναμίας της, ἦτο φρούριον πολυθόρυβον, ἀπὸ τὰς ἐπάλλξεις τοῦ ὁποίου ἐκυπτον βαρβαρόφωνοι γίγαντες, γερμανοὶ καὶ δανοὶ μισθοφόροι. Ἐνα πλῆθος μορῶν μεγάρων ἀπὸ μάρμαρα καὶ λίθους, μὲ στέγας θολωτὰς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἐπικοινωνούντων διὰ τῶν «διαβατικῶν», ἀπὸ τῶν πολυτελῶν διαδρόμων μὲ στοάς, ἀγάλματα καὶ μαρμαρινὰ εἰσόδους. Οἱ διάδρομοι αὐτοὶ, ἐφωτίζοντο πολλάκις ἀπὸ παράθυρα τρίλοβα καὶ δίλοβα, μακρὰ καὶ στενὰ κομψοτεχνήματα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, ὅπου ἡ βυζαντινὴ γλυπτικὴ εἶχε στήσει ἐλαφροὺς ἐλικοειδεῖς κιονίσκους ἀπὸ ρόδινον ἢ πράσινον μάρμαρον, καὶ ὁπόθεν οἱ ἀντιπαρερχόμενοι αὐλικοὶ ἠδύναντο νὰ περιφέρουν

τὸ βλέμμα των εἰς τὸ κυανοῦν πανόραμα τῆς Προποντίδος ἐκυκλοφόρου, ἀναμείνοντες διαταγὰς, οἱ Σχολάριοι, οἱ καλλιεῖς νεανίαι τῆς ἀνακτορικῆς φρουρᾶς, μετὰ τὰ γαλανὰ δια καὶ φορέματα, ποῦ ἔφερον εἰς τὸ στήθος καὶ τὴν ράχιν φασμένους λέοντας λευκοῦς.

Θαυμάσιοι τρίκλινοι, ὁ Μαργαρίτης, ὁ τῆς Πορφύρας Μουσικός, ὁ Χρυσوترίκλινος, αἱ ὀνομασίαι τῶν ὁποίων καὶ ναὶ λέγουν περισσότερα ἀπὸ τὴν τελειότεραν ἐπιγραφὴν, πρὶν ὄντο ἀπὸ τὴν πυρίνην ἀνταύγειαν τῶν μωσαϊκῶν ποῦ λυπτον τοὺς τοίχους, ἱστορημένους μετὰ ἀγίους, αὐτοκρατορικοῦ πρόσωπα, πουλιά, ἄνθη, καρπούς. Πρωτοσπαθάριοι μετὰ ἀμφιμον ἐν εἶδει πελέκεως λόγχην καὶ Σπαθάριοι μετὰ ἑξίφη μαχόμενοι ἐκεῖ καὶ ἐφρούρου ἀκίνητοι. Τὰ τρίκλινα αὐτὰ ἴσταντο εἰς ὅλα τὰ διαμερίσματα τοῦ Παλατίου, στηριζόμενα ἐπὶ γωνίαις εἰς μεγάλας καμπύλας τόξων βυθιζομένων εἰς τὴν γῆν, ἔγκαταλείψεως καὶ φρίκης, ὅπου ἐστέναζον σύρνοντας τὰ δεξιὰ καὶ ἀριστερά των οἱ πολιτικοὶ κατάδικοι, ρευστοποιούμενοι εἰς τὴν μαρμαρυγὴν τῶν λάκκων. Ἐπάνω ὅμως ἐωρτάζοντο αἱ ὀνειρώδεις ἐκεῖναι ὑποδοχαὶ τῆς βυζαντινῆς αὐλῆς, καὶ οἱ αὐλικοὶ μετὰ διακρίσεως ἀμφιέσεις των, ποῦ εἶχον τὸ χρῶμα τοῦ ἄνθους, ὁδοῖας καὶ τὸ χρῶμα τοῦ ἄνθους τῆς κερασέας, πατοῦντες ἐδαφος στρωμένον μετὰ πολυτίμους τάπητας περσικοῦς, ἢ ὅπως νὰ παραστοῦν εἰς τὴν «Πρόκυψιν» τῶν Βασιλέων. Τότε οἱ Χρυσῶν δύο μεγαλειτέρων ναῶν τῆς Χριστιανωσύνης, οἱ Ἅγιοι καὶ οἱ Ἀποστολῆται, ἔφαλλον εἰς τὸ γλυκὺ ἀνατολικὸν μετὰ τὸ ὑπέροχον «Ἀνατεῖλατε», καὶ οἱ λευκοφοροῦντες εὐνοῦχοι νοιγοντὰ τὰ χρυσὰ καταπέτασματὰ ποῦ ἐκάλυπτον τὸ θεωρεῖν διὰ νὰ ἐμφανισθοῦν ἐν μέσῳ τῶν ἀλαλγῶν τῶν ὁργάνων, λαμπρότης τῶν κανδηλῶν καὶ λαμπάδων καὶ τοῦ ὁπαλίνου φους τῶν θυμιαμάτων, ἀκίνητοι, ὡς ἤρμοζεν εἰς ὑπάρξεις διακοσμητικὰς εἰς τὸν φωτισμένον, οἱ δύο Κοσμοκράτορες.

Αἰθουσαι μετὰ θρόνους χρυσοῦς καὶ αἰθουσαι μετὰ τράπεζας χρυσᾶς, συνεκινῶνται μετὰ τὸ δίκτυον τῶν διαδρόμων διὰ τῶν λῶνων ἀπὸ σφυρήλατον ἄργυρον ἢ ἀπὸ ἀνάγλυφον ἐλεφαντίνου, θησαυροὶ, τοὺς ὁποίους ἐφρούρουν τάγματα ὁλόκληρα τῶν μισθοφόρων, μεταξὺ τῶν ὁποίων διεκρίνοντο οἱ Βαρδάρηται, ραβδοῦχοι, ποῦ ὠμιλοῦσαν περσικὰ καὶ ἔφερον κάλυμα κίτρινον καὶ κόκκινα φορέματα. Καὶ μέσα εἰς ὅλον αὐτὸν ὀνειρώδη κόσμον, ἐκουράζοντο εἰς ἓνα διαρκές πῆγαινε καὶ οἱ εὐνοῦχοι, ρίπτοντες βλέμμα ὑπεροπτικὸν εἰς τοὺς ἐκατέρωθεν ἀντιπαλάμους, ποῦ ἐπὶ ἐβδομάδας ἐκλιπαροῦντες μίαν αὐτοκρατορικὴν ἀκρόασιν, συνωθοῦντο οἱ μεγιστάνες, ὑψούμενοι «ἐπὶ τὰς κροὶς δακτύλους», διὰ νὰ τοὺς ἴδωσιν καὶ νὰ τοὺς καλέσωσιν.

Τὰ παλάτια αὐτά, διὰ τὴν ἀνέγερσιν τῶν ὁποίων ἐσπαρτοῦν ἦσαν κατὰ διαφόρους αἰῶνας τὰ εἰσodήματα ὁλοκλήρων ἐπὶ χιῶν, ἐφωτίζοντο τὴν νύκτα ἀπὸ τῆς ἡμερον ἀνταύγειαν τῶν ἑλαίου λαμπτήρων, ὅπισθεν δὲ τῶν μικρῶν παραθύρων, ἰδιαίτερον διαμερισμάτων τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας,

ἀρρυθμισμένων μετὰ ὅλας τὰς δυνατὰς ἀναπαύσεις, περιεφέροντο οἱ Βασιλεῖς, μετὰ τὰς ἐμβάδας καὶ τοὺς κοιτωνίτας των, μαρμάρων τοῦ ἐπισήμου πρωτοκόλλου, δυνάμενοι νὰ ροφοῦν τὸ ζεστό πρὸς τὸ σκάκι, τὸ ὁποῖον, εἰσαχθέν ἀπὸ τὴν Περσίαν, ἦτο τότε ὅ,τι ἡμερον τὰ παιγνιόχαρτα. Οὕτε τὰ ἀριστοκρατικὰ λαγωνικά, οὕτε οἱ πύθηκοι, οὕτε οἱ παπαγάλοι ἔλειπον ἀπὸ τὰ ἰδιαίτερα αὐτὰ διαμερίσματα, καὶ ἡ Ἰνδικὴ ἐφρόντιζε νὰ ἐφοδιάζῃ τακτικὰ τὰ κλουβιά τῶν πριγκηπισσῶν καὶ τῶν μεγάλων κυριῶν μετὰ πτηνὰ ἐξωτικῶν πτερωμάτων καὶ τερπνῶν κελαϊδισμῶν. Χρυσὰ καὶ ἀργυρὰ πολυκάνδηλα ἐφώτιζον, εἰς ὀλίγην ἀπὸ τῶν διαμερισμάτων αὐτῶν ἀπόστασιν, ἐκκλησίας εὐκτήρια, μουσεῖα ὁλόκληρα, ὅπου ἡ εὐσέβεια τῶν Βασιλισσῶν εἶχε συγκεντρώσει ἀπὸ τὰ πέρατα τῆς αὐτοκρατορίας ὅλα τὰ κειμήλια τῆς πίστεως καὶ τῆς τέχνης. Καὶ πρὸς ὅλας τὰς διευθύνσεις τοῦ ἀχανοῦς αὐτοῦ φρουρίου κατενεμόντο κῆποι, στέρναι, ἡλιακά, ἀποθήκαι ὡτᾶ δωματῖα, ὅπου ἀποθηκεύοντο πίθοι πλήρεις χρυσῶν, νομισμάτων, περιέχοντες τὰς οἰκονομίας τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας, ἀπειρία οἰκοδομῶν διαφόρων σχημάτων καὶ ὕλικῶν, τοῦ ὅλοι μαζί ἀπετέλουν τὸν αὐτοκρατορικὸν λαβύρινθον, ἔνθα ἐπισκέπτης ἐχάνετο, ἂν δὲν ἐφρόντιζε νὰ λάβῃ ἀπὸ τὸν Πατρίαν, ὃν πυλῶν ποῦ ἔσειε διαρκῶς τὰ κλειδιά τοῦ Παλατίου, ἓνα ὁδηγόν, διὰ νὰ τὸν μῆσῃ εἰς τὰ θαυμάσια τῆς διαμονῆς τῶν Βασιλέων τῆς Ἀνατολῆς.

Ὅταν δὲ κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας τῆς αὐτοκρατορίας αὐτῆς μετεφέρθη εἰς τὴν ἀριστοκρατικὴν συνοικίαν τοῦ Κωνσταντινουπόλεως, παρὰ τὸν μυθὸν τοῦ Κερατίου, ὅπου βλαστάνουν τὰ μεγάλα καὶ δροσερὰ βλάχνα, τὸ Παλάτιον τῶν Βλαχερνῶν, εἰς τὸ ὁποῖον αἱ ποιητικαὶ πτερίδες ἔδωκαν τὸ ὄνομα των, ἀνέπτυξεν εἰς τοὺς ἁλλεπαλλήλους ὁρόφους τοῦ παρομοίαν πρὸς τὴν παλαιὰν λαμπρότητα. Ἀπὸ τοῦς ὁρόφους αὐτοῦς εἶδον οἱ αὐλικοὶ τῶν Ἀγγέλων, μετὰ πρόσωπα ὡχρά, τὰ σιδηρόφρακτα στίφη τῶν ἑταυροφόρων νὰ περισφίγγουν τὰ τεῖχη, καὶ οἱ ὁροφιοὶ αὐτοὶ ἀντήχησαν ἀπὸ τὸ σπᾶσιμο τῶν πολυχρῶμων ὑελωμάτων τῶν παραθύρων των, ὅταν τὸ τηλεβόλον τοῦ Μωάμεθ, κλονίζον τὴν ἐπιτομήν, ἐφύτευε βρυχώμενον τοὺς λιθίνους ὅλους τοῦ αἰῶνος εἰς τὰ γειτονεύοντα τεῖχη. Τὸ Παλάτιον Constantini, παλάτιον τοῦ ὁποῖου αἱ ἄλλοτε ψηφιδῶται αὐλαὶ καὶ οἱ μαρμαρίνοι διάδρομοι ἀντήχουν τὸ μουσικὸν κελάρισμα τοῦ νεροῦ, ποῦ ἔρρεεν εἰς κοίτην ἀπὸ ἀλάβαστρον, ἐν μέσῳ ἀνθισμένων ροδῶν, ἦτο ὑπερῶς ὕψηλον τετράγωνον οἰκοδόμημα μετὰ τρεῖς ὑπερκειμένους ἀχαιεῖς στοάς, φιλοτεχνούσας εἰς τὰς μνημειώδεις προσόψεις του, τὴν δαντέλλαν βυζαντινῶν τόξων. Τὸ πανόραμα τοῦ Παλατίου τῶν Βλαχερνῶν ἐνεῖχε κάτι τὸ πλέον ἐπιβλητικὸν ἀπὸ τῆς ἐξωτερικῆς παράστασιν τοῦ Παλατίου τῶν Δογῶν, ὡς νὰ ἡρμήνευε τὴν ἰδέαν τῆς ἀκλονήτου διαρκείας μιᾶς μυστηριώδους δυνάμεως, ἥτις κατῴκει ἐν αὐτῷ, ἀφοῦ ἄλλως τε τὸ Παλάτιον τῆς

Ἐνετίας ἐδέχετο ἓνα ἐστεμμένον ἔμπορον μὲ παροδικὸν ἀξίαν ἐν ᾧ τὸ Παλάτιον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἦτο ἡ διαμονὴ τοῦ Αἰωνίου Αὐτοκράτορος, τοῦ διαδόσαντος τὰ φῶτα τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἡμερότητος εἰς τὴν Ἀνατολήν, τὸν Βορρᾶν καὶ τὴν Δύσιν, ἄνευ οὐδεμιᾶς διακοπῆς, ὅλην τὴν διάρκειαν χιλιῶν καὶ ἑκατὸν ἐτῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΑ ΣΥΝΟΙΚΕΣΙΑ — Η ΠΟΔΟΧΗ ΤΗΣ ΝΥΜΦΗΣ — ΤΟ ΣΤΕΦΗΜΟΝ — ΠΕΡΙΕΡΓΟΙ ΓΑΜΟΙ

I

Τὰ αὐτοκρατορικὰ συνοικέσια ἐγίνοντο παρὰ πρέσβειων, οἱ ποῖοι ἦσαν συνήθως πιστοὶ φίλοι τοῦ Βασιλέως, ἀποστελλόμενοι εἰς τὴν αὐλήν τῆς νύμφης ἢ τοῦ γαμβροῦ, διὰ τὰς λεπτομερείας τοῦ προικοσυμφώνου.

Τὰ συνοικέσια αὐτὰ, τὰ ὁποῖα ποτὲ σχεδὸν δὲν εἶχον αἰσθητικὸν χαρακτῆρα, ἀφ' οὗ οὔτε ὁ γαμβρὸς οὔτε ἡ νύμφη κατάρθωναν ν' ἀντικρύσῃ ὁ εἰς τὸν ἄλλον, ἀπέβλεπον μᾶλλον εἰς πολιτικούς ὑπολογισμούς. Κάποτε ὅμως καὶ τὸ συμφέρον τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ταμείου, προκειμένου περὶ τῆς προικὸς τῆς ἐπιδόξου νύμφης, ἀπετέλει διὰ τὸν πρέσβυν λεπτότατον ζήτημα, τὸ ὅποιον ἀνελάμβανε νὰ φέρῃ εἰς πέρας εὐτυχὲς ἢ διαλεκτικῆς τοῦ εὐστροφία. Αὕτη εὐρίσκετο πολλάκις πρὸ δοκιμασίας, διότι ὁ πενθερός, ὅπως πάντοτε, ἤθελε μὲν νὰ συγγενεύσῃ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, ἐφαίνετο ὅμως φειδωλὸς εἰς τὴν καταβολὴν προικὸς ἢ καὶ ἀντέτασεν ἄρνησιν, ὡς συνέβη μεταξὺ τοῦ Γεωργίου Βραντζῆ καὶ τοῦ ρηγὸς τῆς Ἰβηρίας, ὅταν ὁ πρῶτος ἦλθε νὰ ζητήσῃ τὴν θυγατέρα του ὡς σύζυγον διὰ τὸν Κωνσταντῖνον Παλαιολόγον.

— Δὲν εἶνε συνήθειά μας νὰ δίδουν χρήματα αἱ γυναῖκες εἰς τοὺς ἄνδρας ποὺ πρόκειται νὰ στεφανωθοῦν, εἶπεν ὁ ρῆξ, ἀλλ' οἱ ἄνδρες πρὸς τὰς γυναῖκας.

— Οὐδέποτε ἤκουσα τοιούτου εἶδους συνήθειαν καὶ νόμον, ὅπως μοῦ τὸν διατυπώνει ἡ Μεγαλειότης σου, ἀπήντησεν ὁ πονηρὸς βυζαντινὸς διπλωμάτης, τοῦ ὁποῖου φαντάζεται κανεὶς καὶ τὸν ἐκφραστικὸν μορφασμὸν ποὺ θὰ συνώδευε τὴν παρατήρησιν αὐτήν.

Τότε ὁ ρῆξ τῆς Ἰβηρίας, βασιλεῖου τοῦ ὁποῖου μαζί με τὴν Ἀρμενίαν καὶ τὰς ἄλλας χώρας τοῦ Καυκάσου, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ, εἶχεν ἀνοίξει ὅλας τὰς εἰσόδους του εἰς τὸ ἐκπολιτιστικὸν ρεῦμα τοῦ βυζαντίου, ἤρχισε νὰ συζητῇ μαζί του περὶ γυναικὸς ἐν γένει, καὶ νὰ τοῦ ὁμιλῇ περὶ τῶν ἐθίμων, ὅσον ἀφορᾷ τὰς γυναῖκας τῶν Κινέζων, τῶν Βακτρίων, τῶν Χαλδαίων καὶ ἄλλων λαῶν, μὴ παραλείπων ν' ἀναφέρῃ καὶ τὰς Ἀμαζόνας τῆς ἀρχαιότητος. Ἡ σκηνὴ αὕτη μᾶς μεταφέρει ἀσυναίσθητως ἀπὸ τὰ Ἀνάκτορα τοῦ ρηγὸς τῆς Ἰβηρίας εἰς τὸ Ἱερὸν Παλάτιον τοῦ Βυζαντίου, ὅπου παρόμοιοι διεξήγοντο συζητήσεις καὶ καταδεικνύει πόση συγγένεια ζωῆς ὑπῆρχε μεταξὺ πολλῶν ἐκ τῶν τότε αὐλῶν, αἱ ὁποῖαι ἦντλουν τὴν μόρφωσιν

κίας, διὰ τὰ ἡδύνουν ταῦτα τὴν διαβίωσιν μεταξὺ τοῦ ἑαυτοῦ καὶ πολλὰκις δὲ καὶ ἐχθρικοῦ πρὸς αὐτὰς συγγενολογίου τοῦ ἑαυτοῦ των. Τὰ περισσότερα ἐξ αὐτῶν τῶν προσώπων ἐπέστρεψαν μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῆς νύμφης, εἰς τὴν πόλιν, ἀπὸ τῆς ὁποίας εἶχον ἐκκινήσει, καὶ διηγοῦντο βεβαίως εἰς τοὺς γονεῖς ἀπλήστους νὰ μάθουν νέα ἀπὸ τὴν ξενιτευθεῖσαν κόρην πολλὰ τὰ ἐκπληκτικά διὰ τὴν λαμπρότην αὐλὴν τῆς οἰκίας τῆς νύμφης. Ὀλίγοι μόνον ἐκ τῶν συνοδῶν, ἰδίως γυναῖκες, παρέμειναν πλησίον τῆς Βασιλίσσης. Ἄλλ' ὥς φαίνεται ἤρκει ὁ καιρὸς μικρὰς εἰς τὴν ἑλληνικὴν αὐλὴν διατριβῆς τῶν συμπατριῶν τῆς νύμφης, ὅπως οὗτοι, ἐπιστρέφοντες εἰς τὴν χώραν αὐτῶν μεταδίδουσιν ἐκεῖ ἰδέας καὶ συνηθείας, τὰς ὁποίας δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μεταβιβάσῃ τότε κανὲν ἄλλο μέσον. Δὲν χρῆζει δὲ δεῖξεως, κατ' ἀντίστροφον λόγον, ἢ βεβαιότητος, ὅτι αἱ διὰ τὴν ἑλληνίδες πριγκήπισσαι, ὅσαι ἐξαπεστάλησαν, ἕνεκα πολλῶν πάντοτε λόγων, πρὸς τὰς σλαβικάς, γερμανικάς, ἰταλικὰς, μουσουλμανικάς αὐλὰς—ἢ πριγκήπισσα τοῦ μακεδονικοῦ—θεοφανὸς ἐγένετο σύζυγος τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας θωνος τοῦ Β', ἢ ἀδελφῆς τῆς Ἀννα, συνεζεύχθη τὸν Μέγαν Καὶ τῆς Μοσχοβίας Βλαδίμηρον κλπ.—, διὰ τῆς ἀναστροφῆς τῶν καὶ τῶν συνοδῶν τῶν πρὸς τὸ νέον περιβάλλον, ὅπου ἐκφυτεύοντο, θὰ ἐσκόρπιζον γύρω τῶν πολλὰ κακὰ δαιμόνια, ὅποιων θὰ ἔσπευδον οἱ ξένοι νὰ ἐπωφεληθοῦν, χάρις καὶ εἰς σπινωτέραν ἐπικοινωνίαν τὴν δημιουργουμένην πάντοτε μετὰ τοῦ Βυζαντίου καὶ τῆς χώρας, ὅπου ἐνεθρονίζετο ὡς Τσαρὶν Ρήγισσα, Δόγισσα ἢ Σουλτάνα, ἢ ἑλληνικὴ ὑψηλότης.

Διὰ τοῦτο βλέπομεν γύρω ἀπὸ αὐτὴν νὰ καταφεύγουν παντοιοτρόπως νὰ ὑποστηρίζωνται οἱ Ἕλληνες τεχνίται, καὶ τῶν καὶ λόγοι. Ἀντιθέτως πάλιν, ὅταν εἰς τὴν Κωνσταντινὴν πόλιν ἐνεθρονίζοντο Βασιλίσσαι ξενικῆς καταγωγῆς, ἐν τῇ πτώσει μάλιστα καθ' ἣν θὰ ἤρχοντο αὐταὶ ἀπὸ ἀξιόλογα κέρδη, εἰσηγον καὶ κανὲν νέον φαγητόν, κάποιο νέου εἶδους κτένισμα, ἀγνώστους λεπτομερείας εἰς τὴν ἀμφίεσιν. Βραδύτερον, πρὸς κήπισσαι τῆς Δύσεως, εἰσάγουν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἀριστοκρασίαν μερικάς ἀθλητικὰς διασκεδάσεις, εἰς τὰς ὁποίας ἡρέσκοντο οἱ ὑποτελεῖς τῶν γονέων τῶν βαρῶν. Αὐτὸ συνέβη καὶ μετὰ ἰταλοὺς εὐπατρίδας, οἵτινες ἔρχονται εἰς τὴν Κωνσταντινὴν πόλιν, διὰ νὰ ἐπισκεφθοῦν καὶ κάτι νὰ τσιμπήσουν ἀπὸ τὴν συντριπτικῇ τῇ Βυζαντίου τῆς Σαβοΐας. Αὐτοὶ διδάσκουν εὐγενεῖς τοῦ Βυζαντίου τί εἶνε οἱ ἀγῶνες τῶν ἵπποτῶν εἰς τὴν Δύσιν, τὴν Τζουστρίαν καὶ τὰ Τορνεαμέντα—ἀγῶνας ἐπιδείκνυντο ἀνδρείας καὶ ἀγῶνας μέχρι θανάτου—εἶδος μονομαχιῶν, νεύρισμα ὁ ὁποῖος ξετρελλαίνει τοὺς ἐφήβους, ὅσοι μὲν νεύρισμα σὺρουν τὰ μυτερά των σανδάλια εἰς τὰ πολύχρωμα μαρμαρα τῶν διαδρόμων τοῦ Παλατίου τῶν Βλαχερνῶν, παλλὰς, ἀπὸ τὰ ὁποία οἱ Κομνηνοὶ ἐξέλεγον τοὺς ἀπληκτικῶς πολεμικάς, ποὺ ἐνεπνέοντο ἀπὸ τὸ ριψοκίνδυνον πνεύμα τῶν ἵπποτῶν περιπετειῶν τῆς Σταυροφορικῆς Ἐποποιίας.

Ἡδὲ ἐφθασεν ἡ ἡμέρα κατὰ τὴν ὁποίαν πρόκειται νὰ στεφῶσιν οἱ Βασιλεῖς. Ὅλοι τρέχουν ἀπὸ τῆς προτερείας νὰ ἐξαφαισίσουν μίαν θέσιν εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν, ὅπου ἔχει κατασκευασθῇ ἐκ ξύλου μικρὸς οἰκίσκος περιβαλλόμενος ἀπὸ ἐρυθρὰ μεταξωτά. Ὁ οἰκίσκος αὐτὸς συνέχεται μὲ μίαν ἐξέδραν ψηλὴν, καὶ αὐτὴν ἀπὸ ξύλου, ἀφανῆ κάτω ἀπὸ τὰ ἐρυθρὰ μεταξωτά ἐπικαλύμματα. Ἐπ' αὐτῆς ἔχουν στηθῇ θρόνοι χρυσοῖ, ἰσάριθμοι πρὸς τοὺς ἐστεμμένους, ὅσοι θὰ παρευρεθοῦν εἰς τὴν τελετὴν, καὶ οἱ θρόνοι αὐτοὶ στηρίζονται ἐπὶ τεσσάρων ἢ καὶ πέντε αθμίδων.

Τὰ ἀπειράριθμα πολυκάνδηλα τῆς Ἀγίας Σοφίας καὶ αἱ ἀνδῆλαι αἱ μιμούμεναι πλοῖα, καρπούς, ἱερὰ σχήματα, ἀνάπτουν ἀνταστικὰς πυρκαϊὰς ἐπάνω εἰς τὰ πολύχρωμα ἐπὶ χρυσοῦ βάσεις μωσαϊκά, ὅσα ἐπιστρώνουν τὰς κόγχας καὶ τὰς στοὰς τοῦ ὁδοῦ τοῦ ἱεροῦ τῆς χριστιανωσύνης. Ἀστραποβολεῖ ὁ ναὸς τῆς Σοφίας τοῦ Θεοῦ, μὲ τὰ σπάνια μάρμαρα—κίονας πρασίνας, ὡκεανούς, μελιχρόους, ἐρυθρούς, μέλανας, ἀλαβαστρώδεις—μὲ ὁ ἐξ ἀργύρου τέμπλον καὶ τὴν μυθικοῦ πλούτου ἁγίαν Τράπεζαν, τὴν στιγμὴν καθ' ἣν ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης εὐλογεῖ τὸ λῆθος ἀπὸ τῆς ὥρας πύλης, καὶ χορὸς ἀπὸ ἀνδρας, γυναῖκες καὶ παιδιὰ, μέλπει τοὺς θαυμασίους ψαλμοὺς τῶν ἐκκλησιαστικῶν ποιητῶν τῆς ἀνατολῆς, μὲ τὴν ποικιλίαν ποῦ δημιουργεῖ ἡ ἀναλλογὴ τῆς πολυφωνίας, τῆς διφωνίας καὶ τοῦ μόνου ἁσματος.

Τὰ σαλίσματα, οἱ ψαλμωδούμενοι χαιρετισμοὶ τῶν φατριῶν καὶ ὁ ἀλαλαγμὸς τοῦ ἐξωθεν συνωστισμένου ὄχλου, ἀγγέλλουν ἡν προσέγγισιν τῆς αὐτοκρατορικῆς πομπῆς, ἡ ὁποία εἰσερχομένη βραδέως εἰς τὸν ναόν, μέσα εἰς ὅλην τὴν ἐπιδείξιν τῶν λατρῶν τῶν ὑψηλῶν περοφόρων ριπιδίων, τῶν σταυρῶν, τῶν ἐπὶ ψηλοῦ κοντοῦ φανῶν, τῶν ἐξαπτερύγων, τῶν σημαίων, τῶν περικλυτῶν δοράτων τῶν σωματοφυλάκων καὶ τοῦ χειμάρρου τῶν λαμπάδων, τὰ ὁποῖα ὅλα μαζί τὴν περιβάλλουν ὡς μία πλημυρὰ φωτὸς καὶ δόξης, διευθύνεται, βραδέως πάντοτε βαίνουσα, εἰς τὸν ἐρυθρὸν οἰκίσκον. Ἐκεῖ ἐνδύουν τὸν μέλλοντα νὰ στεφθῇ Βασιλεὺς καὶ τὴν μηστήν του, μὲ τὰ διάσημα τοῦ εἰοῦ ἀξιώματος.

Εἰς ἐκείνον φοροῦν τὸν σάκκον καὶ ἐπιρρίπτουν ἐπὶ τῶν ὤμων τοῦ τὴν πορφύραν. Ἀφ' οὗ δὲ καὶ εἰς τὴν συνοδὸν τοῦ κομμοῦσιν τὴν βασιλικὴν στολὴν μὲ τὰ μεγάλα πολύχρωμα τετράγωνα, κοσμοῦσι τὰς κεφαλὰς ἀμφοτέρων μὲ στέφανον χρυσοῦν, ἀπὸ φύλλα καὶ ἄνθη. Ὅλα αὐτὰ ἔχουν καθαγιασθῇ προηγουμένως δι' εὐλογίαν τῶν παρόντων ἀρχιερέων.

Ὅταν τελειώσῃ ἡ ἀμφίεσις τῶν ἐπιδόξων, ἐξέρχονται οἱ Βασιλεῖς τοῦ οἰκίσκου, καὶ διὰ τῶν βαθμίδων τῆς ἐξέδρας φθάνουν εἰς τοὺς θρόνους των. Εἰς τὸ μέρος αὐτὸ τοποθετοῦνται ἀκίνητοι εἰς χρυσὰ εἶδωλα. Ἄν ὁ μέλλων νὰ χρισθῇ ἔχῃ ἐστεμμένον πατέρα καὶ μητέρα συμβασιλεύοντας, τότε αὐτοί, παριστάμενοι εἰς

τὴν τελετὴν, φέρουν ἐπὶ κεφαλῇς τὰ σφαιροειδῆ αὐτοκρατορικά των διαδήματα. Ἡ μητέρα μάλιστα κρατεῖ εἰς τὴν δεξιάν σκῆπτρον χρυσοῦν μὲ μαργαριτάρια καὶ πολυτίμους λίθους. Ἄν συμπίπτῃ νὰ εἶνε χιῆρα, τότε δὲν φορεῖ πλέον χρυσότευκτα φορέματα. Δὲν ἐγκαταλείπει ὅμως οὔτε τὸ στέμμα, οὔτε τὸ σκῆπτρον.

Ἡ λειτουργία, ἡ μεγαλοπρεπὴς καὶ ἀτελεύτητος λειτουργία τοῦ Χρυσοστόμου, ἤρχισε, καὶ αἱ γενεοφόροι μορφαὶ τῶν Ἀρστανικῶν αἰώνων καὶ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, ὁ Μητροπολίτης Χαλκηδόνος, μεταποτιζόνται μέσα εἰς καπνοὺς θυμιαμάτων περὶ τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν καὶ προτοῦ ὁ πανηγυρικός ὕμνος τοῦ «Ἀ-ρῶμης ἐξέρχεται ἀπὸ τὴν Βασιλικὴν Πύλην τοῦ ἱεροῦ, ἀκολου-θοῦμενος ἀπὸ τοὺς ἐπιφανεστέρους ἄρχοντας τῆς ἐκκλησίας, ποὺ φέρουν ὅλοι τὰς ποντιφικὰς στολὰς τῶν. Ὁ Παναγιώτατος ἀναβαίνει εἰς τὸν ἄμβωνα, ἀπ' οὗ προηγουμένως ἀποστείλῃ τοὺς ἄρχοντας τῆς ἐκκλησίας, ὅπως προσκალῶνται καὶ τὸν στεφθεσόμενον νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ ἐκεῖ ἐπάνω.

Ὁ ὑποψήφιος Βασιλεὺς ἐγείρεται ἀπὸ τοῦ θρόνου τοῦ καὶ ἀκολουθοῦμενος ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἄρρενας Βασιλεῖς, ἂν ὑπάρ-χουν τοιοῦτοι, κατευθύνεται βραδέως εἰς τὸν ἄμβωνα. Ἡ στιγμὴ εἶνε ἀπεριγράπτου μεγαλοπρεπείας, καὶ, ὡς λέγει ὁ Καντακουζηνός, «σιωπὴ δὲ βαθεῖα καὶ ἀταραξία τοῦ πλῆθος κατέχει πάν». Τότε ἀφίενουν τοὺς θρόνους τῶν καὶ αἱ Βασιλίσσαι, καὶ μένουν πρὸ αὐτῶν ἀκίνητοι καὶ ὄρθαι, ἐφ' ὅσον διαρκεῖ ἡ τελετὴ τοῦ χρίσματος τοῦ νέου Βασιλέως καὶ ἡ μετὰ ταῦτα ἀκολουθοῦσα ὑπ' αὐτοῦ στέψις τῆς νέας Βασιλίσσης.

Ἡδὲ, ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ ἄμβωνος, προκύπτει ἡ μορφή τοῦ χριστοῦ Κυρίου. Ὁ Παναγιώτατος λέγει τὰς δεήσεις, ὅσαι ἀνάγονται εἰς τὴν χρίσιν Βασιλέως, ἄλλας μὲν καθ' ἑαυτόν, ἄλλας δὲ εἰς ἐπήκοον πάντων. Ὄταν ὁ Πατριάρχης περατώσῃ τὴν δέησιν, ἀφαίρει τὸν ἀπὸ ἀνθὲ καὶ φύλλα χρυσοῦν στέφανον, ὃν ἐφέ-ρεν ὁ μέλλων νὰ χρισθῇ, πάραυτα δὲ καὶ ὅλοι οἱ εὐρισκόμενοι ἐντὸς τοῦ ναοῦ, ἀπὸ τῶν Βασιλέων καὶ Βασιλισσῶν, μὲχρι τῶν ἄρχοντων, ἀρχοντισσῶν, κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, ἀποκαλύπτονται, ἂν ὦ τὴν ἰδίαν ὥραν ὁ ἀνώτατος ἱεράρχης τῆς Ὀρθοδοξίας, μὲ ἅγιον μύρον, χρίει σταυροειδῶς ἐπὶ τῆς κεφαλῇς τοῦ νέου Βασιλέως, ἀναφωνῶν εἰς τὸ τέλος ἐκάστης προφητικῆς χειρονομίας τὴν λέξιν «Ἄγιος», ποὺ τὴν ἐπαναλαμβάνουν οἱ περὶ τὸν ἄμ-βωνα συσπειρωθέντες ἐπίσημοι καὶ κατόπιν ὁ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πλῆθος. Τότε αἱ σημαῖαι καὶ τὰ λάβαρα καὶ τὰ φλάμουλα, ὅλο- κληρον τὸ δάσος αὐτῶν διαχρῶσιν κοντῶν ἀπὸ τῆς κορυφῆς τῶν ὁποίων κρέματα ἕνα τεμάχιον πολυτίμου ὑφάσματος, ὅπου φιλοξενεῖται κεντημένον κάποιο σύμβολον, ἀετός, λέων ἢ γρύψ, καὶ ὅπου χαμαὶ εἰς ἔνδειξιν προσκυνήσεως. Ἡ τελετὴ τοῦ χρίσματος ἐτεριματίσθη. Ἡ προσοχὴ τῶν παρισταμένων στρέφεται τῶρα

πρὸς τὴν βασιλικὴν πύλην τοῦ τέμπλου, ἀπὸ τῆς ὁποίας προβάλλει λιτανεῖα χρυσοφορούντων διακόνων. Αὐτοὶ κρατοῦν καὶ προσ-άγουν ἐν πομπῇ, ἐπὶ δίσκου, τὸ αὐτοκρατορικὸν διάδημα τὸ κα-λυπτόμενον ἄνωθεν μὲ κόκκινον μεταξωτὸν κατάστικτον ἀπὸ μαργαριτάρια.

Ὑπάρχει ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν, καὶ ἂν παρίστατο ἐκεῖ Βασιλεὺς προεστεμμένος, μόνος ὁ Πατριάρχης ἐδικαιούτο νὰ ἐπι-θέσῃ τὸ στέμμα ἐπὶ τῆς κεφαλῇς τοῦ ὑποψηφίου. Ἄλλοτε ὅμως ὁ Βασιλεὺς αὐτός, ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ Πατριάρχου, ἐσήκωναν τὸ στέμμα καὶ τὸ ἐπέθετον ἐπὶ τῆς κεφαλῇς τοῦ νέου Αὐτοκρά-τορος. Ἐν τούτοις ὁ λαὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐνθυμεῖται ὅτι, παρευρεθῆς εἰς παρομοίαν τελετὴν, εἶδε τὸν διάδοχον τοῦ θρόνου νὰ κοσμητῇ μὲ τὸ ἀπαστράπτον ἡμισφαίριον, πρῶτον παρὰ τοῦ Πατριάρχου καὶ ἔπειτα παρὰ τοῦ ἡδὲ Βασιλέως πα-τρός. Ἡ παρατηρούμενη διαφορὰ εἰς τὴν λεπτομέρειαν αὐτὴν θὰ ἐξηγητῶτο βεβαίως ἀπὸ τὴν ἰδιοσυγκρασίαν, τόσον τοῦ συμπαρι-σταμένου Βασιλέως ὅσον καὶ ἀπὸ τὸν ἀπολυταρχικὸν ἢ μὴ χα-ρακτῆρα τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐκκλησίας.

Ὄταν τὸ σφαιρικὸν στέμμα ἐφαρμοσθῇ ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου ἐπὶ τῆς κεφαλῇς τοῦ χρισθέντος καὶ τὰ αἰωρούμενα κατάσειστα ταξιθετηθῶσιν ἐκατέρωθεν τῶν παρεῶν τοῦ ὑπὸ τῶν διακόνων, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως ἀναφωνεῖ τρεῖς τὴν λέξιν «Ἄγιος», διὰ νὰ τὴν ἐπαναλάβουν, ὅπως καὶ κατὰ τὴν ἀναφῶ-νην τοῦ χρίσματος, οἱ περὶ τὸν ἄμβωνα ἐπίσημοι, καὶ ἔπειτα ὁ λαός. Τότε ὁλόκληρον τὸ δάσος τῶν διαχρῶσιν κοντῶν, ἀπὸ τῆς κορυφῆς τῶν ὁποίων αἰωρεῖται ἕνα τεμάχιον πολυτίμου ὑφάσμα-τος, ὅπου φιλοξενεῖται κεντημένον κάποιο σύμβολον, σταυρός, ἄστρον ἢ ρόδον, κλίνουν χαμαὶ εἰς ἔνδειξιν προσκυνήσεως καὶ ἐγγίζουσιν τὴν γῆν.

Μελίθογγοι φωναὶ ἀναβαίνουν ἀπὸ τοὺς χοροὺς καὶ τὸ πο-λυσύνθετον ἀνατολικὸν ᾄσμα των, ποὺ μεταρροιοῦται εἰς τὸ κοῖ-λον τοῦ θόλου, νομίζει κανεὶς ὅτι ἀναδίδεται ἀπὸ τὰ τέσσαρα πελώρια σεραφεῖμ, τὰ ὁποῖα φαίνονται νὰ ἀνέχουν μετέωρον, μὲ τὰς ἐκ μωσαϊκοῦ πτέρυγας των, τὸ τολμηρὸν ἀριστούργημα τῆς Ἰσίδωρειου ἀρχιτεκτονικῆς.

Εἶνε αὐτοὶ οἱ ὕμνοι τῶν ψαλτῶν, ποὺ χαιρετίζουν τὴν νέαν ἀνάρρησιν:

- Δόξα τῷ Θεῷ τῷ ἀναδείξαντίσε Βασιλέα.
- Φυλάξοι σε εἰς πλῆθος χρόνων ἐν τῇ πορφύρᾳ.
- Σὺν ταῖς Αὐγούσταις καὶ τοῖς Πορφυρογεννήτοις.
- Εἰς δόξαν καὶ ἀνέγερσιν τῶν Ρωμαίων.

Καὶ πλῆθος ἄλλο εὐχῶν, τὰς ὁποίας μιᾶ φωνῇ, ὡς τρι-κυμῖαν βοῆς, ἐπανελάμβανεν ἀμέσως ὁ παριστάμενος εἰς τὴν τε-λετὴν λαός.

Καὶ τώρα ὁ χριστὸς Κυρίου κατέρχεται ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος. Ταῦτοχρόνως κάποια κινήσεις σημειοῦται εἰς τὴν ἐξέδραν, ὅπου ἀφῆσαν ἱσταμένους ὀρθὰς, πρὸ τῶν θρόνων των, τὰς Βασιλίσ-σας. Ἐσήμανεν ἡ ἐπίσημος στιγμὴ, καθ' ἣν ἡ μέχρι τοῦδε Δέ-

δευτέρους γάμους τοῦ Βασιλέως Ἰσαακίου μετὰ τῆς οὐγγρίδος πριγκηπίσσης.

Ἐπεὶ δὲ ἐμελλε τὸν γάμον ποιεῖν, λέγει εἰς τὴν Χρονικὴν Συγγραφὴν του, καὶ ὑπῆρχεν οὗτος Βασιλικός, ἀξιόλογα ἔδει γενέσθαι τούτου τὰ ἀναλώματα. Ἐντεῦθεν ἐξ ἀπάσης τῆς Ρωμίων ἐπαρχίας πρόβατά τε καὶ χοῖροι καὶ βόδες συνήγοντο. Ἐπεὶ δὲ πλείω τῶν ἄλλων ἡ Βουλγάρων τρέφει ταῦτα, καὶ πλείω παρὰ ταύτης ἀπαιτοῦντο. Τὸ γλάντι τοῦτο διήρκει ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας. Τραπεζία ἐστρώνοντο εἰς ὅλας τὰς στενωποὺς τοῦ Βυζαντίου καὶ γύρω ἀπὸ αὐτὰ ἤρχετο νὰ ἐνθρονισθῇ ὁλόκληρος ἡ γειτονία. Ἐφιλοτιμοῦντο δὲ αἱ οἰκοκυραὶ νὰ ἀνοίξουν τῆς κάσσης των καὶ εἶχεν ἡ κάθε οἰκογένεια, ἀργυροὺς δίσκους, λεκανίδας, μικρὰ πινάκια, ποτήρια μὲ χέρια, δοχεῖα καὶ κάνιστρα. Ὅλοι οἱ οἰκίακοι θησαυροὶ τοῦ χρυσοῦ καὶ τοῦ ἀργύρου ἐξετίθεντο τότε καὶ ὁ πλοῦτος τῶν Ρωμαίων διεχέετο. Αὐλοί, σύρριγες, κιθάραι, ἀντήχουν χαρμουσύνας ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη. Εἰς τὰ κέντρα ἡγείροντο πλείστα θεατρᾶκια, ὅπου οἱ θαυμαστοὶ καὶ καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν ἐπεδείκνυν τὴν τέχνην των εἰς τὸ φιλοθεάμον κοινόν. Ἀλλὰ πάλιν θεατρᾶκια ἐφιλοξένουν θιάσους κωμικῶν, οἵτινες εἶχον τὴν ἐλευθερίαν νὰ λοιδορῶσιν ὅποιον ᾔθελον. Τὸ μεγαλείτερον ὅμως ρεῦμα τῶν θεατῶν ἔσπευδε πρὸς τὸν Ἰππόδρομον, ὅπου διεξήγοντο οἱ λατρεύμενοι ἀπὸ τοὺς βυζαντινοὺς ἱππικοὶ ἀγῶνες καὶ ἀγῶνες ἀρμάτων, ἐπεδείκνυντο ἀγρία θηρία, σπάνια τετράποδα καὶ πτηνὰ καὶ ἐτελοῦντο σχοινοβασίαι καὶ ἄλλα παίγνια ξετρελαίνοντα τὸν λαόν.

Μία ἀπὸ τὰς ποικιλίας τῆς βυζαντινῆς ἐθιμοτυπίας κατὰ τοὺς γάμους αὐτοκρατορικῆς πριγκηπίσσης ἦτο καὶ ἡ «Πρόκυψις» αὐτῆς, ἡ ἀφ' ὕψους δηλαδὴ ἐπίδειξις τῆς εἰς τοὺς δῆμους προτοῦ λάβῃ τὴν πρὸς τὴν νέαν τῆς πατρίδα ἄγουσαν. Πρὸ τῆς τελετῆς ὅμως ὑπεγράφοντο τὰ γαμικά συναλλάγματα, τὸ προκοσμήσαν, ἐὰν δὲ συνέπιπτεν ἡ νύμφη νὰ εἶνε ξένη καὶ νὰ ἔρθῃ, ὅπως στεφανωθῇ ἑλληνικῶς ἀπὸ τῆς πατρίδος, ἐὰν δὲ ἦτο τοῦ ὁμοδόξου δόγματος, ἀλλὰ καθολικοῦ ἢ ἀρμενικοῦ, ἐχρίετο προηγουμένως διὰ τοῦ ἁγίου μύρου, ὅπως ἀποκτήσῃ τὴν ἐπίσημον θρησκείαν τοῦ κράτους, καὶ ἐγκατέλειπε τὸ ξενικὸν ὄνομά της. Ἀναγεννώμενη εἰς μίαν Εἰρήνην, Εὐδοκίαν, Ἀνναν ἢ Θεοδώραν. Κατὰ τοὺς γάμους Αὐτοκράτορος ἢ μέλους τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου, σύμφωνον μὲ τὴν ἐθιμοτυπίαν, ἔπρεπε νὰ παρίσταται καὶ ὁ «Νυμφευτής» καὶ ὁ κουμπάρος, τὸ ὕψηλόν δὲ αὐτὸ ἀξίωμα ἀντιτίθετο ἄλλοτε εἰς συγγενῇ τοῦ Βασιλέως, ἢ ἀγαπητὸν φίλον του, ἢ εἰς ἰσχύοντα εὐνοῦχον τοῦ γυναικωνίτου. Ἡ νύμφη εἴτε βυζαντινὴ πριγκηπίσσα εἴτε ἐκ τοῦ ἀνωτάτου ἀρχοντολογίου, ἐστεφανώοντο εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ὅταν, ὡς συνέβαινε συχνά-

κις, ἤρχετο καὶ ὁ βασιλικὸς νυμφίος, μεθ' οὗ πάλιν ἀνεχώρει διὰ τὴν νέαν αὐλήν, ὅπου ἀνεμένετο ὡς μετέωρον. Ἐν περιπτώσει δὲ καθ' ἣν ὁ ξένος γαμβρὸς δὲν ἤρχετο διὰ νὰ γίνουν οἱ γάμοι εἰς τὴν πατρίδα τῆς νύμφης, ἀπήγετο αὕτη ἀπὸ τοὺς ἀπεσταλμένους πρέσβεις τοῦ συζύγου, ἀφ' οὗ ὁμως ἐτέλει τὴν Πρόκυψιν ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Αἱ βυζαντιναὶ πριγκηπίσσαι, καὶ κατ' αὐτὰς εἰσέτι τὰς δυσκόλους ἡμέρας τῆς αὐτοκρατορίας, ἐθεωροῦντο νύμφαι περιζήτητοι διότι, ὅσον μικρὰ σχετικῶς καὶ ἂν ἦτο ἡ προίκα τὴν ὁποῖαν ἐλάμβανον, ὅμως πάντοτε ἀπετέλει αὕτη λαχεῖον μυθῶδες διὰ τὴν αὐλήν τοῦ βαρβάρου ἡγεμόνος, εἰς τὴν ὁποῖαν προσεφέρετο. Ὅλοι αἱ πριγκηπίσσαι τοῦ Βυζαντίου ὁμοιάζουν κάπως εἰς τοῦτο μὲ τὴν πριγκηπίσσαν Μαρίαν, τὴν μετονομασθεῖσαν Εἰρήνην, ἥτις ἐπὶ Ρωμανοῦ Λακαπηνοῦ, ὑπανδρευθεῖσα τὸν Πέτρον τῆς Βουλγαρίας «πλοῦτον κομιζομένη παντοδαπὸν καὶ ἀποσκευὴν ἀναρίθμητον», ἐξῆλθε τῆς βασιλευσύνης. Αὕτη ἡ τακτικὴ ἀφαίμαξις τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θησαυροφυλακίου ὑπὸ τῶν ἐκαστοτε ἀπερχομένων εἰς τὸ ἐξωτερικὸν νυμφῶν, εἶχε καταντήσῃ ὅρος ἀπαράβατος τῆς φιλίας κάθε ἀγάμου ἡγεμόνος τῶν πέριξ. Διότι καὶ αἱ ἑλληνίδες πριγκηπίσσαι δὲν ἐλημονοῦσαν ποτὲ τὴν αὐλήν ὅπου ἀνετράφησαν, πολλὰ δὲ ἀπὸ αὐτὰς τὴν ἐπισκέπτοντο μὲ τὰ παιδιὰ των, καὶ ὅταν πάλιν ἐπέστρεφον εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ συζύγου των, ἀπεκόμιζον ὅσον ἤμποροῦσαν περισσότερον πλοῦτον ἀπὸ τὸ ἀπόθεμα τῶν πατρικῶν θησαυρῶν, καὶ χάριν τῶν τέκνων των, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ ὑπομνήσουν εἰς τὸν συζύγον καὶ τὸ συγγενολόγιόν του πόθεν κατὰγονται. Ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ὁ σύζυγος ἤθελεν ἀποθάνει ἀτεκνος, ἡ βυζαντινὴ πριγκηπίσσα ἐπέστρεφε καὶ πάλιν εἰς τοὺς κόλπους τῆς οἰκογενείας τῆς.

Εἰς τὰς ξένας αὐλὰς, ὅταν ἐγένετο λόγος περὶ βασιλικῆς συνοικεσίας, ὅλων τὰ βλήματα ἐστρέφοντο πρὸς τὰς θρυλικὰς νύμφας τῆς παρὰ τὸν Βόσπορον ἑλληνικῆς αὐλῆς. Οὐτε ὁ Καρλομάγνος κατάρθρωσε νὰ διαφύγῃ τὸν πειρασμόν. Ὁ μέγας αὐτοκράτωρ, λέγει κάποια πληροφορία:

«ἔστειλε πρέσβεις πρὸς κρατοῦσαν Εἰρήνην γάμους ἐαυτῷ μνῶμενος βασιλίδος».

Τὸ αὐτὸ ἔπραξε καὶ ὁ Φρειδερίκος, ὁ ἀδελφὸς Κορράδου τοῦ γηγενὸς τῶν Ἀλαμανῶν. Καὶ φαντάζεται κανεὶς, μέσα εἰς τὸν γοτθικὸν πύργον, κοντὰ εἰς τὴν πυράν, ἡ ὁποία ἔρριπτε τὰς ἀναλαμπὰς τῆς ἀπὸ τὴν διάγλυφον ἐστίαν τοῦ τοίχου ἐπάνω εἰς τὰ ἔπιπλα καὶ τὰς πανοπλίας, ἐν ᾧ ἔξω ἔπιπτε τὸ χιόνι, νὰ ὁμιλοῦν εἰς τὸν Φρειδερίκον, κάποιοι βαρῶνοι διελθόντες ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, διὰ τὴν Πόλιν, εἰς τὴν λαμπρότητα τῆς κόρης τοῦ ἑβλεπεν αὐτὸς νὰ κατοπτρίζονται τὰ θέλητρά της τῆς κόρης τοῦ σεβαστοκράτορος Ἰσαακίου, Μαρίας τῆς Κομνηνῆς, εἰς ἀπόκτησιν τῆς ὁποίας ἐκέντριζον τοὺς ἵππους των οἱ ἀπεσταλμένοι του,

καλπάζοντες πρὸς ἀνατολάς...

IV

Οἱ γάμοι ὅμως αὐτοί, οἱ συναπτόμενοι οὕτως ὥστε ὁ νυμφίος νὰ βλέπῃ κατὰ πρῶτον τὴν ἐκλεκτὴν τῆς μοίρας του ὀλίγα βήματα πρὸ τῆς νυμφικῆς παστάδος, εἶχον καὶ τὰ ἀπρόοπτά των, ἡ σωματικὰς ἀτελείας, ποὺ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ τὴν καταστήσουν οὔτε κἀν ὑποφερτὴν παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ συζύγου της. Ἐνα παρόλεως Ἰωάννου, τὸν ὁποῖον ὁ πατήρ του Μανουὴλ Παλαιολόγος, ἀποθανούσης τῆς ρωσίδος Ἀννης, τῆς πρώτης συζύγου του, ἠθέλησε νὰ συζεύξῃ μετὰ τὴν θυγατέρα τοῦ Μαρκεσίου Μόντης Φερράρα Σοφίαν, τὴν ὁποίαν καὶ ἔφεραν ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ Ἰωάννης φαίνεται ὅτι ἐσέβeto ὑπερβολικὰ τὸν πατέρα του καὶ, ἐπειδὴ δὲν ἠθέλησε νὰ τὸν πικράνῃ, δὲν ἔδειξεν ἀμέσως πόσον ἀποτροπιασμὸν τοῦ ἐνέπνεεν ἡ ἐξ Ἰταλίας ἐλθοῦσα νύμφη. Ἐστέφθησαν, ἐστεφανώθησαν, καὶ ἡ κόρη τοῦ Μαρκεσίου Μόντης Φερράρα εἰσηλθεν εἰς τὸ Παλάτιον μετὰ τὰ παράσημα ἑλληνίδος Αὐτοκρατείας.

Τίποτε ὅμως περισσότερο δὲν ἦτο δυνατόν νὰ τῆς προσφέρῃ ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης. Διότι ἡ κόρη εἶχε πολὺ ὠραῖον σῶμα, τράχηλον κύκνειον, ὑπόξανθα μαλλιά, τῶν ὁποίων οἱ πλόκαμοι ἔφθανον ὡς ρύακες χρυσαυγίζοντες μέχρι τῶν ἀστραγάλων, εἶχε δὲ καὶ τὸ προτέρημα νὰ βαδίξῃ βασιλικώτατα, κρατοῦσα ὕψηλὰ τὴν κεφαλὴν. Δυστυχῶς ὅμως ἡ κεφαλὴ αὕτη ποὺ ὑψοῦτο τόσον ἡγερῶς, ἦτο ἡ συγκέντρωσις κάθε ἀσχημίας. Ἡ μορφή της ἦτο κάθε ἄλλο παρὰ θελκτική, εἰς τοσοῦτον μάλιστα σημεῖον, ὥστε, ὅταν τὴν ἔβλεπε κανεὶς, ἠναγκάζετο νὰ ἐνθυμηθῇ τὸ λαϊκὸν λόγιον τὸ ἐν χρήσει παρὰ τοῖς βυζαντινοῖς εἰς παρομοίας περιστάσεις: «Ἀπ' ἐμπρὸς τεσσαρακοστή, καὶ ὅπισθεν πάσχα». Ὁ Ἰωάννης λοιπὸν ἐπρόσχε νὰ μὴ πατήσῃ τὸ κατώφλι τοῦ συζυγικοῦ κοιτῶνος. Ἡ νέα βασίλισσα ἐξ ἄλλου, δυσηρεστημένη διὰ τὴν περιφρόνησιν τοῦ συζύγου, ἐμενε κλειδωμένη μέσα εἰς τὰ δωμάτια της. Ἐν τούτοις τὸ σούσουρο ἤρχισε νὰ αὐξάνῃ εἰς τὸν γυναικωνίτην καὶ τὸ σκάνδαλον ἤπειλε νὰ ριφθῇ εἰς τὰς τριόδους τοῦ Βυζαντίου, ὅτε ἡ βασίλισσα, μὴ δυναμένη νὰ παρατείνῃ διὰ τῆς αἰνε ἀποτελέσματος ἀναμονῆς μίαν κατὰστασιν τόσον ταπεινωτικὴν δι' αὐτήν, ὡς γυναικὸς πλέον, ἀπεφάσισε νὰ φύγῃ κρυφίως ἀπὸ τὸ Παλάτιον. Κατάρθωσε νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τοὺς γυνουσιῶς τοῦ Γαλατᾶ, καὶ μίαν ἡμέραν ἐβγήκεν ἀπὸ τὴν πόλιν καὶ διηυθύνθη εἰς κάποιαν ἀπὸ τὰς ἐρημικὰς τοποθεσίας τῶν περὶ ὅπως διασκέδασῃ, δῆθεν, μαζί μετὰ τὰς ὁμογλῶσσους ἀκολουθούς, αἱ ὁποῖαι κατὰ τὸ σύνθημα, τὴν εἶχαν συντροφεύσει ἀπὸ τὴν πατρίδα της εἰς τὸ Βυζάντιον. Ἐπίσης εἰς τὴν ἐκδρομὴν αὐτὴν τὴν εἶχον συνοδεύει καὶ μερικοὶ νέοι εὐγενεῖς τῶν πατρικῶν της ἀνακτόρων, ποὺ εἶχον ἀποτελέσει τὴν νυμφικὴν τῆς

συνοδείαν. Ἐφαγαν καὶ ἤπιαν ὅλην τὴν ἡμέραν καί, ὅταν ἡ παρὰ τοῦ Χρυσοῦ Κέρατος ἤρχισε νὰ ρυτιδουταὶ καλυπτομένη ἀπὸ πλέγματα χρυσοῦ καὶ πορφύρας ἀπὸ τὸν δύνοντα ἥλιον, ἕνα καραβάκι ἐσήκωσε τὰ ἱστία του καὶ ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὸ προάστειον τοῦ Γαλατᾶ. Μέσα ἐπέβαινον οἱ προύχοντες τῶν ἐκεῖ γυνουσιῶν, οἱ ὁποῖοι πλησιάζαντες εἰς τὸν αἰγιαλόν, ὅπου διεσκέδαζεν ἡ βασιλὶς, τὴν παρέλαβον μαζί μετὰ τὴν συνοδείαν της καὶ τὴν ἔφεραν εἰς τὴν σνοικίαν των. Φαντάζεται τώρα κανεὶς τί σκάνδαλον ἐξερράγη εἰς τὸ Παλάτιον καὶ τὴν πόλιν, ὅταν, τὴν ἐπομένῃν τὸ πρωῒ, ἐγένετο γνωστὴ ἡ ἀπόδρασις τῆς Αὐγούστης. Ὁ λαός, μὴ γνωρίζων τὰς λεπτομερείας, ἐξηγριώθη κατὰ τῶν «Αἰρετικῶν» κατόικων τοῦ ἐναντι προαστείου, διὰ τὴν προσβολὴν ποὺ ἔκαμαν εἰς τὸν βασιλέα καὶ ἡτοιμάζετο νὰ προβῇ εἰς ἀντεκδικήσεις. Ἐπενέβη ὅμως ὁ Μανουὴλ, καὶ ὁ υἱὸς του θά ἀφῆκε στεναγμὸν ἀνακουφίσεως, ἀφ' οὗ τὸ καραβάκι τῶν γυνουσιῶν ἤρχετο ὡς ἀπὸ μηχανῆς θεός, νὰ δώσῃ μίαν τόσον ἐπιθυμητὴν λύσιν εἰς τὸ ἀτυχὲς συνοικέσιον. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ φυγὰς Βασίλισσα τῶν Ρωμαίων ἀπέπλευσε διὰ τὴν πατρίδα της, καὶ πεισθεῖσα ἐπὶ τέλους καὶ αὕτη ὅτι, κατὰ τὴν τόσον ἀδικὸν ἀντίληψιν τῶν ἀνδρῶν, τὸν κύριον ἐρωτικὸν ρόλον παίζει τὸ ὠραῖον πρόσωπον καὶ ὅχι τὸ ἐλκυστικὸν σῶμα, ἀπηνήθη τὸν κόσμον ποὺ τὴν ἐπότισε τόσην περιφρόνησιν καὶ ἔκρυψε τὴν δυσμορφίαν της κάτω ἀπὸ τὴν πυκνὴν καλύπτραν τῆς ἀδελφῆς κάποιου μοναστηρίου ἰταλικῶν τάγματος.

Πολὺ περίεργον συμβῆωσιν συζύγων μᾶς παρουσιάζει διὰ τὰ χρονικὰ τῶν Βυζαντινῶν ἀνακτόρων ἡ συμπεριφορὰ τῆς «ἐκ Λογγοβάρδων» Εἰρήνης. Αὕτη, ὡς σύζυγος Ἀνδρονίκου Β' τοῦ Παλαιολόγου παρουσίασε κατὰ τὸν δέκατον τέταρτον αἰῶνα, ἕνα πολὺ περίεργον τύπον βασιλίσσης. Ἡ Εἰρήνη ἤθελε νὰ ἐπιβάλλῃ καὶ εἰς τὸ Βυζάντιον τὰ περὶ διαδοχῆς ἔθιμα, τὰ ἐπικρατοῦντα εἰς τὰ κρατίδια τῆς Ἰταλίας. Ὁνειρευέτο διὰ τοὺς τρεῖς υἱούς της ἀνὰ ἓν αὐτοκρατορικὸν διάδημα. Διὰ τοῦτο εὗρίσκετο διαρκῶς γυρμένη ἐπάνω ἀπὸ τὸν ὦμον τοῦ συζύγου καὶ τὸν παρεκάλει νὰ διανείμῃ εἰς αὐτοὺς τὸ κράτος. Ὁ Ἀνδρόνικος ἀνθίστατο, καὶ διότι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ παραβῇ τὰ διὰ πολλῶν αἰώνων κυρωθέντα «Βασιλικά νόμιμα», καὶ ἐπειδὴ θὰ ἤδικοι τοὺς ἐκ τοῦ πρώτου γάμου πρεσβυτέρους υἱούς του. Ἀλλ' ὁ πρῶτος, ὁ Μιχαήλ, ἐπιτιφορεῖτο εἰς τὴν αὐλὴν βασιλεὺς, ὁ δευτερότοκος, ὁ Κωνσταντῖνος, ἔφερε τὰ σανδάλια τοῦ δεσπότη. «Λοιπὸν, διὰ τὰ παιδιὰ μου δὲν ὑπάρχει κανὲν ἀξίωμα;» ἠρώτησε διὰ τελευταίαν φορὰν ἡ Εἰρήνη, ἡ ὁποία, μὴ λαβοῦσα ἱκανοποιητικὴν ἀπάντησιν, ἀλλάξαι κοιτῶνα, στεροῦσα τὸν σύζυγον καὶ ἡ βασίλισσα, ἐξωθούσα τὰ πράγματα εἰς τὰ ἄκρα, φεύγει εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, ἀπόθεν καταφθάνουν εἰς τὴν αὐλὴν εἰδήσεις ὀπιστεύτου σκανδάλου. Ἡ βασιλεία της, εἰς ὅσας δεσποῖνας τῆς ἀριστοκρατίας τῆν ἐπεσκέπτοντο, ἐφλυαροῦσε κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος τὰ ἐξ ἀμάξης, ἐνδιατρίβουσα πρὸ πάντων εἰς τὰ ἀπόρητα τοῦ συζυ-

γικοῦ των βίου. Αἱ φῆμαι μάλιστα ἐπανελάμβανον ὅτι ἡ βασι-
λισσα ἀνέφερε πράγματα, τὰ ὅποια καὶ «ἡ τῶν ἐταιρίδων ἀσελ-
γεστάτη» θὰ ἐρυθρία νὰ ἐκτομίσῃ.

Καὶ αὐτὰ μὲν συνέβαινον, ὅταν ἐπρόκειτο περὶ γαμβρῶν τῆς
ἀνατροφῆς Ἑλλήνων ἡγεμονόπαιδος. Ἄλλ' αἱ ἑλληνίδες πριγκή-
πισσαι ὑπέφεραν μυρίας ταπεινώσεις, ὅταν διὰ τὸν ἕνα ἢ διὰ τὸν
ἄλλον λόγον δὲν συνεφώνουν μὲ τὸν ἄνδρα των ποῦ συνέπιπτε
τῶν. Ὡς παράδειγμα ἡμπορεῖ νὰ μᾶς χρησιμεύσῃ τὸ πάθημα
τῆς τρίτης θυγατρὸς τοῦ Ἀλεξίου Ἀγγέλου, Εὐδοκίας, ἥτις, συ-
ζευθεῖσα τὸν ἡγεμόνα των Σέρβων, Στέφανον Νεεμάν, εὗρίσκε-
το διαρκῶς εἰς χυδασιότατος μετ' αὐτοῦ διενέξεις. Ἐκεῖνος ἐξέ-
νεντο εἰς ὅλον του τὸ σῶμα κατεχόμενος ἀπὸ κακοήθη φαγοῦραν,
εἰς δὲ τοὺς ἐρωτῶντας αὐτὸν τί ἔχει, ἀπάντηα ὅτι ἡ σύζυγός του
θείας, διέδιδεν ὅτι ὁ διάβολος τοῦ ἔδωκε τρομερὰν ἀσθένειαν,
ἐντελεῖα τῆς ὁποίας εἶνε διαρκῶς μεθυσμένος μὲ κρασί, σιχαί-
νεται νὰ πῇ ἀπὸ τὰ ποτήρια των οἰκείων του καὶ ἀρνείται νὰ
φάγῃ τὸ ψωμὶ τοῦ σπιτιοῦ. Ἐννοεῖ κανεὶς μέχρι ποίου σημείου
ἦτο ἐνδεχόμενον νὰ φθάσουν τὰ πράγματα κατόπιν μιᾶς τόσο
ἡ Εὐδοκία δὲν φαίνεται νὰ ἦτο ἀπὸ τὰς γυναικείας ἐκείνας ποῦ
ἄφινον νὰ πέσῃ κάτω οὔτε ἕνας λόγος. Διὰ τοῦτο ὁ μέθυσος σύ-
ζυγος, τίς οἶδε κατόπιν ποίας ἀγρίας σκηνῆς, ἀποφασίζει νὰ τὴν
ξηλευτῇ τὴν καταγγέλλει ὡς μοιχαλίδαν, τῆς ἀφαίρει ὅλα τὰ
φορέματα, καὶ μὲ ἕνα βραχὺ ὑποκάμισον μόνον, τὴν σπρώχνει
ἐξω ἀπὸ τὸ κρατικὸν ἀνάκτορον.

Συντοκίαι δὲν ἀνάκτορον. Ὡς ἐπὶ τὸν Βυζαντινὸν Αὐτοκράτορες μὴ
νον μετὰ βαρβάρων χριστιανῶν ἡγεμόνων. Ἐνεκα πολιτικῆς ἀ-
νάγκης, οὐχὶ ἀπαξ, ὀρθόδοξος πριγκήπισσα ἠναγκάζετο νὰ εἰ-
σέλθῃ εἰς χαρέμιον ἰσχυροῦ τῆς ἡμέρας ἡγεμόνος, μουσουλμά-
νου τὸ θρησκευμα.

Ἡ Θεοδώρα, θυγάτηρ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Καντα-
κουζηνοῦ, τῆς ὁποίας τὸ συνοικέσιον μὲ τὸν Ὀρχάν ἦτο πολιτικῇ
ἀνάγκῃ ἀναπόδραστος, ἐκπροσωπεῖ εἰς τὴν περιστάσιν αὐτὴν τὴν
ὑψηλὴν φιλοπατρίαν, ἐπιδειχθεῖσαν παρὰ πολλῶν ἑλληνίδων
πριγκηπισσῶν τοῦ μεσαιῶνος, αἵτινες ἀπεσπῶντο τῆς λαμπροτέ-
ρας αὐλῆς τοῦ τότε πολιτισμένου κόσμου, ἐπιβάλλουσιν τῶν τειχόν-
τας αὐτῆς εἰς ἐρωτικές τῶν κλίσεις καὶ ἐξερχόμεναι τῶν αἰρών-
τας Κωνσταντινουπόλεως, διὰ νὰ μεταβῶσιν, ὡς πρόβατα αἶρον-
τα ἀμαρτίας τοῦ κράτους, ἐν μέσῳ ἀξέστων λαῶν, ποδὸς τοὺς ἐπὶ
αὐτῆς οὐδέποτε ἦτο δυνατόν νὰ συγχρωτισθῶσιν. Πάντοτε ἐνστά-
σει προσοχῆς, ὅπως ἐν δεδομένῃ στιγμῇ ταχθῶσιν ὑπέρμαχοι των
συμφερόντων τῆς αὐτοκρατορίας, αἱ ἑλληνίδες πριγκήπισσαι τοῦ
μεσαιῶνος, ἦσαν θησαυροὶ περιζήτητοι ἀπὸ τοὺς ἀπολιτίστους
ἡγεμόνας καὶ διότι δι' αὐτῶν θὰ ἐσυγγένευον πρὸς τὸν Βασιλέα
τῆς Ἀνατολῆς καὶ οὕτω θὰ ἐνομιμοποιούν τρόπον τινὰ τὴν ἐπὶ
τοῦ ἰδιοῦ των θρόνου ὑπαρξιν, ἀλλὰ καὶ διότι αἱ βυζαντιναὶ

πριγκήπισσαι ἔθεωροῦντο ὡς ἰέρειαι ἡδονῶν καὶ τέρψεων μυθω-
δῶν, τὰς ὁποίας βεβαίως δὲν ἡδύναντο νὰ ἐγγυηθῶσιν εἰς τοὺς
ἡγεμόνας αὐτοὺς αἱ ἡμιάγρια ὑπήκοοι των (*).

Διὰ τὴν ἔνωση τῆς Θεοδώρας μετὰ τοῦ σουλτάνου Ὀρχάν,
γάμος θρησκευτικὸς δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ. Ἐν τούτοις ἐπρε-
πε νὰ ἐξευρεθῇ τρόπος παριστῶν ὅτι ἐπὶ τέλους κάποια παρήγο-
ρος τελετὴ διεξήχθη, καὶ πρὸς τοῦτο μετεχειρίσθησαν τὴν «Πρό-
κυψιν». Ἡδὴ οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ νυμφίου ἦλθον, ὅπως παρα-
λάβουν τὴν νύμφην. Ἐπιβαίνοντες στόλου ἐκ τριακοντα πλοίων,
ἀπεβίβασθησαν εἰς τὴν Σηλύβριαν, ὅπου τοὺς ἀνέμενεν ἡ αὐτο-
κρατορικὴ οἰκογένεια. Οἱ ἄσιανοὶ πρέσβεις, εὐγενεῖς μὲ κιθά-
ρεις καὶ μὲ ἀναξυρίδας πολυχρώμους, συνωδεύοντο καὶ ἀπὸ σι-
δηροφράκτους ἵππους. Ἡ συνάντησις αὕτη θὰ ἐγένετο ἀφορμὴ
νὰ συγκεντρωθῇ ἐκεῖ πολὺς λαὸς ἐκ τῆς πρωτεύουσας καὶ των
περίε. Πρὸ αὐτῶν λοιπόν, πρὸ τοῦ παρακολουθήσαντος τὴν αὐτο-
κρατορικὴν οἰκογένειαν στρατοῦ καὶ των ξένων ἀπεσταλμένων,
ἡ νύμφη ἐτέλεσε τὴν πρόκυψιν τῆς ἐπάνω ἀπὸ μίαν ἐξέδραν ξυ-
λινῇ, περιβαλλομένην ἀπὸ μεταξωτὰ καὶ χρυσοῦφῃ ὑφάσματα.

Ὅταν ἀπεσύρθησαν τὰ καταπετάσματα τὰ ὅποια ἔκρυπτον
τὴν πριγκήπισσαν, τὰ τύμπανα ἐκρότησαν καὶ αἱ σάλπιγγες καὶ
οἱ αὐλοὶ καὶ αἱ σύριγγες ἤχησαν χαρμολύνως. Δεξιὰ καὶ ἀρι-
στερά τῆς μελλονύμφου, ἀφηγείται εἰς τὴν ἱστορίαν του αὐτὸς
οὗτος ὁ πατὴρ τῆς Θεοδώρας, ἦναπτε σειρὰ λαμπάδων, τὰς ὁ-
ποίας ἐκρατοῦσαν ἐνοῦχοι γονυπετεῖς καὶ ἀφανεῖς ἀπὸ τοὺς
θεωμένους τὴν εἰκόνα. Μόλις τὰ ὄργανα κατέπαυσαν, ἠκούσθη-
σαν αἱ φωναὶ των μελωδῶν, οἱ ὅποιοι ἐτραγουδῆσαν ἐγκώμια
εἰς τὴν νύμφην, συνταχθέντα πρὸς χάριν τῆς ἀπὸ μερικοὺς λο-
γίους τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Μὲ αὐτὴν τὴν θεατρικὴν παράστασιν ἀντεκατεστάθη παρὰ
τοῦ Ἰσαποστόλου τὸ μυστήριον τοῦ γάμου. Ποία ὅμως ὑπῆρξεν
ἡ διαγωγή τῆς ἑλληνίδος βασιλοπούλας, ὅταν, ἔπειτα ἀπὸ ὀλί-
γας ἡμέρας, ἔφθασεν εἰς τὴν Προῦσαν καὶ ἐγνώρισε τὸν γη-
ραιὸν σύζυγον; Μολονότι εἰς τὸ χαρέμι, ὅπου ἔδρευε ὡς βασι-
λισσα, πολλοὶ τὴν παροτρύνουν νὰ ἀσπασθῇ τὸν Ἰσλαμισμὸν, αὐ-
τῇ, ἀντὶ ἀπαντήσεως, κατορθῶναι νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν πίστιν
των πατέρων των πολλοὺς ὑπηκόους των προγόνων τῆς ποῦ αἱ
ἀνάγκαι τῆς δουλείας εἶχον ὑποχρεῶσαι νὰ ἐξομώσουν. Ὅπως
φέρει εἰς πέρας τὸ κατόρθωμα αὐτὸ ἡ Θεοδώρα, μεταχειρίζεται
τὰ καλὰ τῆς λόγια καὶ τὸ βασιλικόν της χρῆμα, μὲ τὸ ὅποιον
δὲν ἔπαυε νὰ ἀπελευθερώῃ χριστιανούς αἰχμαλώτους ἀπὸ τὰ
χέρια των ἀπίστων ὑπηκόων της.

Διὰ τοῦ γάμου τῆς ἑλληνίδος πριγκηπίσσης Εἰρήνης μετὰ
τοῦ τσάρου Πέτρου, ἡ Βουλγαρία τοῦ δεκάτου αἰῶνος, ἀρδευ-

(*) Ἀφ' οὗ καὶ ἕνας Χάνης των Μογγόλων ἐξήγησε νύμφην ἀπὸ τὴν ἑλληνι-
κὴν αὐτὴν καὶ ἡ νόθος θυγάτηρ ἑνὸς Παλαιολόγου, μεταφορῶντα «Δέσποινα των
Μογγόλων», ἔσχε τὸ θάρος νὰ ταξιδεύσῃ εἰς τὴν Πατριάν, διὰ νὰ θεωθῇ τὴν
λατρίαν τῆς κεντρικῆς μεγαλειότητος.

θεῖσα ἀπὸ τὸ ρεῦμα τῶν ἐλλήνων τεχνιτῶν, κάλλιτεχνῶν καὶ λογίων, οἱ ὅποιοι ἠκολούθησαν τὴν ὁμοεθνὴ προστάτιδα, ἤρχισε νὰ δεικνύη συμπτώματα ἐκπολίσεως εἰς τρόπον ὥστε, πλὴν τῶν θρησκευτικοῦ χαρακτήρος ἔργων ἑλληνικῆς ἐπιρροῆς, νὰ γράφονται τὸ πρῶτον εἰς τὴν βουλγαρικὴν καὶ λαϊκοῦ χαρακτήρος τοιαῦτα, ὡς εἶνε ἐπὶ παραδείγματι τὸ «Μυθιστόρημα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου». Ἐν τούτοις τὸ ἄριστον προηγούμενον τοῦτο δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀποτρέψῃ σειρὰν ὅλην δυσαρέστων ἀπροσ-
 νῆπτεν ἐπιγαμίας μετὰ τοῦ τσαρικοῦ, καὶ λόγῳ μὲν τοῦ ἐκατέ-
 ρωθεν ὑπολανθάνοντος πάντοτε ἐθνικοῦ μίσους, ἀλλὰ κυρίως λόγῳ τῆς κακῆς πίστεως τῶν ἐπιδρομέων.

Ὡς παράδειγμα ἡμπορεῖ νὰ μᾶς χρησιμεύσῃ ὁ γάμος τῆς Ἑλένης, θυγατρὸς τοῦ Ἀσσάν Ἰωάννου, μετὰ τὸν υἱὸν τοῦ Ἰωάννου Δούκα, Θεόδωρον. Ὁ γαμβρὸς ἦγεν ἡλικίαν ἑνδεκα ἔτων, ἡ δὲ νύμφη μόλις εἶχεν ἰδεῖ νὰ ἀνθῇ ὁ ἑνατος Μάϊος τῆς ζωῆς της. Ἡ μικρά, εὐρεθείσα μέσα εἰς τὰς περιπολήσεις τοῦ αὐτοκράτο-
 ρικοῦ γυναικωνίτου ἔλησμόνησε ταχέως τοὺς οἰκείους της, ὅτε ὁ πατὴρ της, μετανοήσας διὰ τὸ συναφθὲν συνοικέσιον, ἀποφά-
 σίζει νὰ τὴν πάρῃ ὀπίσω, διὰ νὰ τὴν ὑπανδρεύσῃ μετ' ἄλλον. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον στέλλει πρέσβεις εἰς τὸ Βυζάντιον, καὶ αὐτοὶ λέγουν εἰς τὸν αὐτοκράτορα ὅτι οἱ γονεῖς τῆς μικρᾶς ὑψηλότη-
 τος εὐρίσκοντο πλησίον τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ δὲν ἤθελον νὰ τοὺς διαφύγῃ ἢ εὐκαιρία, χωρὶς νὰ περιπτυχθοῦν τὴν κόρην των.
 Ἐχόντες πείραν τῆς βουλγαρικῆς παλιμβουλίας οἱ ἐν τῷ Παλα-
 τῷ, ἐνόησαν περὶ τίνος πρόκειται. Ἐν τούτοις, πρὸς ἀποφυγὴν δημιουργίας δυσαρεσκειῶν, τὴν παρέδωκαν εἰς τοὺς πρέσβεις.
 Ἡ μικροσκοπικὴ νύμφη κλαίουσα καὶ ὀλοφυρομένη, παρου-
 σιάσθη πρὸ τοῦ πατρὸς της. Ἐζητοῦσεν ἡ Ἑλένη νὰ τὴν γυρί-
 σουν ὀπίσω, κοντὰ εἰς τὴν βασιλισσαν, διὰ νὰ παίξῃ μετὰ τὸν φι-
 λον της Θεόδωρον εἰς τὰ δωμάτια τοῦ Παλατίου, τὰ γεμάτα
 κοῦκλες, παιγνίδια καὶ λειχουδιές. Ὁ Ἀσσάν ὅμως, ἐξαγριω-
 θείς διὰ τὴν ἐπιμονὴν τῆς κόρης, τὴν ἤρπασεν ἀπὸ τὰ μαλλιά,
 τὴν ἐτίναξεν εἰς τὸ ἔμπροσθεν μέρος τοῦ ἐφιππίου τοῦ καὶ τὴν
 ἐφιλοδώρησε μετ' ἀρκετὰ ραπίσματα.

Αὐτὰ ὅλα, τὰ τόσον ὀλίγον βασιλικά, δὲν ἠμπόδισαν μετ' ὀ-
 λίγον τὸν τσάρον νὰ μεταβάλλῃ γνώμην καὶ νὰ ἀποστείλῃ καὶ
 πάλιν τὴν μικρὰν πριγκίπισσαν κοντὰ εἰς τὸν αὐτοκράτορικόν
 συμπαίκτηρα καὶ σύζυγον...

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΤΖΟΓΙΑΣ
ΙΑΤΡΟΣ

ΔΕΡΜΑΤΟΛΟΓΟΣ - ΑΦΡΟΔΙΣΙΟΛΟΓΟΣ
ΔΙΔΑΚΤΩΡ ΤΟΥ ΕΝ ΑΥΤΗ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ
ΙΩΑΝΝΙΝΑ

Ο ΠΑΡΘΕΝΟΣ

ΤΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ

ΜΑΡΣΕΛ ΠΡΕΒΩ

Ο ΠΑΡΘΕΝΟΣ

"Ένας άνδρας, μπροστά στην ανηθικότητα μιας ώριμης
της γυναίκας, μπορεί ν' απαρνηθῇ γενικῶς τὴν γυναίκα;

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΕΡΒΕ - Ο ΕΝΟΧΟΣ

Πρὸς τὸν πάστορα κ. Ντεζαρτίγκ

Ἀγαπητέ μου Σαμουήλ,

Εἰς Ἐγγελημπεργκ, Ἀνω Ρήνου.

Δὲν θὰ χρησιμοποιήσω τίς συνηθισμένες ἐκφράσεις τῶν ἐπιστολῶν γιὰ νὰ ξαναρχίσω μαζί σου μιὰ ἀλληλογραφία, ποὺ ἔχει διακοπῇ ἀπὸ πολὺν καιρὸ. Στὸ σχολεῖο καὶ στὸ πανεπιστήμιο εἶμαστε σὰν ἀδέλφια. Ἡ ζωὴ μᾶς χώρισε. Στὴν ἀρχὴ εἶχαμε συγχύση ἀλληλογραφία, ποὺ σιγά-σιγά ἐγινε ἀραιότερη, περιορίστηκε σὲ συγχαρητήρια ἢ συλλυπητήρια καὶ τέλος (ὁμολογῶ ἐξ αἰτίας μου) ἡ ἐπικοινωνία μας ἔπαψε ἐντελῶς. Ἀλλὰ τὸ παρελθὸν δὲν σβύνεται. Τίποτα δὲν μπορεί νὰ ἐξαφανίσῃ τὴν ἐλπίδα μας στὴν ἀρχὴ τῆς ζωῆς μας. Εἶναι σὰν δυὸ ποταμῆς ποὺ χωρίζονται, ἀφοῦ ἀρκετὸν καιρὸν ἔρρεαν ἀνάμεσα ἀπὸ τίς ἴδιες ὄχθες.

Τί νὰ σκέπτεσαι τάχα γιὰ μένα στὸ τέλος αὐτοῦ τοῦ καλοκαιριοῦ τοῦ 1927; Πιθανὸν ὅχι πολὺ κολακευτικὰ πράγματα, καὶ ἀξιῶ πολὺ λιγώτερο ἵσως ὅσο νομίζεις. Παρ' ὅλα αὐτὰ εἶμαι βέβαιος ὅτι θὰ συγκινήσω τὴν καρδιά σου. Ἐσύ, δὲν ἔπαφες νὰ ἐνσαρκώνης γιὰ μένα τὴν ἰσχυρότερα ἠθικὴ ἀξία, καὶ σὲ βεβαιῶνω ὅτι στίς ὥρες τῆς ἀγωνίας μου, ὁ λόγος σου καὶ τὸ παράδειγμά σου ξυπνοῦν στὴν συνειδήσί μου. Μὲ δυὸ

λόγια, ὅσο παράξενο καὶ ἂν σοῦ φανῇ, ἔπειτα ἀπὸ τόσα χρόνια σιωπῆς καὶ ἀποχωρισμοῦ, μπορῶ νὰ σοῦ πῶ χωρὶς τὴν μικρότερη ὑπερβολή: Δὲν ξέρω ἄλλο φίλο ἐκτὸς ἀπὸ σένα. Καὶ ἡ ἀπόδειξις βρίσκεται στὴ διαθήκη μου, ποὺ σοῦ στέλνω, μὲ τὴν παράκλησι νὰ εἶσαι ὁ ἐκτελεστής. Εἶνε χρονολογημένη πρὸ 2 ἑτῶν. Δὲν πρόκειται γιὰ προχρονολόγησι. Γιατὶ πράγματι τὴν ἔχω συντάξῃ τὸ 1925, στὸ συμβολαιογράφο τοῦ Μπουρσὲς κ. Καπό. Ἦμουν τότε πολὺ ἀρρωστος καὶ ἔκρινα σκόπιμο νὰ λάβω τὰ μέτρα μου. Ἐγὼ εἶμαι καλὰ.

Τώρα εἶμαι καλὰ, ἀλλ' εἶμαι πλεγμένος σὲ μιὰ ἠθικὴ κρίσι, πολὺ σοβαρώτερη ἀπὸ κάθε ἀρρώστεια. Σὲ παρακαλῶ νὰ δεχθῇς μὲ εὐμένεια τὴ διαθήκη, καθὼς καὶ τὸ μικρὸ κληροδότημα, ποὺ προορίζεται εἴτε γιὰ νὰ καλύψῃ δαπανηρὰ ἐξοδα ταξιδίων, εἴτε γιὰ νὰ προσφέρῃ βοήθεια στὰ εὐαγγελικά σου ἔργα. Σὲ εὐχαριστῶ ἐκ τῶν προτέρων. Τώρα, ἀκουσε:

Ἡ διαθήκη αὐτὴ ἀφορᾷ τὴ μελλοντικὴ διάθεσι τῆς περιουσίας μου. Ἀλλὰ ὑπάρχει ἓνα πρᾶγμα γιὰ τὸ ὁποῖο ἐνδιαφερόμαι πολὺ περισσότερο. Πρόκειται γιὰ τὸ μέλλον τοῦ ονόματός μου, ποὺ θὰ ἤθελα νὰ τὸ ἀφήσω ἄθικτο, ὅπως τὸ παρέλαβα. Πρόκειται, ἀκόμα περισσότερο, γιὰ τὸ μέλλον τῆς μνήμης τοῦ ατόμου μου, σχετικὰ μὲ τὸν μόνο ἄνθρωπο ἀπὸ τὸν ὁποῖο δέχομαι νὰ κριθῶ: ἔσένα.

Διάβασε λοιπὸν καὶ αὐτὴ τὴν ἄλλη διαθήκη ποὺ θὰ γράψω ἐδῶ.

Στὴ μικρὴ αὐτὴ ἐκκλησίᾳ τοῦ Μπουρσὲς θέλω ἐσύ νὰ εἶσαι ἐκεῖνος, ποὺ θ' ἀπαγγείλῃς πάνω ἀπὸ τὴν τελικὴ ἀκίνησί μου τοὺς τελευταίους λόγους. Δὲν θὰ προδώσῃς τὸ μυστικόν μου, εἶμαι βέβαιος. Ἀλλὰ θέλω νὰ πῆς στοὺς ἀδελφούς μας ὅτι πιστεύεις γιὰ μένα εὐλικρινά. Διότι ἂν καὶ ἀναγνωρίζω τὸν ἑαυτό μου ἔνοχο, δὲν τὸν συχαίνομαι.

ΠΠΠ

Πόσο ἀπομακρυσμένα εἶναι τὰ πράγματα, ποὺ μέσα σ' αὐτὰ θὰ ξαναβυθισθῶ καὶ θὰ σὲ παρασύρω μαζί μου! Αἰγες λέξεις θὰ εἶναι ἀρκετές, ὥστε ἡ ζωὴ σου φαντασία ν' ἀναπολήσῃ τοῦλάχιστον τὴν τοποθεσίαν. Σοῦ γράφω καθισμένος ἐμπρὸς στὸ παλαιὸ δρῦνον τραπέζι, μέσα στὸ δωμάτιο ἐκεῖνο ποὺ ὀνομάζεται πάντοτε «γραφεῖον». Ἀλλοτε εἶχες δὴ ἐκεῖ τὸν πατέρα μου νὰ ἐξελέγῃ τοὺς λογαριασμούς τῶν γεωργῶν του. Ἀλλάξαν ἀπὸ τότε πολλὰ πράγματα στὸ σπίτι μας, εἰς Λαγκατέρ. Ἡ ἐπίπλωσις ἐσυγχρονίστηκε. Ἀλλὰ διατήρησα ἄθικτο τὸ μικρὸ διάκοσμο τοῦ προγονικοῦ γραφείου. Μόνον ἡ λάμπα τοῦ πετρελαίου, ποὺ χρησιμοποίησε ὁ πατέρας μου, ἀντικαταστάθηκε μὲ ἡλεκτρικὸ λαμπτήρα.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ φῶς ἀλλάξα καὶ ἐγώ. Καὶ ὅταν θέλω νὰ μετρήσω τὴ μεταβολὴ μεταξὺ τῶν 19 ἐτῶν τοῦ φοιτητοῦ τῆς νομικῆς τοῦ πανεπιστημίου τῆς Τουλούζης καὶ τῆς σημερινῆς μου

ήλικίας, δὲν ἔχω παρὰ νὰ σταθῶ μπροστὰ σ' ἓναν καθρέπτη, πλάι στὸν γυιὸν μου Ἀρνάλ. Ὁ Ἀρνάλ, ἔπειτα ἀπὸ πολυετείς ἀπουσίες, κατοικεῖ τώρα ἐδῶ ἀπὸ 6 μηνῶν. Εἶναι 30 ἐτῶν. Εἰμαι «ἐγὼ νέος», μὲ τὸ ἴδιο χρῶμα καὶ τὰ ἴδια κανονικὰ χαράκτηριστικά. Νομίζω ὅμως, χωρὶς ἔπαρσι, ὅτι στὴν ἡλικία του ἤμουν ὠραιότερός του. Οἱ συμπολίτες μας δὲν λένε: «ὁ ὡμορφος Ἀρνάλ», ὅπως ἔλεγαν: «ὁ ὡμορφος Ἐρβέ».

Ἐν τούτοις τὰ 50 μου χρόνια εἶναι ζωηρότερα, θερμότερα, καὶ γενικά νεανικώτερα ἀπὸ τὰ δικά του 30. Θὰ προσπαθῶ νὰ σοῦ ἐξηγήσω αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἀμέσως. Ἀλλ' ἂν ἀρχίσω ἀπὸ τώρα νὰ σοῦ ὁμιλῶ γιὰ τὸν Ἀρνάλ, θὰ μπερδέψω τὴν ἀφήγησίν μου.

□□□

Ἐκεῖνο ποῦ ἔμεινε πραγματικὰ ἀμετάβλητο γύρω ἀπὸ τὸ καλαὶὸ σπίτι καὶ τὸν οἰκοδεσπότη του εἶναι τὸ τοπίο. Καὶ τοῦτο, λόγω τῆς ἀγρίας του φύσεως. Τὸ γνωρίζεις, Σαμουήλ, ἔζησες νοικισμούς. Αἱ πόλεις μεγαλώνουν, ἐξωραϊζόνται ἢ παρακμάζουν. Σὲ μιά καλλιεργήσιμη γῇ τὰ ἀμπέλια προκόβουν ἢ χαλοῦν, καὶ τὰ δημητριακὰ παίρνουν τὴ θέσιν τῶν λειβαδιῶν. Ἐκεῖ ὅμως, ὅπου δὲν ὑπάρχουν παρὰ ἄγριοι θάμνοι καὶ βράχια, ἢ φύσι παραμένει ἀμετάβλητη. Αὐτὸ συμβαίνει στὴν περιοχή μας.

Ἀπολαύσαμε καὶ οἱ δυὸ συμβαίνει στὴν περιοχή μας. Φεύγω πάντοτε στὴν ἑρημιά της, ὅταν θέλω νὰ ξαναζήσω νοερά κοντά σου, νὰ σοῦ μιλήσω, νὰ σὲ ἀκούσω. Κοντὰ σ' ἐσένα, ὅχι ὅπως εἶσαι σήμερα, μὲσα στὴν ἀγιότητα τοῦ ἀξιωματός σου, ἀλλὰ στὸ μαθητὴ — ὅπως ἤμουν καὶ ἐγώ — τὸν ἀβέβαιο — ὅπως κ' ἐγώ — γιὰ τὸ μέλλον του, τὸν γεμάτον ἀπὸ συγκεχυμένα πάθη. Αἱ ἀναγνωριστικὰ ἀμέσως, χωρὶς νὰ γνωρίζομαστε, μὲσα στὴν αὐλὴ τοῦ μικροῦ οἰκοτροφείου τῶν διαμαρτυρομένων τοῦ Μοντωμπάν! Ἐγὼ ἐγύριζα ἀπὸ τὴν Ἀγγλία, ὅπου, σύμφωνα μὲ τὴν παράδοσι τῆς οἰκογενείας μου, εἶχα περάσει ἓνα χρόνο στὸ κολλέγιον τοῦ Σαλισβουρύ. Στὸ πρῶτο διάλειμμα ἐπλησιάζαμε ὁ ἓνας τὸν ἄλλον καὶ δὲν ἔχωριστηκαμε πιά. Στις μεγάλες διακοπὲς ἀφίνες ἐπὶ ἓνα μῆνα τὴ γρηᾶ μητέρα σου γιὰ νὰ ἔλθῃς στὸ Λογκατέρ. Τὰ σώματα καὶ τὰ πνεύματά μας ἦσαν ἐξίσου ἀκούραστα. Ἐπηγαίναμε μὲ ποδήλατα, ἐβγαίναμε ἵππασια. Ἀλλὰ κυρίως ἐπερπατούσαμε ἀτέλειωτα, ἄλλοτε σιωπηλοί, ἄλλοτε τὸσον πολιορκημένοι ἀπὸ τίς ιδέες, ὥστε ἐμιλούσαμε καὶ οἱ δυὸ συγχρόνως.

Ὅταν ἐπερνούσαμε ἀπὸ κάποιο χωριό, οἱ γυναῖκες μὲ ἐκαλοκώτταζαν. Τὸ πρόσωπό σου γινόταν αὐστηρό, καὶ αὐτὸ μὲ στενοχωροῦσε. Γιατὶ καὶ οἱ δυὸ σκεπτόμαστε τότε τὴ γυναῖκα, ἀλλὰ κατὰ τρόπο διαφορετικό. Ἐσὺ, εὐσεβὴς καὶ τυραννόμενος ἀπὸ ἀρετὴ, τὴ θεωροῦσες κίνδυνο. Ἐγώ, χωρὶς πραγματικὴ εὐσέβεια, προσκολλημένος στὴ θρησκεία ἀπὸ κληρονομικὴ μάλ-

λον ὑπερηφάνεια, παρὰ ἀπὸ πίστι, θεωροῦσα τὴ γυναῖκα σὰν μιά θαυμασία κατάκτησι, ἀπροσπέλαστη ἀκόμα. Ἐγὼ ἐμυήθηκα πρόωρα ἀπὸ μιά φίλη τῶν γονέων μου καὶ ἀμέσως στὸ ἐξωμολογήθηκα. Σὲ ξαναβλέπω ὡχρό, ταραγμένο, σχεδὸν λυπημένο. Μὲ πόση δειλὴ περιέργεια μ' ἐρωτοῦσες! Ἡ εὐθυμὴ ἡρεμία μου σὲ ἐρέθιζε. «Εἶσαι βδελυρὸς ἀμαρτωλός! μοῦ ἔλεγες. Ἡ δὲν ἔχεις τὴν ἔννοια τοῦ ἀμαρτήματος! Δὲν αἰσθάνεσαι τύψι»; Καὶ ἤμουν αἰλικρινὴς ὅταν σοῦ ἀπαντοῦσα, ὅτι ἀπλούστατα μοῦ συνέβαινε τὸ ἀντίθετο. Τὰ ἴδια καὶ ἀργότερα στὸ πανεπιστήμιο τῆς Τουλούζης, ὅταν ἐσὺ διάβαζες γιὰ τὸ δίπλωμα τῆς φιλοσοφίας καὶ ἐγὼ γιὰ τὸ δίπλωμα τῆς νομικῆς. Ὅσο ζωηρότερη ἦταν ἡ ἐρωτικὴ μου διάθεσι, τόσο καλύτερα ἐδιάβαζα καὶ ἐπετύγγανα στίς ἐξετάσεις.

□□□

Θὰ σοῦ ὑπενθυμίσω μιά μοναδικὴ σκηνή, ποῦ προηγήθηκε λίγους μῆνες πρὶν ἀπὸ τὸν ὀριστικὸ ἀποχωρισμό μας. Παρὰ τὴν ἀπλότητά της, ἔχει θέσι μεταξὺ τῶν μεγαλυτέρων ἀναμνήσεων τῆς ζωῆς μου.

Ἦταν περὶ τὸ τέλος τῶν πανεπιστημιακῶν μας σπουδῶν. Εἶχες ἔλθει στὸ Λαγκατέρ νὰ περάσωμε 4 ἡμέρες τῶν διακοπῶν τῆς Πεντηκοστῆς. Οἱ γονεῖς μου ἐξοῦσαν ἀκόμα. Τί ζωηρὲς συνομιλίες ποῦ ἐκάναμε ἐκείνες τίς 4 ἡμέρες! Γιὰ τὸ σκοπὸ τῆς ζωῆς, περὶ θεοῦ, περὶ κολάσεως, γιὰ τίς γυναῖκες, γιὰ τὸν ἔρωτα. Ἐνα βράδυ γυρίζαμε πεζή. Ἐτρεξα γιὰ λίγο πίσω ἀπὸ τὸν σκύλλο μου, καὶ, ὅταν ξαναῆλθα κοντά σου, σὲ εὗρηκα ἀκίνητον, μὲ τὰ μάτια προσηλωμένα πρὸς τὴ δύσι. Ἐχρειάστηκε νὰ σὲ χτυπήσω στὸν ὦμο γιὰ νὰ συνέλθῃς.

— Εἶδα πρὸ ὀλίγου τὸ μέλλον μου, μοῦ εἶπες. Θὰ γίνω λειτουργὸς τοῦ Κυρίου. Θὰ ζήσω μακριὰ σου. Μιά γυναῖκα θὰ μὲ ἀγαπήσῃ. Θὰ κάμω παιδιά.

Ἐρρίχτηκες στὴν ἀγκαλιά μου καὶ ἐμείναμε ἀγκαλιασμένοι ἐπὶ πολὺ. Ἐπειτα ἐξεκινήσαμε γιὰ τὸ σπίτι, χωρὶς νὰ ποῦμε λέξι. Βρισκόμουν σὲ ἀγωνία. Σκεπτόμουν ἐγώστικα: «Κί ἐγώ... ἐγώ;... τί θὰ γίνω; Ὅ,τι ὁ πατέρας μου καὶ ὁ παππὸς μου; Νὰ ἐκμισθῶν κτήματα; Νὰ κυνηγῶ; Νὰ τρώω καὶ νὰ πίνω γενναῖα. Νὰ παραμελήσω γλήγορα τὴ γυναῖκα μου καὶ νὰ γλυκοκυττάζω τίς ἐργάτριες; Ἡ πρόβλεψι ἐνός τέτοιου μέλλοντος μὲ ἀναστάτωσε. Ἀλλὰ ξαφνικὰ θυμήθηκα τὴ νέα ποῦ μὲ περίμενε στὴν Τουλούζη καὶ οἱ ἀπειλὲς τοῦ μέλλοντος ἐξαφανίστηκαν.

Ἦδη εἶχα δώσει ἓνα ὄνομα στὸ μυστηριῶδες αὐτὸ φίλτρον. Τὸ ὠνόμαζα: τὸ γυναικεῖο ὄπιο.

Ἐπήραμε καὶ οἱ δυὸ λαμπρὰ τὸ δίπλωμά μας καὶ ἤλθες νὰ περάσῃς τρεῖς βδομάδες στὸ Λαγκατέρ. Ἐπειτα ἔφυγες μὲ τὴ μητέρα σου γιὰ τὸ Παρίσι, γιὰ νὰ παρακολουθήσῃς θεολογικὰ μαθήματα. Καὶ προσπαθοῦσες γιὰ τελευταία φορὰ, μὲ τὸ

κύρος πού σοῦ ἔδινε ἡ εὐαγγελική σου ἀποστολή, νά μέ μεταστρέψης στήν ἐγκράτεια.

Ἐθαύμαζα τήν ἀποστολική δύναμι τοῦ λόγου σου. Ἡ καρδιά μου ἦταν μαζί σου, ἀλλά τὸ λογικὸ καὶ οἱ αἰσθήσεις μου ἐπρόβαλαν ἀντίστασι.

Ἐπειτα ἀπὸ λίγες ἡμέρες ἀποχωριστήκαμε. Ἐνομίζαμε ὅτι ὁ χωρισμὸς αὐτὸς θὰ διαρκοῦσε τὸ πολὺ ἓνα χρόνο. Διαρκεῖ ἀκόμα.

ΠΡΩΤΟ

Ἐπὶ γὰρ νὰ κατατοχτῶ ἐθέλοντῃς στὸ στρατὸ γιὰ ἓνα χρόνο καὶ ντρέπομαι νὰ σοῦ ὁμολογήσω ὅτι ὑπῆρξα ὅμοιος μὲ ὁτὸ, γυναῖκες!.. Παραμέλησα ἀκόμα καὶ τὸ διάβασμα. Ἡ ἀλληλογραφία μας γινόταν ἀραιότερη. Μοῦ ἔγραφες ὥραϊες σεδελτάρια.

Ὅταν ἀπολύθηκα, ἡ ἀλληλογραφία μας εἶχε σχεδὸν διακοπῇ. Σκεπτόμουν νὰ τὴν ἐπαναλάβω ἀπὸ τὸ Λαγκατέρ.

Ἀλλ' ὅταν γύρισα σπῖτι μου, ἄρχισα σχεδὸν νὰ νοσταλγῶ τὸν στρατὸν. Ὁ στρατὸς μὲ εἶχε ἀπονάρκῳ. Τὸ πατρικὸ σπῖτι μὲ ξαναβύθισε στήν κατάστασι ἐκείνῃ τῆς ἀόριστης ἀγωνίας, πρὸς αὐτὴν ἔχω ἐκ φύσεως κλίσι. Ἐξαναγύριζα σὲ μιά διαμοτίποτε ἄλλο ἀπὸ τὸ νὰ ζοῦν πλούσια ἀπὸ τὰ εἰσοδήματά των, νὰ κυνηγοῦν, νὰ ψαρεύουν, νὰ χαρτοπαίζουν διαρκῶς, νὰ καλοτῶν, καὶ νὰ κάνουν παιδιὰ μὲ τις γυναῖκες τους—καὶ καμμιά φορὰ μὲ τις γυναῖκες τῶν γειτόνων.

Αὐτὸ ἦταν τὸ μέλλον πού μὲ περίμενε. Φρικιοῦσα προκαταβολικά.

Φαντάσου λοιπὸν τὸν παιδικὸ σου φίλο ἀποκατεστημένο ἐκ νέου, σὲ ἡλικία 21 ἐτῶν στὸ σπῖτι πού ξέρεις. Εἶναι Νοέμβριος. Ἦδη μὰς ἀπειλεῖ ὁ λήθαργος τοῦ χειμῶνα μὲ πολύωρες πρωινὲς δμύλεις. Ἀρχισα πάλι νὰ φουσκῶνῃ μέσα μου ἡ κακὴ ζύμη τῆς μελαγχολίας, τῆς ἀπροσδιόριστης ἀγωνίας, πού τὴν ἐξουδετέγωνε μόνον ἡ ἐπίδρασι τῆς παρουσίας σου ἢ τῶ ἀλάνθαστο γυναικεῖο ὄπιο. Προσπαθῶ νὰ διαβάσω. Βαρυέμαι τὰ βιβλία. Οἱ γονεῖς μου; Ἡ συντροφία των μοῦ εἶναι βαρετὴ, τοὺς θεωρῶ κατωτέρους μου. Ὅλες οἱ συνήθειες καὶ οἱ κινήσεις τοῦ πατέρα μου μὲ ἐρεθίζουν. Σχεδὸν ντρέπομαι γιὰ λογαριασμό του. Ἡ μητέρα μου εἶναι χαριτωμένη, μοῦ ἀρέσει νὰ τὴν κυττάζω, ἀγαπῶ τὴν τρυφερότητά της, ὁ θαυμασμός της γιὰ μένα μὲ ἱκανοποιεῖ. Πόσο ὁμως τὴν βρίσκω ἀμαθῆ, γεμάτην ἀπὸ προλήψεις καὶ καμμιά φορὰ ματαιόδοξη!

Λοιπὸν, τί τὰ θέλεις; Ξαναγυρίζω στὸ χρόνιο ἀμάρτημά

μου.

Δὲν ἐπιζητῶ μάλιστα τὴν εὐκαιρία. Αὐτὴ μὲ κυνηγάει. Πιάνω ὅτι θέλει νὰ πιαστῇ. Οὐτὲ αἰσθηματικότητα, οὔτε κυνισμό. Καὶ παρατηρῶ γιὰ μιὰ ἀκόμα φορὰ ὅτι οἱ σχέσεις μου μὲ τις γυναῖκες μὲ ἀνακουφίζουν ἀπὸ τὴν ἔμφυτη τάσι μου πρὸς τὴν πληξί. Τί νὰ σοῦ διηγηθῶ λεπτομέρειες; Ἡ ἱστορία τεσσάρων ἐτῶν κενῆς καὶ ταπεινῆς ζωῆς δὲν ἀξίζει μιὰ σελίδα χαρτί.

Τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1892 πέθανε ὁ πατέρας μου. Ἡ μητέρα μου, πού τὸν ἐλάτρευε, προσεβλήθη ὕστερα ἀπὸ λίγο, ἀπὸ πᾶσι τοῦ ἥπατος καὶ δὲν ἔζησε πολὺ. Τρομερὴ ἡ θλίψι τοῦ σπῖτιοῦ. Νευρασθένεια. Νοσηρὴ ἀγωνία. Καταλήγω νὰ ἀναρωτιέμαι: «Δὲν εἶμαι τάχα ἓνας ἐκφυλός, ἓνας ἀνισόρροπος»;

Τέλος, μέσα στὸ βαρὺ αὐτὸ σκοτάδι, διαφαίνεται μιὰ λάμψη. Ἀνοιξέ μου τὴν καρδιά σου, Σαμουήλ, σάν νὰ μὴν εἶχα δεῖχθῇ ἀμελῆς καὶ πολὺ λίγο ἀξίος τῆς φιλίας σου. Ἀκουσε, τί μοῦ συνέβη στὶς 23 Σεπτεμβρίου 1896. Ἐκείνη τὴν ἡμέρα, λίγο πρὶν ἀπὸ τίς ἑξῆ, ἐγκατέλειψα αἰφνίδια τὸ σπῖτι μου, σάν νὰ μὲ ἐφώναζε κάποιος συνάντησι. Ἐπὶ γὰρ στὸ μέρος ἐκεῖνο, ὅπου ἐδῶ καὶ ἑπτὰ χρόνια σὲ εἶχα βρῇ ἓνα βράδυ ὑπνωτισμένον μπροστὰ στὸ πεπρωμένο σου. Ἐστάθηκα ἐκεῖ. Σὲ ξαναφώναξα. Σοῦ μίλησα. Σὲ παρακάλεσα. Ἐφώναξα: «Σαμουήλ, σῶσε με! Συμβούλευσέ με! Ἐγὼ πάρει τὸν κατήφορο πρὸς κάτι φρικτό! Τί νὰ κάνω»; Εἶχα τὴν παιδιᾶστικὴ ἐλπίδα ὅτι ἐσὺ μὲ ἀκουγες καὶ ὅτι γλήγορα θὰ μοῦ ἀπαντοῦσες μὲ ἐπιστολή. Φυσικά, δὲν ἔλαβα κανένα γράμμα. Ἐγὼ λοιπὸν ἤμουν ἐκεῖνος πού ἀπὸ τὴν ἀκατανόητη ἐκείνη ἀνάγκη τοῦ ὑπερφυσικοῦ πού δὲν φεῖδεται οὔτε τοὺς ἀπίστους, ἐδημιούργησα καὶ ἐντρύφησα στήν αὐτάπατη, ὅτι μοῦ ἀπαντοῦσες.

Σὲ ἀκουσα νὰ μοῦ λές: «Παντρέψου»!

ΠΡΩΤΟ

Στις 16 Δεκεμβρίου 1896 παντρεύτηκα τὴ Μαρία Ἀγγελικὴ Λαγκέζ. Ἦταν 19 ἐτῶν, μὲ χαρακτηριστικὰ ὄχι κανόνικα, ἀλλὰ γεμάτη δροσιά, χαριτωμένη, χωρὶς νὰ εἶναι ὥραϊα, μὲ σῶμα νύφης. Θαῦμα! Θαῦμα! Θεραπεία! Ἀποκαταστάθηκε ἡ ἡθικὴ μου ὑγεία, ἡ ἰσορροπία μου. Τὸ γυναικεῖο ὄπιο εἶναι τώρα πολὺ κοντά μου, τὸ ἔχω πάντοτε στὴ διάθεσί μου. Μοιάζω τώρα μὲ τοὺς δηλητηριασμένους ἐκείνους ὁργανισμοὺς πού γιαιτρεύτηκαν μὲ καπνὸ χωρὶς νικοτίνη, μὲ καφὲ χωρὶς καφεΐνη.

Καὶ νὰ 16 μῆνες εἰρήνης, 16 μῆνες εὐτυχίας. Ναι, εὐτυχίας. Ἡ εὐτυχία δὲν εἶναι ἓνα γεγονός, ἓνα κέρδος, μιὰ κατάκτησι. Τὴν ἄλλη μέρα ἀπὸ τὸ θεωρούμενον εὐτυχὲς γεγονός, ἡ ἡλιθιότης τῆς ζωῆς, ἡ χλιαρότης ἢ ἡ κακεντρέχειά της ξαναρχίζουν νὰ σὲ καταθλίβουν. Ἡ ἑλληνικὴ εὐτυχία εἶναι μιὰ γαλήνια συνήθεια, μιὰ ἔντονη συνέχεια. Νὰ μὴν περιμένης τίποτα τὸ ἐκτακτό, νὰ μὴν αἰσθάνεσαι πὼς ζῆς, νὰ φοβᾶσαι κάθε μεταβολή, αὔξει ἢ ἐλάττωσι, γιατί ἡ μεταβολὴ

ἀποτελεῖ κίνδυνον καὶ στίς δυὸ περιπτώσεις. Τὸ κεφάλι σου νὰ καταφεύγῃ ἀνάμεσα στὸ λαιμὸ τῆς παντοτεινῆς ἐρωμένης σου. Νὰ τῆς λές τὸ ὄνομά της καὶ ν' ἀκούς τὴ φωνή ποὺ ἀποκρίνεται καὶ σὰς ξανακάνει δύο!

Ἐγνώρισα δεκαεξὶ μῆνας τῆς ἀκίνητης αὐτῆς εὐτυχίας. Τὸν 15ον μῆνα ἡ Μαρία Ἀγγελικὴ ἔφερε στὸν κόσμον ἕνα ἀγόρι ποὺ τὸ ἐβγάλαμε Ἰωάννη Μαρία Ἀρνάλ. Ἀρνάλ, — ὅπως καὶ ἔρβει — εἶναι οἰκογενειακὸ μας ὄνομα. Ὁ τοκετὸς ἦταν ἐπικίνδυνος, ἀλλ' ἐν τέλει ἡ Μαρία Ἀγγελικὴ ἔγινε καλὰ. Τῆς ἔμεινε ὁμως μιὰ εὐαισθησία τῶν βρόγχων, ποὺ τῆς ἐπέβαλλε χίλιες προφυλάξεις. Ἐφρόντιζα διαρκῶς γι' αὐτήν. Ἐξακολουθοῦσε ἐκεῖνο τοῦ ἔρωτα, ποὺ μὲ καθιστοῦσε εὐτυχισμένο σὲ τέτοιο ση-
διόλου. Μιὰ τέτοια σταθερότητα εὐτυχίας μου νὰ μὴ μὲ ἀνησυχοῦ.

Δὲν διαφεύγουν ἀπὸ τὴ μνήμη μου οὔτε τὰ ἀσήμαντα γεγ-
νότα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Δὲν ἔχω ἀνάγκη, ὅπως κάνει ἀπὸ τὴν παιδικὴ του ἡλικία ὁ γυιὸς μου Ἀρνάλ, νὰ γεμίζω καθημερινὰ ὁλόκληρες σελίδες ἐνὸς ἡμερολογίου μὲ τὴν ἐξιστόρησι δια-
φόρων γεγονότων χωρὶς ἐνδιαφέρον. Ἀπὸ τοῦ 1621 (ποὺ ὁ προσ-
πάπος μου ἐγκαταστάθη στὸ Λαγκάτερ), τὰ ἀρχεῖα μας εἶναι γεμάτα ἀπὸ ἀνούσιες ἐκμυστηρεύσεις ἐρωτολήπτων γυναικῶν καὶ ἀπομνημονεύματα ἐγγραμμάτων οἰκοδεσποτῶν. Καὶ ποὺ νὰ ἐγὼ δὲν εἶχαμε αὐτὸ τὸ ἐλάττωμα ποὺ ἀναφαίνεται τώρα στὸ κεφάλι μου. Γράφω λίγο. Τὰ δικὰ μου ἀπομνημονεύματα εἶναι ἡ στὴν σελίδα 143:

23 Ἀπριλίου 1898: Ἐπισκευὴ τοῦ οἰκίσκου στοὺς πρόποδας τοῦ λόφου.

Οἱ δυὸ αὐτὲς γραμμὲς δὲν θὰ τραβήξουν ἀσφαλῶς τὴν προσοχὴ ἐκείνου, ποὺ θὰ τις διαβάσῃ μετὰ 50 ἢ καὶ μετὰ 10 χρόνια. Ἐ, λοιπόν, γιὰ μένα ἡ φράσι αὐτὴ ἡχεί ὅπως τὰ πα-
ρατεταμένα ἀγριοσφυρίγματα τῆς σειρήνας τῶν πλοίων ποὺ ἀκούμε τὴ νύχτα στὰ παράλια μέρη.

Στὴ σελίδα 154:

Ἐξήτασα τοὺς λογαριασμοὺς μὲ τὸν Λαγκέζ.

Καὶ στὴ σελίδα 157:

Ὁ Λαγκέζ ἐγκαταστάθηκε στοὺς πρόποδας τοῦ λόφου. Αὐ-
τὸ ἀρχίζει τὴ δουλειά του.

Ἐπὶ τῶν σελίδων ποὺ θέλω νὰ τρυπήσω τὴν καρδιά μου, τότε ζητῶ νὰ διαβάσω τις σελίδες αὐτῆς τοῦ ἡμερολογίου τοῦ 1898. Τὶς διαβάζω προσεκτικά. Νὰ σκέπτομαι πὼς τις ἔγραψα ἡσυχᾶ, ἀδιάφορα, καὶ ὅτι σ' αὐτὲς τις γραμμὲς κρυβόταν ἡ ἀ-
ναγγελία τῆς θανάσιμης παγίδας, ποὺ μοὺ ἔστηνε τὸ πεπρω-
μένο!...

Ἐν τούτοις ὁ Ζάν Λουδοβίκος Λαγκέζ ἦταν ὁ πιὸ ἀβλαβὴς ἀνθρώπος.

Ἐτεροθαλὴς ἀδελφὸς τῆς γυναίκας μου, χωρὶς περιουσία, εἶχε παντρευθῇ κάποια ἀπρικοῦ καὶ χωρὶς κοινωνικὴ θέσι. Ἡ κακοτυχία τὸν κατέτρεχε διαρκῶς. Καλὸς καλλιεργητὴς, νηφά-
λιος, ἐντιμὸς, ἐνάρτετος, ξόδεψε τὴ μικρὴ του περιουσία σὲ μιὰ ἀγορὴ γῆ. Ἐπειτὰ ἔχασε στὸ δεύτερο τοκετὸ, τρία χρόνια μετὰ τὸ γάμο του, τὴ σύζυγον ποὺ ἐλάτρευε. Ἐμείνε χήρος σὲ ἡλικία 34 ἐτῶν μὲ ἕνα ἀγόρι 2 ἐτῶν καὶ τὴ νεογέννητη κόρη. Ἡ Μαρία Ἀγγελικὴ ἐφρόντισε νὰ τὸν βοηθήσουν οἱ συγγενεῖς. Ἐνας ἀδελφὸς ἀνέλαβε νὰ ἀναθρέψῃ μαζί μὲ τὰ δικὰ του παιδιὰ τὸν Μάξιμον, ποὺ ὁμως ἔζησε λίγο. Ἡ κόρη, ἡ Σιδόνη, υἱοθετήθηκε ἀπὸ μιὰ θεία της, τὴ δεσποινίδα Ἀγγλέζη, ἕνα γεροντοκόριτσο ποὺ ἐξοῦσε μόνο του σὲ ἀπόστασι 12 χιλιομέτρων ἀπὸ τὸ Λαγκα-
τέρ, στὸ Ὠμπιάκ.

Ἡ γυναίκα μου κ' ἐγὼ ἐπροτεινόμεναι στὸν Ζάν νὰ τὸν πά-
ρωμε ἔμεις καὶ γιὰ νὰ μὴν πληγώσουμε τὴ φιλοτιμία του, τὸν διαβεβαίωσαμε ὅτι οἱ γεωργικὲς συμβουλές του θὰ μᾶς ἦσαν πολὺτιμες. Ἀρνήθηκε λέγοντας ὅτι ἤθελε νὰ κερδίξῃ τὰ πρὸς τὸ ζῆν, ἐργαζόμενος. Εὐρήκαμε τότε ἕνα πρόσχημα: θὰ ἐπέβλε-
πε τις καλλιέργειες τῶν κτημάτων μας, θὰ ἐκατοικοῦσε στὸ σπι-
τάκι, κάτω στοὺς πρόποδες τοῦ λόφου, ποὺ βρισκόταν στὸ κέν-
τρο τῶν κτημάτων.

Κατὰ τὸ διάστημα τῶν 7 ἐτῶν ποὺ ἔμεινε ἐκεῖ, δηλαδὴ μέ-
χρι τὸ θανάτου του, ὁ ἀνθρώπος αὐτὸς διατήρησε ὑπερήφανα ἀπέναντί μας τὴ θέσι μας ὡς ἐνοικιαστοῦ. Τὴν Κυριακὴ καὶ τὴν Πέμπτη ἔτρωγε μαζί μας τὸ μεσημέρι. Ἐρχόταν ἀκόμα νὰ μᾶς συντροφεύῃ ἄλλες δυὸ φορές τὴν ἑβδομάδα τὸ βράδυ, μετὰ τὸ φαγητό. Ἐξετάζαμε τοὺς λογαριασμοὺς, καὶ ἂν μᾶς ἔμενε καιρὸς, ἐπαίζαμε καὶ λίγα χαρτιά.

Ἐξαίρεσι τῆς τακτικῆς αὐτῆς γινόταν μόνον ὅταν ἡ θεία μας, ἡ δεσποινὶς Ἀγγλέζη, ἐρχόταν γιὰ λίγες μέρες στὸ Λαγ-
κάτερ, φέρνοντας μαζί της καὶ τὴν ἀνεμιά της Σιδόνη. Τότε ὁ κοινιάδος μου δεχόταν νὰ τρῶῃ μαζί μας ὅλες τις φορές. Ἀλ-
λὰ οἱ ἐπισκέψεις τῆς θείας Ἀγγλέζης διακόπηκαν σὲ λίγο λόγω τῆς ἡλικίας της. Τότε ὁ Ζάν ἐπήγαινε καὶ ἔβλεπε τὴν κόρη του.

Δὲν ξαναβρῆκα ἐπιμελητὴ τῶν κτημάτων μου σὰν αὐτόν. Ἀλλὰ μοὺ ἦταν καὶ συμπαθητικὸς σύντροφος. Ἐλάτρευε τὴ γυ-
ναίκα μου. Ἐπὶ ἐπτὰ ἔτη εὐρήκα τὴν τέλεια ἡσυχία μου. Ὁ-
ταν πέθανε, οὔτε ἐγὼ, οὔτε ἡ γυναίκα μου μπορούσαμε νὰ φαν-
τασθοῦμε ὅτι εἶχε στρέψει τὸ πεπρωμένο μου πρὸς τὸν κρημνὸ, ποὺ παρασύρθηκα καὶ κατακύλησα.

Λίγους μῆνες ἀργότερα πέθανε τὸ ἀγόρι του. Καὶ μετὰ 2 ½ χρόνια ἡ γρηὴ Ἀγγλέζη, ἡ ἀφῆσε στὴ Σιδόνη μιὰ μέτρια κληρο-
νομία, τὸ κτήμα τοῦ Ὠμπιάκ, ἀξίας περίπου 100.000 φράγκων προπολεμικῶν. Μοὺ ἔφινε τὴν ἐπικαρπία μέχρι ἐνηλικιώσεως τῆς Σιδόνης, ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ τὴν περιθάψω καὶ νὰ τὴν κηδε-
μονεύσω.

Ἡ γυναίκα μου, πού παρ' ὅλο τὸν ἔρωτά μου δὲν μπόρεσε νὰ γίνη μητέρα γιὰ δεύτερη φορά· καὶ πού συμπαθοῦσε τρυφερά τῇ μνήμῃ τοῦ Ζάν, ἤθελε νὰ συγκατατεθῇ στὴν παραδοχὴ τῶν διατάξεων τῆς διαθήκης τῆς θείας Ἀγγελίης. Χωρὶς τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἰσως θὰ ἀναζητοῦσα κανένα ἄλλον συνδυασμό, ἐξασφαλίζοντας ταυτοχρόνως τὴν ἀνατροπὴ τῆς ὀρφανῆς ἀνεψίδος τῆς. Ἀλλὰ δὲν μποροῦσα νὰ ἀρνηθῶ τίποτα στὴν Μαρία· Ἀγγελική. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, δὲν θὰ ἐδημιουργεῖο γιὰ μένα καμμιὰ νέα φροντίδα, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ διαχείρισιν λίγων ἐπὶ πλέον στρεμμάτων, γιὰτὶ ἤμουν ἀποφασισμένος νὰ μὴ ἀπασχοληθῶ μὲ τὴν ἐπιτροπευομένην μου περισσότερο ἀπὸ ὅσο μὲ ἀπασχολοῦσε ὁ γυιός μου.

Καὶ ἀφοῦ ἔγραψα τὶς τελευταῖες αὐτὲς λέξεις δὲν μπορῶ νὰ ἀναβάλω περισσότερο, παρ' ὅλη τὴ στενοχώρια πού αἰσθάνομαι, νὰ σοῦ μιλήσω γι' αὐτό μου τὸ παιδί.

ΠΡΩΤΗ

Εἶμαι κακὸς πατέρας;

«Ὁχι, Σαμουήλ.

Ἀλλὰ, ἂν μπορῶ νὰ ἐκφρασθῶ ἔτσι, δὲν εἶμαι «πάρα πολὺ πατέρας». Καθὼς δὲν ἤμουν καὶ «πάρα πολὺ γυιός» ἀπέναντι στον πατέρα μου. Ἐδῶσα στὸ γυιό μου ὅ,τι μποροῦσα: ζωὴ, ἐξέλιξις, προστάσια, μόρφωσις, ὑλικὴ εὐημερία καὶ ὅτις μεταδῶσα κατὰ περισσότερο, ἔαν αὐτὸ τὸ κατὰ σημαίνει νὰ ἐξασκῶ αὐτὸν μὴ οἰαδήποτε ἐπιρροή, νὰ τοῦ ἐμπιστευώμαι ἢ νὰ τοῦ ζητῶ νὰ μὲ ἐκμυστηρεύεται. Δὲν θεωρῶ ὅτι εἶμαι ὑποχρεωμένος γι' αὐτό. Δὲν ἔχω καμμιὰ σχετικὴ ἐπιθυμία, καὶ πρέπει ἀλλοῶς τε νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἂν μάλιστα λογαριάσουμε καὶ τὴν ἰδιωτικὴν διαφορὰ τῶν δυὸ χαρακτήρων μας, κάθε τέτοιου εἴδους προσέγγισις θὰ μὲ φαινόταν ἀδύνατη.

Καὶ νὰ γιατί:

Δὲν εἶμαι ἐπιρρεπὴς στὶς ἐκμυστηρεύσεις. Εἶμαι μᾶλλον συγκεντρωμένος καὶ ἐχέμυθος. Ἀλλ' ἔχουσα ὅλη μου τὴν καρδιά μέσα στὴ δική σου. Στὶς γυναῖκες πού μὲ ἐχάρισαν τὸν ἔρωτά τους, ἀφῆκα νὰ ἀντιληφθοῦν ὅ,τι ὑπάρχει ἐντὸς μου τὸ καλὸν, ὅ,τι τὸ χειρότερο, καὶ, ἐφόσον ἡ Μαρία Ἀγγελικὴ συνώψισε γιὰ μένα ὁλόκληρο τὸ γυναικεῖο φύλο, ἡ ἡθικὴ μας ἐπικοινωνία ὑπῆρξε χωρὶς μυστήρια καὶ δὲν τῆς ἐκρῦβα τίποτα.

Ἐ, λοιπὸν δὲν νομίζω ὅτι ὁ γυιός μου Ἀρνάλ, ἀφότου ἀναπτύχθηκε ἡ σκέψις του καὶ ἀνοίξε τὸ στόμα του, ἐπρόφερε ποτὲ καμμιὰ ἐκμυστήρευσι, οὔτε καὶ στὴ μητέρα του, πού γι' αὐτὴν ἔχει λατρεία, οὔτε ἀκόμη καὶ στὴ Σιδόνη, τὴ σύντροφο τῆς παιδικῆς του ἡλικίας. Ὅσο προχωροῦσε ἡ ἡλικία του, τόσο μεγάλωνε ἡ ἐπιφυλακτικότητά του ἢ μυστικότητά του. Ὅταν ἤταν παιδί, ἡ χάρις του, ἡ ἐξυπνάδα του, θὰ μὲ προσεῖλκυαν ἰσως πρὸς αὐτό. Ἀλλ' ὁ τρόπος του νὰ μὲ ὑπακούῃ παθητικῶς, νὰ μὴ

μοῦ ἀπευθύνῃ καμμιὰ ἐρώτησι, νὰ μὲ φέρεται σὰν πρὸς ἄκαμπτὸ ἀφέντη, ἐνῶ εἶμαι τόσο βολικὸς γιὰ κείνους πού διοικῶ. Ἡ συνήθειά του νὰ τηρῇ αὐστηρὰ τὸ παιδαγωγικὸ παράγγελμα: ὅτι ἓνα παιδί γιὰ νὰ μιλήσῃ, πρέπει νὰ περιμένῃ πρῶτα νὰ τὸ ρωτήσουν, καὶ ἔπειτα, ὅταν τὸ ρωτοῦσα, νὰ σκέπτεται τὴν ἀπάντησι, σὰν νὰ ἐπρόκειτο γιὰ ἐξετάσεις, νὰ μὲ ἀπαντᾷ κυττάζοντάς με κατὰμματα, τόσο ἐπιβλητικὰ ὥστε καμμιὰ φωνὴ νὰ ἀποστρέφω ἐγὼ τὰ μάτια μου, ὅλα αὐτὰ μὲ προκαλοῦσαν δυσφορία μέχρι τοῦ σημείου πού καὶ ἡ θέα ἀκόμα τοῦ παιδιοῦ μου δὲν μὲ προκαλοῦσε σχεδὸν καμμιὰ εὐχάριστησι. Δὲν συναγωνίστηκα διόλου τὴ Μαρία Ἀγγελική γιὰ νὰ κερδίσω τὴν καρδιά τοῦ παιδιοῦ μου. Τὸ ἐλάτρευε ὅπως ἦταν, μολονότι καμμιὰ φορὰ τὸ μάλλωνε γιὰ τὴ μεγάλη ἐπιφυλακτικότητά του. Ἀλλὰ τότε τὸ παιδί γινόταν δύσθυμο καὶ ἡ μητέρα του τοῦ ζητοῦσε σχεδὸν συγγνώμη. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, μέχρι τὴν ἀφίξι τῆς κόρης τοῦ Ζάν, ὁ Ἀρνάλ ἀνατράφηκε ἀποκλειστικὰ ἀπὸ τὴν μητέρα του, πού τὴν βοηθοῦσε ἡ ἀφωσιωμένη μας ὑπηρετριά Ἀλίκη. Ὅταν ἀναλάβασα τὴ φροντίδα τῆς Σιδόνης, αὐτὴ φυσικὰ προσκολλήθηκε στὸν Ἀρνάλ, πού ἦταν μεγαλύτερός της κατὰ ἕξι μῆνες. Ἦταν ἓνα κοριτσάκι κοντὸ καὶ παχύ, μὲ κατσικά μαλλιά, μὲ ζωηρὰ ὠραῖα μάτια, μὲ κανονικὰ χαρακτηριστικά. Μοῦ φάνηκε δειλὸ, μέχρι ἡλιθιότητος. Δὲν ἀπασχολήθηκα μὲ αὐτὴν περισσότερο ἀπὸ τὸ γυιό μου, πιστεύοντας ὅτι ἔκανα ἄρκετα γιὰ τὴ μνήμη τοῦ Λαγκέξ καὶ γιὰ τὰ καθήκοντά μου ὡς ἐπιτρόπου, ἐφόσον διαχειριζόμουν τὴν περιουσία, πού κληροδοτήθηκε στὴν Σιδόνη.

ΔΕΥΤΕΡΗ

Ἔτσι πέρασαν δυὸ χρόνια, μέχρι τοῦ 1910. Ἡ γυναίκα μου εἶπε τότε, ὅτι θὰ ἦταν χρήσιμος γιὰ τὸν Ἀρνάλ ἓνας δάσκαλος. Ἐνὰς γειτόνάς μας, συνταξιούχος δημοδιδάσκαλος, δέχτηκε νὰ ἐρχεται κάθε μέρα καὶ νὰ παραδίδῃ μαθήματα εἰς τὰ δυὸ παιδιά. Κάθε ἀπόγευμα ὁ Ρικιὲ ἐρχόταν σπίτι μας καὶ ἐξεπλήρωνε ὅσο μποροῦσε καλλίτερα τὰ καθήκοντά του. Ὁ Ἀρνάλ πρῶτ' ὅλα ἡσύχως ἡ ἀσυνταξία, κατέληξε νὰ τὴν θεωρῶ ὡς ὀριστικὰ ἐγκαταστημένη στὸ σπίτι μου καὶ μέσα μου, ὅταν ἡ μοῖρα, ἢ ἡ πρόνοια ἢ ἡ τύχη ἔκρινε, χωρὶς ἀμφιβολία ὅτι ἦταν καλὸς νὰ μὲ ὑπενθυμίσῃ τὴ σκληρὴ ἀνθρώπινη συνθήκη, δηλαδὴ τὴ μεταβολή. Ὁλόκληρη ἡ ζωὴ εἶναι ραμμένη ἀπὸ χωριστὰ κομμάτια, μὲ τὴ διαφορὰ ὅτι τὰ κομμάτια τῆς δυστυχίας εἶνε πολυαριθμότερα καὶ μεγαλειότερα ἀπὸ τὰ κομμάτια τῆς εὐτυχίας.

Στὴν ἀρχὴ εἶχαμε τὴν καταστροφὴ τῆς γεωργίας ἀπὸ τὴν φυλλοξήρα. Ἐπειτα, τὸ Φεβρουάριο τοῦ 1910, ἡ Μαρία—Ἀγγελική πῆρε διπλὴ πνευμονία, ἐκινδύνεψε καὶ ὕστερα ἀπὸ τρεῖς

μήνες φροντίδες και αγωνίες σώθηκε η ζωή της. Οι γιατροί διάταξαν μακρόχρονη προσεκτική επίβλεψή της. Δυστυχώς, παρ' όλες τις προφυλάξεις, δὲν κατωρθώθηκε ἡ τελεία ἀποθεραπεία της. Οἱ δυνάμεις της ἐλαττώνονταν λίγο-λίγο, περιοριζόμεστε σὲ μικροὺς περιπάτους γύρω ἀπὸ τὴν ἐπαυλὶ, ὅταν ἦταν ξηρασία. Οἱ νύκτες γινόντουσαν ἀγωνιώδεις.

Συλλογίσου τὴν ἀπελπισία μου. Διαπίστωνα τὴν ἀνικανότητά μου νὰ ἐνδιαφερθῶ γιὰ ὅ,τι δῆποτε, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀρρώστεια τῆς συζύγου μου. "Ὅλες τὶς στιγμὲς ποὺ δὲν τὶς περνοῦσα μαζί της, τὶς περνοῦσα κλεισμένος μέσα στὸ δωμάτιό μου, ἀγανακτώντας ἐναντίον τῆς ἀδίκης σκληρότητας τῆς τύχης μου. Τὸ κατάλαβε, λησμόνησε τὴν ἀτυχία της γιὰ νὰ ἀφοσιωθῇ στὴ δική μου, μὲ τρυφερὴ ἐπιμονή. Ἐπροσπάθησε νὰ μὲ κάμῃ νὰ ἐνδιαφερθῶ γιὰ τὶς σωτήριες ἀπασχολήσεις τῆς ζωῆς. Μὲ ρώτουσε γιὰ τὰ οἰκονομικὰ τῶν κτημάτων μας, γιὰ τὴ φυλλοξήρα, συζητοῦσε μαζί μου μὲ τὴν ἀδυνατισμένην φωνή της. Μοῦλεγε:

— Σὲ ἱκετεύω, Ἐρβέ, φρόντισε λίγο γιὰ τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν παιδιῶν. Εἶνε μῆνες τώρα ποὺ ἔχουν ἀφεθῇ στὴν Ἀλίκη καὶ στὸ γέρο Ρικιέ, δηλαδὴ ἔχουν ἐγκαταλειφθῇ σχεδὸν μόνα τῶν. Αὐτὸ μὲ ἀνησυχεῖ. Γιὰ νὰ μὲ καθησυχάσης, ἀσχολήσου μαζί τους. Ἀντικατάστησέ με ὡς ὅτου νὰ γίνω καλά.

Ὁ Θεὸς μοῦ εἶνε μάρτυρας, ὅτι ἡ παράκλησις αὐτὴ καὶ ἡ θέλησι νὰ εὐχαριστήσω μιὰ ἀγαπημένη ἀσθενῆ μὲ ὠδήγησαν πρὸς τὶς δυὸ ἐκείνες νεαρὲς ὑπάρξεις, γιὰ τὶς ὁποῖες θὰ ἤθελα στὴν ἀρχὴ ν' ἀναλάβω τὴν ἠθικὴ εὐθύνη. Ὑπακούοντας στὴν ἐπιθυμία τῆς Μαρίας Ἀγγελικῆς, πλησίονα τὰ παιδιὰ. Τὸ ἔκανα σιγά-σιγά, μαντεύοντας ὅτι μὲ φοβόντουσαν.

Ἡ γυναῖκα μου δὲν εἶχε ἄδικο. Τὰ δυὸ παιδιὰ, ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ ἀρρώστησε, εἶχαν ἀφεθῇ μόνα τῶν, ἐλεύθερα ἀπὸ κάθε παιδαγωγικὴ ζωὴ. Ἡ Ἀλίκη δὲν ἤξερε παρὰ νὰ φροντίζει μόνον γιὰ τὴν καθαριότητά τους, νὰ τοὺς κάνῃ γλυκὰ καὶ νὰ τοὺς δίνῃ παιγνίδια, κί' ἀκόμα νὰ τοὺς κάνῃ συστάσεις νὰ μὴ ἐργάζονται πάρα πολὺ, γιατί ἦταν πλούσια! "Ὁ Ρικιέ ἦταν μιὰ μηχανὴ γιὰ τὸ συντακτικὸ, τὶς ἱστορικὲς χρονολογίες καὶ τὴν ἀριθμητικὴ. Ἐν τούτοις οἱ μαθηταὶ τοὺς δὲν ἔδιναν τὸ θέαμα τῆς ὁκνηρίας οὔτε τῆς ἀταξίας. Κατάλαβα ἀμέσως τὴν αἰτία. Ὁ Ἀρνάλ, ἡλικίας 13 χρονῶν, κυβερνοῦσε συγχρόνως καὶ τὴ νεώτερή του κατὰ ἔξιν μῆνες Σιδόνη καὶ τὸν ἑαυτὸ του. Ἡ διαπίστωσις αὐτὴ δὲ μοῦ στάθηκε εὐχάριστη. Ἀλλὰ τὰ ἔβαλα μὲ τὸν ἑαυτὸ μου:

«Στὸ κάτω τῆς γραφῆς, καλλιτέρα. Πρέπει, ἐν πάσῃ περιπτώσει, νὰ τοὺς ἀναλάβω ἐγώ».

Στὴν ἀρχὴ ἀναμίχθηκα στὰ μαθήματά τους. "Ἡξερα πάντως ὅτι, γιὰ νὰ εἰσχωρήσω μέσα στὶς νεαρὲς ψυχὰς τους, ἔπρεπε μᾶλλον νὰ λαβαίνω μέρος στὰ παιγνίδια τους. Αὐτὸ γινόταν μὲ τὸν καιρὸ, ὅπως καὶ ἔγινε.

Παραευρισκόμουν στὰ μαθήματα τοῦ Ρικιέ. Μοῦ φάνηκε ἐνῶς εὐσυνείδητος βλάκας. Ἀλλὰ τὸ ἀκριβὲς καὶ ἐξεταστικὸ πνεῦμα

τοῦ Ἀρνάλ τὸν ἐκρατοῦσε σὲ ἀγωνία. Ὁ μαθητὴς δὲν ἄφηνε νὰ τοῦ ξεφύγῃ τίποτε, κί' ἔτσι τὰ παιδιὰ δὲν ἦταν στὸ σύνολο περισσότερο ἀμαθὴ ἀπὸ τοὺς συνομηλίκους τῶν. Ἡ Σιδόνη, ἔφ' ὅσον μὲ συνήθιζε, μοῦ φαινόταν λιγώτερο περιορισμένη ἀφ' ὅσο τὴν ὑπέθετα. Μεγάλωνε χαριτωμένα. Ἀντίθετα πρὸς τὸν Ἀρνάλ, ἐξοικειώθηκε εὐκόλα μαζί μου καὶ μοῦ ἔδειχνε τρυφερότητα. Ἀρχισα νὰ καταλαβαίνω τὴν προτίμησι ποὺ ἔχουν ὅλοι οἱ πατέρες γιὰ τὰ κορίτσια τους.

Ὅταν σιγά-σιγά ἡ ἐπίβλεψί μου προχώρησε ὡς τὰ παιγνίδια τῶν, μοῦ φάνηκαν καὶ οἱ δυὸ στὴν ἀρχὴ σωστὰ παιδιὰ. Καὶ στὰ παιγνίδια ἀκόμη, ὁ Ἀρνάλ διηύθυνε καὶ ἡ Σιδόνη ὑπάκουε κί' ἐμιμεῖτο. Σὲ τρόπον ὥστε θὰ νόμιζες δυὸ ἀγόρια ποὺ παίζαν πάντοτε ἀγορίστικα παιγνίδια. Τρεχάματα, γυμναστικὴ, σκαρφαλώματα στὰ δένδρα, πάλη. Μὲ πείραζε κάπως αὐτὸ, χωρὶς νὰ διακρίνω ἀκριβῶς τὴν αἰτία. Ζήλευα τὴν ἐπιβολὴ τοῦ Ἀρνάλ ἐπὶ τῆς Σιδόνης; "Ὀχι. Ἀπὸ κανένα ἐκ τῶν δυὸ δὲν ἐπερίμενα πραγματικὴ συμπάθεια. Μᾶλλον δυσφοροῦσα γιατί τὸ μικρὸ ἐκείνο ζεῦγος διέφευγε ἐντελῶς ἀπὸ τὴν ἐπιρροή μου καὶ ζοῦσε στὸ σπίτι μου εὐτυχισμένο χωρὶς ἐμένα, μὲ τὸν Ἀρνάλ ὡς πρόωρο ἐμψυχωτή.

Ἀλλ' εἶχα καὶ κάποια ἠθικὴ ἀνησυχία. Ὁ Ἀρνάλ ἦτο 13 ἐτῶν: συνεπῶς παιδί. Παιδί; Καὶ ἐγὼ στὴν ἡλικία του; Ἐθυμόμουν τι ἤμουν. Τὸ θυμᾶσαι καὶ σὺ Σαμουήλ. Ὁ Ἀρνάλ δὲν ἔδειχνε σημεῖα διαφθοράς. Ἀλλὰ πῶς μπορούσα νὰ πιστεύω στὴν ἀθωότητά του;

"Ὀχι. Ὁ Ἀρνάλ εἶχε ἀσφαλῶς καταλάβει τὸν τρόπο τῆς διακρίσεως τῆς ζωῆς. Ἀλλ' ἐκρατοῦσε τὶς παρατηρήσεις του καὶ τοὺς στοχασμοὺς του γιὰ τὸν ἑαυτὸ του, ὅπως καὶ κάθε ἄλλη σκέψι του.

Σκεπτόμουν:

«Ὁ Ἀρνάλ, γερός, σφριγηλός, ἐξυπνος, γνώριζοντας τὶς μεταξὺ τῶν δυὸ φύλων σχέσεις, ζῇ σὲ διαρκὴ ἐπαφὴ μὲ μιὰ νέα σωματικὰ ἀνεπτυγμένη περισσότερο ἀπ' αὐτόν. Αὐτὸ τὸ ζευγάρι ποὺ δὲν ὑπόκειται σὲ κανένα ἔλεγχο, ξεφεύγει καὶ ἀπομονώνεται ὅπως τοῦ ἀρέσει. Τὸ νεαρὸ τῆς ἡλικίας τῶν ἀποτελεῖ τάχα ἐγγύησι ὅτι δὲν θὰ συμβῇ κάτι; Δὲν τὸ φαντάζομαι. Ἐτσι σκέπτονται μόνον οἱ ὁκνηροὶ γονεῖς, ποὺ λησμονοῦν τὰ δικά τῶν».

Ἡ ἰδέα τοῦ κινδύνου αὐτοῦ δὲ μὲ ἄφηνε πιά ἡσυχό. Παρακολουθοῦσα τὰ παιδιὰ ὅταν τὰ ἔβλεπα μαζί, προσπαθοῦσα ν' ἀκούσω τὰ λόγια τῶν. Πόσες φορὲς μοῦ φάνηκε ὅτι κατάλαβα κάποια ὑποπτὴ χειρονομία καὶ ἔπεφτα σὲ ἀγωνία! Οἱ κατωκίτες τῶν συνομηλίκων μὲ ἀνησυχούσαν. Ἐνόμιζα ὅτι ἀπομονωνόντουσαν ἐπὶ τῆς, ὅτι μιλοῦσαν γιὰ πράγματα ποὺ δὲν θὰ μοῦ ἐμπιστευόντουσαν. Ἴσως συνομιλοῦσαν γιὰ μένα. Μὲ ἔκριναν ἢ μὲ εἰρωνευόντουσαν. Ἐν πάσῃ περιπτώσει δὲ μπορούσα νὰ ξέρω

τά θέματα τῶν συνομιλιῶν τους.

Τότε, γιὰ νὰ τοὺς γνωρίσω καλλίτερα, τοὺς ἐπλησίασα καὶ στὰ παιγνίδια των. Ἡ Σιδὼν, χωρὶς ὑστεροβουλία, χαϊρόταν γιὰ τὴν παρουσία μου. Ἀλλὰ δὲν μοῦ διέφευγε ὅτι ὁ Ἀρνάλ δοκίμαζε ἐκπληξί γι' αὐτὴ τὴν ἀνάμιξι μου. Στὰ μαθήματα ἐξετίμησε γλῆγορα καὶ εὐχαριστιόνταν γιὰ τὴν ὑπεροχὴ τοῦ πατέρα του ἀπέναντι τοῦ δασκάλου του. Ἀλλὰ στὰ παιγνίδια, παρὰ τὴν ἀπάθειά του, ἐμάντευα ὅτι διερωτᾶτο: «Γιατί αὐτὴ ἡ ἀλλαγὴ τῆς στάσεως τοῦ πατέρα μου ἀπέναντί μας;» Τὰ παιδιὰ διαβλέπουν καλὰ σ' αὐτὲς τὶς περιστάσεις. Ὁ Ἀρνάλ ἐνόμιζεν ὅτι ἐπρόσεχα λιγώτερο αὐτὸν παρὰ τὴν σύντροφό του καὶ ὅτι τοῦ τὴν ἐστεροῦσα κάπως. Καὶ ἤξερα ὅτι ἡ ἀκαμπτὴ προσοχὴ τοῦ παιδιοῦ αὐτοῦ, ποὺ ἐγὼ τὸ εἶχα γεννήσῃ καὶ ποὺ ἦταν τόσο διαφορετικὸ ἀπὸμένα, προσηλῶνετο ἐπίμονα ἐπάνω μου. Ἐπρόσπαθοῦσα νὰ μὴ κάνω διάκρισι μεταξὺ τῶν δύο, ἀλλὰ ἦταν φανερό ὅτι περιποιόμουν τὴ Σιδὼν περισσότερο ἀπὸ τὸν Ἀρνάλ. Κατέληξα νὰ πείσω τὸν ἑαυτό μου ὅτι δὲν ἤμουν διόλου χρησιμὸς στὸν Ἀρνάλ καὶ ὅτι θὰ ἤμουν πολὺ χρησιμώτερος γιὰ τὴν Σιδὼν, ἂν τὴν ἐπηρέαζα μόνος μου.

«Δὲν θέλει συζητήσι, ἔλεγα μέσα μου—ὅτι ὁ Ἀρνάλ θὰ ἦτανε καλλίτερα νὰ βρισκεται μὲ ἀγόρια, ὅπως κι' ἐγώ, καὶ ὅπως εἶνε ἡ συνήθεια». Δυστυχῶς τὸ οἰκοτροφεῖο τῶν διαμαρτυρομένων τοῦ Μοντωμπὰν δὲν ὑπῆρχε πλέον. Καὶ ἐφοβόμουν νὰ στείλω τὸ παιδί μου σὲ ἐπαρχιακὸ λύκειο.

Εἶπε

«Ἐνα ἀπόγευμα εὗρήκα τὴ Σιδὼν νὰ κλαίῃ ὀλομόναχη στὸν κήπο. Τὴν ἐπλησίασα.

—Κλαίς;

—Ὁχι, θείε μου.

Ἡ ἀνόητη αὐτὴ ἀπάντησι διεψεύδετο ἀπὸ τὸ πρόσωπό της.

Ἐκλάιγε γερὰ.

—Γιατί κλαίς;

Τότε ἐξέσπασε σὲ λυγμοὺς, σὰν τὸ μικρὸ παιδί. Τὴν ἐπῆρα στὰ γόνατά μου. Κατέληξε νὰ μοῦ ὁμολογήσῃ παιδιάστικα:

—Ὁ Ἀρνάλ δὲν με ἀγαπάει.

—Πῶς τὸ ξέρεις;

—Μὲ μαλώνει διαρκῶς. Λέει πῶς τὰ μαλλιά μου εἶνε ἀκατάστατα. Δὲν μπορῶ νὰ κάμω τίποτε γι' αὐτό, γιατί χαλοῦν μόλις τρέξω. Λέει πῶς δείχνω τὰ πόδια μου. Δὲν εἶνε δικό μου σφάλμα ἀν' ψήλωσα πολὺ. Λέει πῶς τὸν πειράζω ποὺ θέλω διαρκῶς νὰ τὸν ἀγκαλιάζω.

Καὶ ἐσυνέχισε, μὲ δάκρυα καὶ λυγμοὺς, νὰ μοῦ ἀπαριθμῇ παράπονα τέτοιου εἶδους. Δοκίμασα ἐκπληξί γιὰ τὴν εὗρήκα μέσα μου μιὰ πατρικὴ καρδιά γιὰ νὰ τὴν καθησυχάσω καὶ νὰ τὴν παρηγορήσω. «Ἀλήθεια, σκεπτόμουν, αὐτὴ ἡ μικρὴ μοῦ εἶνε

προσφιλὴς. Καὶ ὁ Ἀρνάλ εἶνε ἀδικαιολόγητος, νὰ τὴν στενοχωρῇ». Καὶ καθὼς ἡσύχαζε, μὲ τὸ κεφάλι γεμμένο στὸν ὦμο μου, τὴν ρώτησα:

—Μὰ ὁ Ἀρνάλ σὲ ἀγαπάει μὲ ὅλα αὐτά;

—Δὲν ξέρω... ὑπάρχουν στιγμὲς ποὺ τὸν ἐνοχλῶ.

—Καὶ σὺ τὸν ἀγαπᾷς πολὺ;

—Ναί. Θὰ ἤθελα νὰ μὴ τὸν στενοχωρῶ ποτέ.

Ἀρχισε νὰ γελάῃ. Καὶ τώρα ποὺ δὲν εἶχε πιά ἀνάγκη παρηγορίας, ἤθελε νὰ μὲ ἀφήσῃ, καὶ δὲν ἤξερε μὲ ποῖο τρόπο νὰ φύγῃ. Ἐσηκώθηκε καὶ μοῦ εἶπε:

—Θεῖε μου, δὲν θὰ πῆτε στὸν Ἀρνάλ ὅ,τι σὰς εἶπα.

—Ὁχι, ἀπάντησα μὲ ἀρκετὴ τραχύτητα. Πήγαινε νὰ τοῦ ζητήσῃς συγγνώμη, πήγαινε!

Ἐφυγε γιὰ ν' ἀναζητήσῃ τὸ σύντροφό της.

«Τί κουτὴ! σκεπτόμουν... Κ' ἐκεῖνος ὁ βλάκας ποὺ τὴν τυραννεῖ καὶ τὴν κάνη νὰ κλαίῃ! Ἀσφαλῶς ἡ κοινὴ αὐτὴ ἐκπαίδευσις δὲν ἀρμόζει. Συνηθίζει τὸ ἀγόρι στὸν ἐγωϊσμό, καταπνίγει τὴν προσωπικότητά της κόρης. Πρέπει νὰ λάβω μέτρα. Ἄν εὗρω εἰς τὸ Βορδὸ ἢ στὴν Τουλούζη κάποια ἐντιμὴ διαμαρτυρομένη οἰκογένεια, θὰ βάλω οἰκότροφο τὸν Ἀρνάλ γιὰ νὰ παρακολουθήσῃ τὰ μαθήματα τοῦ λυκείου».

Ἀλλ' ἀνέβαλλα ἀπὸ βδομάδα σὲ βδομάδα.

Ἐνα πρωί, καθὼς εὐπνήσα, μοῦ ἤλθες στὸ νοῦ μου, Σαμουήλ. Θυμήθηκα τὴν ὑποδοχὴ ποὺ μοῦ ἔκανες στὸ οἰκοτροφεῖο τοῦ Μοντωμπὰν. Εἶχες ἦδη ἐκεῖ δυὸ χρόνια. Ἐγὼ ἤμουν αὐτὸς, ἐρχόμενος ἀπὸ τὴν Ἀγγλία. Μ' ἐρωτοῦσες καὶ σοῦ διηγήθηκα τὴν παράδοσι τῆς οἰκογενειᾶς μας, νὰ στέλνονται τ' ἀγόρια ἔξω ἀπὸ τὴ Γαλλία, κατὰ τὸ διάστημα τῶν σπουδῶν τους εἴτε στὴν Ἀγγλία, εἴτε στὴ Γερμανία.

Καθὼς θυμόμουν αὐτὰ τὰ περασμένα, σκέφθηκα αἰφνίδια:

«Ἀλλ' ὁ Ἀρνάλ θὰ εἶναι 14 ἐτῶν τὸν Ἰούλιο!...».

Τὴν ἴδια μέρα εἶπα στὴ Μαρία—Ἀγγελικὴ τὴ σκέψι μου νὰ στείλωμε τὸν Ἀρνάλ ἔξω. ἤξερε τὸ οἰκογενειακὸ μας αὐτὸ ἔθιμο καὶ μοῦ ὠμολόγησε ὅτι ἀπὸ πολὺ καιρὸ φοβόταν αὐτὴ τὴ δοκιμασία. Ἀλλ' ὅπως ἦταν ἡπία καὶ ὑπάκοη, δὲν σκέφθηκε νὰ ἀντιταχθῇ στὸ σύζυγό της. Ἐπρόβαλε μόνον ὡς ἀντίρρηση τὴν ἐπισφαλὴ ὑγεία της. Τῆς ἀπάντησα ὅτι ὁ Ἀρνάλ δὲν θὰ ἀναχωροῦσε παρὰ μόνον ὅταν αὐτὴ ἔκρινε κατάλληλὴ τὴν ὥρα, καὶ ἐτσι ἡσύχασαμε προσωρινά. ἤμουν βέβαιος ὅτι σιγὰ-σιγὰ θὰ τὴν ἔκανα νὰ χωνέψῃ αὐτὴ τὴν ἰδέαν.

Ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ ἔλαβα αὐτὴ τὴν ἀπόφασιν, αἰσθανόμουν τὸν ἑαυτό μου καλλίτερα. Καὶ ἐξεπλήρωνα ἐπιμελέστερα τὸν ρόλο μου κοντὰ στὰ δυὸ παιδιά.

Ἐν τῷ μεταξὺ προετοίμαζα τὴν ἀφέλιμην ἐξορία τοῦ γιου μου. Ἡ γνώσι τῆς γερμανικῆς, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἡττὰ μας τοῦ 1870, ἐκρίνετο χρησιμώτερη ἀπὸ τὴν γνώσιν τῆς ἀγγλικῆς. Ἀποφάσισα νὰ στείλω τὸν Ἀρνάλ στὸ κολλέγιον τοῦ Μπερενστάιν, κοντὰ στὴ λίμνη τῆς Κωνσταντίας. Δὲν ἀπόκρυψα τὸ σχέδιό μου

ἀπὸ τὸν Ἀρνάλ. Τὸ ἄκουσε μὲ τὴ συνηθισμένη του ἀπάθεια. Μοῦ φάνηκε ἐν τούτοις, ὅτι δὲν τοῦ ἦταν δυσάρεστο νὰ δῇ καὶ ἄλλα μέρη. Τοῦ εἶπα νὰ μὴ ἀνακοινώσῃ τίποτε στὴ μικρὴ του σύντροφον γιὰ νὰ μὴ τὴν στενοχωρήσῃ προκαταβολικά. Ἡ Σιδὼν δὲν ἔμαθε τὴν ἀλήθεια παρὰ μόνον ὅταν οἱ προετοιμασίες τῆς ἀναχωρήσεως δὲν ἦταν δυνατό νὰ κρυφτοῦν.

Ὁ Ἀρνάλ ἀνεχώρησε γιὰ τὸ Μπερενστάιν κατὰ τὶς τελευταῖες ἡμέρες τοῦ Σεπτεμβρίου. Ἐφυγε ἕνα πρωτὶ, κατὰ τὶς 10, ἀφοῦ πέρασε ὅλες τὶς πρωινὲς ὥρες μὲ τὴν μητέρα ποῦ ἐλάτρευε. Τοὺς εἶχα ἀφήσει ἐπίτηδες μόνους. Ἡ Σιδὼν ἔκλαιγε στὴν ἀγκαλιά τῆς Ἀλίκης. Ἐγὼ ἔδινα τὶς τελευταῖες ὁδηγίαις στὸν πάστορα, ποῦ θὰ τὸν συνώδευε καὶ στὸν σωφὲρ, καὶ προσπαθοῦσα νὰ συντομεύτῃ ἡ διαδικασία τῆς ἀναχωρήσεως. Ἀλλὰ δὲν μπόρεσα ν' ἀπομακρύνω τὴν Σιδὼν, ποῦ τὴν ἔπιασε νευρική κρίσι.

Τέλος τὸ αὐτοκίνητο ξεκίνησε. Ἡ Ἀλίκη πῆρε μαζί της τὴ Σιδὼν. Ἐγὼ πῆγα νὰ παρηγορήσω τὴ Μαρία—Ἀγγελικὴ, ποῦ ποτὲ δὲν κατάρθωσε νὰ μὴ νικηθῇ ἀπὸ τὴν τρυφερότητά μου. Ἐπειτα ἔτρεξα στὸ γκαράζ, πῆρα τὸ μικρὸ μου αὐτοκίνητο καὶ τράβηξα σ' ἕνα κτῆμα ὅπου θὰ γινόταν ἡ διανομὴ τῆς ἐξοδείας τοῦ σιταριοῦ.

Ὅλη ἡ φύσις μοῦ ἦταν εὐχάριστη, ὁ ἀέρας, τὰ διάφορα χρώματα τῶν φυλλωμάτων, τὸ γαλάζιο τοῦ οὐρανοῦ. Ἡ Μαρία Ἀγγελικὴ, ἐσκεπτόμουν, ὑπόφερε καλὰ αὐτὴ τὴν ἀναχώρησι. Ἀλλωστὲ ὁ γιατρὸς ξαναγίνεται αἰσιόδοξος. Εἶνε ἀρκετὰ νέα ὥστε νὰ μπορῇ νὰ γιαιτρευτῇ. Καὶ σὲ μιά ἀπὸ τὶς σπάνιες ἐκεῖνες ἐκδηλώσεις πίστεως πρὸς τὴν θεία πρόνοια, ποῦ συμπίπτουν σὲ μένα μὲ τὶς μεγάλες συγκεχυμένες ἐλπίδες μου, πρόσθεσα: «Θεέ μου, ἀπόδοσέ μου τὴν!...»

Ὁ Ἀρνάλ εἶχε ἀναχωρήσει. Ἡ ἀπουσία του θὰ διαρκοῦσε 10 μῆνες. Εἶχα λοιπὸν διαθέσιμο τὸ μεταξὺ Ὀκτωβρίου καὶ Ἰουλίου χρονικὸ διάστημα γιὰ νὰ τὰ καταφέρω νὰ μὲ συγχωρήσουν γιὰ τὴ δικαιολογημένη αὐτὴ ἀπόφασί μου ἡ Μαρία—Ἀγγελικὴ καὶ ἡ Σιδὼν.

Πρῶτὴ ὑποχώρησε ἡ Μαρία—Ἀγγελικὴ: δὲν ἦτο διόλου ἐκπληκτικὸ αὐτό, γιατί μὲ ἀγκαλοῦσε περισσότερο ἀπὸ τὸ γυιὸ μας. Πῶς θὰ μποροῦσε νὰ ὑποφέρῃ ἐπὶ πολλὴ μιά σταγόνα ψυχρότητας μεταξὺ μας; Περιωριζόταν μονάχα ν' ἀντιτάσῃ: «Δὲν ἦταν δυνατό νὰ περιμένω; Πάσχω ἀκόμη...» Ἀν δὲν τὴν ξαναδῶ; Τῆς ἔκλεινα τὸ στόμα μὲ φιλά. Ὑστερα ἀπὸ μιά κρίσι, ἀρκετὰ ὀξεία, ἀλλὰ σύντομη ποῦ προκλήθηκε ἀπὸ τὴν ἀναχώρησι τοῦ Ἀρνάλ, ἡ εἰμαρμένη, σὲ μιά φιλεύσπλαχνη στιγμή,

παραχώρησε κάποια βελτίωσι τῆς ἀρρώστειας. Ἡ γυναῖκα μου εἶχε μὲ τὸν Ἀρνάλ τακτικὴ ἀλληλογραφία μὲ τὴν ὁποία περνοῦσε τὶς ὥρες τῆς. Ὁ Ἀρνάλ στὶς ἀπαντήσεις του δὲν παραπονοῦνταν διόλου γιὰ τὴ νέα του κατάστασι. Ἐργαζόταν καὶ ἦταν μεταξὺ τῶν καλλιτέρων μαθητῶν... Ἀπὸ τὴ γυναῖκα μου, δὲν συνήντησα σχετικὰ δυσκολίες. Ἀφοῦ ἀπαλλάχτηκα ἀπὸ μιὰ παρουσία ποῦ μὲ στενοχωροῦσε, δὲν δυσκολεύτηκα νὰ ἰσοσταθμίσω μὲ περισσότερες φροντίδες καὶ τρυφερότητα πρὸς τὴν γυναῖκα μου τὴν ἔλλειψι τοῦ γυιοῦ μας.

Ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα δὲν ἦταν ἐξ ἴσου εὐκολον μὲ τὴν Σιδὼν. Ἡ ἀντίστασί της ἐδυνάμωσε τὴ θέλησί μου καὶ παρῶνυε τὴν ἐπιθυμία μου νὰ τὴν καταλάβω. Εἶχε νοιώσει βαθειὰ ὅτι τῆς ἀποσποῦσαν τὸ σύντροφό της. Τὴν ἔβλεπε, ἐπὶ ὁλόκληρες ὥρες, σιωπηλῇ, ἀκίνητῃ, μὲ ἀπλανὲς τὸ βλέμμα. Ἡ ὀρεξί της ἐλαττώθηκε καθὼς καὶ ὁ ζήλος της γιὰ τὰ παιγνίδια. Ἐγίνε μελετηρότερη. Ἡ θλιμμένη της καρδιά ζητοῦσε τάχα εἰς τὰ βιβλία, εἰς τὰ μαθήματα, τὴν ἀνάμνησι τοῦ συντρόφου, ποῦ ἄλλοτε τὴν βοηθοῦσε, τὴν ὑποστήριζε; Ὅταν ἔλαβε τὸ πρῶτο γράμμα μὲ γερμανικὸ γράμματόσημο, τὴν εἶδα ν' ἀπομονώνεται μ' αὐτὴ τὴν ἐπιστολή, νὰ τὴν διαβάξῃ καὶ νὰ τὴν ξαναδιαβάξῃ, νὰ ὀνειροπολῇ, νὰ κλαίῃ, νὰ φιλῇ τὶς σελίδες. Ἐγὼ μειδιοῦσα. Ἐπρόβλεπα ὅτι ἡ ζέσι αὐτὴ θὰ ἦταν προσωρινή. Εἶχα ἀναγνωρίσει στὴν Σιδὼν τὸ γυναικεῖο ἐκεῖνο τύπο, ποῦ εἶνε τόσο συχνὸς μεταξὺ τῶν πιδ ὀγίων καὶ τῶν πιδ ἐρωτόληπτων γυναικῶν: ἔχουν ἀνάγκη τῆς πραγματικῆς παρουσίας ἐκείνου ποῦ ἀγαποῦν. Δὲν ἔμπορουν, παρ' ὅλη τὴν εἰλικρινὴ ἐπιθυμία τους καὶ τὴν προσπάθειά τους νὰ τρέφονται μὲ μιά ἀνάμνησι καὶ νὰ συννομιλοῦν μὲ μιά εἰκόνα.

Ἐξ ἄλλου ἡ ἰδιοσυγκρασία τῆς κόρης αὐτῆς ἦταν πολὺ ἰσορροπημένη καὶ πολὺ γερὴ, ὥστε ἡ ἀτονία νὰ μὴν μπορῇ νὰ ἐγκατασταθῇ στὸν οργανισμό της διαρκῶς. Εἶχεν ἀνάγκη ἀπὸ ἀέρα καὶ κίνησι. Ἀρχισὰ νὰ παίρνω κάθε φορὰ μαζί μου τὴν Σιδὼν ὅταν πῆγαίνα στὰ κτῆματα καὶ τὴν ἐμάθαινα σιγά-σιγά νὰ ὀδηγῇ. Καταλήφθηκε ἀμέσως ἀπὸ πάθος γι' αὐτὸ τὸ νέο σπόρ. Καμμιά φορὰ ἔκανα πῶς τὴν λησιμονοῦσα καὶ ξεκινούσα μόνος μου μὲ τὸ αὐτοκίνητο. Τότε ἔβλεπα σὲ κάποιο παράθυρο νὰ προβάλλῃ ἕνα νεανικὸ πρόσωπο γεμάτο ἀπὸ ἀγωνία καὶ νὰ μὲ παρακολουθῇ. Ποτὲ ὅμως δὲν μὲ φώναζε, ποτὲ δὲν μοῦ ζητοῦσε τίποτε. Ἡ ὑποταγή της ἦταν ἀπόλυτη. Ὁ Ἀρνάλ τὴν εἶχε γυμνάσει καλὰ. Σὲ λίγο ὠδηγοῦσε τὸ αὐτοκίνητο συχνότερα ἀπὸ μένα, ἀλλὰ δὲν τὴν ἀφήνα νὰ βγαίνει ποτὲ μόνη της. Στὰ ποῖο κοντινὰ κτῆματα πηγαίναμε μὲ τὰ πόδια.

Ἐτσι ἡ Σιδὼν γνώρισε μιά εὐχάριστι ποῦ ὁ Ἀρνάλ δὲν θὰ μποροῦσε νὰ τῆς τὴ προσφέρῃ. Διδασκόταν γιὰ τὴν ἀγροτικὴ μας ζωὴ, γιὰ τὸν κύκλο τῶν καλλιτεργειῶν, γιὰ τὶς ἀγοραπωλη-

σίες, για τις σχέσεις του γαιοκτήμονος με τους γεωργούς, για τα έξοδα και τις έσοδες. «Όλα αυτά τα πράγματα δεν ένδιεφον διόλου τον Άρνάλ, καί, κατά μίμησιν, αδιαφορούσε γι' αυτά καί η Σιδόνη. Άλλά τώρα της άρεσαν πολύ καί έδειχνε μιά πρώιμη ικανότητα. Διέβλεπα ευχάριστα τη συνδρομή που σέ λίγα χρόνια θα μου εξασφάλιζε αυτή ή καλή μαθήτριά. Τήν ένθάρρυνα στή νέα της άσχολία καί της άνέθετα μικρές εργασίες. Τήν άγάπη προς τη γή, που δεν είχα κατορθώσει νά τήν έκριζώσω έντελώς από μέσα μου, τήν έννοιωθε κι' αυτή με τό ζήλο τών νεοφύτων. Ήτανε ο πρώτος στερεός μεταξύ μας δεσμός. Ήθελα νά μ'ήν είνε ο μόνος. Μιά σελίδα βιβλίου δεν ήταν γιά τήν Σιδόνη κάτι τό ζωντανό. Μόνο ή ζωή της κινούσε τό ένδιαφέρον. Με τήν προφορική μου διδασκαλία, στο ύπαιθρο, χωρίς έξαναγκασμό, χωρίς γραψίματα έκτός από λίγες σημειώσεις που τις συντάσσαμε μαζί τό βράδυ, τό πνεύμα της μετεμορφώτο από μήνα σέ μήνα, μαζί με τό φυσικό οργανισμό της, που ή άνάπτυξή του έκανε σέ όλους έντύπωση.

Ο καλός Ρικιέ, με τήν παλαιωμένη παιδαγωγική του, άπαλμάχηκε τών καθηκόντων του. Είχα τήν ευχαρίστησι νά διαμορφώνω μόνος μου μιά ψυχή που άγαπούσα... Καί έφ' όσον μετάγγιζα στήν εύπειθι αυτή μαθήτριά τις ιδέες μου, τις προτιμήσεις μου, τις γνώσεις μου, διαπίστωνα τήν προοδευτική εξέλιψι της έπιρροής, άκόμη δέ καί της άναμνήσεως του Άρνάλ. Δεν μιλούσα σχεδόν γι' αυτόν. Άπαντούσε στά γράμματά του με καθυστέρησι καί σύντομα.

Ο Άρνάλ πειράχτηκε άναμφίβολα γι' αυτό, γιατί σέ λίγο περιωρίστηκε σέ λίγες φράσεις γιά τήν Σιδόνη, κλεισμένες μέσα στίς έπιστολές του προς τη γυναίκα μου. Ή Μαρία—Άγγελική, έλεγε:

—Έλα Σιδόνη. Πρέπει νά γράψης στόν εξάδελφό σου.
—Ναί, θεία. Απόψε... Τό άργότερο, αύριο.
—Εγώ, στίς φράσεις του Άρνάλ, διάβαζα τήν άγωνία που δεν ήθελε νά έκδηλωθι, καί κάτι που έμοιαζε με ζηλοτυπία... Μιά ζηλοτυπία παράξενη, που δεν προήρχετο ούτε από φιλία, ούτε από έρωτα.

Τώρα που έφθασα σ' αυτό τό σημείο της ήθικής μου διαθήκης, επικαλούμαι, Σαμουήλ, τήν ευθύτητά σου περισσότερο άκόμη από τήν χριστιανική σου επείκεια... Σου μιλώ γιά μιά εποχή, κατά τήν οποία δεν ήμουν άξιος ούτε μομφής ούτε ύποψίας. Επείτρεπέ μου λοιπόν νά ειπώ στο δίκαιο που είχαι σύ: «Έκτός από ώρισμένες περιόδους τών κοινών μας διακοπών, έκτός από τό πρώτα τέσσερα έτη του έγγάμου βίου μου, όταν μιά άδυσώπητη ασθένεια δεν είχε άκόμη χάρισει τό σώμα της—άν μπορεί νά έκφρασθώ έτσι—από τήν ψυχή της Μαρίας—Άγγελικής, καί μιά άλλη χρονική περίοδο δεν μου στάθηκε περισσότερο εύερ-

γερτική».

Εκείνη τήν εποχή λίγα μόνον αυτοκίνητα συναντούσε κανείς στούς άγρούς μας. Καί δεν υπήρχε σχεδόν παράδειγμα γυναίκας που νά οδηγή αυτοκίνητο. Ή Σιδόνη έχαιρόταν γιά τήν έκπληξι που προκαλούσε στο πέρασμά μας από τά χωριά. Όταν ήμέρα έκανε σωστή στροφή καί σταμάτησε άθόρυβα μπροστά στήν πόρτα μας, τό πρόσωπό της κοκκίνισε από ύπερηφάνεια. Με άγκάλιασε όρμητικά, καί ή παιδική αυτή ζωηρότητα μου χάρισε μιά άπίστευτη γαλήνη.

Θυμούμαι άκόμα τήν πρώτη μας κοινή επίσκεψι στή μικρή έπαυλι του Ωμπιάκ. Ή Σιδόνη είχε περάσει εκεί 8 χρόνια της παιδικής της ήλικίας κοντά στή γρηά θεία της. Ή Σιδόνη ξαναείδε τό σπίτι στήν άρχή με φόβο.

—Ποτέ, μου είπε, δεν θα έρχόμουν έδω μόνη μου.

Εγώ αντίθετα αίσθανόμουν συγκίνησι μέσα σ' εκείνο τό «δωμάτιο της δίδος Άγγλέζης», όπου ή Σιδόνη μ' έβεβαίωσε ότι δεν έμπαινε παρά γιά ν' άκούση κάποια άπαγόρευσι ή κάποια επίπληξι της θείας της.

Όταν γυρίζαμε σπίτι, πηγαίναμε κοντά στο κρεβάτι της Μαρίας—Άγγελικής καί της διηγούμεθα τις έξοχικές μας έκδρομές. Συνήθως ένδιαφέρονταν καί μάς ρωτούσε, γιατί άγαπούσε κι' αυτή έπίσης τη γή.

Άλλοτε μιά θλίψις έσκέπαζε τά μάτια της καί άναστέναζε: «Πότε θα πάω κ' έγώ νά τά ξαναϊδω όλα αυτά;» Δεν υπέφερε. Ή αγιάτρευτη άρρώστεια της δεν έχειροτέρευε. Άλλ' ή κούρασι της ήταν διαρκής. Καί πάντοτε άντχοδύσαν σ' αυτή μου οι λέξεις: «Πόσο είμαι κουρασμένη!» Μπορώ νά βεβαιώσω, όπως καί ή Σιδόνη, ότι μέχρι του θανάτου της τήν περιστοιχίζαμε με αδιάπτωτη τρυφερότητα.

Θέλω άκόμα ν' άναφέρω έδω καί ένα άλλο πολύ μικρό έπεισόδιο, που μάς έκανε τότε νά γελάσωμε, ή Σιδόνη κι' έγώ, γιά τό όποιον όμως, από ένα είδος έντροπής, δεν ξανακουβεντιάσαμε από τότε μαζί...

Ή γυναίκα μου, που από τό κρεβάτι της έξακολουθούσε νά διευθύνη τήν πρακτική οικονομία του σπιτιού, τήν είχε έπιφορτίσει ν' άγοράση διάφορα είδη τουαλέτας. Επρόκειτο νά έγκαταστήσωμε σπίτι μας καί τήν κόρη της Άλίκης, τήν Ειρήνη. Άπό κάποια καθυστέρησι του αυτοκινήτου, φθάσαμε προς τό βράδυ στο κατάστημά όπου επρόκειτο νά ψωνίσωμε. Εύρήκαμε εκεί κάποιαν υπάλληλο, που έσπευσε προς τό βάθος νά φωνάξη τήν διευθύνουσα τό κατάστημα:

—Κυρία!... (Κυρία!...)

—Τί τρέχει; ρώτησε μιά φωνή.

—Ήρθαν στο μαγαζί δυο νεόνυμφοι καί θέλουν ν' άγοράσουν έπιπλα.

Εσκάσαμε στά γέλια, ή μικρή κ' έγώ. Ή Σιδόνη διασκέδαζε νά κρατά τό ρόλο αυτό μπροστά στή διευθύντρια του καταστήματος. Εκείνη —τηνέκνιτταζε— δεν ύποπτευόταν τήν πα-

ρεξήγησι. Πραγματικά, ἡ παρεξήγησις αὐτὴν ἦταν δυνατὴ. Ἡ-
μουνά τότε 44 ἐτῶν, ἀλλ' ἡμποροῦσε εὐκολὰ νὰ μὲ κάνη κανεὶς
κατὰ 10 χρόνια νεώτερο. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν Σιδόνη, ἂν δὲν ἐπρό-
σεχε κανεὶς τὴν ἐξαιρετικὴ ἀθωότητά τῶν ματιῶν της καὶ τὸν
δροσερὸ χρωματισμὸ τοῦ προσώπου, θὰ μποροῦσε νὰ τὴν νο-
μίσῃ γιὰ 18 τοῦλάχιστον χρονῶν.

Νά, Σαμουήλ. Νά τὰ φτωχὰ καὶ μεγαλοπρεπῆ συμβάντα ποὺ
ἐχαρακτήρισαν τοὺς ἀλησμόνητους ἐκείνους μῆνες. Σοῦ ὀρκίζομαι
ὅτι τότε δὲν εἶχα εὐχρηθῇ οὔτε μιὰ φορὰ τίποτε καλύτερο ἀπὸ τὴν
ἀτελείωτὴ διάρκειά τῆς εἰρηνικῆς παρόδου των. Τί νὰ εὐχό-
μουν; Ἐβασίλευε μέσα μου ἀπόλυτὴ φυσικὴ γαλήνη. Εἶχα ἀνα-
καλύψει, περασμένα τὰ σαράντα, τὴν εὐχαρίστησι τοῦ πατρικοῦ
ἀποκαλύψει. Πῶς νὰ συγκρίνω ἄλλωστε τὴ σύμπτωσι ὅτι ὁ
γυῖός μου, ἕνας γυῖός ποὺ δὲν εἶχε τίποτε κληρονομῆσει ἀπὸ τὸ
χαρακτῆρα μου, ποὺ εἶχε διαμορφωθῇ ζηλότυπα μόνος του, μα-
βαθμιαία ἀλλὰ τόσο γλήγορῃ διείσδυσι τοῦ πνεύματός μου μέ-
σα σ' ἕνα γυναικεῖο πνεῦμα γεμάτο τρυφερότητα καὶ χάρι, ποὺ
δὲν ἐχόρταινε τὴν παρουσίᾳ μου, δεχόταν τὴ διδασκαλίᾳ μου
χωρὶς καμμιὰ προσπάθεια καὶ τὴν ἀφωμοίωνε σὲ τέτοιο σημεῖο
ποὺ ἐξανάρθισκα στὰ λόγια της, στοὺς τρόπους της, σ' αὐτὴν
ἀκόμη τὴ στάσι της, τὴν ἴδια μου προσωπικότητα. Αὐτὴ ἡ ἡθι-
κὴ δημιουργία, τὸ ὁμολογῶ, μὲ ἐγέμιζε ἀπὸ ὑπερρφάνεια: ὅλοι
μου οἱ πόθοι θὰ εἶχαν ἐκπλῆρωθῇ, ἂν τίποτε δὲν ἄλλαξε τὴν ἐ-
ξέλιξι αὐτῆς τῆς καταστάσεως. Ἡμουνά εὐτυχῆς καὶ ἡθέλα τὴν
γύρω εὐτυχία. Ποτέ μου ἄλλοτε δὲν προσπαθοῦσα ν' ἀνακουφί-
σω, νὰ εὐχαριστήσω τὸ ἐξαίσιον πλάσμα ποὺ ἐλάτρευα θερμά,
ποὺ ἡ ἀρρώστειά τοῦ εἶχε καθ' ἡλώσει καὶ ποὺ, χωρισμένο ἀπὸ τὸ
γυῖό της, δὲν εἶχε παρὰ τὴν ἀνηψιά της καὶ τὸ σύζυγό της γιὰ
τὴν τῆς συγκρατοῦν γύρω τὴν ὄψι τῆς ζωῆς. Καὶ σὲ βεβαιώνω,
δὲν ἐβασίλευε σ' αὐτὴ τὴν κατάστασι καμμιὰ ὑποκρισία.

Σὲ ἀκούω, Σαμουήλ, ἀκούω νὰ μοῦ λέγῃς:
— Ἐστὼ! Καμμιὰ ὑποκρισία. Ἄλλ' ἕνας ἄνδρας ἐμπειρο-
δὴς, μποροῦσε νὰ γελιέται; Δὲν ἠθελες νὰ ἰδῇς! Δὲν ἠθε-

— Ἐστὼ! Καμμιὰ ὑποκρισία. Ἄλλ' ἕνας ἄνδρας ἐμπειρο-
δὴς, μποροῦσε νὰ γελιέται; Δὲν ἠθελες νὰ ἰδῇς! Δὲν ἠθε-
σοῦ φαίνεται δὲν ἀντιλαμβάνονται τίποτε, δὲν ἐφοβόμουν τίπο-
τε! Κανένα σημεῖο δὲν μοῦ προσηγγέλλε τὸν κίνδυνον. Δὲν ἦ-
μουν διόλου παραγμένος. Δὲν σοῦ εἶπα ὅτι ἐχαιρόμουν μιὰ
θαυμάσια γαλήνη; Ἄν εἶχα συνείδησι κάποιου κινδύνου, θὰ ἐ-
πιζητοῦσα ἀσφαλῶς τὸ μέσο νὰ τὸν ἀποφύγω. Μιὰ ἀπόδειξι τῆς
ελικρινείας μου μοῦ ἔρχεται αὐτὴ τὴ στιγμή ποὺ γράφω. Θυ-
μῶμαι ὅτι εἶχα αἰσθανθῇ κάποια μελαγχολία ὅταν πληροφο-
ρήθηκα ὅτι μιὰ νέα γνωστὴ μας ἐπρόκειτο νὰ παντρευθῇ. Ἦταν

19 ἐτῶν. Ἀμέσως σκέφθηκα τὴν Σιδόνη, ποὺ πρὸ ὀλίγου εἶχε
κλείσει τὰ 15. «Ἐντὸς τριῶν ἡ πεσσάρων ἐτῶν, συλλογίσθηκα,
θὰ πρέπει νὰ τὴν παντρεύωμε».

Ἐφοντάσθηκα τὸ σπῆτι μας στερημένο ἀπὸ τὸ ἀνθισμένο
αὐτὸ λουλουδί. Καὶ ἡ θλίψι ποὺ μοῦ ὕγρανε τὰ μάτια ἦταν ἡ
γνήσια λύπη ἑνὸς πατέρα ποὺ τοῦ ἀφαίρουν τὴ θελκτικὴ συν-
τροφιά τῆς κόρης του... Νά, ἦταν δυνατὸ, ἐπλησίαζε... Θὰ
ἔρχοταν μιὰ μέρα ποὺ ἡ Σιδόνη θ' ἀναχωροῦσε, παντρεμένη,
πρὸς νέο πεπρωμένο. Ὁλομόναχος πάλι θὰ ἐπαιρνα τὸ αὐτοκί-
νητο γιὰ νὰ πηγαίνω στὶς δουλειές μου! Πόσο θὰ μοῦ φαίνόν-
τουσαν τότε ἀνούσιες καὶ μάταιες αὐτὲς οἱ ἀσχολίες, γιὰ τίς ὁ-
ποιες, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασι μιᾶς ζωηρῆς καὶ φιλοπερίεργης νεότη-
τας αἰσθανόμουν ὅτι εἶχα ξαναγίνει νέος! Πᾶνε πιά τὰ μεσημ-
βρινὰ γεύματα στὴν τραπεζαρία τοῦ Ὁμπιάκ. Πᾶνε πιά τὰ παι-
γνίδια τῶν χαρτιῶν στὸ δωμάτιο τῆς δίδος Ἀγγλέζη, τὰ παι-
γνίδια ἐκείνα, κατὰ τὸ διάστημα τῶν ὁποίων μᾶς ἐπιανε πάν-
τοτε ἡ νάρκωσι... Τότε ἡ Σιδόνη ξαπλωνόταν στὸ παλὴθ ντιβά-
νι καὶ βυθιζόταν σὲ παιδικὸ ὕπνο. Ἐγὼ τὸν ἐπαιρνα γιὰ λίγες
στιγμές σὲ μιὰ πολυθρόνα. Ἀλλὰ σὲ λίγο ἀνοίγα τὰ μάτια μου
καὶ τὴν ἐβλεπα νὰ κοιμάται.

Σαμουήλ, δὲν εἶν' ἔτσι; Εὐχέσαι νὰ μὴ διηγηθῶ πάρα πέ-
ρα! Δὲν εἶναι ἀνάγκη. Πρὶν ἀπὸ πολλὰς ἡδὴ γραμμὰς προαι-
σθάνεσαι τὴν κατάληξι... Ἀλλὰ ἔξερεις ἐπίσης τὸν τρυφερὸ σε-
βασμὸ ποὺ ἔχω πρὸς τὸν ἔρωτα. Ἐξέρεις ὅτι ἀποκλείει τὴν ἰδέα
κάθε βίας σὲ μιὰ ἀγαπημένη ὑπαρξί.

Παραμένει παρ' ὅλ' αὐτὰ γεγονόσ' ὅτι ὁ γαλλικὸς ποινικὸς
κώδικας περιέχει ἕνα ἄρθρον 331. Σὲ παρακαλῶ νὰ τὸ ξαναδια-
βάσῃς μὲ τὰ ἐπιβαρυντικὰ σχόλια ποὺ ἀφοροῦν τὴν εἰδικὴ πε-
ρίπτωσι τοῦ ἐπιτρόπου.

Ὑπάρχουν αὐτὴ τὴ στιγμή στὴν Γουινέα κατάδικοι ἀλυσ-
τοδεμένοι γιὰτὶ ἐπράξαν ἐκεῖνο ποὺ ἔκαμα ἐγώ.

Δεκατέσσαρα χρόνια! Ἐπέρασαν πλέον ἀπὸ 14 χρόνια με-
ταξὺ τῆς ἡμέρας ποὺ σοῦ γράφω καὶ ἐκείνης ποὺ εἶδε αὐτὰ τὰ
πράγματα!

Κρίνε με. Βγάλε τὴν ἀπόφασί σου. Δὲν θὰ εἶσαι γιὰ μένα
αὐστηρότερος παρ' ὅσον ἐγώ. Δὲν θὰ ἐπικαλεσθῶ τίς ἐλαφρυ-
τικὰς περιπτώσεις; Ἐλλειψὶ ἐνσυνείδητης προμελέτης, παροδικὴ
παραφορά καὶ πρὸ πάντων! — πρὸ πάντων! — τὸ γεγονὸς ὅτι
εἶναι ἀνόητη συμβατικότητα τῆς Δύσεως νὰ θεωρῇται παιδί
ἕνα γυναικεῖο ὃν ἱκανὸ νὰ γίνῃ μητέρα...

Τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν μὲ ἀπαλλάσσει. Εἰμαι ἔνοχος. Δὲν ἐ-
τιμωρήθηκα, κατὰ τοὺς νόμους τῆς πατρίδας μου, ἀπλῶς γιὰτὶ

δὲν ἐπιάστηκα.

“Υστερ’ αὖτ’ αὐτὸ θέλω νὰ προσθέσω (ὄχι γιὰ νὰ ἀποσείσω τὴν εὐθύνη μου, ἀλλὰ γιὰ νὰ σοῦ ἀνοίξω τὴ συνείδησί μου), ὅτι ἡ ἀπόφασί τῆς συνειδήσεως αὐτῆς δὲν εἶναι ἡ ἴδια με ἐκείνη τοῦ ποινικοῦ κώδικα. Παραβίασα τὸν κοινὸ νόμο, ἀλλὰ δὲν ἐδημιούργησα κακὸ τρίγυρῳ μου. “Οχι! ὄχι, Σαμουήλ! Διαμαρτυρήσου ἐν ὀνόματι τοῦ ποινικοῦ νόμου ἢ τοῦ χριστιανικοῦ νόμου, ἀλλ’ ὄχι ἐν ὀνόματι τῆς οὐσιαστικῆς ἠθικῆς, ποῦ ἐγκείται στὸ «μὴ βλάπτειν». Δὲν ἐβλάψα κανένα. Οὔτε τὴ γυναῖκα μου: ἡ ἀφοσίωσί μου συνδυάσθηκε μετὰ τὴν ἀφοσίωσί τῆς Σιδόνης γιὰ νὰ τῆς γλυκαίνωμε, νὰ τῆς καθιστοῦμε παιδρὴ τῇ ζωῇ, γιὰ νὰ τὴν κάνωμε νὰ λησμονῇ τοὺς πόνους τῆς, καὶ νὰ πεθάνῃ σχεδὸν εὐτυχισμένη. Πραγματικά, δὲν τῆς ἐστερούσαμε τίποτε καὶ ἡ θέλαμε νὰ τῆς δώσωμε τὸ πᾶν. Οὔτε τὸ γυιὸ μου, ποῦ ὡδηγοῦσε τὴ μοῖρα του κατὰ τὴν ἀρέσκειά του. Ἐγὼ ὑποχωροῦσα πάντοτε στὶς ἐπιθυμίες του καὶ τοῦ παραχωροῦσα πάντοτε τὰ μέσα νὰ τὴς ἐκπληρώῃ. Οὔτε πρὸ πάντων αὐτῇ τῇ Σιδόνη. Ἐάν δὲν εἶχα κάμει ὅ,τι ἔκαμα, ποῦ θὰ ἦταν τὸ πεπρωμένο τῆς; “Ἡ παντρευομένη κάποιο γείτονά μας, θὰ ἐπερνοῦσε μιὰ μελαγχολικὴ ζῶη φτωχῆς οἰκοδεσποίνας, μετὰ τὸ βάρος ἔργων καὶ φροντίδων, ἢ θὰ ἐμίμειτο τὴν δίδα Ἀγγλέζη.

Χάρις σὲ μένα ἐδεκαπλασίασε τὴν προσωπικότητά τῆς, συγχώνευσε τὸ πνεῦμά τῆς μετὰ ἓνα ἀνώτερο πνεῦμα, ἐγνώρισε τέλος τὴν ἡδονὴ μιᾶς ζωῆς γεμάτης πάθος... γιατί με ἀγάπησε φλογερά... Τὸ ὀρκίζομαι ἐνώπιόν σου, Σαμουήλ: γιὰ νὰ φθάσω σ’ ἐκεῖνο ποῦ ἦταν ἡ εὐτυχία μου, δὲν ἐβλάψα.

Καὶ ἐν τούτοις, ἔχω μέσα μου μιὰ ἀνεξάλειπτη τύχη. Γιὰ νὰ φθάσω ἐκεῖνο ποῦ ἦταν ἡ εὐτυχία μου δὲν ἐβλάψα τὴν ἄλλη. Ἀλλ’ ὅμως, ὄχι χωρὶς ἀνανδρία, ἐπαφελήθηκα τῆς ἀδυναμίας καὶ τῆς ἀγνοίας τῆς ἄλλης. Οὔτε ἐκείνη τῇ στιγμῇ, οὔτε ποτὲ ἔπειτα ἡ ἄλλη αὐτὴ δὲν με κατηγορήσε γι’ αὐτό. Ἐν τούτοις, ποτὲ, μέσα σὲ τόσα χρόνια, δὲν ἐπρόφερε τῇ λέξι, ποῦ πάντοτε τὴν περιμένα, ποῦ ἐπροσπαθοῦσα κάποτε νὰ τὴν ὑποβάλω, χωρὶς ν’ ἀποτολήμω νὰ τὴν προκαλέσω. Ἀκόμα καὶ στὴν περιπαθέστερη ἐποχῇ, ποῦ δὲν ἐπακολούθησε ἀμέσως μετὰ τὸ ἐγκλήμά μου, ποῦ δὲν εἶναι, ἀλλοίμονο! ἡ σημερινή, ποτὲ τῆς δὲν μοῦ εἶπε: «Τὸ ἐγκλήμά σου στάθηκε ἡ εὐτυχία μου. καμὲς καλὰ νὰ τὸ διαπράξῃς, καὶ σὲ εὐχαριστῶ ποῦ τὸ διέπραξες». Με κρίνει λοιπὸν ἔνοχο καὶ μολοντὶ μοῦ φείδεται καὶ δὲν με μίμνεται, δὲν μπορεῖ νὰ μοῦ τὸ συγχωρήσῃ.

Νὰ τί μοῦ ἔφαγε τὴν καρδιά σιγὰ-σιγὰ, σὰν καρκίνος. Σ’ αὐτὴ τῇ σιωπῇ, σ’ ἓνα σημεῖο τόσο κεφαλαιώδες φοβήθηκα πάντοτε ἓνα κίνδυνο γιὰ τὸ μέλλον. Θὰ ἴδῃς ὅτι εἶχα δίκην καὶ ὅτι τὸ παρὸν πραγματοποιεῖ τὸ κακὸ ποῦ εἶχα προαισθανθῇ κατὰ τὸ παρελθόν. Ἀλλὰ γιὰ νὰ σὲ κάνω νὰ καταλάβῃς καλὰ τὰ πράγματα καὶ νὰ σοῦ δώσω μιὰ εἰκόνα καθαρὴ καὶ πιστὴ, θέλω νὰ σὲ προκαταλάβω.

Πρέπει νὰ σὲ ὡδηγήσω μαζί μου ἀπὸ ὅλα τὰ μονοπάτια τοῦ

δρόμου ποῦ ἀκολούθησα.

ΕΙΣΙ

Μὴ φαντάζεσαι, ἐπὶ παραδείγματι, ὅτι ἐδοκίμασα εὐθὺς ἀμέσως, οὔτε συνεχῶς τὶς προσβολὰς τῆς μυστικῆς μου πληγῆς. Διόλου... Τὴν ἄλλη μέρα τοῦ ἐγκλήματος καὶ ἀρκετὸ καιρὸ κατόπιν, καὶ ἀργότερα, μέσα σὲ μερικές περιοδικές ἀγωνίες, καὶ σχεδὸν μέχρι τὰ τελευταῖα γεγονότα ποῦ ἀναστατώνουν τὴ ζωὴ μου, ὑπῆρξα ἓνας εὐτυχισμένος ἔνοχος, δαγκωνόμενος καμμιὰ φορὰ ἀπὸ ἀνησυχίες ποῦ ἐπροσπαθοῦσα νὰ τὶς διώξω, ὅπως ἓνας καρκινοπαθὴς ἀρνείται ν’ ἀναγνωρίσῃ τὰ συμπτώματα τῆς ἀρρώστειας του, γιατί φοβεῖται μήπως τὸν πιάσει ἀπόγνωσι.

Ἡ πρώτη μου μετὰ τὸ ἐγκλημα ἀνησυχία ἦταν: «Ὁ Ἀρνάλ ξανἀρχεῖται ἐδῶ τὶς πρώτες ἡμέρες τοῦ Αὐγούστου». Λοιπὸν ὁ Ἀρνάλ ἐτελείωνε. Ἀκριβῶς τρεῖς μῆνες μ’ ἐχώριζαν ἀπὸ τὴν ἐπάνοδο αὐτῇ.

Ἐπάνοδος ἐνὸς παιδιοῦ 15 ½ ἐτῶν. Ἐπάνοδος ἐνὸς μαθητοῦ κολλεγίου... Δὲν ἦταν καὶ πολὺ φοβερὸ τὸ πρᾶγμα, καὶ ὁ χαρκτηρας τοῦ παιδιοῦ αὐτοῦ ἀποτελοῦσε ἐγγύησι ὅτι δὲν θὰ συνέβαινε τίποτε μεταξύ μας, διαφορετικὸ ἀπὸ ἐκεῖνο ποῦ θὰ γινόταν ἂν ξαναγύριζε πρὸ τοῦ ἐγκλήματος. Ἀλλὰ τί θὰ συνέβαινε μέσα του; Τί θὰ διέκριναν τὰ δευδερκὴ βλέμματά του; Τί θὰ ἐμάντευε ἡ παρατηρητικότητά του; Ἀσφαλῶς ἤμουνα ἱκανὸς νὰ ὑποκρινώμαι ἀπόλυτα καὶ εὐκολα θὰ ἐπέβαλλα αὐτὴν τὴν ὑποκρισίαν στὴ συνένοχό μου. Ἀλλ’ ὅταν ξαναγύριζε ὁ Ἀρνάλ, δὲν θὰ ἀποκτοῦσε πάλι ὅλη ἡ μέρος τῆς ἐπιρροῆς του ἐπὶ τῆς Σιδόνης; Ἄν δὲν τῆς ἀποσποῦσε τὴν ἀλήθειαν, δὲν θὰ ἔφινε νὰ τῆς ξεφύγουν μερικές νύξεις, ἀκούσια, χωρὶς πρόθεσι, ἀπὸ ἀδεξιότητάς; Δὲν μπορούσα νὰ φαντάζωμαι αὐτὸ τὸ ἐνδεχόμενο, χωρὶς νὰ φρικιάω. Τύψεις; “Οχι. Δὲν εἶχα τύψεις. Ἡ τιμωρία ποῦ φοβόμουν ἦταν ἡ ἀπώλεια τῆς εὐτυχίας μου, τὸ σκάνδαλο. Παρ’ ὅλη τὴν περιφρόνησί μου πρὸς τὶς συμβατικότητες, με κατέχει ἡ ἐντονη φροντίδα γιὰ τὴν τιμὴ τοῦ ὀνόματός μου. Ἀλλ’ ἡ ὑπερηφάνεια, ἰσχυρότερη ἀπὸ τὴ συνέσι, με ἐμπόδιζε νὰ κάμω στὴν Σιδόνη οἰαδήποτε σύστασι.

ΕΙΣΙ

Ὁ Ἀρνάλ ξαναγύρισε.

Σύμφωνα με τὸ φυσικὸ του, ἀλλὰ περισσότερο ἀκόμα ἢ ὅσο συνήθως, ὑπῆρξε ὀλιγόλογος γιὰ τὴ διαμονή του στὴ Γερμανία. Ἐλεγε ὅτι εἶχε μορφωθῇ ἐκεῖ καλὰ ἀπὸ τοὺς διδασκάλους του καὶ τοὺς συμμαθητάς του. Γλήγορα εἶχε γίνει ἀπὸ τοὺς καλοὺς σπουδαστάς. Κάτι ὅμως τὸν εἶχε πειράξει ποῦ δὲν μᾶς τὸ ἐμπιστευόταν, γιατί δὲν ἐπιθυμοῦσε νὰ ξαναπάῃ εἰς τὸ Μπερνεστάιν. Ἀλλωστε οἱ δέκα μῆνες τοῦ εἶχαν ἐπαρκέσει γιὰ νὰ μὴ εὐκολα τὴ γερμανικὴ. Σωματικά, λίγο εἶμε μεταβληθῇ. Εἶχε

ψηλώσει λίγο, άλλ' ήταν ακόμη παιδί, ούτε κ' αν έφηβος. 'Η μόνη μεταβολή πού μου έκαμε έντύπωση ήταν ότι, ί' αν και πάντοτε έπιφυλακτικός και μυστηριώδης, όμως μου φαινόταν περισσότερο εύαισθητος. Είδα ότι ήταν συγκινημένος ξαναβλέποντας τὸ Λαγκατέρ. Δέν μπόρεσε νά συγκρατήσῃ τὰ δάκρυά του όταν ἡ μητέρα του τὸν έσφιξε στήν άγκαλιά της. Έκύτταζα και άντιλήφθηκα ότι, όταν άγκάλιασε τήν Σιδόνη, τὸν είχε πιάσει βαθιά ταραχή, πὸν άπεγνωσμένα προσπαθοῦσε νά τήν κρύψῃ. Έκείνη τῇ στιγμή, καθώς τὰ χεῖλιά τοῦ 'Αρνάλ έφιλοῦσαν τὸ μάγουλο τῆς εξαδέλφης του, τὰ μάτια της συνάντησαν τὰ δικά μου πὸν ήταν γεμάτα άγωνία. Τὸ βλέμμα της —βλέμμα πιά γυναίκας— μου έλεγε: «Μὴ φοβάσαι τίποτε!...».

Και πραγματικά, στὸ διάστημα τῶν δύο εκείνων φοβερῶν μηνῶν, έθαύμασα πὸς κατάρθωσε, ἀπὸ μόνη της και ἀπὸ ένα ασφαλές ένστικτο, νά υπερασπίσῃ τὸ κοινὸ μας μυστικὸ. Είναι ἡ φύσι πού, ὅπως διδάσκει διαμιάς τῇ μητέρα νά προστατεύῃ τὸ νεογνὸ της, έτσι διδάσκει και στῇ νεαρῇ κόρῃ τὴν υπεράσπισή τοῦ έρωτά της. Τὰ δύο ξαδέλφια ξανάπιασαν τῇ φιλία τους, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ζωηρὰ παιγνίδια. Έπερνοῦσαν μαζί ὀλόκληρες ὥρες. 'Ο 'Αρνάλ έζητοῦσε τήν Σιδόνη περισσότερο παρὰ πρὸ τοῦ χωρισμοῦ. Αντίθετα, ἡ Σιδόνη κ' ἐγώ, χωρίς νά ἔχωμε προσυνηνοθηθῇ, άποφεύγαμε τίς ἰδιαιτέρες συναντήσεις. Αλλά ένα σφίξιμο τοῦ χεριοῦ στὸ σκοτάδι, ένα κλεφτοαγκάλιασμα στὸν έρημο διάδρομο, άρκοῦσαν γιά νά με καθησυχάζουν... 'Η Σιδόνη παρέμεινε σύμμαχός μου.

Έν τούτοις, αὐτὴ ἡ κατάστασι θά καταντοῦσε ἐν τέλει άνυπόφορη. 'Οργάσσα τὰ σχέδιά μου. Θά έστελνα τὸν 'Αρνάλ στὸ λύκειο τοῦ Μοντωμπάν. Συνεννοήθηκα με ένα ἀπὸ τοὺς καθηγητάς της ἐκεῖ θεολογικῆς σχολῆς τῶν διαμαρτυρομένων, τὸν πάστορα Πελλερέν, πατέρα τριῶν άγοριῶν πού ἐπήγαιναν στὸ λύκειο, ὁ ὁποῖος συμφώνησε νά πάρῃ ὑπὸ τὴν έπίβλεψί του τὸν 'Αρνάλ. Κρατοῦσα μυστικῶς αὐτὲς τίς διαπραγματεύσεις. 'Ο 'Αρνάλ δέν καταδεχόταν νά μ' έρωτήσει. Έν πούτοις, ὅσο πλησίαζε ἡ ἐποχὴ τῆς έπαναλήψεως τῶν μαθημάτων, παρατηροῦσα ότι γινόταν σιωπηλότερος, σχεδὸν μελαγχολικός. 'Η Σιδόνη μοῦ εἶπε: «Βρίσκω τὸν 'Αρνάλ ἀλλαγμένο...». 'Αποφάσισα τότε νά άναγγεῖλω στὸ γυῖό μου τὰ σχέδιά μου. Τὰ άκουσε κυττάζόντάς με κατάματα, άπαθής.

—Λοιπόν; τὸν ρώτησα όταν τελείωσα.

—Πατέρα, ἐπιμένετε γιά τὸ Μοντωμπάν;

—Τὸ διάλεξα γιατί είναι κοντά μας. Έχεις καμμιὰ ἀλλῇ προτίμησι;

—Πατέρα, θά ἤθελα νά σταλῶ στὸ κολλέγιο, ὅπου και σεῖς και τόσοι ἄλλοι δικοί μας ἐπῆγαν γιά νά μάθουν τὴν άγγλική στὸ Σαλισβουρύ.

Φοβοῦμαι ότι ἐκρυφα άσχημα τὴν άνακούφισι πού μοῦ έπροξένησε ἡ άπρόοπτη αὐτὴ πρότασι. Σαλισβουρύ!... 'Ακόμα μακρύτερα ἀπὸ τὸ Μπερενατίι! 'Αδύνατη ἡ επάνοδος πρὸ τῶν

μεγάλων διακοπῶν.

—Δέν είναι άπραγματοποιήτο, άπάντησα. Θά τὸ σκεφθῶ.

'Η απόφασί μου είχε ληφθῇ.

Πολλές φορές έπειτα ἀναζήτησα μαζί με τῇ Σιδόνη τὸ μυστικὸ λόγο πού ὤθησε τὸν 'Αρνάλ νά άποφασίσῃ πάλι τὴν έξορία του. Μάταια. Κατέθλιβε τῇ μητέρα του πού τὴν ελάτρευε, έγκατέλειπε τοὺς τόπους πού άγαποῦσε, και μιὰ νεαρὴ σύντροφος πού γι' αὐτὴν —μου τὸ εἶπε ἡ ἴδια— είχε δείξει συμπάθεια λιγώτερο δεσποτικὴ και περισσότερη ἀπὸ ἄλλοτε τρυφερή. 'Η πρώτη ἰδέα πού μοῦ ἦλθε στὸ νοῦ ήταν μήπως άντελήφθῃ τίποτε. Λοιπόν! αδύνατο, γιατί τίποτε δέν συνέβαινε. Τότε, διαίσθησι; Σκέψεις πού καταλήξανε σὲ ὑπόνοιες; Μᾶς είναι ακόμα και σήμερα μυστήριο.

□□□□

Βαρειά θλίψι κυριαρχοῦσε στῇ δεύτερη ἀναχώρησι τοῦ 'Αρνάλ. 'Ομολογῶ, ότι χωρίς ταπεινώσι, ότι μεταξύ ὅλων μας μόνο τὸ παιδί αὐτὸ τῶν 16 ἐτῶν έδειξε τῇ σοβαρῇ ήρεμίᾳ ενός άνδρα. 'Όταν τὸν άγκάλιασα προτοῦ άνεβῇ στὸ αὐτοκίνητο, ένιωσα γιά πρώτη φορά στῇ ζωῇ μου, καθώς ἡ νεανικὴ εκείνη καρδιά χτυποῦσε επάνω στῇ δικῇ μου, τῇ φρικίᾳ τῆς πατρικῆς συγκινήσεως. Εἶχα τὴν άγωνία: «Δέν κάμνω σ' αὐτὸν κακό;» 'Αλλ' ἤδη άπομακρυνόταν, ξεκινοῦσε, εξαφανιζόταν. Τότε ένα αδύνατο γυναικεῖο χέρι ἀναζήτησε τὸ δικό μου τρέμοντας.

Απὸ αὐτὴ τῇ στιγμή τῆς ζωῆς μου, άγαπημένε μου Σαμουήλ, άρχίζει μιὰ περίοδος 13 ἐτῶν, πού θά συντομεῦσω πρὸς χάριν σου τὴν αφήγησί της, μέχρι σημείου ὥστε νά τὴν περιορίσω σχεδὸν σὲ χρονολογικῆς σημειώσεις, ἐκτὸς όταν φθάσω στὸ τέλος τῆς περιόδου, εἰς τὰ σημερινά. Γιατί; Γιατί αὐτὴ ἡ περίοδος, τὸ άποκορύφωμα τῆς αἰσθηματικῆς μου ζωῆς, γεμάτη ἀπὸ έπεισόδια δύο ὑπάρξεων πού ἡ μνήμη μου τὰ άνακαλεῖ φλογερά, δέν είναι άρμόζον νά άπασχολήσῃ ένα άνθρωπο τοῦ χαρακτήρος σου και τοῦ ἐξιώματός σου. Δέν ἡμπορεῖς νά τὴν θεωρήσῃς παρὰ ὡς τὴν ζωῇ ενός άμαρτωλοῦ, ενός άμαρτωλοῦ άμετανοήτου άκόμα: Γιατί ὑπῆρξα εὐτυχῆς. Θολὴ εὐτυχία, άπειλούμενη καμμιὰ φορά, ἀλλ' ἐν τούτοις ὑπῆρξα εὐτυχῆς. 'Η προσφιλὴς παρουσία τῆς συζύγου μου μοῦ διετηρήθῃ. Εἶχα τὴν πρόληψι ότι ἡ παρουσία αὐτῇ με προστάτευε ἐναντίον τῶν καταστροφῶν. Δέν ἔκανα λάθος διόλου. Οἱ δεσμοὶ πού με προσκολλοῦσαν στῇ Σιδόνη γινόντουσαν στενότεροι. Τὴν άβέβαιη αὐγὴ διαδεχόταν ἡ θερμὴ τῆς ἡμέρας... 'Αλλὰ γι' αὐτὰ άρκίσθηκα νά μὴ σοῦ πῶ παρὰ μόνον τὰ άπαραίτητα. Έγλύτωσα ἀπὸ ἐκείνο πού έφοβόμουν περισσότερο, ἀπὸ τίς σκανδαλώδεις φήμες. 'Η παρουσία τῆς Σιδόνης κοντά στὸν ἐπίτροπό της ἐκρίθηκε φυσικὴ —συμπύπτουσα με τὴν άδυναμία τῆς συζύγου μου νά διευθύνῃ τὸ σπιτί. Έλαμβάναμε ὑπερβολικῆς προφυλάξεις, ὥστε νά συσκοτίζωμε τὸ μυστήριο. Δέν άντελήφθηκα ποτέ, οὔτε μεταξύ τῶν

οικείων μας, τὸ ἐλάχιστο σημεῖο ὑποψίας.

Καὶ ὁ Ἀρνάλ;

Πρόκειται νὰ μάθης πῶς οἱ τρομερές συγκινήσεις τῶν θυελλωδῶν ἐκείνων ἐτῶν, μαζί με τὴν ἐσκεμμένη ἀπόφασί τοῦ γυιοῦ μου, τὸν κράτησαν σχεδὸν ἀδιάκοπα μακριὰ μας.

Ὁ Ἀρνάλ ἄρχισε τὶς σπουδές του στὸ κολλέγιο τοῦ Σαλι-σβουρὺ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1913. Ἐμελλε νὰ μᾶς ξανάρθῃ μετὰ 10 μῆνες. Στὶς 2 Αὐγούστου 1914, ὅταν ἡ Γαλλία ἐκινητοποιήθη-κε, ὁ Ἀρνάλ δὲν εἶχε ἀκόμα φύγει ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν.

Ἡ μητέρα του, φοβούμενη τοὺς χειρότερους κινδύνους γι' αὐτὸν ἀν διέπλεε τὴ Μάγνη, μὲ ἰκέτευσε νὰ μὴ τὸν καλέσω. Ὁ Ἀρνάλ δὲν διαμαρτυρήθηκε. Δὲν ἔλεγαν ὅτι ὁ πόλεμος θὰ δι-τελειώσῃ, γινόνταν χειρότερος καὶ παρατεινόνταν. Ἀρχισε ἡ δρᾶ-σι τῶν γερμανικῶν ὑποβρυχίων. Ὁ Ἀρνάλ δὲν ζητοῦσε νὰ ἔλθῃ. Ἡ Μαρία Ἀγγελική, βλέποντας ὅτι ἐπλησίαζε ἡ ἡλικία κατὰ τὴν ὁποία θὰ ἔπρεπε νὰ στρατολογηθῇ τὸ παιδί μας, συνωμο-τοῦσε μυστικά μαζί μου γιὰ νὰ τὸν κρατήσωμε στὸ ἐξωτερικό. Ἔτσι ἐπέρασε τὸ τέλος τοῦ 1914, ὅλο τὸ 1915 καὶ τὸ μισὸ 1916. Οὔτε μιὰ μέρα, καθ' ὅλο τὸ χρονικὸ αὐτὸ διάστημα δὲν ὑπῆρξε γιὰ μένα χωρὶς ἀγωνία. Ἀλλ' ἡ φύσι τοῦ ἀνθρώπου εἶ-ναι τόσο συγκεντρωμένη στὴν ἄμυνα τοῦ ἑαυτοῦ του, ὥστε ἡ ἀγωνία μου ἦταν πρὸ πάντων ἐγωϊστική. Ἡ παγκόσμια κατα-στροφὴ δὲν μοῦ ἦταν ἀδιάφορη. Μὲ πόση ἀνακούφισι θὰ ἐξέ-θετα τὸν ἑαυτό μου στὴ νεκρικὴ ἀπελευθερώτρια λήθη! Ἀλλ' ἤμουν ἀνίκανος νὰ ὁδοιπορήσω πέραν τῆς μιᾶς ὥρας, καὶ δὲν μοῦ ἄρεσε νὰ κάνω στὰ μετόπισθεν ἐργασία γραφείου. Ἀλλως-τε, πῶς νὰ ἐγκαταλείψω τὶς δυὸ γυναῖκες, ποὺ δὲν ἐξοῦσαν πα-ρὰ μόνο ἀπὸ μένα, ποὺ εἶχαν δικαίωματα σὲ μένα καὶ οἱ δυὸ. Ἐμείνα λοιπὸν στὸν τόπο μου, μοιρολάτρη, ὅπως καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι ἦσαν τότε, καταρτίζοντας καμμιά φορά σχέδια γιὰ τὴν ἐποχὴ ποὺ θὰ ἐξαναγύριζε ὁ γυιός μου, καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀρνούμενος νὰ σκεφθῶ γιὰ τὸ μέλλον καὶ ἐπαναλαμβάνων τὰ λόγια τοῦ Εὐαγγελίου:

«Ἀρκοῦν στὴν κάθε ἡμέρα τὰ δικά της βάσανα».

Ἡ ἀπόφασί τῆς εἰμαρμένης μοῦ κοινοποιήθηκε στὶς 3 Σε-πτεμβρίου 1916 με μιὰ ἐπιστολὴ τοῦ Ἀρνάλ ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν. Οἱ ἐκφράσεις τῆς ἐπιστολῆς του διεπνέοντο ἀπὸ σεβασμό. Πᾶς ὅμως ἔβλεπα νὰ διαφαίνεται σ' αὐτὲς τὸ κύρος ἐνὸς ποῦ ἔξερε ἀφωπλισμένο τὸν ἀντίπαλό του!... Ὁ Ἀρνάλ ζητοῦσε, ἡ μάλλον ἐδήλωνε τὴν ἀπόφασί του γιὰ δυὸ πράγματα: πρῶτον, νὰ ἐπιστρέψῃ στὴ Γαλλία ἐντὸς ἐνὸς μηνός, γιὰ νὰ δώσῃ τὸν Ὀκτώβριον ἐξετάσεις στὸ Βορδῶ γιὰ τὸ πτυχίον του. Δεύτερον, ἀφοῦ ἔδινε ἐξετάσεις νὰ καταταχθῇ στὴν ἀεροπορία.

Ἐτσι εἶχε κανονίσει νὰ καταταχθῇ στὴν ἀεροπορία, ἐνῶ ἐγὼ ἀφινόμουν νὰ κυμαίνωμαι, ἐκ τῶν προτέρων ὑποτεταγμέ-νος! Ὡ! πόσο ἐμισοῦσα τὴ γαλήνια ἐκείνη ἀκρίβεια τοῦ Ἀρ-νά! Ἐγὶνε ἄλλωστε καθὼς ὥρισε: ἡ Μαρία Ἀγγελική ὑπέστη

Ο ΠΑΡΘΕΝΟΣ

Σελίς 131

ὅπως καὶ ἐγώ, τὴν ἐπιβολὴ τοῦ γυιοῦ τῆς. Τὶς τελευταῖες ἡμέ-ρες τοῦ Σεπτεμβρίου εἶχεν ἐπιστρέψει μεταξύ μας.

ΠΕΡΙ

Ἡ Ἀγγλία τὸν εἶχε μεταβάλλει πολὺ περισσότερο ἀπὸ τὴ Γερμανία. Ὅταν ἐγύρισε ἀπὸ τὸ Μπερενστάιν, δὲν μᾶς εἶχε κάμει ἐντύπωσι στὴν ἐμφάνισί του τίποτε τὸ γερμανικό. Ἐνῶ τώρα εἶδαμε νὰ μᾶς ἔρχεται ἓνας νεαρὸς Ἑγγλέζος, ἓνας ἀπὸ τοὺς θελκτικὸς ἐκείνους ἐφήβους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους εἶναι γεμά-τα τὰ ἀγγλικά πανεπιστήμια. Μᾶς φάνηκε ψηλότερος, ἀλλ' ἡ μεγαλύτερή του μεταβολή, ἦταν ἡ εὐρωστία του. Διόλου πάχος, ὅλο μῦς. Ἡ νεότητά, ὅταν στολιζεται ἀπὸ τὴν ὡμορφίαν, προχω-ρεῖ σὰν νὰ συνοδεύεται ἀπὸ μιὰ ὑπόσχεσι εὐτυχίας. Ἡ Μαρία Ἀγγελική ἀπόρριψε γιὰ λίγο τὸ φορτίο τῆς ἀρρώστειας τῆς. Ἡ Σιδὼν, αὐτὴ, ἀκίνητη, ἀναυδη, σὰν νὰ ἦλθε κάποιος ποῦ δὲν τὸν ἐγνώριζε, ἐμεινε ἐπὶ ἀρκετὴ ὥρα χωρὶς νὰ μπορῇ ν' ἀρθρώ-σῃ ἄλλο τι ἀπὸ μικροὺς λυγμούς.

Καὶ ἐγώ;

Ἐ, λοιπὸν! Σαμουήλ, μέλλω νὰ σοῦ ὁμολογήσω τὴν ταπει-νότητά, τὸν γεροντικὸ ἐκφυλισμὸ τοῦ χαρακτήρα μου. Εὐθὺς μόλις μοῦ δόθηκε κάποια δικαιολογία, ἀφήκα τὸ γυιό μου στὶς δυὸ γυναῖκες. Ἐτρεξα στὸ δωμάτιό μου καὶ σὰν ζηλότυπη κο-κέττα ἐκυτταζόμουν μπροστὰ στὸν καθρέφτη. Διαπίστωνα, ἀ-παριθμοῦσα τὰ ἐλαττώματά τοῦ προσώπου μου. «Αἱ ναί, ἔλεγα στὸν ἑαυτό μου, εἶσαι ὠραίος!... εἶσαι ἀξίεραστος!... εἶσαι γόρος!». Ἐπειτα, ξαφνικὰ ἐσκέφθηκα: «Ἰσως εἶναι μόνος μαζί τῆς...». Καὶ τρεχάλα κατέβηκα πρὸς συνάντησί τους. Κουβέν-τιαζαν, ἀκουμπισμένοι στὸ παράθυρο. Ἡ Σιδὼν εἶχε ξαναβρῇ τὴν ψυχραιμία τῆς. Ἀκουγε μὲ προσοχὴ ὅ,τι ἔλεγε ὁ ἐξάδελφός της. Κατ' ἐπανάληψι τοὺς παραμόνευα, ἀλλὰ τίποτε δὲν μοῦ ἐ-φάνερωσε ὅτι ἡ φιλία τῶν παιδικῶν των χρόνων εἶχε ξανασυν-δεθῇ. Καὶ κατέληξα στὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Ἀρνάλ ἦταν ἐκείνος ποῦ εἶχε ὀρθώσει μεταξύ των τὸ φραγμό. Λιγώτερο ἱκανὴ εἰς τὸ νὰ ἀποκρίνεται ἡ Σιδὼν δὲν μπορούσε νὰ ἀποκρύψῃ τὴν ταραχὴ ποῦ τῆς προξενοῦσε ἡ ἐπάνοδο καὶ ἡ παρουσία τοῦ Ἀρνάλ. Ἐ-διάβαζα καθαρὰ στὸ βάθος τῆς συνειδήσεώς της. Δὲν εἶχε βέ-βαια ἐρωτευθῇ αἰφνίδια τὸν Ἀρνάλ. Ἀλλ' ἡ κατὰπτωσι τῆς ζω-ῆς τῆς, γιὰ τὴν ὁποία ἔφερα ἐγὼ τὴν εὐθύνη, τῆς φανεωνόνταν ἀπὸ τὴν παρουσία τοῦ ὠραίου ἐκείνου νεανίου, ποῦ θὰ μπορού-σε νὰ τὸν ἀγαπήσῃ, ποῦ θὰ μπορούσε νὰ τὴν ἀγαπήσῃ — τοῦλάχιστον τὸ ἐπίστευε. Ἡ ψυχὴ τῆς ἦταν πολὺ δίκαιη καὶ πολὺ τρυ-φερή, ὥστε νὰ μὴ στραφῇ ἐναντίον μου. Ἀλλὰ θλιβόταν. Εὐτυ-χῶς τὸ πένθιμο καὶ ἐπικίνδυνον αὐτὸ ἐπεισόδιον διήρκεσε λίγο. Ὁ Ἀρνάλ ἔφυγε γιὰ τὸ Βορδῶ πέντε ἡμέρες μετὰ τὴν ἀφίξι-τού. Ὅταν ἐπῆρε τὸ πτυχίον του, ἐμεινε πάλι λίγες μέρες στὸ Λαγκατέρ καὶ ἔπειτα μᾶς ἀφήσε καὶ ἔφυγε γιὰ τὸν ἀεροπορι-

κὸ σταθμὸ τοῦ Ἀβόρ. Ἡ μικρὴ μας ἔπαυλις ξανακλείστηκε γιὰ μιὰ ἀκόμα φορά, στὸ μυστήριό της.

Καὶ αὐτὴ τὴ φορά ἡ μυστηριώδης περίοδος ἦταν διαρκής, γιὰτὶ κατὰ τὰ ἐπόμενα 10 ἔτη ἡ θέλησι τοῦ Ἀρνάλ νὰ περνᾷ τὴ ζωὴ του ἐξω ἀπὸ μᾶς καὶ μακριὰ μας, δὲν ἐπρόκειτο νὰ μεταβληθῇ. Ἐπίμονα ἀπέφευγε τὴ συχνὴ διαμονὴ στὸ Λαγκατέρ, καὶ ὅταν ἔκανε σύντομες ἐμφανίσεις, οὔτε ἡ Σιδὼν οὔτε ἐγὼ μπορούσαμε νὰ ἀμφιβάλλουμε ὅτι ἐρχότανε γιὰ τὴ μητέρα του. Δὲν τὴν ἄφινε σχεδὸν ὅλες τὶς ἡμέρες ποὺ ἔμενε ἐδῶ. Νὰ μὲ λίγες λέξεις ποῦ ἦταν τὸ στάδιο τοῦ Ἀρνάλ κατὰ τὴ διάρκεια αὐτῆς τῆς δεκαετίας:

Στρατευθεὶς τὸ 1917, ἐστάλθηκε στὸ μέτωπο τῆς Λωρραίνης. Ἐτραυματίσθηκε ἐλαφρὰ στὸ κεφάλι, ἐπῆρε τὸν πολεμικὸ σταυρὸ καὶ ἔγινε ὑπολοχαγός. Μετὰ τὴν ἀποστράτευσι παρέμεινε στὸ στρατό. Ὑπηρετήσε, μεταξύ τοῦ 1920 καὶ 1926 στὸ Ῥήνο, στὴ Συρία καὶ στὴν ἐκστρατεία τοῦ Μαρόκου. Τραυματίσθηκε ἀρκετὰ σοβαρὰ στὴ μάχη τοῦ Ἀϊν-Κίτρα, ἦλθε πρὸς ἀνάρρωσι στὸ Λαγκατέρ τὸ Μάρτιο τοῦ 1927. Ἡ μητέρα του, πολὺ ἀρρωστη τότε καὶ πλησιάζοντας στὸ τέλος της, τὸν ἰκέτευσε νὰ μὴν ξαναφύγῃ.

Ὑποχώρησε, καὶ ἐζήτησε ἀόριστη ἀδεία. Ἀπὸ τότε δὲν ἐγκατέλειψε πλέον τὴν ἔπαυλὶ μας. Ἐχουν περάσει ἤδη πέντε βδομάδες ἀφότου ἡ Μαρία Ἀγγελικὴ μᾶς ἄφησε διὰ παντός, καὶ δὲν μᾶς ἀναφέρει κανένα σχέδιο ἀναχωρήσεώς του.

Βέβαια, εὐχαριστῶ τὴν εἰμαρμένη γι' αὐτὰ τὰ ἔτη, κατὰ τὰ ὁποῖα μὲ ἀπροσδόκητὴ συγκατάβασι μοῦ παραχώρησε τὴν ἡσυχὴ κατὰ τὴν καρδιά μου. Μαντεύεις ὅμως, Σαμουήλ, ὅτι ἡ ἡσυχία αὐτὴ ἐγνώρισε καὶ φόβους. Ὅσο σπάνιες καὶ ἂν ἦσαν οἱ διαμονὲς τοῦ Ἀρνάλ στὸ Λαγκατέρ, τὶς ἐφοβόμουν προκαταβολικὰ καὶ μοῦ ἄφιναν μιὰ ἀγωνία ποὺ ἀργοῦσε νὰ σβύσῃ... Σὲ κάθε του ἀφίξι ὁ νεανίας φαινόταν περισσότερο σχηματισμένος, περισσότερο ἀρρενωπός. Ἦταν λιγώτερο ὡμορφος παρ' ὅσο ἐγὼ στὴν ἡλικία του, ἀλλ' ὅμως ἀπέπνεε ἕνα ἐντελὲς διαφορετικὸ θέλητρο, ποὺ εἴλκυε τὶς γυναῖκες, τὶς ἐκνεύριζε καὶ ἐν τέλει τὶς ἔκανε νὰ τὸν θαυμάζουν, κάπως ἐξωργισμένες, σχεδὸν ἐχθρικές, ἐτοιμὲς νὰ τὸν ἐξουθενήσουν. Παρατηροῦσα τὸ ἀποτέλεσμα τῆς παρουσίας του ὅχι μόνο στὴ Σιδὼν, ἀλλὰ καὶ στὸ μικρὸ γυναικεῖο κύκλω ποὺ ἐσύχναζε στὸ σπίτι μας. Ὁ Ἀρνάλ δὲν ἀπέφευγε αὐτὴ τὴ συναναστροφή. Νομίζω μάλιστα ὅτι τὴν προτιμοῦσε ἀπὸ τὴν παρέα τῶν ἀνδρῶν. Ἀλλ' ἀντιλαμβάνομαι, γιὰτὶ αὐτὲς ἐδυσφοροῦσαν. Ὑποκινούσε μέσα τὸν πόθο, ἀλλὰ ταυτοχρόνως

κάτι τὸ αὐταρχικὸ, κάτι τὸ ἀμυντικὸ στὴν ἔκφρασί του, παρέλυε ἐντὸς τῶν τὰ χίλια ἐκεῖνα μικροτεχνάσματα ποὺ ἔχουν οἱ γυναῖκες γιὰ νὰ δώσουν νὰ ἐννοήσῃ στὸν ἄνδρα ποὺ ἀγαποῦν, ποὺ ἐπιθυμοῦν: «Νὰ με... μοῦ ἀρέσετε... μὴν διστάζετε! Ἐπιτεθήσῃς πρὸς τὸ συμφέρον τῆς μελλούσης εὐτυχίας... Ἀλλ' ἐπιτεμποροῦσαν νὰ διατυπώσουν οὔτε αὐτοὺς τοὺς αἰσθησιακοὺς ἀκισμούς ἐμπρὸς στὸ ἀπαθὲς βλέμμα τοῦ Ἀρνάλ.

Πολλὲς φορές ἀφότου ὑπηρετοῦσε στὴ φρουρὰ τοῦ Ῥήνου, ἔφερνε μαζί του στὸ Λαγκατέρ ἕναν ἀγαπημένο του συνάδελφο, τὸ λοχαγὸ τοῦ πυροβολικοῦ Ροβέρτο Φούξ. Εἶχαν γνωρισθῇ στὸ μέτωπο τῆς Λωρραίνης. Ὁ Φούξ μοῦ ἄρесе εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς. Μιὰ τὴν ταπεινὴ κλίσις μᾶς προσήγγισε. Ἀγαπούσαμε καὶ οἱ δύο τὶς χειρωνακτικὲς ἐργασίες. Δεκαπέντε μέρες ποὺ ἔμεινε στὸ Λαγκατέρ, τὴν ἀνοίξῃ τοῦ 1923, ἐφτιάσαμε μαζί ἕνα μικρὸ ὑδραγωγεῖο. Ἀρκετὰ διαχυτικός, δὲν μοῦ ἔκρυβε τὰ ἀγαθὰ τῶν γυναικῶν τῆς Ῥηνανίας.

—Δὲν φοβείσθε μήπως πρόκειται περὶ κατασκόπων;
—Πραγματικὰ δὲν λείπουν. Ἀλλὰ οἱ παγίδες τῶν εἶναι χονδροειδεῖς.

—Ἐτόλμησα νὰ τὸν ρωτήσω μιὰ μέρα:

—Καὶ ὁ Ἀρνάλ;

—Μὲ τίς γυναῖκες;

—Ναί.

—Ὁ Ἀρνάλ ἀγαπᾷ τὴν συντροφιά τῶν γυναικῶν, ἀλλὰ ποτὲ δὲν ἐγνώρισα τὴν ἐρωμένη του.

—Πῶς; εἰς ἡλικίαν 25 ἐτῶν;

—Εἰς τὰ εἰκοσιπέντε του βρίσκεται ἀσφαλῶς στὴν κατάστασι ποὺ βρισκόταν ὁ ἀπόστολος Παῦλος ὅταν ἔγραφε τὴν πρώτη ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς Κορινθίους.

—Καὶ τί λένε γι' αὐτὸ οἱ συνάδελφοί του;

—Τὸ γεγονὸς ὅτι εἶναι διαμαρτυρόμενος, ἀρκεῖ ὥς ἐξήγησι γιὰ τοὺς περισσοτέρους. «Αὐστηρὸς διαμαρτυρόμενος... ἴσως ὁπισθευμένος». Ἄλλοι ὑποθέτουν κάποιο μυστηριώδη δεσμό.

Ὁπωσδήποτε, πρέπει νὰ λάβετε ὑπ' ὄψει ὅτι ἡ γενεὰ μας ἐνδιαφέρεται πολὺ λιγώτερο γιὰ τὶς γυναῖκες παρ' ὅσον ἡ γενεὰ τῶν γονέων μας. Ἡ ἰδέα νὰ διαφυλαχθῇ κανεὶς γιὰ τὴ γυναῖκα ποὺ θὰ παντρευθῇ δὲν εἶναι πλέον σπάνια μεταξύ τῶν νέων καλλιῶν ἀξιωματικῶν.

—Τί ἐποχὴ!

—Ἀσφαλῶς λιγώτερο εὐνοϊκὴ ἀπὸ τὴ δική σας γιὰ τὸ γυναικεῖο φύλο. Ἀκόμα καὶ ἐκεῖνοι ποὺ δὲν ἀσκοῦνε ἐντελῶς τὴν ἐγκράτεια, προσποιοῦνται ἀδιαφορία.

—Οἱ συνομιλίες σας ὅμως, ὑποθέτω, δὲν εἶναι ἀπαλλαγμένες ἀπὸ ὑπανιγμούς, ἀνέκδοτα, ἀστεϊσμούς.

—Γιὰ τὶς γυναῖκες; Φυσικὰ ὄχι. Καὶ εἶναι ἴσως κυνικώτερες καὶ περιφρονητικώτερες παρὰ τὴν ἐποχὴ σας.

—Σ' αὐτὲς τὶς περιπτώσεις τί κάνει ὁ Ἀρνάλ;
—Ὁ Ἀρνάλ προσλαμβάνει

—Ο Ἀρνάλ προσλαμβάνει τὸ ὕφος ἑνὸς ἀνθρώπου νηφάλιου καὶ ἐγκρατοῦς, ποὺ ἐμπρός του θὰ γινόταν λόγος γιὰ τοὺς μεθύουσιν καὶ τὸ μεθύσι. Γελάει βέβαια. Ἡ περιφρόνησί του εἶναι φανερή, ἀλλὰ δὲν ἔχει τίποτε τὸ προσβλητικόν. Τὸ γεγονὸς εἶναι ὅτι ἔχει γιὰ τὶς γυναῖκες μιὰ γνώμη χωρὶς ἐπιείκεια. Τὴ γνώμη τῆς Γραφῆς.

Καὶ σὲ λίγο ὁ Φοῦξ πρόσθεσε:
—Τὸ λογικώτερον ἐστὶν ὅτι

—Τὸ λογικώτερο ἀπὸ ὅσα ἀκουσα γιὰ τὴν ἐξήγησι τῆς στάσεως τοῦ γυιοῦ σας εἶναι αὐτό: Πολὺ νέος θὰ ὑπόφερε ἀπὸ τὴν παληανθρωπιά κάποιας γυναίκας...

Ο διάλογος αυτός και η προσωπική μου παρατήρησι συν-
δυάζοντο για να με καθυσχάσουν ότι ποτέ ο Άρνάλ δεν θα έ-
πιχειρούσε να κατακτήσει τη Σιδόνη. Όμως, έπειτα από κάθε-
του άναχώρησι, εύρισκόμην μπροστά σέ μια Σιδόνη άλλαγμα-
νη. Άγαπούσε τόν Άρνάλ; Όχι. Έν τούτοις ήταν φανερό ότι
ή παρουσία του Ίππολύτου εκείνου, του Πάρσιφαλ εκείνου, κά-
κανε την άθωα άμαρτωλή να ξεετάξει τόν έαυτό της και άναγκά-
νουσε τò στρώμα τών τώσεων που ήταν σωρευμένο στο βόθρο
της συνειδήσεώς της... Έάν ποτέ έχρησιμοποίησα μέχρις α-
κρότητας την έπιστημή μου στη γυναίκα, αυτό συνέβαινε
τίς διαδοχικές αυτές επανακτήσεις.
Πάντοτε πετύχαινε...
σθη ό Άρνάλ...

Πάντοτε πετούχαινε, άλλὰ πάντοτε ἀρκοῦσε νὰ ξαναεμφανισθῇ ὁ Ἀρνάλ μετὰξὺ μας γιὰ νὰ εἶμαι ἀναγκασμένος νὰ ἐπαναλάβω τὴν προσοχθεῖα. Πῶς τὸ κατῶρθωνα, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ σου ἐκθέσω ἐδῶ: μαντεύεις, ἀγαπητέ μου Σαμουήλ, ὅτι φυσικὴ ἰδιοσυγκρασία τοῦ ἀντικειμένου ποὺ ἤθελα νὰ ξαναεμφανισθῇ μοῦ ἐχρησίμευε ἐξ ἴσου μὲ τὴν τρυφερὴ αἰσθηματικὴ νύστα τοῦ γράμματός σου! Μὴ φωνάζεις, τσαλακώματα διήγησίν των δύσκολα εἶναι ἀνεκτὴ!...» Σαμουήλ, ἀγαπούσα, Σιδὼν περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο πράγμα, καὶ ἡ Σιδὼν ἀγαπούσε, καὶ ὅπου ἀκτινοβολεῖ ἡ ὑπερανθρώπινη αὐτὴ θερμότης καὶ ἀσχημία ἐξαφανίζεται. Σκέψου ὅτι 15 σχεδὸν χρόνια εἶχαν δώσει στὴν πιστὴ μας ἔνωση τὴν ἐσώτερη συνύφανσίν γάμου. Ἡ κατὰκτησί μου, ἔνοχος ἢ ὄχι, εἶχε προφυλάξει τὴν δόνη ἀπὸ μιὰ τρομακτικὴ τύχη: ν' ἀγαπᾷ ἕναν ἄνδρα, ποὺ θέλει ν' ἀγαπηθῇ. Μοῦ ὤφειλε τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ ἔρωτός ἐνσυνείδητό, τοῦ ἐσκεμμένου, ὅπου τὴν ὠδηγοῦσε ἕνας ἄνδρας ποὺ ἡ ἀληθινὴ ἀποστολὴ του ὑπῆρξε ὁ ἔρωτας. Σταυροκοπεῖται Σαμουήλ, ὅπως ἔμπροσς τοῦ Σατανᾶ; Δὲν αἰσθάνουαι νὰ ἔχω ποτε τὸ σατανικό. Ἀλλὰ δὲν ποῖς ἄλλο; Συγχώρησέ με, ἂν μὴ γιὰς...

Εἴτε λοιπὸν τὰ ἀξιζα, εἴτε ὄχι, εἶχα 10 χρόνια ζηλευτά.
1924 ἡ κρίσι τοῦ ἥπατος ἄρχισε ἐκ νέου καὶ ἔθεσε τὴ ζωὴ
σὲ κίνδυνο. Ἡ Σιδόνη ἐδείχθηκε μητέρα εἰς τὸ νὰ με περι-
ταί καὶ νὰ μὲ θεραπεύσῃ. Ὅταν ἔγινα καλὰ, ξανάρχισε ἡ πορ-

των γεγονότων. Ἐὰν ὁ Ἀρνάλ τότε αποφάσιζε νὰ ζήσῃ μακριὰ ἀπὸ τὴν πατρικὴ γωνιά, ἐάν, ἀφοῦ ἔκλεινε τὰ μάτια τῆς μητέρας του, ἐξανόρχιζε ἀμέσως τὸν πλάνητα βίῳ τοῦ ἀποικιακοῦ ἀξιωματικοῦ, ἄλλα χρόνια, ἤρεμα στὴν ἐπιφάνεια, θερμὰ στὴν πραγματικότητά, θὰ ἐξακολουθοῦσαν νὰ διαβαίνουν ἐπάνω ἀπὸ τὶς κεφαλές μας.

Καὶ τὸ μυστικὸ μας θὰ θαβόταν μιὰ μέρα, διαλυόμενο μαζί
 με τὰ ἀποσυντεθειμένα σώματά μας, μαζί με τὶς φιληδονίες καὶ
 τὶς τύψεις μας.

ἡ ἀργὴ ἀγωνία τῆς Μαρίας Ἀγγελικῆς παρέτεινε πλεον ἄπο 4 μῆνες τὴν τελευταία διαμονή τοῦ γυιοῦ μου εἰς Λαγκατέρ. Πέντε βδομάδες μετὰ τὸ θάνατό της δὲν ἄρκεσαν γιὰ τὸν διακανονισμό τῶν κληρονομικῶν διατυπώσεων. Οὕτως ὥστε ἀπὸ μισὸ σχεδὸν χρόνον ὑφίσταμαι τὴν παρουσία αὐτῆ τοῦ Ἀρναλ, ποῦ ἕως τότε μὲ δυσκολία τὴν ἀνεχόμουν καὶ γιὰ λίγες ἡμέρας. Δὲν πιστεύω πῶς θὰ μπορούσα νὰ τὴν ὑπομείνω καὶ τὴ φρικτὴ ἀπασχόλησι, ποῦ ἐπὶ τρεῖς μῆνες μοῦ ἐπέβαλλε ἡ ἀγωνία καὶ ἡ θλίψι μου, ὡς συζύγου. Ἡ καρδιά σου, Σαρκό, εἶναι πολὺ εὐαίσθητη καὶ ἡ πνεῦμα σου πολὺ διεισδυτικὴ, ὥστε νὰ μπορῇς νὰ μὲ καταλάβῃς. Naί, ὅλα αὐτὰ ὑφίσταντο καὶ μέσα μου. Θὰ εἶχα τύψεις, ὅταν μιὰ προσφιλὴς μου ὑπαρξὶ ἀπὸ τὸ αἶσθημα —εἶμαι βέβαιος— συγκρατοῦσε καὶ τὴ Σιδόνη. Ἡ συνέπειά ἦταν ὅτι ἡ Σιδόνη καὶ ἐγὼ ἐξήσαμε ἐν ἀγνείᾳ ἀπὸ τῆς 7 Ἀπριλίου.

Ημέρα αποφασιστική. Δεν άντελήφθηκα άμέσως τή μοιραία

Ο Ἀρνάλ δὲν εἶχε ἀκόμη λάβει τὴν ἀπόφασί του νὰ παρα-
παροῦσαι τοῦ ξανάρχιζε νὰ ἐπιφέρῃ τὴ στενοχώρια στὴ Σιδόνη
σὲ μένα.

Συνεπεία των προφυλάξεων που ἐλαμβάνουμε για νὰ μὴν ἀποκαλυφθοῦμε, κατάντησε σχεδὸν νὰ ἀποφευγώμαστε. Ἀποφάσισα νὰ ἐπωφεληθῶ κάποιας ὑφέσεως τῆς ἀρρώστειας τῆς Μαρίας. Ἀγγελικὴς γιὰ νὰ βρεθῶ μόνος μὲ τὴ Σιδὼν ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι. Τὸ καλύτερο ἦταν νὰ πάμε στὸ Ὠμπιάκ. Ἐπρότεινα στὸ γυιό μου νὰ μᾶς συνοδεύσῃ, ἀλλὰ αὐτὸς ἀρνήθηκε προφανοῦς λόγους. Ἡ ἀνάγκη τῆς ἐπιβλέψεως τῆς μητέρας του. Ἐφύγαμε μόνον ἐγὼ καὶ ὁ πατέρας μου, ὅπως τόσες φορές.

Ἡ Σιδόνη ὥδηγοῦσε τὸ αὐτοκίνητο.

Βάρος που την έπνιξε τόσες ημέρες... Ή Σιδώνη, σιωπηλή, δι-
αφοκίνητη, με τα σώματά μας άκουμπούσανα. Θά ήθελα τὸ ταξείδι νά
μα, χωρίς νά μιλή, άφηρημένη. Δέν άμφέβαλλα ὅτι ἡ γοητεία

τοῦ Ὁμπιάκ θα ἐπιδροῦσε ἐπάνω της. Συνήλθε ἀπὸ τὴ νάρκωσι
της ὅταν εἶδε ἔρημη τὴν αὐλὴ τῆς ἀγροικίας.
—Κύττα! ἐψιθύρισε. Ὁ Ἰωακείμ καὶ ἡ Ὑβρόνη λείπουν!
Φαίνονταν νὰ φοβᾶται τὴ μοναξιά μαζί μου.
—Ἐπῆγαν στὸ πανηγύρι τοῦ Ριοῦ, ἀλλὰ δὲν θ' ἀργήσουν,
τῆς ἀπάντησα.

Χωρὶς νὰ ἀποκριθῇ, ἡ Σιδὼν κατέβηκε πρώτη. Ἐπερίμενε
νὰ τακτοποιήσω τὸ αὐτοκίνητο καὶ ἔπειτα μὲ ἀκολούθησε. Σα-
ναβρήκα τὴν πεποίθησι στὴν ὑποταγὴ της. Ἀπὸ τόσα χρόνια εἶχα
ὑποκαταστήσει τὴ θέλησί μου στὴ δική της! Ὅταν ἐμπήκαμε
στὸ σπίτι τὴν ἀγκάλιασα. Τὴν ἐνοιωθὰ ἀκόμα αἰχμάλωτό μου,
ἀλλὰ τὸ σῶμα της φαίνονταν στερημένο ζωῆς καὶ τὰ ἀδρανή της
χειλὴ ἐδέχοντο παθητικῶς τὰ δικά μου. Ξεύρω πόσο κινδυνεύει
ἓνας πού ἀγαπάει, νὰ παραπονήται σὲ τέτοιες περιστάσεις. Ἐ-
πιδεινώνει τὸν κίνδυνο καὶ συνήθως κάνει ἀντιληπτὸ στὴ σύν-
τροφὸ τοῦ ἐκείνου πού αὐτὴ δὲν ἐπρόσεξε ἀκόμη. Τὴν ἄφησα χω-
ρὶς νὰ κάνω καμμιά παρατήρησι. Ὅταν ἐφθάσαμε στὸ δωμάτιο,
ἐκάθισα κοντὰ της. τῆς ἔπιασα τὰ χέρια. Ἀπόφυγα κάθε περι-
παθὴ θωπεία γιὰ νὰ ἡρεμήσῃ. Ἐγείρε σὲ λίγο τὸ κεφάλι της
στὸν ὦμο μου. Τὶ ἐνεργητικότητά πού μοῦ ἐχρειάσθηκε γιὰ νὰ
καταπνίξω τὴ δική μου ἀγωνία! Τὴν ἐχάιδεψα στὴν ἀρχὴ σὰν
παιδάκι πού ὑποφέρει. Ἐπειτα τὴν ἐκάθισα στὰ γόνατά μου καὶ
ἄρχισα νὰ τῆς ψιθυρίζω σιγά-σιγά τρυφερά λόγια. Τὰ δάκρυά
της ἐξέσπασαν τέλος. Ἐκλαψε ἐπὶ πολὺ, μὲ ἀγκάλιαζε καμμιά
φορὰ καὶ μοῦ ἔδινε δειλὰ σχεδὸν φιλιά.

Τότε ἐνόμισα ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐπωφεληθῶ αὐτῆς τῆς φευγαλέας
ἐὐκαιρίας γιὰ νὰ τὴν ξανακατακτήσω. Ἀλλ' ἡ ὑπερφηφάνεια
ὅτι ἐν τέλει ἐθριάμβευσα δὲν ἀντιστάθμισε γιὰ μένα τὴ φρικτὴ
βεβαιότητα, ὅτι ἡ συναινεσί της ἦταν μικρότερη παρ' ὅσον προ-
14 ἔβλεπα, τὴν ἡμέρα τοῦ ἐγκλήματός μου.

Λύπη συνώδευε τὴν ἀναχώρησί μας ἀπὸ τὸ δωμάτιο ἐκεῖνο
πού τόσες φορὲς μᾶς ἦταν εὐλογημένο. Ἡ ἐπιστροφὴ μας εἶχε
15 ἔλκεται νὰ κρύψωμ κατὰ ἀπὸ ἓνα ἄσκοπο θόρυβο τὴν ἐσωτερικὴν
μας ταραχή. Καὶ ἡ ἐπάνοδό μας στὸ Λαγκατὲρ ὑπῆρξε σχεδὸν
σάν ἀνακούφισι, γιατί μᾶς ἐπέτρεψε νὰ χωρισθούμε.

Σαμουήλ, ἀκούσε: Τὸ κρὺο ἐκεῖνο φίλημα ἦταν τὸ τελευταῖον
πού ἔλαβε ἀπὸ μένα, δὲν θὰ πῶ ἐλεύθερα, ἀλλὰ ἐνσυνείδητα
Καὶ ἀπὸ τότε ἑτέρας σχεδὸν μισὸς χρόνος.

Ἡ διήγησι τῆς ἐπικίνδυνος καὶ θλιβερῆς αὐτῆς περιόδου θὰ
ἀπαιτοῦσε τις σελίδες ἐνὸς ὀγκώδους βιβλίου. Θὰ σοῦ περιγί-
ψω ὅμως τὴν οὐσία σὲ μερικὲς γραμμές. Ἐπρόκειτο γιὰ ἀγωνία
τοῦ πόθου μου, τῆς θελήσεώς μου, τῆς ἐρωτικῆς μου ἐπιστήμης
ἐναντίον μιάς ὑπάρξεως πού διέφυγε τὴ φυσικὴ αἰχμαλωσία, χω-
16 ρὶς γι' αὐτὸ νὰ παύσῃ λατρεύοντας τὸν κύριό της.

Μιά ἐσωτερικὴ ἐπιρροὴ ἰσχυρότερη ἀπὸ κάθε ἄλλη, μετὰ
μόρφωνε σὲ φόβο τὴν αὐθόρμητη, ζωηρή, συνεχῆ ἐπιθυμία
εἶχεν ἄλλοτε ἡ Σιδὼν νὰ μοῦ ἀνήκη. Ἐνόμισα στὴν ἀρχὴ

ἐπρόκειτο περὶ παροδικῆς κρίσεως. Ἐκυριάρχησα τὸν ἑαυτό
μου. Γιὰ νὰ κοιμήσω τὴν ἀνησυχία τῆς Σιδὼνης, ἐνέκρωσα τὸν
δικό μου πόθο. Ἠλπιζα ἔτσι νὰ ξανακερδίσω μιὰ φτωχὴ νίκη.
Ἀλλὰ ἡ Σιδὼν ἦταν γεμάτη προφυλάξεις. Κατέληξε νὰ φοβᾶ-
ται καὶ τὶς πατρικώτερες θωπεῖες μου. Καὶ πάντοτε, καμμιά προ-
φορικὴ ἐξήγησι. Ἀντιλαμβάνομαι καλὰ τὸν κίνδυνο τῆς πα-
ραιτήσεώς μου. Ἐφαίνονταν ὅτι ἀποδέχομαι μιὰ ἡττα πού πραγ-
ματικὰ δὲν θὰ ἐπαρδεχόμουν ποτέ, ἐναντίον τῆς ὁποίας ἤμουν
ἀποφασισμένος νὰ ἀγωνισθῶ μὲ κίνδυνο τῶν χειρότερων ἀνα-
στατώσεων, μὲ κίνδυνο τῆς ὑπάρξεώς μου καὶ τῆς ὑπάρξεως ἄλ-
λων. Ἀλλ' εἶχα καὶ μιὰ ἀπὸ τὶς ἐπίμονες ἐκείνες ἐλπίδες, πού
δὲν εἶναι παρὰ μεταμφίσεις τῆς ἀπογνώσεως. Ἐλεγα: «Ὁ Ἄρ-
νάλ δὲν θὰ μείνῃ ἐδῶ διαρκῶς. Ὅταν θὰ φύγῃ, θὰ ἐπανακτήσω
τὴν Σιδὼν». Γιατὶ ἤξερα καλὰ ποῖος ἀντίπαλος μοῦ τὴν ἀπο-
σπούσε, χωρὶς κἂν νὰ θέλῃ νὰ τὴν προσελκύσῃ πρὸς τὸν ἑαυ-
τό του.

Σὲ ἀκούω νὰ μοῦ ἀπαντᾷς, Σαμουήλ. Μοῦ λές: «Ἐπρεπε
νὰ ἐπωφεληθῇς αὐτῆς τῆς εὐκαιρίας γιὰ νὰ θεραπεύσης ἀπὸ τὸ
σαρκικὸ αἰσχος τὴν ἀγάπῃ σου γιὰ τὴ Σιδὼν. Ὅλα σ' ἐκαλοῦ-
σαν σ' αὐτό: οἱ περιστάσεις, ἡ ἐπιθυμία της, ἡ ἡλικία σου». Ὁ-
χι, Σαμουήλ... Ὀνομάζω ἔρωτα μεταξὺ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς
τὴν ἑλπί πού τοὺς κάνει νὰ ἐνώνωνται ἀπόλυτα, χωρὶς νὰ γίνε-
ται παιδιὰςτικὰ διάκρισι τῆς ἐνώσεως τῶν πνευμάτων καὶ τῆς ἐ-
νώσεως τῶν σωμάτων. Τί εἶναι τὸ πνεῦμα μόνο του; Τί εἶναι ἡ
σάρκα μόνῃ της; Εἶναι δυὸ ἐκφράσεις ἰσοδύναμες πρὸς τὸ θά-
νατο.

Ἐν τούτοις, γιὰ μερικὲς ὥρες, εἶχα στὸ προσκέφαλο τῆς
ἐτοιμοθάνατης Μαρίας Ἀγγελικῆς τὴν αὐταπάτη ὅτι ἐπραγμα-
τοποιούσα τὴ θυσία, πού μοῦ συνιστᾷ ἡ ἀγία φωνὴ σου. Μοῦ φαι-
νόταν ὅτι, θυσιαζόμενος ἔτσι, θὰ ἐξυλειωνόμουν, καὶ ὅτι ἐξαγνι-
ζόμενος, παρὰ τὴ θέλησί μου, θὰ ἤμουν περισσότερο ἅγιος ὡς ἄ-
σύντροφο τοῦ τάφου της τὴν παντοτεινὴ πολυαγαπημένη
πού προκαλοῦσε ἡ κόπωση καὶ ἡ θλίψι, ἐφανταζόμουν ὅτι τὸ αὐ-
τὸ θὰ συνέβαινε ἴσως καὶ μετὰ τὸ χωρισμό. Καὶ ὅταν ἀκόμα ἡ
Μαρία Ἀγγελικὴ δὲν μπορούσε πιά νὰ μὲ ἀκούῃ, ἰκέτευα νὰ ἐ-
ξακολουθήσῃ ἐξασκώντας ἐπάνω μου τὴ λυτρωτικὴ ἐνέργεια τῆς
ἀγωνίας της. Ἀλλοίμονο! Ὅταν ὅλα ἐτελείωσαν, ὅταν ἐγύρι-
17 τὸν Ἄρνάλ δὲν ἀργήσα νὰ ἀντιληφθῶ ὅτι ὁ παλαιὸς δαίμονας,
κακὰ ἐξορκισμένος, μὲ κατεῖχε πάντοτε.

Ξαναρχόμαστε σὲ μιὰ ἀτμόσφαιρα πού δὲν καθυσχύαζε πιά
ἡ ἀπαλὴ πνοὴ τῆς γυναίκας μου πού ψυχορραγοῦσε. Ἦδη, μόλις
ἐπέρασαμε τὴν πόρτα, αἰσθανόμαστε ὅτι ἡ ἀνακωχὴ εἶχε τε-
λειώσῃ.

Είχε τελειώσει, άλλ' όχι και καταγγελθῇ. Ἐπὶ μερικὲς ἡμέρες ἢ τριάς ἐσιώπωσε. Ὁ καθένas ἐκύτταξε τοὺς δυὸ ἄλλους καὶ δὲν μιλοῦσε. Τὰ γεύματα μᾶς ἔωναν. Καὶ ἦσαν σκληρὴ δοκιμασία, δυὸ φορὲς τὴν ἡμέρα, αὐτὴ ἢ γεινῖασι δύο ἀνδρῶν καὶ μιᾶς γυναίκας, μὲ πένθος, ποὺ μόλις ἄγγιζαν τὸ φαγὶ καὶ ἀντήλασσαν φράσεις, μὲ τίς ὁποῖες ἐπροσπαθοῦσαν ν' ἀποκρούσουν τίς ἀληθινὲς τῶν σκέψεις. Στὰ διαλείμματα τῶν ἀναγκαστικῶν αὐτῶν συγκεντρώσεων ὁ καθένas ἀπεμονώνετο. Εὐχαρίστωνς θὰ ἐπήγαινα κοντὰ στὴ Σιδόνη, ἀπὸ ἀνάγκη νὰ ἀκούσω τὴ φωνή της, νὰ ἀγγίξω τοῦλάχιστο τὰ χέρια της, νὰ τὴν κυττάξω, νὰ αἰσθανθῶ τὴν παρουσίαν της. Ἀλλὰ ἡ Σιδόνη ἀπέφευγε ἡταν βραθὴ μόνη μαζί μου. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ γυιό μου —μήπως ἦταν φαινομένη μου;— μοῦ φαινόταν ὅτι ἀποκοτοῦσε ὁλοένα περισσώτερη ἐπίδρασι ἐπάνω της, μολονότι δὲν τὴν ἐπιζητοῦσε, κατὰ τὰ φαινόμενα. Ἐβλεπα τὸ πρόσωπο τῆς ἐρωμένης μου νὰ προσέγγιζεν ὅψι τοῦ ἐξαδέλφου της, μὲ τὴν παράδοξή ἐκείνη ὑποταγή ποὺ ἐγνώριζα. Συνεννοοῦντο μαζί ἐν ἀγνοίᾳ μου; Τοὺς ἐπιτηροῦσα ἀδιάκοπα ἐπὶ μερικὲς ἡμέρες. Ἀκουσα τίς συνομιλίες τους. Τίποτε. Τὸ ὑποπτο. Ὅλη μου ἡ παρατηρητικότητα δὲν ἀντελήφθη τίποτε. Μὲ εἰδοποίησε ἡ τύχη.

ΠΤΗ

Ἀπὸ τὸν πρῶτο καιρὸ τὸ διαμέρισμα τῆς Σιδόνης ἦταν γυναικὸν μὲ τὸ δικό μου. Ἡ διάταξι αὐτὴ φαίνονταν ἐντελὴς γυναικεία, ὅταν ἡ Σιδόνη ἦταν παιδί, καὶ τὴν ἐπαγρυπνοῦσε στὸ πλάνον δωμάτιο μιᾶς ὑπηρετριάς. Ὅταν ἐπέρασαν πλεόν τὰ χρόνια ἐγὼ δὲν ὑπῆρχε ἀνάγκη τῆς ὑπηρετριάς καὶ τὸ δωμάτιό της ἔγινε σαλονάκι γιὰ τὴ Σιδόνη. Ἀλλὰ κανεὶς δὲν ἔκρινε ἀνάρμοστο γεινῖάσι μᾶς. Αὐτὴ ἐμεγάλωνε, ἐγὼ ἐγερνοῦσα. Σοὺ τὸ ἐπατοῦ λαμβάνω, δὲν ὑπωπτεύονταν τίποτε. Ἐπρεπε νὰ σοὺ τὰ ἐξηγήσω αὐτὰ προτοῦ προχωρήσω.

Τὴν ἑνατὴ ἡμέρα μετὰ τὴν ταφὴ τῆς Μαρίας Ἀγγελικῆς ἐπέρασα ὁλόκληρο τὸ ἀπόγευμα μὲ τὸν Ἀρνάλ, καὶ τὸ συμβολαιογράφο Καπύ. Ἡ κληρονομία της δὲν μπορούσε νὰ δημολογηθῇ γιὰ τὴν ζητήματα μετὰ τοῦ Ἀρνάλ καὶ ἐμοῦ. Εἶχαμε πάντοτε συμφωνήσει μὲ τὴν γυναῖκα μου, ὅτι ὁ Ἀρνάλ θὰ τὴν κληρονομήσει. Ἀλλὰ, παρὰ τὴν κληρονομία αὐτῆς τῆς Μαρίας Ἀγγελικῆς ὁ Ἀρνάλ, ἂν ἐφευγε ἀπὸ τὸ στρατό, θὰ ἔμενε ἀρκετὰ φτωχὸς. Τί ἐλογάριαζε νὰ κάμῃ; Τώρα ποῦ ἡ τρυφερὴ Μαρία Ἀγγελικὴ εἶναι πεθαμένη, τίποτε δὲν τὸν συγκρατοῦσε πιά στὸ ἀντικατέρ. Δὲν τὸν εἶχα ἀνάγκη γιὰ τὴ διεύθυνσι τῶν κτημάτων καὶ τῆς περιουσίας τῆς Σιδόνης. Δὲν ἐδοκίμαζε ἀσφαλῶς περὶ σότερο ἀπὸ μὲνα τὴν ἐπιθυμία της συμβιώσεως. Διεκινδύνευε νὰ δηλώσω ἐμπρὸς τὸ συμβολαιογράφο ὅτι, ἂν ὁ γυιός μου εἶχε ἀνάγκη χρημάτων, εἴτε γιὰ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸ στάδιόν μου εἴτε γιὰ νὰ ἐπιδοθῇ σὲ νέο, ἤμουν διατεθειμένος νὰ τοῦ

ἀπὸ τώρα ὅ,τι οἱ γονεῖς μᾶς ὠνόμαζαν «νόμιμη μοῖρα». Ὁ Ἀρνάλ ὅχι μόνο δὲν μὲ εὐχαρίστησε, ἀλλὰ μὲ ἐκύτταξε γιὰ μιὰ στιγμὴ ἀδιάφορα καὶ κατόπιν ἄλλαξε θέμα ὁμιλίας. Εἶδα ὅτι ἡ στάσι του ἔκανε ἐντύπωσι στὸ συμβολαιογράφο καὶ ἐπέσπευσαν τὸν τερματισμὸ τῆς συζητήσεως.

Ἡ λυπηρὴ αὐτὴ συνάντησι μὲ ἄφησε σὲ ἀγωνία, μὲ πλημμένῃ τὴν καρδιά. Ἀνέβηκα γλήγορα-γλήγορα στὸ διαμέρισμά μου. Ἐπειδὴ δὲν ἤθελα νὰ σκέπτομαι, ἄρχισα νὰ διαβάζω κάποια γεωργικὴ μελέτη. Ὅταν ἐτελείωσα ἦταν 10 ½. Ἀρχισα νὰ ρεμβάζω. Ὅλη ἡ δυστυχία τῆς στιγμῆς μὲ κατέβαλλε. Δὲν μπορούσα ν' ἀποκρούσω τὴν ἰδέα ὅτι κάτι γινόταν κρυφὸ ἐναντίον οἱ δυὸ μαζί; Ἀδύνατο νὰ τὸ ἐξακριβώσω, καὶ αὐτὸ μὲ ἐξε-νεύριζε.

«Ἐλα! ἐσκεπτόμουν. Δὲν πρέπει νὰ ἀποθαρρύνωμαι! Τὸ σίτι εἶναι δικό μου, ὁ γυιός μου δὲν ἔχει δικαίωμα νὰ διαμεῖνῃ ἐδῶ, ἂν τὸν παρακαλέσω νὰ φύγῃ».

Ἀλλὰ ξανάβλεπα ἐμπρὸς μου τὸ ἀτενὲς βλέμμα, ποῦ μοῦ ἦταν ἀνυπόφορο, ὅταν θὰ τοῦ ἔκανα ὑπαινιγμὸ γιὰ τὸ μέλλον. Ἐν τούτοις, δὲν θὰ μείνῃ ἐδῶ διὰ τῆς βίας! ἐφώναξα, δοκίμαζοντας ἐκπληξί στὸ ἄκουσμα τῆς δικῆς μου φωνῆς μέσα στὴ σιγῇ.

Ἐπεχείρησα καὶ πάλι νὰ ἀπασχοληθῶ σὲ κάποια μηχανικὴ ἐργασία. Ἄνοιξα τὸ βιβλίον τῶν λογαριασμῶν... Ἀλλὰ ἡ ξηρότητα τῆς ἐργασίας δὲν ἐμπόδιζε τὴ φαντασίαν μου καὶ τὴ μνήμη μου νὰ παίζου γύρω ἀπὸ τὰ ὀνόματα καὶ τοὺς ἀριθμούς... Ὁμολογῶ, Φρεσοῦ, Μπουρντιέ. Στὸ διάβασμα αὐτῶν τῶν λέξεων, 14 χρόνια ἐνοχῆς, ἀλλὰ μεγαλειώδους εὐδαιμονίας ἐβγαίναν ἀπὸ τὸ παρελθόν καὶ ἐχόρευαν γύρω μου. Ὅλες μοῦ ἀνακαλοῦσαν ἀπόλυτη συμφωνία μᾶς εἶχε ἐνώσει καὶ τοὺς δυὸ σὲ μιᾶ μόνῃ ὑπόμηνι. Σαμουήλ! Ξαναζώντας ἐκεῖνο τὸ παρελθόν, δὲν αἰσθάνομαι ἰσχυρὴν ἐπὶ τῆς ἐκουσίας θριαμβευτικῆς ἀμαρτίας.

Καθὼς σκεπτόμουν ἔτσι, ἕνας ἐλαφρὸς θόρυβος μ' ἔκανε νὰ σηκώσω τὸ κεφάλι. Δὲν μπορούσα νὰ γελασθῶ. Ἦταν τὸ βῆμα τῆς Σιδόνης.

Ἐσηκώθηκα. Ἐβγαλα τὰ παπούτσι μου καὶ ἐπροχώρησα πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν πόρτα τοῦ διαμερίσματος, ὅπου ἐκόλλησα τὸ αὐτί μου.

Ὁ ἐλαφρὸς θόρυβος ἀκουγόταν νὰ ἔρχεται πρὸς τὸ μέρος μου, ἀργά, μὲ δισταγμὸ, μὲ προφύλαξι. Ἐπειτα ἐσταμάτησε. Καὶ ἡ σιωπὴ ἦταν τόση, ὥστε ἀντιλήφθηκα μιᾶ λαχανιασμένη ἀναπνοή. Ἀντέστην στὴν ἐπιθυμία νὰ ἀνοίξω αἰφνίδια, νὰ ἀρπάξω τὸ φάντασμα, νὰ συναποκομίσω τὴ λεία στὸ δωμάτιό μου. Ἐπειδὴ δὲν τὸ ἔκαμα; Ἡ αἰσχύνῃ, ὁ φόβος τοῦ σκανδάλου θὰ ἔκαναν νὰ παραλύσῃ ἡ ἀμυνά της. Ἀλλὰ ἡ ζηλότυπη περιέργεια μου ἐνίκησε τὴν ἐπιθυμία μου. Ἐσυγκρατήθηκα καὶ δὲν

μίλησα, δὲν ἐκουνήθηκα. Τὸ φάντασμα ξανάρχισε νὰ περπατᾷ. Ἀκουα καθαρά τὰ πατήματά της στὴ σκάλα. Ἀμέσως ἐσχέδισα νὰ μὴ φανερώσω τὴν παρουσίᾳ μου. Ἡ Σιδὼν πήγαινε πρὸς τὸ διαμέρισμα τοῦ Ἀρνάλ. Γιὰ πρώτη φορὰ μοῦ ἤρθε ἀπὸ τὴν ἰδέα, ποὺ πάντοτε εὐκόλῃ ἐδιωχνα, ὅτι ὁ Ἀρνάλ μὲ εἶχε ἀποκαταστήσει ἢ ἐπρόκειτο νὰ μὲ ἀντικαταστήσῃ κοντὰ στὴν καταστήσει. Τί ἄλλο πήγαινε νὰ κάμῃ στὸ δωμάτιό του, σὲ ὥρα γιὰ νὰ σὲς φορὲς εἶχε ἔλθει νὰ μὲ συναντήσῃ γιὰ ἔρωτα, παρὰ γιὰ νὰ συναντήσῃ καὶ αὐτὸν γιὰ ἔρωτα; Τὸ αἶμα κτυποῦσε στοὺς κροτάφους μου καὶ μοῦ ἐθάμπωνε τὰ μάτια μὲ τόση δύναμι, ὥστε μοῦ φάνηκε πὼς ἐνοιωθᾶ τὴ ζεστὴ μυρωδιά του. Γιὰ μερικὲς στιγμὲς ἐγίνα ἓνα κτήνος, τοῦ ὁποίου ἐπιθυμία εἶναι ἡ καταστροφή. Καὶ ἡ ζάλη μου ἀκριβῶς μὲ προφύλαξε γιὰ νὰ δρᾷ. Ἐτρεμαν τὰ πόδια μου σὲ τέτοιο σημεῖο, ὥστε ἅμα τὸ αἶμα ἔφυγε ἀπὸ τὸ κεφάλι μου, ἐσωριάσθηκα ἐπάνω στὴν πόρτα. Συνακροάσθηκα. Δὲν ἄκουα πιά τίποτε. Ποῦ ἦτο; Ποῦ ἦσαν; Ἀνέβηκα τὴν ἴδια σκάλα, ποὺ εἶχε ἀνεβῆ ἡ Σιδὼν. Ἐπρωχώρα μὲ καὶ εἶδα φῶς στὸ δωμάτιο τοῦ γυιό μου. «Εἶναι μέσας», σκέφθηκα. Ἐμπήκα στὸ διάδρομο, βέβαιος ὅτι ἦταν ἐρημος, προχωροῦσα γεμάτος ἀπὸ ταραχὴ καὶ μονία, χωρὶς νὰ παύσῃ καμμιὰ προφύλαξι. Ἀλλὰ μόλις εἶχα κάμει μερικὰ βήματα, κτύπησα ἐπάνω σὲ ἓνα ἄτομο, ποὺ προσπαθοῦσε νὰ κρυφθῇ στὸ τοίχο, γιὰ νὰ μὲ ἀφήσῃ νὰ περάσω. Ἦταν ἡ Σιδὼν. Ἀνακουφίσθηκα. Δὲν ἦσαν μαζὶ! Τὴν ἔπιασα ἀπὸ τὸ χεῖρ, χωρὶς νὰ ἀντισταθῇ. Ἐτραύλισα:

—Τὶ κάνεις ἐδῶ;

—Τίποτε.

Ἡ ἀπάντησι δὲν ἐσήμαινε τίποτε, ἀλλ' ὁ θυμὸς μου ἐπείσθη, ἀδρανῆς, ὑποταγμένη ἐκείνῃ γυναίκα δὲν ἦτο ἀσφαλῶς μία ἐρωτευμένη ποὺ ἐπήγαινε γιὰ συνέντευξι.

—Ἐλα! Πάμε!

Μὲ ἀκολούθησε δουλικά. Δὲν ἀντέστη, ὅταν τὴν ὡδηγᾷ στὸ δωμάτιό μου καὶ ἐκλείδωσα. Τώρα ἡ ἐλπίδα νὰ τὴν ἐπακτῶς ἤρχιζε νὰ ὑποφώσκῃ. Καθὼς τὴν ἐβλεπα σὲ ἀξιοθρόνον κατὰστασι, μοῦ ἦσαν τόσο ἀγαπητὴ, ποὺ ὅλη μου ἡ καρδιά ἐλύθη.

«Νά, τὸ μόνο μου ἀγαθό, ποὺ κατέχω στὸν κόσμον», ἐστὶν ἐγώ. Ἄν τὸ χάσω, δὲν θέλω πλέον νὰ ζήσω, καὶ ἂν ἐπὶ τὴν ἐλπίδα τὴν κατοχὴν τοῦ μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς μου, τῆς ζωῆς τῆς ζωῆς ὁποιοῦδήποτε ποὺ θὰ θελήσῃ νὰ μοῦ τὴν στερήσῃ. Τὸ τὸ ὀρκίζομαι! Ἡ οἱ δύο μας, ἢ κανεῖς!».

Ἐκάθησα κοντὰ της. Τῆς ἔπιασα τὰ χέρια ποὺ μοῦ ἐφύσαν τὰ δικά μου. Ἐκλαία καὶ ἐπανελάμβαναν.

—Ἀγάπη μου!... Ἀγάπη μου!...

Εὐχάριστα ἐνοιωθᾶ ὅτι τὸ δειλὸ μου σφίξιμο καὶ τὰ φωνή μου λόγια τὴν ἀνακούφιζαν. Ἐγύρισε πρὸς ἐμένα τὰ συγ-

μένα μάτια της καὶ ἐπροσπάθησε νὰ μὲ σφίξῃ συμπαθητικὰ μὲ τὰ δάκτυλά της.

«Ἄν κατορθώσω νὰ ἐπανακτήσω τὴν ἐμπιστοσύνη της, ἐσκεπτόμουν, δὲν θὰ βγῇ ἀπὸ ἐδῶ χωρὶς νὰ μοῦ παραδοθῇ».

Ὅταν μοῦ ἐφάνηκε λίγο ἡσυχασμένη, τῆς εἶπα:

—Μπορῶ νὰ σοῦ μιλήσω;

Ἐδίστασε.

—Πρὸς τί; εἶπε.

Τί ἀποθάρρυναι ἐξέφραζαν οἱ δυὸ αὐτὲς λέξεις!

—Μήπως δὲν ἀξίζω πιά νὰ μοῦ ἀποκρίνεσαι;... Νὰ βασιζέσαι σὲ μένα;

—ὦ! ναί.

—Μίλησε! Θὰ ἀνακουφισθῇς.

Σιωπῇ.

—Ἀκουσέ με, Σιδὼν. Σ' εὐρίσκω μόνῃ ἐκεῖ ἐπάνω στὸ σκοτάδι... Δὲν εἶναι φυσικὸ νὰ σ' ἐρωτήσω τί ζητοῦσες;

Καμμιὰ ἀπάντησι.

—Ἐπήγαινες στὸν Ἀρνάλ;

—Δὲν ξέρω. Ναί, νομίζω.

Ἐδοκίμασα ἐκπληξί πὼς συγκρατήθηκα.

—Καὶ γιατί ἐσταμάτησες;

—Δὲν ἐτόλμησα.

—Δὲν μπορεῖς νὰ μοῦ πῆς τί ἤθελες ἐκεῖ;

—Ναί.

—Λοιπόν;

—Ἦθελα νὰ τοῦ πῶ ὅτι ἀπὸ δῶ καὶ πέρα θὰ κατοικήσω στὸ Ὠμπιάκ.

Ἡ τεχνητὴ ἡρεμία μου ἀνατράπηκε διακριτῶς. Ἐσηκώθηκα.

—Θέλεις νὰ φύγῃς; Νὰ ἐγκαταλείψῃς τὸ σπίτι;

Κατένευσε. Εἶχε σηκώσει τὰ μάτια της καὶ μὲ κύτταζε. Δὲν μὲ προκαλοῦσαν ἀσφαλῶς, ἀλλ' ἔκαιαν ἀπὸ θέλησι.

Τὴ συνέχεια τῆς νύχτας, ἀπὸ τὴ στιγμὴ ἐκείνη, εἶναι ἀνωφελὲς νὰ σοῦ τὴν διηγηθῶ, Σαμουήλ, καὶ ἄλλως τε δὲν θὰ μποροῦσα. Νύχτα μαρτυρίου. Ἀντιλαμβάνομαι ὅτι ἡ προσπάθειά μου δὲν ἔκαμπε τὴν ἀπόφασιν τῆς Σιδὼν. Ἐπανελάμβανε ἐπίμονα:

—Δὲν σοῦ μέφομαι τίποτε. Ξέρω ὅτι μὲ ἀγαπᾷς καὶ εἰμαι ὀλιμμένη ποὺ σοῦ προξενῶ λύπη. Ἀλλὰ θέλω νὰ ζήσω μόνῃ μου στὸ Ὠμπιάκ. Πρέπει.

Ἐστάθη ἀδύνατο νὰ μοῦ ἐξηγήσῃ ποῖα ἦσαν ἡ αἰτία αὐτῆς τῆς ἀποφάσεως. Μοῦ ἐπανελάμβανε μὲ μιὰ ἐρεθιστικὴ μονοτονία, τόσο ἐρεθιστικὴ, ὥστε νὰ μὲ προκαλῇ νὰ τὴν κτυπήσω:

—Διότι πρέπει!

Σὲ τί ταπεινῶσι δὲν ἔπεσα. Τῆς ἐπρότεινα νὰ ἐγκαταλείψω μαζί μὲ αὐτὴν τὸ Λαγκατέρ. Νὰ τὴν πανδρευθῶ! Ἐκείνη τὴ στιγ-

μη ἐδιάβασα μέσα στὰ μάτια της κάποια φρίκη.

Τέλος, ἐκείνου πού ἐπέτυχα ἦταν ἡ ἀναβολή τῆς ἀναχωρήσεώς της μέχρις ὅτου συναντηθούμε πάλι. Γιατί ἔλειπε καί ἀπὸ τοὺς δυὸ μας ἡ δύναμις τῆς συνεχίσεως τῆς ὁμιλίας.

□□□

Ἀφού τῆς ἀπέσπασα αὐτὴ τὴν ὑπόσχεσι, ἐφαντάσθηκα ὅτι δὲν ἦταν πλέον βέβαιη ἡ πραγματοποίησι τῆς ἀπειλῆς.

Ἦταν ἡ ὥρα 4 μετὰ τὰ μεσάνυχτα. Εἴμαστε καί οἱ δυὸ ἐξαντλημένοι ἐλεεινά, σὲ σημεῖο πού ἔπειτα ἀπὸ λίγα λεπτά ἡ Σιδὼν ἀποκοιμήθηκε, συντριμμένη ἀπὸ τὴν κούρασι.

Ἐκοιμόταν τόσο βαθειά, πού μπορούσα νὰ φιλῶ μὲ πάθος, χωρὶς νὰ τὴν ξυπνήσω, τὰ μαλλιά της, τὸ πρόσωπό της, τὰ χεῖλιά της. Ὅλη τῆς ἡ ἀδρανὴς ὑπαρξίς ἀνῆκε στὸ πόθο μου.

Τί τέλος τῆς νύχτας! Ἔπεσα στὸ κρεβάτι μου ὅταν ἔφεγγε, συντριμμένος, γεμάτος ἀπόγνωσι, γεμάτος ἀπὸ περιφρόνησι πρὸς τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ γεμάτος φῶτιά γιὰ τὴν ἐκδίκησί μου!

□□□

Σαμουήλ, γνωρίζεις τώρα, εἶσαι ὁ μόνος πού γνωρίζεις ὅλο μου τὸ παρελθόν.

Ἐχρειάσθηκα τρία εἰκοσιτετράωρα γιὰ νὰ γράψω τὴν διαθήκη αὐτῆς τῆς ζωῆς μου, καί ἔχω μεγάλη ἀνακούφισι. Ἄν σοῦ ἔλεγα τώρα: «Σπεύσε εἰς βοήθειάν μου!», ξέρω ὅτι θὰ τὰ ἀφίνες ὅλα γιὰ νὰ προστρέξῃς.

Τὸ ἐσκέφθηκα. Ἐπαράτησα αὐτὴ τὴν ἰδέα. Γιατί μαντεύω τί θὰ μοῦ ἐσυμβούλευες, τί θὰ ἤθελε νὰ μ' ἐπιβάλλῃ τὸ κύρος σου. Λοιπόν, δὲν θὰ ὑποχωροῦσα. Δὲν θὰ μπορούσα.

Ἐν τούτοις, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασί σου, πού ἐνοιώθα νὰ μὲ κυριεύω, ὑπεχώρησα σὲ τοῦτο: νὰ μὴ βιάσω τὰ πράγματα. Ν' ἀναβάλω μέχρις ἐσχάτων τίς ἄκρες ἀποφάσεις. Τὴν ἐπομένη τῆς φρικτῆς νύχτας εἶπα στὴν Σιδὼν, μὲ φαινομενικὴ γαλήνη, ὅτι ἐσκέφθηκα. Ὅτι, ἂν ἐπέμενε, δὲν θὰ ἀντιστεκόμουν στὴν ἀναχώρησί της. Τῆς ἐξήτησα μόνο νὰ μὴν πάρῃ μιὰ ἐσπευσμένη ἀναχώρησι ἢ μορφή τῆς φυγῆς, ὥστε νὰ μὴ προκληθοῦν δυσάρεστα οἰκτίσματα. Νὰ περιμένουμε τὸ τέλος τῶν ἐπισκευῶν πού θὰ καθιστοῦσαν τὸ ὠμιτικὸ κατοικήσιμό. Συμφώνησε ἀμέσως. Ἐνδίαφίρεται καί αὐτὴ γιὰ τὸ καλὸ ὄνομα τοῦ σπιτιοῦ μας.

Λοιπόν, ἀνακωχή... Σοῦ ὀρκίζομαι νὰ τὴν ἐπωφεληθῶ ὅσο μπορῶ γιὰ νὰ ἀποφύγω κάθε καταστροφή. Δὲν εἶμαι ἀδύνατο. Κάποιος παρεμβάλλεται μεταξὺ τῆς Σιδὼνης καί ἐμοῦ, πού δὲν εἶπε ἀκόμα τὴν ἀπόφασί του: ὁ Ἀρνάλ. Ἡ Σιδὼν γελιέται ὡς πρὸς τίς προθέσεις τοῦ Ἀρνάλ. Ἄν μπορῇ νὰ πεισθῇ γι' αὐτές, ὅλα μποροῦν νὰ σωθοῦν. Ἄν ὅχι... θὰ μὲ ἐσυμβούλευες τὴν ἐγκατέλειψι. Ἀλλὰ τώρα δὲν θὰ μπορούσα νὰ σὲ ὑπακούσω. Ἡ ἀπόφασί μου εἶναι σήμερα, ἐν πάσῃ ψυχρα-

μία, ἐκείνη πού ἦταν κατὰ τὸ χάος τῆς φρικτῆς νύκτας.

Νὰ γιατί ἡ διπλὴ αὐτὴ διαθήκη, σφραγισμένη ἀπὸ σήμερα μέσα σ' ἓνα φάκελλο μὲ τὴ διεύθυνσί σου δὲν θὰ ἀποσταλῇ οὔτε σήμερα, οὔτε αὔριο, οὔτε ἐφόσον θὰ διαρκῇ ἡ ἀνακωχή. Ἀλλ' ὅταν θὰ τὴν λάβῃς, ἔλα ἀνεὺ ἄλλης εἰδοποιήσεως. Ἐλα χωρὶς ἀργοπορία.

Σὲ ἀσπάζομαι, μόνε μου φίλε.

Ἐ ρ β ἔ

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΣΙΔΩΝΗ Ἡ ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΣ

Χθὲς τὸ βράδυ, Ἀρνάλ, κατὰ τίς 11 1/2, δὲν ἄκουσες τίποτε εἰς τὸ διάδρομό σου; Ἀνέβηκα, μὲ τὴν ἀπόφασιν νὰ σοῦ μιλήσω. Ἦταν ἀπόλυτη ἀνάγκη. Ἐπροχώρησα σχεδὸν ὡς τὴν πόρτα σου. Ἐπικρατοῦσε τόση σιγὴ, ὥστε ἄκουα τὸ γρατσούνισμα τῆς πέννας σου στὸ χαρτί. Σ' ἐφανταζόμουν πὼς σὲ ἔβλεπα, καθισμένο στὸ γραφεῖο σου, ὅπως σὲ εἶδα μερικὲς φορὲς τὴν ἡμέρα νὰ γράφῃς στὸ ἡμερολόγιό σου. Τὸ κάθισμά σου ἔτριζε καμμιά φορὰ. Ἐπαρakoλουθοῦσα τὴν ἀναπνοή σου.

Γιατί δὲν ἐμπήκα; Δὲν ἐτόλμησα. Ἀκριβῶς ὅπως δὲν τολμῶ ἀπὸ τόσες ἡμέρες, πού ἐπιθυμῶ καί πού ἔχω ἀνάγκη νὰ σοῦ μιλήσω γιὰ πράγματα πού μὲ βασανίζουν. Ἀρνάλ, δὲν εἶναι δυνατό νὰ μὴν ἔχῃς καταλάβῃ τὴν ἐπιθυμίαν καί τὴν ἀνάγκην μου αὐτῇ. Καί ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δὲν εἶναι γενναῖο νὰ μὴ μὲ ἐνθαρρύνῃς! Ἀλλοίμονο! Σὲ νοιώθω τόσο μακριὰ μου σὲ μερικὲς στιγμές! Ἐν τούτοις, μὲ ἀγαπᾷς, λιγώτερο ἀπὸ ὅσο σὲ ἀγαπῶ ἐγὼ ἀσφαλῶς, ἀλλ' ἐπὶ τέλους μὲ ἀγαπᾷς πολὺ. Τί σοῦ ἔκαμα, τί σὲ ἀπομακρύνει ἀπὸ μένα; Ὅταν ξαναγύρισε ὁριστικὰ στὸ Λαγκατέρ, συνέλαβα τόσες ἐλπίδες! Μοῦ φαινόταν ὅτι ἡ ζωὴ μου ἔμελλε ν' ἀλλάξῃ, νὰ γίνῃ καλύτερη, νὰ διορθωθῇ. Καί ἔπειτα, εἶναι σὰν νὰ ἐγκαταστάθῃκε ἐδῶ μαζί μας ἓνας ἄλλος Ἀρνάλ. Ἐσὺ τὸ θέλεις νὰ εἶναι ἔτσι. Εἰμαι βεβαία πὼς τὸ ἐπιβάλλεις στὸν ἑαυτό σου, γιατί ὑπάρχουν στιγμές πού ξαναγίνεσαι χωρὶς νὰ τὸ θέλῃς ὁ σύντροφός μου, ὁ «ἀγαπημένος μου Νάλλ», καθὼς ὅταν εἴμαστε παιδιὰ. Ἀλλὰ διαμιάς ξαναβρίσκεις τὴν αὐτεπιβολή σου καί ἐγὼ νοιώθω τὸν ἑαυτό μου ἐγκαταλελειμμένο.

Χθὲς λοιπὸν μοῦ ἐκόλλησε στὸ νοῦ ἡ ἰδέα νὰ ἔλθω νὰ σὲ βρῶ, νὰ σοῦ διηγηθῶ πολλὰ πράγματα, νὰ ἐξηγηθῶ μαζί σου. Ἀλλὰ δὲν ἤμουν ἡρεμῇ, ὅπως εἰμαι τώρα, καί γενικῶς εἶναι καλύτερα πού δὲν ἐμπήκα στὸ δωμάτιό σου χθὲς τὸ βράδυ. Εἶναι καλύτερα νὰ σοῦ γράψω παρὰ νὰ σοῦ μιλήσω. Δὲν ἀγαπᾷς τίς πομπώδεις φράσεις, οὔτε τίς νευρικὲς κινήσεις. Τώρα θὰ διατηρήσω τὴν ἡρεμία μου μέχρι τὸ τέλος. Χθὲς, ἀντίθετα, ἤμουν τόσο ταραγμένη, ὥστε ἔμεινα πολλὰ λεπτά κολλημένη στὸν

τοίχο, σάν ζητιάνα, χωρίς νά μπορῶ νά ἀποφασίσω νά σοῦ κτυπήσω. Ἐν τούτοις δὲν θά μ' ἐβγαζες ἔξω, δὲν εἶναι ἔτσι; Ἴσως στὸ τέλος νά σοῦ ἐκτυποῦσα. Ἀλλά συνέβη κάτι ποὺ δὲν εἶχα προβλέψει. Θά σοῦ τὸ διηγηθῶ σὲ λίγο. Πρέπει ὅμως γιὰ νά τὸ ἐννοήσης, νά ἀρχίσω τὴν ἱστορία ἀπὸ πολὺ μακρύτερα. Μὲ δυὸ λέξεις, ἀναγκάστηκα νά φύγω ἀπὸ τὸ διάδρομο καὶ νά ξανακατεβῶ. Ἀφ'οὗ με ἐπίσης ν' ἀναβάλλω νά σοῦ εἰπῶ πῶς ἐπέρασε ἡ νύχτα. Ὅταν ἐξύπνησα σήμερα τὸ πρωῒ στὸ κρεβάτι μου, ἔπειτα ἀπὸ βαρὺτατο ὕπνο, ἤμουν τσακισμένη, σάν νά με εἶχαν σπᾶσει στὸ ξύλο. Ἐν τούτοις, τὸ πνεῦμα μου ἦταν διαυγέστερο καὶ ἐνοιωθα ἰσχυρὴ τὴν ἀπόφασί μου. Τὴ στιγμή ποὺ σοῦ γράφω, ξέρω τί θέλω νά κάμω. Ἀλλά ἔχω ἀνάγκη τῆς ἐμπιστοσύνης σου, τῆς συμβουλῆς σου καὶ τῆς βοήθειας σου. Σὲ ἱκετεύω νά με διαβάσης ὡς τὸ τέλος. Διάβασέ με μὲ λίγη φιλία, μὴ με περιφρονήσης, εἶμαι ἀξιολύπητη.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ

Θά σοῦ ἐξομολογηθῶ, ὅπως μιὰ καθολικὴ στὸν ἱερέα της. Ἀκουσε: σὺ ποὺ τὰ θυμάσαι ὅλα καὶ σημειώνεις ὅλη σου τὴ ζωὴ στὸ ἡμερολόγιό σου, ἴσως θά βρῆς σὲ κάποια σελίδα μιὰ συνομιλία ποὺ ἐκάμαμε μαζί πρὸ πολλῶν ἐτῶν, προτοῦ φύγης γιὰ τὴ Γερμανία.

Ἐνὰ Σάββατο, παραμονὴ τῆς Ἀναλήψεως, κατὰ τίς 4 τὸ ἀπόγευμα, στὴν πλατεία τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας... Εἶχαμε πάει μὲ ποδήλατο γιὰ νά κάνωμε διάφορα ψώνια. Ἐκυττάξαμε τὴν ἀπέναντί μας ἐκκλησία. Ἐμπαιναν πολλοὶ γιὰ νά ἐξομολογηθῶν καὶ ἄλλοι ἐβγαίνουν ἐξομολογημένοι. Πρὸ πάντων γυναικες, πρὸ πάντων γρηές. Ἀλλά καὶ ἀρκετοὶ ἄνδρες κάθε ἡλικίας. Θυμᾶσαι ἓναν χονδρὸ, καλοντυμένο; Μοῦ ἐφαινόταν ὅτι πολλοὶ ἀπὸ τοὺς μετανοοῦντες ἐκείνους δὲν εἶχαν ἐντελῶς φυσικὸ ὄφρος. Ἡ ὑπερέβαλλαν τὴν ταπεινοφροσύνη τους, ἢ, ἀντιθέτως, εἶχαν μιὰ προκλητικὴ στάσι, σάν νά ἤθελαν νά εἰποῦν: «Λοιπὸν, κυττάξετέ με! Ἐγὼ εἶμαι εὐσεβής. Ἐξομολογοῦμαι». Σοῦ ἔκαμα λόγο γι' αὐτό, καὶ τοὺς ἐμιμούμην γιὰ νά εἰρωνεύθω. Ἀλλά ἐσὺ δὲν ἐγέλασες καὶ μοῦ ἀπάντησες:

—Μὴν κρίνης τὸν πλησίον σου, Σιδόνη. Ἐγὼ τοὺς ζηλεύω.

—Γιατί;

—Δὲν ἀκουσες λοιπὸν, τί ἔλεγε σχετικῶς πέρυσι ὁ πάστορ Ὅμπλιω γιὰ τὴ συνειδήσι τῶν διαμαρτυρομένων;

—Ὅχι...

—Ποτὲ δὲν ἀκοῦς τίποτε... Ἐκαμε σύγκρισι μεταξὺ τῆς συνειδήσεως ἑνὸς καθολικοῦ καὶ τῆς συνειδήσεως ἑνὸς διαμαρτυρομένου. Καὶ ἀπόδειξε πῶς ὁ ρόλος τῆς συνειδήσεως τῶν διαμαρτυρομένων εἶναι μὲν δυσκολώτερος, ἀλλὰ καὶ ὠραιότερος.

—Δὲν καταλαβαίνω.

—Προσπάθησε νά ἐννοήσης... Κύτταξε τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς ποὺ μπαίνουν στὴν ὠραία ἐκκλησίαν τους. Τί πάνε νά κά-

μουν; Θά γονατίσουν καὶ θά διηγηθῶν τὰ κακὰ ποὺ ἐπραξαν, ἴσως ἐγκλήματα, ἴσως κοινὰ μικροαμαρτήματα, πιθανὸν καὶ τύψεις μόνον, θά τὰ διηγηθῶν σ' ἓνα πρόσωπο, ποὺ γιὰ ἔργο του ἔχει νά τοὺς ἀκοῦ... Σκέψου πῶς δὲν βρίσκονται κἂν στὴ στενάχωρη θέσι νά τὸν βλέπουν. Οὔτε καὶ αὐτὸς τοὺς βλέπει, καὶ συνήθως δὲν τοὺς γνωρίζει... Αὐτὸς θά τοὺς ἐπιβάλλη κάποια ἐλαφρὰ μετάνοια. Θά ἀπαγγεῖλῃ λόγια στὴ λατινικῇ, θά ἴδια γιὰ τὰ μικρὰ καὶ γιὰ τὰ μεγάλα ἀμαρτήματα. Ἐπειτα θά φύγουν ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν. Δὲν θά ἔχουν τύψεις. Θά εἶναι βέβαιοι ὅτι συγχωρήθηκαν, ὅτι εἶναι ἀθῶοι! Προσπάθησε νά τὸ ἐννοήσης, Σιδόνη: ἀθῶοι! Ἀκριβῶς σάν νά μὴν εἶχαν κάμει ποτέ τους ἀμαρτία.

Ἀρχισα νά γελῶ καὶ εἶπα:

—Υπὸ τὸν ὄρο ὅτι τὸ πιστεύουν!

—Τί ἀνοησία! Μὴν φαρισαϊζῆς! Ὑποθέτεις ὅτι ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι εἶναι ὑποκριταὶ καὶ ψεῦτες; Διόλου. Οἱ περισσότεροι ἔχουν πίστι. Καὶ εἶναι ἀπὸ κάθε ἀποψι παρήγορο νά πιστεῦν καὶ νῆς πῶς μπορεῖ νά γιατρευθῇ, νά πιστεῦν πῶς γιατρεύθηκε.

Δὲν μπορεῖς νά φαντασθῆς, Νάλ, πόσο τὰ λόγια σου ἐμπήκαν τότε βαθειὰ μέσα στὴν καρδιά μου. Καὶ στίς ὀδυνηρὰς στιγμὲς τῆς ζωῆς μου, ὅταν ἡ συνειδήσί μου μὲ ἐτάρασσε, πόσες φορές τὰ ξαναεῖπα μέσα μου!

Ἐκεῖνα τὰ λόγια σου ἐβούιζαν μέσα στὸ κεφάλι μου καὶ μὲ ἀνησυχοῦσαν. Σκεπτόμουν: «Ὅταν θά ἔχω κάποιο βάρος στὴ συνειδήσί μου, κάτι τὸ σοβαρὸ, ἐπειδὴ δὲν μπορῶ νά ἐξομολογηθῶ σ' ἓναν ἱερέα, ὅπως οἱ καθολικὲς, θά ἐξομολογοῦμαι στὸν Ἀρνάλ. Θά τοῦ τὰ λέω ὅλα, ὅλα... Θά μοῦ ἐπιβάλλῃ κάποια μετάνοια καὶ θά ἐλαφρῶνῶμαι».

Καὶ τὸ ἔκανα ἐπὶ πολὺ καιρό, Νάλ, δὲν τὸ ἔκανα; Ὅταν ἔλεγα ψέμματα, ἢ ὅταν ἔκλεβα κανένα γλυκό, ἔτρεχα νά σοῦ τὸ ὁμολογήσω, καὶ σὺ μοῦ ἔλεγες: «Καλὰ! αὐτὸ εἶναι σοβαρό! (ἢ καμμιά φορά: δὲν εἶναι τίποτε!). Κάμε αὐτὸ ἢ ἐκεῖνο τὸ καλὸ γιὰ νά ἰσοφαρίσης!» Πάντοτε σὲ ὑπάκουα καὶ αἰσθανόμουν ἀνακούφισι, ὅπως οἱ μικρὲς μου φίλες οἱ καθολικὲς μετὰ τὴν ἐξομολόγησι. Ἐτσι γινόταν. Δυστυχῶς ἐφυγες. Δὲν εἶχα πλέον τὸν ἐξομολογητὴ μου ἐπὶ 10 μῆνες, καὶ ὅταν ξαναῆλθες, δὲν μπορούσα πιά... ὅχι δὲν μπορούσα, οὔτε ἤθελα πιά νά ἐξομολογοῦμαι σ' αὐτόν.

Ἐ, λοιπὸν! Νάλ, σήμερα, ἔπειτα ἀπὸ τόσα χρόνια, πρέπει νά ξαναγυρίσω σὲ σένα, ὅπως ὅταν ἐζούσαμε μαζί. Δὲν μπορῶ πιά νά ὑποφέρω μόνη μου τὸ βάρος τῆς περασμένης μου ζωῆς. Δὲν θά μοῦ δώσης ἄφεσι, θά ἔχω ὅμως ἓναν κριτὴ. Ἀκουσέ με. Δὲν θά σοῦ πῶ πολλά. Θά σοῦ διηγηθῶ τὰ πράγματα ὅπως συνέβησαν, χωρίς νά ἐπιζητήσω τὴν παραμικρὴ δικαιολογία. Ἀκόμα καὶ ἂν, ὕστερα ἀπ' αὐτά, θά μοῦ φέρεσαι σκληρά, αὐτὸ θά εἶναι λιγώτερο ὀδυνηρὸ ἀπὸ τὸ νά βρίσκωμαι, ὅπως ἔλεγες, ἀντιμέτωπη μὲ τὴ συνειδήσί μου.

Και πρώτα θέλω νά ξέρης ἐκεῖνο πού δέν σοῦ εἶπα ποτέ. Καί πού δέν ὑποψιάζεσαι, παρὰ τήν εὐφυΐα σου: δέν εἶσαι τὸ μόνο πρόσωπο πού ἀγάπησα, ἀλλὰ ποτέ μου δέν ἀγάπησα κανένα μὲ τὸν τρόπο πού ἀγαπῶ ἐσένα. Ἐλάτρευα τὴ θεία μου Μαρία Ἀγγελική, γιατί ἦταν τρυφερὴ καὶ ὑπέφερε, ἀλλ' ὅμως δέν ἐδοκίμαζα ἀληθινὴ εὐτυχία νά βρισκώμαι κοντά της. Κατέβαλλα προσπάθεια γιά νά τήν διασκεδάζω καὶ νά τήν παρηγορῶ.

Τὰ αἰσθήματά μου ἀπέναντι τοῦ θείου μου Ἐρβέ θά προσπαθῶ νά σοῦ τὰ ἐξηγήσω ἀμέσως. Ἦταν πολὺ διαφορετικὰ κατὰ τίς ἐποχές, ποτὲ διαρκῆ, ποτὲ ἡσυχά: μιὰ ἐναλλαγή, σχεδὸν ἓνα μίγμα ἀπὸ εὐχάριστα ὄνειρα καὶ ἐφιάλτες.

Ἐσύ, εἶχα πάντοτε τὴν ἐσωτερικὴν πεποίθησιν πὺς ἐσύ ἦσουν ὁ σκοπὸς τῆς ζωῆς μου, πὺς ἦμουν καμωμένη γιά σε, ὅτι θά σέ ἀκολουθοῦσα ὅπου ἤθελες, ὅτι σοῦ ἀνῆκα... Μᾶλλον παίρνης τὸ ὑπόκο... Καί, νάί, λέω τὴν ἀλήθεια, δέν ὑπερβάλλω τίποτε. Ὅταν εἶμαστε παιδιὰ καὶ ἐκτυπιόμαστε παίζοντας καὶ σ' ἔρριχνα κατάγης — γιατί τότε ἦμουν δυνατότερή σου — τὴ στιγμὴ ἀκόμα πού ἐστηριζόμουν μὲ ὅλη μου τὴ δύναμιν ἐπάνω στοὺς ὤμους σου καὶ σ' ἐκύτταζα κατὰμματα, δέν ἀντιλαμβάνομαι ὅτι μοῖλαταῦτα σοῦ ἦμουν ὑποτεταγμένη, πὺς δέν εἶχες νά πῆς παρὰ μιὰ λέξι, πὺς θ' ἀφίνα νά μὲ ρίξης στὸ χῶμα καὶ νά μὲ ἐκλιση καὶ πὺς αὐτὸ θά μοῦ ἔκανε εὐχαρίστησι: Πόσες φορὲς παρ' ὀλίγον νά σοῦ τὸ ζητήσω! Ἀλλὰ δέν ἐτολμοῦσα. Πάντοτε μοῦ ἐπροκαλοῦσες φόβο.

Σ' ἐφοβόμουν λίγο καὶ τὰ χεῖλή μου ἐσφίγγονταν, ἐνῶ ἐπιθυμοῦσα νά σοῦ ἐμπιστευθῶ πολλά πράγματα. Μοῦ φαινόταν ὅτι δέν σοῦ ἄρεζα ἐντελῶς. Αὐτὸ μὲ ἐταπείνωνε καὶ μὲ ἔκανε δειλὴ. Μερικὲς στιγμὲς μ' ἐκύτταζες μ' ἓνα εἶδος αὐστηρῆς, σχεδὸν κακεντρεχοῦς προσοχῆς πού μοῦ ἐπροκαλοῦσε δάκρυα. Ἔσκεπτόμουν: «Μὰ δέν ἔκανα τίποτε κακό!». Ἐκατάλαβα σιγά-σιγά τί σέ ἐνεύριαζε: Ἐμεταμορφώνουν μπροστά στὰ μάτια σου, ἐγινόμουν γυναῖκα πολὺ πρόωρα καὶ πολὺ γλῆγορα.... Δέν ἦταν δικό μου σφάλμα! Χωρὶς ἀμφιβολία, μολονότι ἐφρόντιζα νά μὴ σε ἀφίνω νά διακρίνης τίποτε, ἡ παρουσία μου σοῦ ἐπροξενούσε κάποια δυσφορία, πού καὶ ἐσύ δέν ἤξερες καλὰ τὴν αἰτία της. Μ' ἐρωτοῦσες καμμιὰ φορὰ χωρὶς λύπη ἢ μ' ἐκοροΐδευες «γιά τὰ νεῦρα μου». Καὶ μόνο ὅταν μὲ ἔβλεπες ἔτοιμη νά κλάψω, ξαναγινόσουν καλὸς καὶ μ' ἐπαίρνες στὴν ἀγκαλιά σου.

Ἔτσι, βλέπεις, Νάιλ: ἀπὸ τὰ πρώτα μας χρόνια, ἔπειτα σ' ὅλο τὸ διάστημα τῶν καλύτερων ἐτῶν μας — ἐκείνων πού προσηγῆθηκαν τῆς ἀναχωρήσεώς σου γιά τὴ Γερμανία — ὑπῆρχε μεταξύ μας μιὰ παρανόησι καὶ κάτι περισσότερο: ἓνας διαρκὴς λόγος νά μὴν ἐμπιστευώμεθα ἐντελῶς ὁ ἓνας στὸν ἄλλο. Ἐθώμανες ἀπὸ τότε γιατί ἐγινόμουν γυναῖκα, προτοῦ ἐσύ γίνης ἀνδρας. Καὶ ἀργότερα τὰ εἶχες μαζί μου γιατί, ἀφοῦ ἐγίνα γυναῖκα, δέν ἐξάκολούθησα νά ἀντιλαμβάνωμαι τὰ πράγματα σὰν παιδί, γιατί ἦμουν γυναῖκα, ὅπως σχεδὸν ὅλες οἱ γυναῖκες.

Γιατί δέν ἦμουν μόνο καθαρὰ διάνοια, ὅπως ἐσύ, ἀλλ' ἐδεχόμουν ἐντυπώσεις καὶ μὲ τὰ μάτια, τὰ αὐτιά, τὰ ρουθούνια, μὲ ὅλες τίς αἰσθήσεις, καὶ μοῦ ἦταν ἀδύνατο νά λησμονῶ, ὅπως ἐσύ, ὅτι εἶχα αἰσθήσεις. Ἐ, λοιπόν! αὐτὸ δέν ἦταν δίκαιο καὶ δέν εἶναι δίκαιο. Δέν εἶμαι ἐγὼ ἐνοχὴ γιατί δέν ἀποτελῶ ἐξαίρεσι. Θὰ μπορούσα νά περάσω μιὰ ἐντελῶς φυσικὴ ζωὴ σὰν τῆς μητέρας μου ἢ τῆς μητέρας σου, ἂν παντρευόμουν ἀρκετὰ γλῆγορα μὲ ἓναν ἄνδρα, πού θά μοῦ ἄρεσε. Ἀσφαλῶς δέν ἦμουν πολὺ ἀπαιτητικὴ. Καὶ ἂν παντρευόμουν ἐσένα... ὦ! ἡ εὐτυχία μου θά ἦταν ἀπόλυτη, καὶ σέ βεβαίῳ πὺς κανέναν πειρασμὸς δέν θά ἐνικούσε τὴν ἀφοσίωσί μου. Ἀλλοίμονο! Νοιώθω ἀκόμη πὺς αὐτὸ πού σοῦ λέω δέν σοῦ ἄρесе! Ἀλλὰ εἶμαι ἀναγκασμένη νά σοῦ τὸ πῶ γιατί δέν μὲ γνωρίζεις. Καὶ ἂν δέν σέ κάμω νά μὲ γνωρίσης, δέν θά μπορέσης νά μοῦ δώσης παρὰ ἀνεφάρμοστες συμβουλές. Θέλω λοιπόν, θέλω νά μὲ γνωρίσης ὅπως εἶμαι πραγματικά. Κ' ἔπειτα ἢ θά μὲ ἀποδιώξης ἢ θά μὲ σώσης.

Ἀναγκάστηκα πρὸ ὀλίγου νά ἀναφέρω βιαστικὰ τὸ ὄνομα τοῦ θείου μου Ἐρβέ. Ἀφῆσα νά περάσουν πολλὲς στιγμὲς προτοῦ τὸ γράψω καὶ (θὰ μὲ κρίνης πολὺ μωρὴ) τὸ ἔγραψα μὲ κλειστά τὰ μάτια. Θὰ πιέσω τώρα τὸν ἐαυτό μου νά σοῦ μιλήσω ἀμέσως γι' αὐτὸν καὶ γιά μένα. Ἄν δέν τὸ κάμω, θὰ περιστρέφωμαι διαρκῶς γύρω ἀπὸ τὸ θέμα μου, χωρὶς νά προχωρήσω.

Δέν ὑπῆρξα ποτὲ ἀδιάφορη στὴν παρουσία τοῦ θείου μου Ἐρβέ. Μικρὸ ἀκόμα κοριτσάκι, ὅταν ἐφθασα ἐδῶ μετὰ τὸ θάνατο τῆς δεσποινίδος Ἀγγελῆς, αὐτὸς μοῦ ἔκανε τὴ μεγαλύτερη ἐντύπωσι. Περισσότερο καὶ ἀπὸ τὴ θεία μου Μαρία Ἀγγελική. Περισσότερο καὶ ἀπὸ σένα. Ἐσύ, εἶναι ἀλήθεια, μοῦ φάνηκε πολὺ διαχυτικός. Ἡ θεία μου ἐδείχθηκε τρυφερὴ καὶ θελκτικὴ ὅπως πάντοτε. Ἀλλὰ... (ἐλα! ἐξομολογοῦμαι!) ἀπὸ ἐκείνη ἄλλοτερο τὴν ἡλικία τῶν ὀκτῶ ἐτῶν, οἱ γυναῖκες μ' ἐνδιέφεραν λιγώτερο ἀπὸ τοὺς ἄνδρες. Μὴ παίρνης τὸ περιφρονητικὸ σου ὕφος: πλήθος κοριτσάκια μὲ ὕγιεις ἀρχὲς καὶ πολὺ ἀθῶα, τὸ ἴδιο εἶνε. Ἀγαποῦσα μὲ πάθος τὸν πατέρα μου. Ἀγαποῦσα τὴν διδα Ἀγγελῆ μὲ κάποια ψυχρότητα, πού γι' αὐτὴν ἐμεμφόμουν τὸν ἐαυτό μου.

Ὅταν ἦλθα στὸ Λαγκατέρ, ὁ θεῖος μου Ἐρβέ, μ' ἐκύτταξε μιὰ στιγμὴ μὲ ἀρκετὴ προσοχή. Ἐπειτα δέν ἐνδιαφέρθηκε γιά τὸ ἀτομό μου, σὰν νά μὴν ὑπῆρχα. Εἶπε: «Εἶναι εὐρύσωμη. Ἀλλ' εἶναι κοντὴ. Ἄν δέν ψηλώσῃ αὐτὴ ἡ μικρὴ, δέν θά εἶναι τίποτε!»

Δέν τὸν ἐχώνευα πού ἐμίλησε ἔτσι γιά μένα. Τὸ βράδυ, στὸ κρεβάτι μου ἐκλαία ἀπὸ τὴ μανία μου. Ἐλεγα μέσα μου: «ὦ! τὸν ἀποστρέφομαι, τὸν μισῶ!... Δέν θέλω νά μείνω ἐδῶ μαζί του!...».

Πόσες φορὲς ἐκυττάχθηκα ἔπειτα στὸν καθρέφτη... Ἀλλοί-

μονο! ήταν ἀλήθεια. Καὶ μόνον εἰς τὰ δώδεκα χρόνια, τὸ καλοκαίρι, ἐψήλωσα. Ἐσὺ δὲν τὸ ἐπρόσεξες!

Ἐσένα, σὲ βρῆκα ὠραῖο, ἀλλὰ μὲ «ῥφος λίγο κοριτσιότικο». Μοῦ ἔκανε ἰδιαίτερος ἐντύπωση ἡ κομψότητά σου. Δὲν ἄργησες νὰ μὲ κυριαρχήσης, μολονότι ἐπὶ πολὺν καιρὸ ἦσουν λιγώτερο ἰσχυρὸς ἀπὸ μένα. Ὅσον ἀφορᾷ τὸν πατέρα σου, ὑποσχέθηκα στὸν ἑαυτὸ μου νὰ μὴ τὸν κυττάξω ποτέ. Τόσο πολὺ ἤμουν ἀμνηστική. Ἐκράτησα τὸ λόγο μου, καὶ ἀκριβῶς αὐτὴ ἡ ἐπιμονὴ μὲ ἀνάγκασε νὰ τὸν σκέπτομαι.

Μοῦ ἐπιβλήθηκε ὀλοκληρωτικά. Ἀλλὰ, παρὰ τὴν εὐφροσύνη σου, ποτὲ δὲν ἀντελήφθης οὔτε τὸν ἀφελὴ ἐνθουσιασμὸ πού εἶχα γιὰ σένα, οὔτε τὴν ὑποταγὴ μου. Σὲ αἰσθανόμουν ἀσθενέστερο μου, ἀλλὰ περισσότερο ὀποφασιστικό. Δὲν ὑποχωροῦσες παρὰ ὅταν ἐφθάναμε στὰ ἄκρα. Σιγὰ-σιγὰ ἡ δύναμί σου αὐξάνε. Καὶ κάποιον πρωτὶ, θυμάσαι; εἶχαμε παλαίψει καὶ στὴν ἀρχὴ ὑπερτεροῦσα. Ἀλλὰ δὲν μπορούσα νὰ σὲ ξεπλῶσω καταγής. Ἐπειτα ἐνοιώσα ὅτι δὲν μπορούσα πλέον νὰ κρατηθῶ. Τὰ χέρια σου μὲ ἐπῆξαν δυνατὰ καὶ τέλος μ' ἔστρωσες στὸ χῶμα. Ἦμουν ἀπομηνία, καὶ ἐν τούτοις μὲ ἔπιανε ἕνα εἶδος νέας χαρᾶς. Μὲ ἀπῆλθες καὶ πῆγες καὶ κᾶθισες κοντὰ σὲ μιὰ πέτρα. Ἀμέσως ἐσηκώθηκα καὶ σὲ πλησίασα. Δὲν ξαναμιλήσαμε γιὰ τὴν πάλιν. Ἀλλὰ γιὰ ὅλο τὸν κόσμον δὲν θὰ τολμοῦσα νὰ σοῦ πῶ: «Εἶμαι εὐχαριστημένη πού μ' ἐνίκησες!».

Υπῆρχαν καὶ ἄλλα πράγματα πού δὲν ἐτολμοῦσα νὰ ἐκφράσω. Τὸ πνεῦμα μου εἶναι βραδύ, καὶ δὲν παρέλπει νὰ μοῦ τὸ λές. Δὲν ἔχω καμμιά περιέργεια, καλὴ ἢ κακὴ. Ἡ πρόωρη ἀνάπτυξί μου σ' ἐνεύριζε. Μιὰ μέρα ἐφυγες ἀπὸ τομα ἀπὸ τὰ μου, γιατί κάποιον χωριστὴν μοῦ εἶπε: «Μπράβο! Σιδόνι, ὁ ἀέρας ἐδῶ σὰς ἐσήκωσε. Σὲ λίγο τὸ στήθος σας θὰ εἶναι σὰν τὸ δικό μου!...». Ναι, ἀπομακρύνθηκες, σὰν νὰ εἶχα κάμει κατὰ κάκῳ! Ἀφῆσέ με νὰ σοῦ τὸ πῶ. Νάλ: ἡ συμπεριφορὰ σου ἀντὶ τὸ μὲ ἔβλαψε πολὺ. Ἄν μ' ἔπαιρνες ὑπὸ τὴν προστασία σου, ἂν μ' ἐρωτοῦσες μὲ ἐπιείκεια, ἂν πρὸ πάντων ἐδοκίμαζες λίγη εὐχαρίστησι στὴν συντροφία μου, θὰ σοῦ τὰ διηγούμην ὅλα, καὶ αὐτὸ τὸ θὰ ἦταν γιὰ μένα μεγάλη ἀνακούφισι. Ἀντὶ αὐτοῦ, ἐνοιώσα πῶς δὲν σοῦ ἐχρησίμευα παρὰ μόνο γιὰ δυὸ πράγματα: νὰ παίζω μαζί σου σὰν νὰ ἦμουν ἀγόρι καὶ νὰ φλυαρῶ μαζί σου, δηλαδὴ πρὸ πάντων νὰ σὲ ἀκούω νὰ μιλήσῃς, καὶ νὰ θυμῶνῃς, καὶ ποτε γιὰ τὴν ἐπίσκεψιν περιωρισμένη. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, τί ἤθελες νὰ γίνῃ; Ὀλόκληρο μέρος τοῦ ἑαυτοῦ μου εἶχε τὴν ἀπόκριφ ζωὴ του, ὅχι χωρὶς λύπη καὶ ἀνησυχία μου. Υπῆρχαν σκέψεις πού μὲ ἀπασχολοῦσαν ἐπίμονα καὶ πού ἤμουν ἀποχωρησμένη γιὰ τὴν πρώτη φορά στὴ ζωὴ μου, ἔπειτα ἀπὸ 15 χρόνια σιωπῆς, μετὰ τὴν νὰ σοῦ τὴν φανερώσω.

Δὲν ἤσουν ὁ μόνος πού ἐπρόσεχες τὴν μεταμόρφωσί μου. Ἀντιλήφθηκα ὅτι καὶ ὁ θεὸς μου Ἐρβὲ δὲν περνοῦσε πὰς ἀπὸ κοντὰ μου χωρὶς νὰ μὲ κυττάξῃ, ὅπως στὴν ἀρχὴ τῆς διαμονῆς

μου. Τὴν πρώτη φορά πού προσήλωσε τὰ μάτια του ἐπάνω μου, καθὼς ἐπερνοῦσε, χωρὶς νὰ μοῦ μιλήσῃ, ἐταράχθηκα τόσο πού τὸ ἔβαλα στὰ πόδια καὶ ἐμπήκα μηχανικὰ στὸν παλὸν σταῦλο. Ἡ καρδιά μου κτυποῦσε. Αἰσθανόμουν μανία ἐναντίον τοῦ πατέρα σου. Μάταια ἔλεγα μέσα μου: «Δικαίωμα του εἶναι νὰ μὲ κυττάξῃ...». Ἡ ἀνάμνησι ἐκείνου τοῦ βλέμματος μὲ ἐταπεινώνε, μὲ ἐπλήγωνε. Ἐνα βλέμμα στυγμιαῖο, ἀλλὰ τόσο προσεκτικό, τόσο ζωηρό, τόσο περίεργο καὶ εἰρωνικό, ἕνα βλέμμα πού διευθύνεται ὄχι μόνο στὸ πρόσωπο, ἀλλὰ εἰς ὅλο τὸ σῶμα, ἀπὸ πάνω ὡς κάτω. Αἰσθανόμουν ἀταπεινώσι καὶ δάκρυα ἀνέβαιναν στὰ μάτια μου. Τέλος βγήκα ἀπὸ τὸ σταῦλο καὶ ἦλθα νὰ σὲ συναντήσω. Ἄ! ἂν εἶχα τολμήσει νὰ σοῦ ἐμπιστευθῶ!

Σοῦ εἶπα ὅτι θὰ τὰ ὁμολογοῦσα ὅλα. Ἀκουσέ με καὶ προσπάθησε νὰ εἶσαι δίκαιος. Συχνὰ στάθηκες τέτοιος ἀπέναντί μου. Ὁ θυμὸς μου ἐναντίον τοῦ θεοῦ μου Ἐρβὲ δὲν διαλύθηκε ἀμέσως. Ἀλλὰ τὸ ἴδιο βράδυ, ὅταν ἤμουν μόνη στὸ κρεβάτι μου ἀναμίχθηκε μ' αὐτὸν ἕνα εἶδος παράδοξης ἱκανοποιήσεως. Κατάλαβα ἀμέσως ὅτι ὁ τρόπος ἐκείνου τοῦ κυττάγματος ἦταν γιὰ μένα ἡ ἐκδίκησι γιὰ τὴν ματιά πού μοῦ εἶχε ρίξει ὁ πατέρας σου ὅταν ἐφθασα στὸ Λαγκάτερ. Ἀναψα τὸ φῶς κ' ἐκυττάχθηκα στὴν καθρέφτη. «Ναι, εἶπα, ἐψήλωσα». Ἐξανάπεσα στὸ κρεβάτι καὶ ἐσκεπτόμουν τὰ πόδια μου. Δὲν ἦσαν πιά κοντόχονδρα.

Ἄλλ' ἀμέσως ἐσκέφθηκα ὅτι σ' ἔσένα δὲν ἄρεσαν. Ἐσὺ ποτὲ δὲν μὲ εἶχες κυττάξει ὅπως ὁ πατέρας σου ἐκείνο τὸ πρωτὶ. Ὅταν καμμιά φορά τὸ βλέμμα σου μὲ ἐμετροῦσε, στὰ μάτια σου φανεωνόταν ἡ δυσανεξία. Τότε μ' ἐπίασε μιὰ λύπη πού ἐσβίσε ὅλη τὴν εὐχαρίστησί μου γιατί εἶχα ψηλώσει. Ἐκλαιγα. «Δὲ με ἀγαπᾷ, δὲν θὰ μὲ ἀγαπήσῃ ποτέ. Μὲ βρίσκει ἀσχημὴ. Κι' αὐτὸ δὲν εἶναι ἀλήθεια, δὲν εἶμαι ἀσχημὴ!».

Ἔτσι, γιὰ τὴν βαθεῖα ταραχὴ πού μὲ κυρίευσε τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, δηλαδὴ μετὰ 12 καὶ 13 ἐτῶν, ἔχετε καὶ οἱ δυὸ σας τὴν εὐθύνη, ὁ Ἐρβὲ καὶ σὺ. Ἐσὺ, μὲ τὴν ἐπιμονὴν σου νὰ μὴ τὸ χε νεύς πού ἤμουν κορίτσι, ὁ Ἐρβὲ μὲ τὸ νὰ μὲ κάνῃ νὰ τὸ πρὸ σέξω πολὺ πού ἤμουν.

Ὡ! φταίω ἐπίσης κ' ἐγώ... καὶ νὰ, ἐξακολουθῶ νὰ ἐξομολογοῦμαι. Ἐνοστάλησα σὲ λίγο καὶ πολὺ γλήγορα ἐπεζήτησά τὸ βλέμμα ἐκείνο πού μὲ εἶχε πληγώσει καὶ ταπεινώσει.

Παραφύλαγα τὴν διάβασιν τοῦ θεοῦ μου, ἀποφασισμένη νὰ τοῦ ἐπιδειχθῶ λιγάκι. Ἀλλὰ μόλις πλησίαζε, κρυβόμουν ἢ φευγα. Ἄν ὅμως ἐμφανιζότανε ξαφνικά καὶ τὰ μάτια μου συνότουσαν τὸ βλέμμα του, ἔμενα σὰν καρφωμένη στὴ θέσι μου. Ἐδιεσκέδαζε μ' αὐτό, γιατί οἱ αἰφνιδισμοὶ αὐτοὶ ἐπολλαπλαζοντο. Ἐννόησέ με καλὰ: δὲν ἐπρόκειτο γιὰ μένα νὰ τὸν ἀγπήσω ἐρωτικά, μολονότι ἐγνώρισα πολλὰ ἀπὸ τίς μικρὲς μὲ φίλες πού ἦσαν ἐρωτευμένες μὲ ἀνδρες πού εἶχαν ὑπερβῇ τὰ καὶ πού τοὺς εὗρισκαν ὠραίους. Καὶ οὔτε φανταζόμουν ὅτι πατέρας σου μὲ ἀγαποῦσε. Ἄλλ' εἶχα ἀκούσει τοὺς ὑπηρέτες κουβεντιάζοντες μεταξύ τους. Ἡξέρα τὴν φήμην πού εἶχε ὁ πα

ρας σου ως κατακτητής γυναικών. "Ελεγα με την ἀφέλειά μου: «Ξέρει από γυναικεία ὠμορφιά καὶ τοῦ ἀρέσω». Καὶ ξέρεις με ποῖον ἐσχέτιζα αὐτὴ τὴ χαρὰ, τοῦ νὰ εἶμαι μιὰ μέρα γυναικὰ ἀξιέραστη; Μὲ σένα, Ἀρνάλ!

"Ολη μου ἡ φιλαρέσκεια μεταφραζόταν στὴν ἐπιθυμία νὰ με κυττάξης, νὰ μ' ἐκτιμᾷς ἐσύ. Δυστυχῶς ἡ ὁρμή μου προσέκρουε στὴν ψυχρότητα ποὺ ἀντέτασσε σὲ κάθε ἐκδήλωσι τρυφερότητας.

Λοιπόν, πρέπει νὰ σοῦ τὸ ὁμολογήσω, ὅτι ἀπὸ τὸ δωδέκατο χρόνο τῆς ἡλικίας μου ἐνοιῶθα τὴν ἀνησυχία τῶν αἰσθήσεων. Εἶναι αὐτὸ σφάλμα δικό μου; Ἐγὼ ἐφτίασα τὸ αἷμα μου, τὰ νεῦρα μου, τὸ δέρμα μου; Ποτὲ δὲν εἶχα τὴν ἐλαχίστη διαστροφὴ. "Α! πὼς θέλω νὰ με καταλάβῃς! Διάβασε, σὲ παρακαλῶ, καὶ μὴν εἶσαι ἐχθρικός. Θυμήσου τὸν τελευταῖο χρόνο προτοῦ φύγῃς γιὰ τὴ Γερμανία. "Ἦσαν 14-15 ἐτῶν καὶ ἐγὼ 14. "Ἦσαν καλὸς, προστατευτικός, ἀλλὰ χωρὶς τρυφερότητα. Σὲ ἀγαπούσα, ὅπως ἦσαν. "Αν ἦσαν διεστραμμένος, θὰ ἐγινόμεν κ' ἐγὼ διεφθαρμένη, ἀλλὰ καθὼς ἀντίθετα ἦσαν εὐθύτατος, ἐφόσον ἡ παρουσία σου με ἐπροστάτευε, κάθε ὑποπτὴ συγκίνησι ἐπνιγότανε φυσικὰ μέσα μου. "Αλλ' ἐρχόταν τὸ βράδυ. Λίγο μετὰ τὸ φαγητὸ χωριζόμαστε. Ἐπὶ γαῖνα στὸ δωμάτιό μου, ἔκανα τὴν προσευχή μου, ἔφεπτα. "Εσβυνα τὸ φῶς. Καὶ τὸ σκοτάδι μοῦ ἔλα φόβο νὰ εἶμαι μόνη μου, χωρὶς προστασία. "Αν δὲν κατάρθω, νὰ νὰ ἀποκοιμηθῶ ἀμέσως, τί ἀγωνία! "Αγωνιζόμεν μέσα στὸ σκοτάδι νὰ μὴ σκέπτομαι τίποτε. "Ελεγα προσευχὲς ἡ ποιήματά. Καὶ νά: ἐνῶ ἐπροσευχόμουν ἡ ἀπήγγελλα ποιήματα, μεταφέρομουν διὰ μίαν σ' ἕνα διαφορετικὸ κόσμο. "Ολα μου τὰ μέλη ἀρχίζαν νὰ ζοῦν μιὰν ἀνεξάρτητη ζωὴ. "Ολα μου τὰ μέλη νε, ἡ γλώσσα μου ξεραίνονταν. Ἡ καρδιά μου ἄλλοτε κτυποῦσε δυνατὰ καὶ ἄλλοτε σταματοῦσε. Μιὰ ζύμωσι στὰ βάθη τῆς ὑπάρξεώς μου με κρατοῦσε ἐκκρεμὴ καὶ ἐπερίμενα δὲν ξέρω τί, πόνο ἢ χαρὰ. Καὶ τὰ δυὸ με τρόμαζαν, καὶ γιὰ νὰ γλυτώσω, ἀρχίζα νὰ σκέπτομαι ἐσένα, Νάλ, νὰ σὲ φαντάζωμαι κοντὰ μου, τρυφερὸ ὅπως σὲ ἤθελα νὰ εἶσαι! Καὶ αὐτὸ μοῦ προκαλοῦσε τὴν εὐχαρίστησι, ὥστε αἰφνίδια αἰσθανόμουν τύψι. "Εσκεπτόμουν: «"Αν τὸ ἤξερε, θὰ ἐθύμωνε!» Τότε ἐσηκωνόμουν, ἔρριχνα στὸ κεφάλι μου καὶ στὰ χέρια μου κρῦο νερό, ἐκαθόμουν καὶ ἐπροσπαθοῦσα νὰ μὴ σκέπτομαι τίποτε... Σ' ἐκείνες τὶς στιγμὲς μιὰ ἄλλη εἰκόνα γλυστοῦσε κάποτε ἀντὶ τῆς ἰδικῆς σου, σὰν νὰ ἐπωφελεῖτο ἀπὸ τὸ διώξιμό τῆς δικῆς σου. "Εσκεπτόμουν τὸ θεῖο μου Ἐρβέ, τὸν τρόπο ποῦ με καταιώνιζαν τὰ βλέμματά του, τὴν κάποια γλυκύτητα ποῦ ἐδείχνε τώρα καμμιὰ φορὰ μαζί μου, ὅταν μοῦ μιλοῦσε. Παράξενο πράγμα! Ἡ σκέψι αὐτὴ μᾶλλον με κατηύναζε. Τόσο ἤμουν τότε ὀνίκανη νὰ φαντασθῶ ἔρωτα με-

Ο ΠΑΡΘΕΝΟΣ

ταξὺ τοῦ Ἐρβέ καὶ ἐμένα. Αὐτὴ ἡ ιδέα θὰ με ἔκανε νὰ γελάσω. Ἡ ἱκανοποίησί μου ἦταν μιὰ παιδικὴ φιλαρέσκεια, ποὺ σιγὰ-σιγὰ ἐξάλειφε τὴ δυσφορία μου. Ἐξανάφεπτα λιγώτερο παραγμένη. Ἐσκεπτόμουν νὰ ἀλλάξω κτένισμα, ὥστε νὰ μοῦ πηγαῖν καλύτερα, ὅπως ἡ δεῖνα ἢ δεῖνα φίλη μου. Νὰ πάρω καινούργιο φόρεμα, καινούργιο καπέλλο, ὠραίες κάλτσες. Ὁ θεῖος μου Ἐρβέ παρατηροῦσε ὅλες αὐτὲς τὶς μεταβολὰς τῆς του. ἀλέττας μου, ποῦ ἐσύ δὲν ἤθελες νὰ τὶς προσέχῃς. Μοῦ ἔλεγε, χωρὶς νὰ ἐπιμένῃ: «Αὐτὸ τὸ χρῶμα σοῦ πηγαίνει καλὰ...» ἢ «πρέπει νὰ σηκώσῃς λίγο τὰ μαλλιά σου μπροστὰ ἀπὸ τὸ μέτωπο...». "Οταν ἐβυθίζομουν σ' αὐτὲς τὶς σκέψεις, διαμιάς μ' ἔπαιρνε ὁ ὕπνος.

Καταλαβαίνεις τώρα, ἀγαπητὲ Ἀρνάλ, γιὰ τὸ καταλογίζω ἕνα μέρος τῆς εὐθύνης γιὰ τὴν παρεκτροπὴ τῆς ζωῆς μου; Ἡ τύχη φαίνονταν πὼς σὲ εἶχε προορίσει νὰ εἶσαι ὁ σύμβουλός μου καὶ ὁ φυσικός μου ἐμπιστος. Ἐσύ εἶχες ὅλη τὴν εὐφυΐα, ὅλη παραδίδωμαι καὶ νὰ ὑπακούω. Ἐσύ εἶχες ὅλη τὴν εὐφυΐα, ὅλη τὴ συνέσι, ὅλο τὸ κύρος ποῦ ἐχρειάζοντο γιὰ νὰ με καθοδηγῇς. Πραγματικά, με διέπλασες καὶ με καθωδήγησες γιὰ πολλὰ πράγματα: μοῦ ἐδίδαξες τὴν τάξι, τὴν καλὴ συμπεριφορά, τὴν ἀπέχθεια πρὸς τὸ ψεῦδος, τὴν εὐπροσηγορία, τὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῆς διανοητικῆς μου ὀκνηρίας. Μοῦ στάθηκες ὁδηγὸς σ' ὅλα σχεδὸν τὰ ζητήματα, ἐκτὸς εἰς τὸ σπουδαιότερο: τὴν μετάβασί μου ἀπὸ τῆς παιδικῆς στὴν ἐφηβικὴ ἡλικία. Ἀλλοίμονο! Ἐνα μόνον πρόσωπο ἔλαβε τὸν κόπο νὰ με συλλογίζεται καὶ νὰ με παρατηρῇ στὸ διάστημα αὐτῆς τῆς κρίσεως: ὁ θεῖος μου Ἐρβέ. Καὶ αὐτὸ στάθηκε ἡ καταστροφὴ μου.

Σὲ μιὰ στιγμὴ κατάλαβες καλὰ ὅτι ὁ πατέρας σου μᾶς πλησίαζε. Ἐφάνηκε ἐνδιαφερόμενος γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τῶν δυὸ μας. Ἐλαβε μέρος στὰ παιγνίδια μας καὶ τὰ μαθήματά μας. Ἦταν γιὰ μὲνα πολὺ καλὴ ἐποχὴ.

"Οχι μόνον γιὰ τὴν διασκέδαζα περισσότερο. Ἀλλὰ πρὸ πάντων γιὰ τὴν σιγὰ-σιγὰ, μέσα σ' αὐτὴ τὴ στενὴ συναναστροφὴ τῶν τριῶν, ξαναβρῆκα τὴν ἐσωτερικὴ γαλήνη. Ὁ Ἐρβέ με τὴν ἀπέναντί μας οἰκειότητα καὶ ἐγκαρδιότητα του, δὲν με ἀνησυχόσε πιά. Δὲν εἶχα πιά τὴ στενοχώρια, τὴν τύψι πὼς σοῦ ἔκρυβα κάτι. Τὶς ματιές του π.χ. ποῦ με ἐνοχλοῦσαν. Κάθε μου σχέσι με τὸ θεῖο μου ἐλάμβανε χώραν μπροστὰ σου. Καὶ ἐὰν κατὰ τύχην ἀκριβῶς ὅπως σκόμουν μόνη μαζί του, φερόταν ἀπέναντί μου ὡς ἀντικείμενο καὶ ἐπὶ παρουσίᾳ σου. Τί εὐχαρίστησι ποῦ δοκίμαζα νὰ σὲ ἀγαπᾶω, ὅταν θὰ ἐμεγαλῶναμε, νὰ περπατοῦμε πιασμένοι ἀπὸ τὸ χέρι. Καμμιὰ φορὰ ὁ Ἐρβέ κρατοῦσε τὸ ἄλλο μου χέρι, ἀλλὰ μόνον τοῦ δικοῦ σου ἢ ἐπαφῇ φαίνονταν πὼς ἐξέτεινε τὴν αἰσθητικότητά μου ἔξω ἀπὸ μὲνα, μέσα σὲ σένα. "Α! ἡ εὐτυχισμένη

ἐκείνη ἐποχή! Τί εὐθυμία τὴν ἡμέρα! Καὶ πῶς ἐκοιμώμουν τὴ νύχτα! Δὲν ἤμουν ἀφελὴς ἢ κουτὴ γιὰ νὰ μὴν ἀντιλαμβάνωμαι ὅτι σιγὰ-σιγὰ ὁ Ἑρβὲ ἐκέρδιζε τὴν ἐμπιστοσύνη μου, στὴν εὐπειθείά μου, καί, Θεέ μου! στὴ συμπάθειά μου. Ἀλλὰ τὰ ἐσχέ-
τιζα ὅλα μὲ σένα. Ἐσένα ἀγαποῦσα περισσότερο καὶ σὲ ἀγα-
ποῦσα μὲ τὸν τρόπο πού ἐπιθυμοῦσες. Αὐτὴ ἡ εὐθυμὴ ἡσυχία δὲν
μποροῦσε νὰ διαρκέσῃ. Ἐνὰ ἀπόγευμα τοῦ Σεπτεμβρίου, ἐκα-
θόμαστε οἱ δύο μας κοντὰ στὸ ξύλινο γεφύρι. Ἐφλυαρούσαμε.
Μοῦ ἐπιασες τὰ δύο χέρια ξαφνικά καὶ μ' ἐκύτταζες στὰ μάτια...
Θεέ μου! πῶς ἀγαποῦσα τὰ μάτια σου καὶ ὅλη σου τὴν ὠραία
ὄψι! Ἦθελα νὰ γονατίσω μπροστά σου καὶ νὰ σοῦ πῶ: «Πόσο
σ' εὐχαριστῶ πού με κυττάζεις! Θὰ ἤθελα νὰ με κυττάζης πάν-
τοτε!...». Μοῦ εἶπες, κυττάζοντάς με κατάμματα:

—Σιδόνη, δὲν πιστεύω νὰ εἶμαστε μαζί στὸ τέλος τοῦ χρόνου.
Καὶ καθὼς ὠχρίασα μὲ ἔσυρες κοντὰ σου, καὶ πιὸ σιγὰ ἐ-
πρόσθεσες:

—Ὁ πατέρας θὰ με στείλῃ στὸ κολλέγιο... Ἔξω ἀπὸ τὴ
Γαλλία, στὴ Γερμανία ἢ τὴν Ἀγγλία γιὰ νὰ μάθω τὴ γλῶσσα.
Ἡ μητέρα εἶναι πολὺ λυπημένη!

Τί με ἐνοιαζε γιὰ τὴ λύπη τῆς θείας μου Μαρίας Ἀγγελι-
κῆς; Ἐγὼ λογάριζα τὴ δική μου θλίψη. Δὲν σὲ εὑρίσκα ἀρκε-
τὰ λυπημένο. Σοῦ εἶπα:

—Καὶ σὺ; Δὲν σ' ἐνδιαφέρει;

—Ὁχι, μοῦ ἀπάντησες. Ἐέρω πῶς αὐτὴ εἶναι ἡ παράδοσι
τῆς οἰκογενείας μας. Ἀλλὰ λυποῦμαι γιὰ σένα.

Αὐτὲς οἱ λέξεις «γιὰ σένα», μοῦ φαίνεται κάθε φορὰ πού
τὶς σκέπτομαι, πῶς γλυτροῦν μέσα στὰ αὐτιά μου. Τί καλὸ
πού μοῦ ἔκαμαν τότε! Τὴ στιγμὴ πού τὶς ἔλεγες, τὶς ἐξηγοῦσα
ἐτοί: «Δὲν λυπάται πραγματικά παρὰ γιατί με ἀφίνει καὶ μοῦ
τὸ λέει! Λοιπόν, εἶναι εὐτυχὴς ὅταν βρίσκεται μαζί μου. Συνε-
πῶς με ἀγαπᾷ, καὶ δὲν ἀγαπᾷ παρὰ μόνον ἐμένα! Τί εὐτυχία!».
Καὶ ἡ ἀναγγελία τοῦ χωρισμοῦ, χάρις σ' αὐτὸ τὸ βάλσαμο, μοῦ
ἐπροξένησε λιγώτερο λύπη.

Σήμερα (καὶ ἀπὸ καιρὸ) σκέπτομαι τὴ φράσι σου καὶ ἀπό-
κτησα τὴν πεποίθησι ὅτι τὴν εἶχα κακὰ ἀντιληφθῇ. Ἦθελες νὰ
πῆς: «Ἐγὼ συμπάθεια γιὰ σένα, ἀλλὰ θὰ σὲ ἀφίνα χωρίς πολ-
λὴ λύπη —γιατί πρέπει— ἂν δὲν ἐφοβόμουν τίποτε γιὰ σένα
κατὰ τὴν ἀπουσία μου». Δὲν εἶν' ἔτσι; Αὐτὸ ἀκριβῶς ἤθελες
νὰ πῆς.

Ἡ ἐξομολόγησί μου μέλλει νὰ γίνῃ ὀδυνηρὴ. Διάβασέ με
μὲ λίγη συμπάθεια.

Σκέψου πῶς δὲν εἶχα κλείσει τὰ 14, ὅταν σὲ ἀπόσπασαν ἀπὸ
μένα, καὶ ὅτι μέχρι ἐκείνῃ τῇ στιγμῇ ὁ μόνος μου ἠθικὸς κονό-
νας ἦταν: νὰ προσπαθῶ νὰ εἶμαι ὅσο τὸ δυνατό περισσότερο
ὅπως ἐσὺ με ἤθελες. Οἱ θρησκευτικὲς νοουθεσίαι τῆς θείας μου
Μαρίας Ἀγγελικῆς, οἱ βιβλικὲς ἐξηγήσεις τοῦ πάστορα Ὁμ-
πλιώ, ὅλα αὐτὰ μοῦ ἔκαναν τόσο ἐλαφρὴ ἐντύπωσι, ὅση καὶ οἱ
δαισιδαίμονιες τῆς γρηᾶς Ἀλίκης. Δὲν εἶμα καμμιὰ ἀληθινὴ ἡ-

δικὴ ἀρχὴ πού νὰ εἶχε εἰσχωρήσει καλὰ μέσα στὴ συνειδησί-
μου! Δὲν πιστεύω νὰ ὑπῆρξε ποτὲ κορίτσι λιγώτερο ἠθικὸ, μο-
λονότι δὲν ἤμουν διεφθαρμένη.

Ὅταν ἔφυγες, ἔπεσα στὴν ἀρχὴ σ' ἓνα εἶδος ναρκώσεως.
Μολονότι ἐπρόσεχα, δὲν ἐκαταλάβαινα πιά τίποτε ἀπὸ τὰ μα-
θήματα πού μοῦ παρέδιδαν. Δὲν μπορούσα πιά νὰ ἀπαντῶ εἰς
τὰ ἀπλούστερα ζητήματα.

Ἀκουσα τὸ γέρο Ρικιὲ νὰ λέγῃ ἓνα βράδυ στὴ θεία μου: «Αὐ-
τὴ ἡ μικρὴ γίνεται βλάκας». Δὲν με διασκέδαζε πιά κανένα ἀ-
νάγνωσμα, κανένα παιγνίδι. Οἱ νύχτες μου ἐξανάγιναν ἀνήσυ-
χες. Δὲν ξεκολλοῦσα πιά ἀπὸ σένα τὴ σκέψι μου. Σοῦ μιλοῦσα,
σὲ καλοῦσα. Ἀλλὰ δὲν σὲ ἐνοιωθα νὰ μοῦ ἀποκρίνεσαι. Μοῦ φαι-
νόταν πῶς ἀπομακρυνόσουν σιγὰ-σιγὰ ἀπὸ κοντὰ μου. Καί, ὅ-
πως μετὰ τὸ θάνατο τῆς θείας Ἀγγελίξης, ὁ χρόνος ἔσβυνε τὰ
ἀποτυπώματα ἀπὸ τὴ μνήμη μου. Τί φτωχὴ φύσι πού εἶναι ἡ δική
μου, ἀλλοίμονο! καὶ σοῦ τὴν δείχνω γυμνή! Τὰ γράμματά σου
μὲ ζώηρευσαν γιὰ μιὰ στιγμὴ. Οἱ ἀναμνήσεις ἀναζωογονοῦντο.
Ἦμουν κοντὰ σου, ἀλλὰ μᾶλλον ἐξ αἰτίας τοῦ ὕλικου γεγονό-
τος παρὰ γιὰ τὸ περιεχόμενό των: τὸ χαρτί σου, πού τὸ εἶχε ἀγ-
γίσει τὸ χέρι σου, τὰ γράμματα πού τὰ εἶχε χαράξει ἡ πέννα
σου, αὐτὸ μοῦ ἔκανε περισσότερη ἐντύπωσι. Δὲν εἶμαι βέβαιη
ἄλλωστε ὅτι ἐκαταλάβαινα καλὰ ἐκεῖνα σου τὰ γράμματα. Ἐκ-
τὸς τούτου, δὲν περιείχαν ποτὲ τὰ πράγματα πού ἐπερίμενα, πού
ποθοῦσα. Θὰ ἤθελα νὰ διαβάσω σὲ ἑκατὰ γραμμὲς ὅτι ἦσουν δυ-
στυχίης χωρὶς ἐμένα, ὅτι ἐβιαζόσουν νὰ με ξαναῖδῃς, νὰ με ἀγ-
καλιάσῃς. Αὐτὰ δὲν τὰ εὑρίσκα ποτὲ στὰ γράμματά σου. Ἀντὶ
αὐτῶν με πληροφόρουντες λεπτομερῶς γιὰ τὸ σχολεῖο σου, γιὰ
τοὺς συμμαθητὰς σου, γιὰ τὰ σπίτια καὶ τοὺς δρόμους τῆς Γερ-
μανίας! Πῶς μπορούσες νὰ φαντάζεσαι ὅτι αὐτὰ με ἐνδιέφεραν;
Ἐμφοῦσα τὴ Γερμανία, τοὺς καθηγητὰς σου καὶ τοὺς συμμαθη-
τὰς σου, γιατί ἀντιλαμβάνομαι συγκεχυμένα ὅτι ὅλα αὐτὰ σοῦ
ἄρεσαν καὶ ὅτι δὲν αἰσθανόμουν διόλου τὴν ἔλλειψί μου. Ἀρχι-
σα νὰ τρέφω κάποια μνησικακία ἐναντίον σου, χωρὶς ὅμως νὰ
παύω γι' αὐτὸ (τὸ ἐπίστευα) νὰ μισῶ τὸν πατέρα σου γιατί μὰς
εἶχε χωρίσει.

Τοῦ τὸ ἐξεδήλωσα ἀρκετὰ κουτά, μὲ παιδιάστικο πείσμα.
Ἐκανε πῶς δὲν τὸ ἀντιλαμβάνοταν. Δὲν μοῦ ἐξέφραζε πιά συμ-
παθητικὰ λόγια, δὲν μοῦ ἔκανε πατρικὲς θωπείες. Ἦταν ὅμως
ἐπιεικὴς καὶ φιλοφρονητικός. Ἐδιάβαζε τὰ θέματά μου καὶ τὰ
διώρθωνε λίγο, ὅπως ἐσὺ ἄλλοτε. Καὶ ἦμουν ἓνα φτωχὸ πλάσμα
τόσο ἀδύνατο, τόσο εὐμεταβλητό, πού σιγὰ-σιγὰ ἡ ἐχθρότητά
μου ἔσβυνε. Στὴν ἀπουσία σου ἐνοιωθα πλησιέστερα πρὸς ἐμένα
τὸ θεῖο μου Ἑρβέ. Καὶ ἐνόμιζα ὅτι ἤμουν γαμάτῃ ἀπὸ μνησι-
κακία ἐναντίον του, ἐνῶ ἡ μνησικακία μου συνίστατο κυρίως
στὸ νὰ τὸν κυττάζω, νὰ τὸν σκέπτομαι, λέγουσα συγχρόνως μέ-

σα μου; «Είναι πολύ κακός πού μου έστέρησε τόν 'Αρνάλ!».

Συνέβη ώστε ή 'Αλίκη, ή μόνη μου αλήθινή σύντροφος, νά συμβάλη στο νά μέ σπρώξω σ' αυτόν. "Αρχισε νά μου διηγείται διάφορες έρωτικές ιστορίες του τόπου καί πολλά από τά έρωτικά κατορθώματα του κυρίου της.

—“Όλα τά κορίτσια του τόπου, μου έλεγε, καί όλες οί γυναίκες ήσαν ξετρελλαμένες μαζί του. "Η αλήθεια είναι πώς ήταν ωραίος άνδρας! Κατσαρά μαλλιά, γλυκό στόμα, μάτια όλο φλόγα. “Όταν σέ εκύτταζε, σου έρχόταν ζαλάδα... Θεέ μου! σέ πόσες άμαρτίες έσπρωξαν αυτά τά μάτια! Τό βέβαιο όμως είναι, πώς μόλις έπηρε την κυρία, έφρονίμεψε. Καί όμως, είναι άκόμη ώμορφάνθρωπος. Πόσες τόν γλυκοκυττάζουν!

Αυτές οί ιστορίες, επαναλαμβανόμενες αδιάκοπα μέ όνόματα καί χρονολογίες, μέ εξοικείωναν σιγά-σιγά μέ τό έρωτικό θρύλο του 'Ερβέ καί μου περιέβαλλαν τό πνεύμα καί τις αισθήσεις μέ μιά άτμόσφαιρα άρκετά διεγερτική. "Εν τούτοις, 'Αρνάλ, μέ έκαναν νά σκέπτομαι πάντοτε έσένα. Είπα μιά μέρα στην 'Αλίκη:

—“Ο θεός μου όμως δέν ήταν ωραιότερος από τόν 'Αρνάλ.

“Εγώ βρίσκω τόν 'Αρνάλ ώμορφότερο από όλους.

—“Ω! απάντησε ή γρή & 'Αλίκη, ό κύριος 'Αρνάλ είναι πολύ ωραίος, μοιάζει του πατέρα του... 'Αλλά δέν έχει τόσο μεγαλείο... “Επρόσεξε τό ύφος του κυρίου κόμητος όταν μπεινή κάπου; Είναι σάν νά λέη: “Όλα είναι δικά μου έδω, κ' έσεις επίσης οί γυναίκες!». “Ενώ ό 'Αρνάλ είναι τόσο επιφυλακτικός, Πολύ σοβαρός γιά την ηλικία του. Μου φαίνεται πώς δέν θα τόν άπασχολήσουν ποτέ οί γυναίκες. Είναι κρίμα πού δέν άνήκει στην καθολική θρησκεία. Θα ήταν πρώτης τάξεως παπάς!

Δέν μπορείς νά φαντασθής, Νάλ, πόσο μ' έθύμωναν αυτές οί άνοησίες. “Ωργιζόμουν μέ την 'Αλίκη πού τις έλεγε. “Ωργιζόμουν πού έσύ ήσουν τό άντικείμενό τους. “Εθυμόμουν την κοινή άγωγή μας καί παρά τη μεροληψία μου εύρισκα έν μέρει δικαιολογημένη τη γνώμη της 'Αλίκης: «Δέν θα τόν άπασχολήσουν ποτέ πολύ οί γυναίκες». Μέ είχες μεταχειρισθί σάν νά ήμουν άγόρι. Είπα κάποτε στην 'Αλίκη:

—“Ισως ό 'Αρνάλ νά φέρεται όπως ό πατέρας του στις γυναίκες, όταν μεγαλώσω.

—Είμαι βεβαία πώς όχι... Οί άνδρες πού πρόκειται νά έρωτεύονται γυναίκες τό δείχνουν από μικροί...

“Εσκεπτόμουν:

“Υπάρχουν άγόρια στην ηλικία του 'Αρνάλ πού ενδιαφέρονται γιά τις γυναίκες. “Εγώ δέν προκαλώ τό ενδιαφέρον του 'Αρνάλ... “Ημουν τάχα άνίκανη νά προκαλώ τό ενδιαφέρον των άγοριών ή έσύ ήσουν άνίκανος νά ενδιαφέρεσαι γιά τά κορίτσια;

“Αρχισα νά παρατηρώ τό άποτέλεσμα της παρουσίας μου στους νέους. Δειλά ή χονδροειδώς μου έξεδήλωναν ενδιαφέρον, κάποιον θαυμασμό, μιά επιθυμία νά μου άρέσουν. “Αλλωστε είχα

ανάπτυξι καί μέ περνούσαν γιά 16 χρονών, ενώ ακόμα δέν ήμουν 15. “Ακουα νά λένε γύρω μου: «Είναι ώμορφη ή μικρή...» Δοκίμαζα ικανοποιησι. “Ενόμιζα ότι στις διακοπές, όταν θα επέστρεφες, δέν ήταν δυνατό παρά νά παρατηρήσης εκείνο πού όλοι έπρόσεχαν. “Επανακτούσα την πεποίθησι στον έαυτό μου.

Νομίζω ότι μιά γυναίκα δέν βρίσκεται ισορροπημένη παρά μόνον όταν ξέρη ότι είναι ικανή νά άρέση. Περισσότερο βέβαιη άπ' αυτή την άποψι, ένοιωθα τό πνεύμα μου νά καθαρίζει, τη χαύνωσι μου νά διαλύεται. “Επαιρνα ζωή. “Η μνησικακία μου έναντίον του πατέρα σου είχε έξαλειφθί. Φαινόταν τώρα τόσο συμπαθητικός! Μέ είχε λυτρώσει από τό Ρικιέ. “Εξακολουθούσε ό ίδιος την εκπαίδευσί μου μέ ακούραστη ύπομονή. “Όταν έτελείωνε τό μάθημα, μέ έπαιρνε σχεδόν καθημερινώς μαζί του είς τά κτήματα μέ τό αυτοκίνητο καί κάποτε μέ άφινε νά διευθύνω υπό την επίβλεψί του. Μ' έδίδασκε επίσης στά ζητήματα της καλλιέργειας πού μ' ένδιέφεραν ζωηρότατα. “Ετσι οί ημέρες μου κυλούσαν γοργά. Οί νύχτες μου δέν ήσαν πιά ταραγμένες. “Ημουν ικανοποιημένη καί δέν ήμουν πιά θυμωμένη μέ τόν πατέρα σου. Δέν μπορώ νά μισώ.

Καί αλήθεια, πώς θα μπορούσα νά τόν άποστρέφωμαι; Δέν έσκεπτόμουν ακόμα νά τόν άγαπήσω, αλλά συλλογιζόμουν: «Κανείς άλλος, έκτός από την 'Αλίκη καί αυτόν, δέν άσχολείται γιά μένα». “Απασχολείται μαζί μου όλο καί περισσότερο. Πώς ήξερε νά μου κερδίξη την έμπιστοσύνη!

Σέ λίγο μόνο σ' αυτόν άφινα νά διαβλέπη τις θλίψεις μου, τις τόσο συγκεχυμένες! Είχε μιά άπίστευτη δεξιότητα γιά νά μου μιλή, χωρίς νά μέ πειράξη, γιά πράγματα πού οί γυναίκες του σπιτιού δέν τολμούσαν νά μου κουβεντιάσουν, γιά νά δημιουργή μεταξύ μας, πώς νά τό πώ, ένα άσυλο έκμυστηρεύσεων, όπου δέν έμπαινε κανείς άλλος έκτός από τους δυό μας, γιά νά άναπληρώνη ταυτοχρόνως την μητέρα καί τό γιατρό. Τό έκανε από φυσικό του καί από οίκτο πρὸς έμένα, ή μήπως έκτελούσε προδιαγεγραμμένο σχέδιο; “Αργότερα σκέφθηκα επάνω σ' αυτό τό ζήτημα. “Οχι: υπάκουε έξ ένστίκτου στη φύσι του, πού συνίσταται στο νά θέτη τη γυναίκα σέ μιά κατάστασι εξαρτήσεως εύνοική γιά την υποδούλωσί της. Σ' αυτό τό ζήτημα είναι αλάθητος καί άκαταγώνιστος.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

“Ο 'Ερβέ έγινε ό σύντροφός μου. Σχεδόν ποτέ δέν άφίναμε ό ένας τόν άλλο. “Εστείλαμε περίπατο όλα τά βιβλία καί τά λεξικά καί τους αριθμούς. “Υπό τό πρόσχημα ότι είχα άνάγκη άναπαύσεως καί καθαρού άέρα, επέβλεπα μαζί του όλες τις έργασίες των κτημάτων. Καί έγώ, πού ήμουν τόσο κακή μαθήτρια στις μελέτες, νά πού καταλάβαινα πολύ καλά τά πράγματα της γής, έκανα μέ τό μυαλό μου θαυμάσιους ύπολογισμούς, καί του χρησίμευα γιά γραμματέας. “Εμαθα γρήγορα νά διευθύνω τό

αυτοκίνητο και σε λίγοήμουν καλός σωφὲρ ὅπως και ὁ Ἐρβέ, ἴσως μάλιστα λιγώτερο νευρική. Τέλος, χάρις σ' αὐτὸν ἐξοῦσα τῇ ζωῇ ποὺ ἀγαποῦσα. Μὲ πόσες φροντίδες και προφυλάξεις μὲ περιεστοίχισε ὁ ὁδηγός μου στὸ νέο δρόμο, ὅπου τὸν συνώδεα! Εὕρισκα εὐχάριστο σ' αὐτὴ τὴν ἡλικία νὰ μὲ παίρνουν στὰ σοβαρά, νὰ εἶμαι τὸ ἀντικείμενο τῶν φροντίδων ἐνδὸς ἡλικιωμένου προσώπου. Καὶ πῶς αὐτὸ τὸ ἡλικιωμένο πρόσωπο δὲν πλήττει μαζί μου, προτιμᾷ τὴ συντροφιά μου, ἀπὸ κάθε ἄλλη! Ἀργότερα ἐπρόσεξα αὐτὸ τὸ εἶδος τοῦ ζευγαριοῦ στὶς γειτονικὲς οἰκογένειες: ὁπατέρας και ἡ εὐνοούμενῃ του μεγαλύτερη κόρη. Δὲν ὑπῆρχε, ἀπὸ μέρους μου τοῦλάχιστον, καμμιά διαφορὰ μεταξὺ τῶν αἰσθημάτων μιᾶς τέτοιας κόρης και ἐκείνων ποὺ ἔτρεφα ἐγὼ γιὰ τὸν Ἐρβέ.

Μιά τρυφερὴ φιλία, ποὺ ἀπ' αὐτὴν δὲν λείπει βέβαια ἡ ἔλξι ποὺ προσεγγίζει τὶς μητέρες μὲ τοὺς γιουὺς τῶν και τοὺς πατέρες μὲ τὰ κορίτσια τῶν, ἀλλὰ ποὺ δὲν προκαλεῖ καμμιά ἐκτροπή τοῦ υἱικοῦ ἢ πατρικοῦ αἰσθήματος. Καὶ ἔβλεπα τὴ συντροφιά αὐτῆς τῆς κόρης και τοῦ πατέρα νὰ διακόπτεται ἀπτόμομα, ὅταν ἡ κόρη ἐρωτεύεται κάποιον νέο. Θὰ ξαναρχοῦν τότε, ὄχι ψυχρὸς και ἀδιάφορος, ἀλλὰ τρυφερός και μὲ πόθο νὰ μὲ ξαναπάρῃ, θὰ ἐγκατέλειπα τὸν Ἐρβέ, δίχως τύφιν, ὅπως και τὰ ἄλλα ἐρωτευμένα κορίτσια, χωρὶς νὰ μὲ νοιάξῃ γιὰ τὸ κακὸ ποὺ θὰ μπορούσα νὰ τοῦ προξενήσω. Ἀλλὰ ἐσὺ ἦσουν ἀπὸν! Καὶ αὐτὸς ἐξακολούθησε νὰ μὲ πλησιάζῃ. Γιατὶ εἶχε τὸ σκοπὸ του. Τὰ συμβάντα τὸ ἀπέδειξαν και ὁ ἴδιος μοῦ τὸ ὡμολόγησε. Ὁ παράδοτος αὐτὸς ἄνδρας, ποὺ ὁμῶς ἀληθινὰ εἶναι ἄνδρας, ποὺ ἡ ψυχὴ τὸν δὲν εἶναι διόλου φαύλη, ποὺ ἡ καρδιά του εἶναι θερμὴ, ἐστάθῃ ἱκανὸς νὰ δεῖξῃ μιὰ ὑπομονὴ και μιὰ ἐπιμονὴ ποὺ δὲν υποφωρᾷ ἐμένα, ὡς φαυλότητα. Ὁ Ἐρβέ μὲ ἀγαποῦσε. Ὅσον μιὰ ὀρισμένη στιγμή αἰσθάνθηκα ὅτι ἡ σκέψιν σου δὲν μὲ ὑπεράσπιζε πιά. Ἀρχισα νὰ ἀφίνωμαι νὰ ὁδηγοῦμαι στὰ τυφλὰ στὸ δρόμο ὅπου μὲ ἔσπερνε ὁ Ἐρβέ. Ναι: τὶς συχνότερες ἐπισκέψεις στὸ Ὁμπιάκ, τὸ τακτοποιημένο δωμάτιο τῆς θείας Ἀγγελέξῃ, τὰ καλά γεύματα, τὴ μεταμεσημβρινὴ ἀνάπαυσιν, ὅλα αὐτὰ τὰ ἀπολάμβανα στὴν ἀρχὴ χωρὶς ὀπισθοβουλία, μὲ τὴν τρελλὴ χαρὰ ἐνὸς κοριτσιοῦ ποὺ περνάει τὶς διακοπές του. Θὰ ἔλεγα ὁμῶς ψέμματα, ἂν ἰσχυρίζομουν ὅτι δὲν εἶχα διόλου ἐπίγνωσιν και ὅτι δὲν μοῦ ἄρεσε μιὰ ἀτμόσφαιρα ποὺ σιγὰ-σιγὰ τὴν ἐνοιωθα νὰ μὲ μεθᾷ, μέσα ποὺ σ' αὐτὴ καθωρίζοντο σαφέστερα μερικὲς ὀρέξεις, ποὺ ἄλλοτε μὲ εἶχαν ἀνησυχήσει και βασανίσει. Εἶχα φόβο και ὁ φόβος αὐτὸς μοῦ ἦταν εὐχάριστος, μὲ εἴλκυε. Κατάλαβα ὅτι κιόλας ἦμουν αἰχμάλωτη, ὅτι ἡ θέλησί μου δὲν εἶχε πιά τὴ δύναμιν νὰ μὲ λυτρώσῃ. Ἀλλ' ἐδεχόμουν τὸ ἀλυσσοδεμα, ἐπήγαινα ὅπου μὲ τραβοῦσε, ὄχι χωρὶς ἀνησυχίες, ἀλλὰ χωρὶς λύπη και τύψεις. Ναι, Νάλ, μαντεύω, αὐτὸ σοῦ προκαλεῖ ἀποστροφή. Θὰ λές: «Ἀσφαλῶς ἡ φύσιν τῆς εἶχε διαφθαρῇ χωρὶς... Εἶναι

ἐξάίρεσι!». Ἐ, λοιπόν! Ἀπατάσαι. Τὸ ἀντίθετο ἀποτελεῖ ἐξάίρεσι!

Ἐρῶ ἐγὼ περισσότερα γι' αὐτὸ τὸ ζήτημα ἀπὸ σένα, ποὺ δὲν γνωρίζεις τὶς γυναῖκες, γιὰτὶ δὲν σοῦ ἀρέσουν και τὶς ἀποφεύγεις.

Ἐκεῖνο ποὺ ὅπωςδήποτε εἶναι μοναδικὸ και παθητικὸ στὴ δική μου περίπτωσιν εἶναι ὅτι, ἐνῶ εἶχα ἐπίγνωσιν ὅτι ἐπήγαινα πρὸς ἕνα τέρμα, ἀγνοοῦσα ἀπόλυτα αὐτὸ τὸ τέρμα. Ναι, Νάλ, ἐν ἀντιθέσει μὲ τὰ περισσότερα κορίτσια τῆς ἡλικίας μου, ἦμουν ὡς πρὸς αὐτὸ τὸ σημεῖο ἐντελῶς ἀθῶα. Ὁ Ἐρβέ δὲν εἶχε ποτὲ ὁπερβῇ, στὶς σχέσεις του μαζί μου, τὴν ἐλευθερία τῶν θωπεϊῶν ποὺ οἱ σεμνότεροι πατέρες ἐπιτρέπουν στοὺς ἑαυτοὺς τῶν. Ἐτσι, ἔμενα ἐν ἀναμονῇ, ἀλλ' ἐπερίμενα χωρὶς φόβο.

Δὲν δικαιολογοῦμαι, Ἀρνάλ. Ἀναφέρω τὰ γεγονότα. Μιὰ μέρα τοῦ Μαρτίου, μῆκα μὲ τὸν Ἐρβέ στὴν ἑκαυλὶ τοῦ Ὁμπιάκ, οὔτε περισσότερον οὔτε λιγώτερον χαρούμενη, οὔτε περισσότερον οὔτε λιγώτερον ἀνίδεη ἀπὸ τὶς ἄλλες φορές. Ἐφάγαμε εὐθυμα. Τὸ κρασί μοῦ ἄρεσε, ὁ θεῖος μου δὲν μοῦ ἔβαλε οὔτε ἕνα ποτηράκι περισσότερον ἀπὸ ἄλλες φορές. Ἐμείναμε λίγο περισσότερο στὸ τραπέζι, ἀλλὰ θυμοῦμαι πῶς ἐγὼ ἀνήθηκα νὰ πάω νὰ ἀναπαυθῶ. Ἦμουν αὐρασμένη ἀπὸ τοὺς πρῶινους δρόμους ἀλλὰ συγχρόνως και ζαλισμένη ἀπὸ τὶς πρῶτες προδοτικὲς ζέστες τοῦ Μαρτίου. Ἡθέλησα νὰ παίξωμε χαρτιά. Σὲ λίγο ἄρχισε νὰ μὲ πιάνῃ ἡ νύστα. Τότε ὁ Ἐρβέ μὲ ἐπῆρε στὰ χέρια του και μὲ ἀνέβασε στὸ δωμάτιο τῆς θείας Ἀγγελέξῃ. Θυμοῦμαι ὅτι, καθώς μὲ ἀνέβαζε ἔτσι, ἀκούμπησα τὸ κεφάλι μου στὸν ὄμο του γιὰ νὰ ἐξακολουθήσω τὸν ὕπνον. Ἰδοῦ. Ἦταν ἐκείνη τὴν ἡμέρα... χωρὶς πρόκλησιν, ἀπὸ μέρους μου, χωρὶς βία ἐκ μέρους του, μιὰ ἐκπληξίς. Ἡ μεταξὺ μας διαφορὰ ἦταν ὅτι ἐκεῖνος ἐγνώριζε ἐκ τῶν προτέρων ποὺ ἐβαδίζαμε, ἐνῶ ἐγὼ τὸ ἀγνοοῦσα. Ἐγυρίσαμε στὸ Λαγκάτερ σχεδὸν χωρὶς νὰ μιλοῦμε. Δὲν ἔτρεφα μνησικακία ἐναντίον του, οὔτε αἰσθανόμουν τύψεις ἢ ντροπὴ. Ἀργότερον ἐμελλὰ νὰ τὶς δοκιμάσω. Τὸ μόνο μοῦ νέον αἶσθημα ἦταν τῆς συνεισότητος, τοῦ μυστικοῦ, τοῦ ἀνομολόγητου, ἀλλ' αὐτὸ μάλον μὲ ἐπλησίαζε πρὸς τὸν Ἐρβέ παρὰ μὲ ἀπομάκρυνε. Ἐσὺ, Ἀρνάλ, ἦσουν αὐτὸς μακριὰ ἀπὸ τὸ πνεῦμα μου. Τὸ βράδυ και τὶς τρεῖς ἐπόμενες ἡμέρες οἱ ἀσχολίες μας ἐξακολούθησαν χωρὶς κανένα ἐπιπόδειον, χωρὶς κανένα ὑπαινιγμὸ γιὰ ὅτι συνέβη. Ἦν τετάρτη ἡμέρα, ὅταν ξεκινήσαμε μὲ τὸ αυτοκίνητο, ὁ Ἐρβέ μοῦ εἶπε, μὲ ἐντελῶς ψυχραμένη φωνή:

—Θὰ πάμε στὸ Ὁμπιάκ. Ἐτράβηξα χωρὶς δισταγμὸ, ὅπως πρὸ τεσσάρων ἡμερῶν εἶχα τραβῆξει πρὸς τὸ ἄγνωστο. Ἀλλὰ αὐτὴ τὴ φορὰ ἐγνώριζα.

Τὸ εἶπα στὴν ἀρχή: «Ὅσο ζοῦσα κοντά σου, ὅλη μου ἡ ἡθικὴ συνίστατο εἰς τὸ νὰ προσπαθῶ νὰ κάνω ὅ,τι σοῦ ἄρεσε». Ταν με ἐγκατέλειψες (ναί, οὐσιαστικά με ἐγκατέλειψες), ἔχασα φυσικά κάθε τι πού συγκρατοῦσα ἀπὸ τὴν ἡθικότητα καὶ αὐτὸ ἔφερε τὴν καταστροφή. Ἀλλὰ σήμερα, Νάλ, σὲ βεβαιῶ πὼς δὲν εἶμαι πιά μιὰ ὑπαρξί χωρὶς ἡθικότητα, καὶ θὰ ἔχῃς σὲ λίγο τὴν ἀποδείξει. Ἡ ἡθικότητά μου ξαναδημιουργήθηκε ἀργὰ καὶ πολὺ σιγά. Δὲν εἶναι πολὺς καιρὸς πού συνετελέσθη καὶ πού ξέρω τί πρέπει νὰ κάνω.

Στὴν ἀρχὴ ἀνῆκα ἀπλῶς σὲ κείνον πού με εἶχε κατακτήσει: κατὰστασι δουλείας πού παρατήρησα ἔκτοτε σὲ μερικὲς παντρεμένες, ἰδιαίτερα δὲ σὲ κείνες πού, πολὺ νέες, διάλεξαν ὡς σύζυγο ἕνα ἄνδρα ὥριμο ἤδη καὶ ἔμπειρο.

Τὴ θερμὴ μου ἀνησυχίαρχ ἰσε νὰ ταραχῇ σιγά-σιγά ἡ προσπάθεια τῶν διακοπῶν. Ἡ θεῖα Μαρία Ἀγγελικὴ δὲν μιλοῦσε πιά παρὰ γιὰ τὴν ἐπαινοδό σου. Καὶ ἐγώ, ἐνῶ προσπαθοῦσα νὰ μὴ σκέπτομαι αὐτὸ τὸ ζήτημα, ἐλογχίζομουν ἀπὸ καιρὸ σὲ καὶ ἡμέρες...!». Μοῦ φαινόταν πὼς δὲν θὰ τολμοῦσα νὰ σὲ κυττάξω: ὅτι, ἂν τὸ κατῴρθωνα, τὰ μάτια σου θὰ διάβαζαν ἀμέσως μέσα στὰ δικά μου ἐκείνο πού ἐκρυβα ἀπὸ ὅλον τὸν κόσμον, καὶ ὅτι μιὰ ἐρώτησί σου θὰ μοῦ ἀποσποῦσε τὸ μυστικόν μου.

Αὐτὸς ὁ φόβος γιὰ σένα με ἔσπρωξε, με ἐκόλλησε κοντὰ σ' ἐκείνον πού μόνος μποροῦσε νὰ με ὑπερασπίσῃ καὶ πού θὰ ἤξερε νὰ με ὑπερασπίσῃ, γιατί ἦταν ἱκανὸς καὶ ἰσχυρὸς... Νά, γιατί, Ἄρναλ, με βρήκες τόσο ἐπιφυλακτικὴ, τόσο λίγο διαχυτικὴ καὶ μάλιστα τόσο στενοχωρημένη, ὅταν ἔφθασες στὸ Λαγκατέρ ἀπὸ τὸ Μπερενστάιν.

Σὲ ξανάβλεπα, σὲ κύτταξα, σὲ ἄκουα νὰ μιλῇς εὐχαρίστως, ἄλλ' ὁ τρόμος μήπως με μαντέψῃς, με παράλυε, καὶ οἱ στιγμὲς πού βρισκόμαστε μόνοι μας, πρὸ πάντων στὶς ἀρχές, μόλις μοῦ ἦσαν ὑποφερτές. Δὲν εὗρισκα ἀνακούφισι παρὰ μόνο ὅταν περνοῦσα μερικὲς στιγμὲς με τὸν Ἐρβέ: τότε με καθυσύχαιζε με μιὰ λέξι, μ' ἕνα χεῖμα. Ἐν τούτοις, καθὼς ἤμουν ἀκόμη πολὺ παιδί, ἡσύχαζα γλήγορα, γιατί ἔβλεπα ὅτι τίποτε τὸ κακὸ δὲν εἶχε συμβῇ καὶ ὅτι καὶ σὺ ὁ ἴδιος, ἀντὶ νὰ με ἀποφεύγῃς ἢ νὰ με μὴ ταχειρίζεσαι αὐστηρὰ ἢ νὰ με ὑποβάλλῃς σὲ ἐρωτήσεις, δεικνύουσιν ἀπέναντί μου περισσότερον τρυφερό ἴσως, παρὰ πρὸς αὐτὴν φύγῃς γιὰ τὸ Μπερενστάιν. Δὲν καταλάβαινα τίποτε γιὰ τὴν ὥπῃ σου ἐκείνη: δὲν καταλαβαίνω πολλὰ πράγματα οὔτε σήμερα — ὅτι με εὗρισκες ὅπως καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι, λιγώτερο ἀδέξια, περισσότερο νέα, ὠραιότερη. Εἶχες ἀντιληφθῇ ὅτι σὲ μερικὲς στιγμὲς ἦσουν σχεδὸν τρυφερὸς μαζί μου; Ἄν τὴν προηγούμενη βραδυὰ, πρὸ τῆς φύγῃς γιὰ τὴν Γερμανία, μοῦ εἶχες συμπεριφερθῇ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, τίποτε δὲν θὰ με εἶχε ἀποσπάσει ἀπὸ σένα κατὰ τὴν ἀπουσία σου, καὶ ὅταν ἐγύρισες θὰ με κατακτούσες. Ἀλλοίμονο! Ὅταν ξαναγύρισες ἀπὸ τὴν Γερμανία, ἦταν πού

λὺ ἀργά. Εὗρισκες μιὰ Σιδόνη νέα, πού ἀναμφιβόλως σοῦ ἄρεσε περισσότερο, ἀλλὰ εἶχα κατακτηθῇ.

Τὸ σφάλμα μου με εἶχε κάμει νὰ γνωρίσω ἕνα σφοδρὸ ἀνδρικό πάθος. Ἡ πείρα μου ἔκρινε ἤδη τὴν ἀπειρία σου. Κάτι τὸ ἀσθενικό, τὸ ἀτελὲς γιὰ λογαριασμό σου με πείραζε, καὶ δὲν μποροῦσα νὰ μὴ θυμῶ τὰ λόγια τῆς Ἀλλίης.

Ἐπειτα, ἀφοῦ εἶχα κάμει ὅ,τι ἔκαμα, αἰσθανόμουν συγκεχυμένα ἀλλὰ ζωηρά, ὅτι ἡ μόνη ἐφαρμόσιμη ἡθικότητα ἦταν αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ ἀμάρτημά μου. Τέλος, μολονότι εἶδα ἔκτοτε γυναῖκες καρδιὲς νὰ περικλείουν δυὸ ἔρωτες ταυτοχρόνως, εἶμαι βεβαία ὅτι ἡ δική μου καρδιά δὲν εἶναι ἰκανὴ γι' αὐτό. Τὸ ἀντελήφθην τότε με τὴν παρουσία σου. Μοῦ φαινόσουν χωρισμένος ἀπὸ μένα ἀπὸ κάποιο ἀόρατο, ἀλλὰ ἀνυπέρβλητο φραγμό. Αὐτὸ τὸ αἶσθημα ἐξακολούθησα νὰ τὸ δοκιμάζω κατὰ τὴ διάρκεια τῶν ἐτῶν τῆς ἐκουσίας μου αἰχμαλωσίας. Τὸ διαπιστώνω ἀκόμα περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορὰ αὐτὴ τὴ στιγμή.

Χωρὶς ἀμφιβολία, καθὼς ἦσουν προσεκτικὸς καὶ διεισδυτικός, παρὰ τὴν ἀπειρία σου καὶ κάποια αἰσθηματικὴ ἀδεξιότητα, ἀντελήφθης ὅτι ὑπῆρχε ἕνα νέεμπόδιο μεταξύ μας, γιατί οἱ ἐκδηλώσεις τῆς τρυφερῆς φιλίας σου ἐλαττώθηκαν σιγά-σιγά. Πληροῦσε τὸ τέλος τῶν διακοπῶν, ὅταν σὲ ἀντελήφθην μιὰ μέρα ἄποφασιστικά ἀποξενωμένο καὶ ἀπομονωμένο. Εἶχες τέλος καταλάβει; Εἶχες ἀντιληφθῇ κάτι τὸ ὑποπτό; Οὔτε ὁ πατέρας σου, οὔτε ἐγὼ δὲν μπορέσαμε ποτὲ νὰ τὸ ἐξηγήσουμε. Ἄλλ' ἡ θέλησί σου νὰ ἐγκαταλείψῃς τὸ Λαγκατέρ ἐπὶ ὀλόκληρο χρόνον, ἐνῶ ἐκρτίοταν ἀπὸ σένα νὰ τελειώσῃς τὶς σπουδές σου σὲ πολὺ μικρότερη ἀπόστασι ἀπὸ τοὺς δικούς σου, ἐφανερώθηκε τότε τόσο καθαρά, ὥστε μιὰ στενοχώρια ἐσκέπασε ἔκτοτε ὅλο τὸ σπίτι, καὶ ἡ ἀναχώρησί σου γιὰ τὴν Ἀγγλία μοῦ ἐπροκάλεσε ἀπερίβουσα νὰ προῖδω ὅτι ὁ πόλεμος θὰ παρέτεινε τὴν ἀπουσία σου καὶ ὅτι θὰ περνοῦσαν περισσότερα ἀπὸ δυὸ χρόνια χωρὶς νὰ ἐμφανισθῇς στὸ Λαγκατέρ, θὰ ἔκανα ἐπὶ κλησὶ στὸν πόλεμον με τὸ βδελυρὸ ἐγωῖσμό τῆς γυναίκας πού ἀπειλεῖται στὸν ἔρωτά της.

Τὰ δυὸ αὐτὰ χρόνια τὰ ἐξήσαμε κλεισμένοι μέσα στὸ παλὸ σπίτι, ὁ Ἐρβέ καὶ ἐγώ, σὰν χωρισμένοι ἀπὸ τὸν κόσμον, σχεδὸν χωρὶς ἄλλη συντροφιά ἀπὸ τὴν ἄρρωστη Μαρία Ἀγγελικὴ καὶ τὶς γυναῖκες τῶν ὑπηρετῶν. Οἱ περισσότεροι τῶν ἀνδρῶν εἶχαν πάει στὸ στρατό. Ἐνῶ οἱ λαοὶ ἀλληλοεσπαράσσοντο, τὸ ζεῦγος ποὺ ἐφιλοξενεῖτο ὑπὸ τὴ στέγη μας δὲν φοβόταν πλέον τίποτε. Κατέφυγα, ἐβουθίσθηκα στὸ ἀμάρτημά μου. Ὅταν ἦλθες ἀπὸ τὴν Ἀγγλία γιὰ νὰ πάρῃς τὸ δίπλωμά σου, αἰσθανθήκα ζωηρὴ συγκίνηση, πού βέβαια θὰ τὴν θυμάσαι: ἀλλὰ δὲν μοῦ ἐτάραξε τὸ βῆμα τῆς καρδιάς μου. Τὰ δυὸ χρόνια τῆς Ἀγγλίας σὲ εἶχαν μεταβάλλει. Ἦσουν πολὺ ὠραιότερος καὶ ἀνδρικότερος.